

يُحِقُّ الْحَقَّ وَيُبِطِّلُ الْبُطْلَ وَلَوْ كَرِهَ الْمُجْرِمُونَ

Ketabton.com

د کتاب ځانګړني

© د چاپ ټول حقوق له ټيکوال سره محفوظ دي!

❁ د کتاب متن: زموږ د افغانستان د علماء کرامو عقائد.

❁ د کتاب نوم: مفتاح عقیده

❁ مصنف: مولوي نورالفتاح «عثماني»

❁ مالي لګښت: عامه مسلمانان

❁ کمپوزر: محمد ايمل وزيري

❁ ډيزاين: زبير احمد

❁ تصحيح کوونکي: مولوي نورالفتاح (عثماني) او مولوي محب الله (رحماني)

❁ خپرندويه ټولنه: المکتبۃ الغفاريۃ اړکي بازار کندهار

❁ چاپ کال: ۱۳۹۴ هـ ل

❁ تېراژ: ۱۰۰۰ ټوکه

ډالۍ

دا چي دا اوږده شرحه د حاجي اغا صاحب م بارک په هغه رساله ليکل سوې ده چي، په ظاهره وږه او د معنی له مخي کتابونه - کتابونه پرې ليکل کيږي، نو له همدې کبله يې هم ده مبارک ته او هم د افغانستان هغه شاه څلموته چي تل ئي په خپله وينه او قلم د اسلام او مذهب دفاع کړي، او تل ئي د حق آواز لور کړي، نه د دنيا په عشق او عشرت مصروف سوه او نه د دنيا په پريې دخپل اصلی هدفه نه منحريف سوه ددوي په همدې ميړانه او غيرت او شاه کاره کارنامومي تل د مذهب او اولس او هيواد ماته بيږي تل په سيخه لاره تللی نوپه همدې خاطر عثمانی خپله دغه تحفه همدوي ته په ټوله معنی ډالۍ کوم.

(مولوي نورالفتح عثمانی)

فهرست

مخ	مضمون :	کینہ:
.....	ولایت زابل «رحمة الله عليه»	١ تقریظ: الحاج مولوي عبداللہ
.....	ولایت زابل «رحمة الله عليه»	٢ تقریظ: الحاج مولوي عبید الرحمن اخندزادہ
.....	ولایت زابل «رحمة الله عليه»	٣ تقریظ: الحاج مولوي نظر محمد عاطف
.....	ولایت زابل «رحمة الله عليه»	٤ تقریظ: الحاج مولوي عبید اللہ اخندزادہ
.....	ولایت زابل «رحمة الله عليه»	٥ تقریظ: الحاج مولوي فد امحمد اخندزادہ
.....	ولایت ہلمند «رحمة الله عليه»	٧ تقریظ: الحاج مولوي ابو الفیض سعید محمد ذاکری

- ٧ تقریظ: الحاج مولوي محمد صادق حقاني (رحمة الله عليه، ولايت قندهار ٩
- ٨ تقریظ: الحاج مولوي عبد الصمد صابرا بوالاحسان (رحمة الله عليه، ولايت قندهار ١٠
- ٩ تقریظ: الحاج مولوي محمد فيض الباري (رحمة الله عليه، في بلد باكستان ١٢
- ١٠ تقریظ: الحاج مولوي حبيب الله الاركاني (رحمة الله عليه، فعلا في ولايت هلند ١٤
- ١١ تقریظ: الحاج ملا عبد السلام اخندزاده (رحمة الله عليه، ولايت زابل ١٦
- ١٢ تقریظ: الحاج مولوي محمد (محمدي) (رحمة الله عليه، ولايت قندهار ١٧
- ١٣ تقریظ: الحاج مولوي فيض محمد ابوالفيض (رحمة الله عليه، ولايت قندهار ١٩
- ١٤ تقریظ: الحاج مولوي احمد سعيد المعروف بمولوي گل آغا (رحمة الله عليه، ولايت قندهار ٢١
- ١٥ تقریظ: الحاج مولوي عبد الرحيم (رحمة الله عليه، ولايت قندهار ٢٣
- ١٦ تقریظ: الحاج مولوي محمد عبيد الله ابوالوفا (رحمة الله عليه، ولايت قندهار ٢٥
- ١٧ تقریظ: الحاج مولوي سعيد احمد غفوري (رحمة الله عليه، في ولايت قندهار ٢٧
- ١٨ تقریظ: الحاج مولوي محمد لاجور (رحمة الله عليه، في بلد باكستان ٢٨
- ١٩ تقریظ: الحاج مولوي نظر محمد الافغاني (رحمة الله عليه، بلد باكستان ٢٩

- ۲۰ تقریظ: الحاج مولوي محمود الحسن حسيني «رحمة الله عليه» ولايت قندهار ۳۰
- ۲۱ تقریظ: دارالعلوم عالي هرات في ولايت هرات افغانستان ۳۱
- ۲۲ تقریظ: الحاج مفتي جان محمد «رحمة الله عليه» ولايت قندهار ۳۲
- ۲۳ تقریظ: الحاج مولوي محمد طاؤس «رحمة الله عليه» ولايت ترين كوت ۳۴
- ۲۴ تقریظ: الحاج مولوي عبد القيوم «رحمة الله عليه» ولايت ترين كوت ۳۵
- ۲۵ تقریظ: الحاج مولوي ملامام اخند «رحمة الله عليه» ولايت ترين كوت ۳۶
- ۲۶ تقریظ: الحاج مولوي محمد موسى خان غزنوي «رحمة الله عليه» ولايت ترين كوت ۳۷
- ۲۷ متن او صاحب متن ۳۹
- ۲۸ دليکوال لنډه پېژندنه ۴۱
- ۲۹ يادونه ۴۳
- ۳۰ مقدمه ۴۴
- ۳۱ دې رسالې نوم دی ۵۶
- ۳۲ قوله: الحمد لله مود پر مذهب د اهل سنت والجماعت يو ۶۲

- ۳۳ قوله: خلور سره مذهبه حق دي حق يې بولو ۷۰
- ۳۴ تقلید ۷۲
- ۳۵ تقلید په لغت کي ۷۲
- ۳۶ مطلق تقلید د قرآن په رڼا کي ۷۸
- ۳۷ مطلق تقلید د احاديثو په رڼا کي ۸۱
- ۳۸ د تقلید اقسام ۸۵
- ۳۹ شخصي تقلید ته اړتيا ۹۲
- ۴۰ يا د حديثو مصنفين مقليدنو وو؟ ۱۰۱
- ۴۱ د غير مقليدينو يو څو سوالات ۱۱۴
- ۴۲ د عوامو لپاره يوه توصيه ۱۳۵
- ۴۳ قوله: مذهب د امام اعظم صاحب مبارک رحمته الله عليه ۱۴۲
- ۴۴ قوله: مذهب د امام مالک رحمته الله عليه ۱۵۲
- ۴۵ قوله: مذهب د امام شافعي رحمته الله عليه ۱۵۸

- ۴۶ قوله: امام احمد بن حنبل صاحب رحمته الله: ۱۶۲
- ۴۷ قوله: خلور سره مذهبه حق دي او حق يې بولو: ۱۶۶
- ۴۸ قوله: مور په مذهب د حضرت امام اعظم ابوحنيفه رحمته الله يو ۱۷۱
- ۴۹ قوله: خلور سره طريقي حقي دي حقي يې بولو ۱۷۳
- ۵۰ تصوف اصطلاح ۱۷۵
- تصوف د قران او حديث په رڼا کي ۱۷۷
- ۵۱ تصوف حکم ۱۷۹
- ۵۲ تصوف د امت د مشاهرو په آند ۱۸۱
- ۵۳ تصوف څه شی دی ۱۸۳
- ۵۴ مرشد ته اړتيا سته ۱۸۷
- ۵۵ اسلامي دورې د مشهورو علماء کرامو د سلوکو استادان ۱۹۴
- ۵۶ کامل شيخ علامي ۱۹۷
- ۵۷ سالک لپاره اداب ۲۰۰

- ۲۰۷ ۵۸ قوله: طریقه نقشبنديه شریفه
- ۲۱۳ ۵۹ قوله: طریقه قادریه شریفه
- ۲۱۵ ۶۰ قوله: طریقه چشتیه شریفه
- ۲۱۷ ۶۱ قوله: طریقه سهروردیه شریفه
- ۲۲۲ ۶۲ قوله: زیارتونه که لیری وی او که تژدی وی ورتک یی جائز بولو
- ۲۳۸ ۶۳ حضرت محمد ﷺ د مقبری زیارت کول
- ۲۴۴ ۶۴ د بنحو لپاره د قبرنو زیارت
- ۲۵۱ ۶۵ د اولیاء الله له قبرو سره لمونځ او دعا کول
- ۲۵۸ ۶۶ د اولیاوو کرامو وسیله کول
- ۲۶۰ ۶۷ توسل په لغت کی
- ۲۶۲ ۶۸ د توسل اقسام
- ۲۶۵ ۶۹ التوسل باسماء الله تعالی وصفاته

- ۲۲۸التوسل بعمل صالح قام به الداعي
- ۲۷۱التوسل بالانبياء
- ۲۸۱التوسل بدعاء الرجل صالح
- ۲۸۵التوسل بالانبياء من قبل نبينا
- ۲۸۷التوسل بالا اولياء كرام
- ۲۹۲قوله: خوردې او مالگي له زيارته را اخيستل جائز بولو
- ۲۹۸قوله: خوردې او مالگي له زيارته را اخيستل جائز بولو
- ۳۰۰قوله: دوره د اسقاط جائز بولو
- ۳۰۱حيله الاسقاط
- ۳۰۳اثبات د نفسي حيلي
- ۳۱۱د غير مقلدينو سوالونه
- ۳۱۶د اسقاط د دوري شرطونه
- ۳۲۲د اسقاط د دوري كيفيت او تركيب
- ۳۲۲دورة الاسقاط اړوند مسائل

- ۳۲۷ ۸۳ قوله: مولد شريف
- ۳۲۷ ۸۴ ميلاد نبوي ﷺ
- ۳۳۲ ۸۵ بدعت
- ۳۳۵ ۸۶ د بدعت شرعي تحقيق
- ۳۳۸ ۸۷ د بدعت اقسام
- ۳۴۱ ۸۸ د ميلاد النبي ﷺ په ورځ جلسه جوړول
- ۳۴۴ ۸۹ هغه کتابونه چي د مولود په جواز اقرار کوي
- ۳۵۲ ۹۰ ولي د نبي عليه السلام وفات نه لمانځو؟
- ۳۵۵ ۹۱ مولود شريف اول چا ولمانځه
- ۳۵۷ ۹۲ په مولود شريف کي له لاندې شيانو څخه څان ساتنه اړينه (ضروري) ده
- ۳۶۱ ۹۳ مولود شريف او د ديوبند د علماء کرامو عقیده او فتوی
- ۳۶۵ ۹۴ د مولود شريف شپه غوره ده او که د قدر شپه؟
- ۳۶۸ ۹۵ قوله: او نور د بنو شيبو خيراتونه جائز او روا بولو
- ۳۷۲ ۹۶ قوله: دمونه، تعويدونه او څابستونه جايز او روا بولو

- ۳۷۶ ۹۷ دم د جواز دلائل
- ۳۷۸ ۹۸ د تعویذ او د خاښت د جواز دلائل
- ۳۸۵ ۹۹ قوله: ښه کار به ښه بولو او بد کار به بد بولو،
- ۳۸۷ ۱۰۰ قوله: دعا کول وروسته تر فرضو او سنتو په هیت اجتماعي سره مستحب.
- ۳۹۱ ۱۰۱ قوله: زمور د افغانستان علماء او مشائخ او ټول عام خلک
- ۳۹۳ ۱۰۲ افریقه وهاييه يا وهابيت
- ۳۹۸ ۱۰۳ غېر مقلیدین په هندوستان کي
- ۴۰۴ ۱۰۴ د غېر مقلیدینو عقائد
- ۴۰۷ ۱۰۵ د وهاييانو نومان او ډلي
- ۴۱۰ ۱۰۶ د امت مسلمه فتوی د وهاييانو په حق کي
- ۴۲۰ ۱۰۷ د غېر مقلیدینو په اړند د دارالعلوم دیوبند نظر
- ۴۲۴ ۱۰۸ اسلفیان
- ۴۲۶ ۱۰۹ ا پنج پیریان

- ٤٢٨ ١١٠ بريلويان
- ٤٣١ ١١١ د احمد رضا خان بريلوي لنډه پښندنه
- ٤٣٢ ١١٢ د بريلويانو عقائد
- ٤٣٣ ١١٣ ماخډونه

صاحب التقرير

حضرت مولانا فقه العصر حافظ الحق والجملة والدين شمس الاسلام والمسلمين

الحاج مولوي عبداللہ (رحمة الله عليه)

من سكان ولايت زابل افغانستان

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

المهدى لله حمداً موافياً لنعمه وموالياً لمزيدة والصلوة والسلام على رسوله محمد وآله

واصحابه اجمعين

وبعد

هغه متن المتين في عقائد اهل سنت والجماعته چي آغاصاحب تاليف

کړي ۽ هغه تاليف کافي وشافي لعقائد اهل سنت والجماعت لري

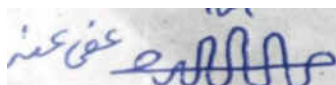
۵ ۽ مگر ډير مختصر او کوتاوه. وشرحيتته ئي زيات ضرورت ؤ او کله چه مولوي

نورالفتاح عثمانبي داشرح پروکړه نود عامو او خاصو خلکو لپاره فائدمنده سوه

او هر کله چه مادخپل قدرت په اندازه مطالعه کړه ډيره صحح او با اعتماد او با دلائله

شرحه وه الله تعالی دي ددواړو سعي قبول او مقبول کړي

حاجي ملا عبداللہ نقشبندي

صاحب التقرير

حضرت مولانا شيخ الحديث والتفسير منبع العلم والهدى صاحب البلاغة والفضاحة مبین
الکنايات والاشارات

الحاج مولوي عبید الرحمن اخندزاده (رحمة الله عليه)

خطیب جامعه حاجي سيد فاشم الواقع في ولايت زابل قرية سنك افغانستان

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

الحمد لله وكفى وسلام على عباده الذين صطفى

وروسته له دي جناب محترم الحاج اغا صاحب كله چه دامت مسلمه دصح
افكار و خلاصه په ډيره كوتاه اولړو الفاظو كي په دي وجه ليكي وه چه په اذهانو كي
راتلل او جمع كيدل ئي اسانه سي چي هغه مورپه ډيرواره ترخپل نظرتيره كړي وه
البته دمولوي نورالفتاح (عثماني) صاحب د شرحي چه مورپه ډير كوتاه وخت كي
د تقلید د بحث اوبيا په پاي كي د فرقو باطلو په ډير سرعت څه مطالعه وكړه صحح په
نظرا غځه

الفقيه عبید الرحمن عمري

الفقيه عبید الرحمن

صاحب التقرير

جناب حضرت شیخ الاسلام والمسلمین فقہ العصر والزمان صاحب البیان والبنان فی

التقریر والتحریر

الحاج مولوي نظر محمد عاطف (رحمة الله عليه)

خطیب جامعہ حاجی محمد اصغر الواقع فی ولایت الزابل افغانستان

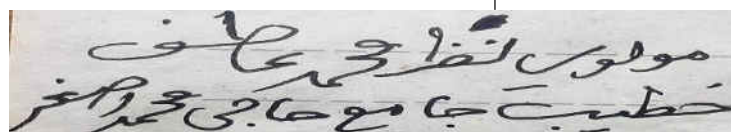
بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

الحمد لله وكفى والصلوة والسلام على سيد النوري

وبعد

خرنگه چه زموړد مرشد الحاج اغا صاحب رساله «زموړد علماء عقيدة» اود مولوي نورالفتاح (عثماني) صاحب شرحه ده مقلید نولپاره لارښود اورهنماء ده هغه دلا تل چه دقران اوحدیث اوهم دفقهاؤد اقوالو شخه راجمعه سویدی کافی اوشافی دی اوله الله تعالی شخه پردغه عقیده په دنیا کی ژوند اوپه آخرت کښی په دغه جماعت کی راپاخیدل غواړم

والسلام

صاحب التقرير

حضرت مولانا شيخ الحديث والتفسير جامع المنقول والمعقول صاحب البلاغة والفصاحة

الحاج مولوي عبيد الله اخندزاده (رحمة الله عليه)

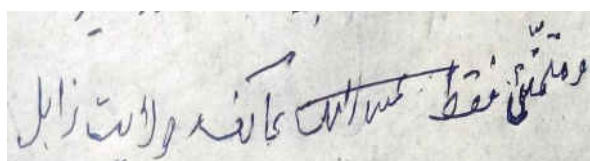
ملا امام قرية خوازي فعلاً وشيخ الحديث في المدرسة رحمانية عرفانية ولد اخندزاده

صاحب زيارت في ولايت زابل افغانستان

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

الحمد لله وكفى والصلوة والسلام على سيد النوري

دغه رساله چه الحاج اغا صاحب مبارك جوړه كړيده ډير د وخت تقاضا
او د ضرورت په لحاظ مهمه ده او ما خو خپله رساله مذكوره كتلي ده او هغه شرحه
ئي چي په نامه د (مفتاح عقيدة) سره مسمى سويده هغه مي هم تقريباً ټوله كتلي ده
او دامي د وخت د علماء يو عظيم خدمت وباله ومذهب حقيقي ته بلكي و شريعت
الغراء ته. دغه رساله او شرحه په غور سره مطالعه كړي اوبيائي و عامو مسلمانانو ته
په مساجدو كې او هدير وكي څه څه بيانوي وهذا تائيدي

الحاج مولوي عبيد الله اخندزاده

صاحب التقرير

حضرت شيخ الاسلام والمسلمين صاحب البيان والبنان في التقرير والتحرير منبع العلم
والهدى

الحاج مولوي فدا محمد اخندزاده (رحمة الله عليه)

خطيب جامعه حاجي باجا الواقع في ولايت زابل افغانستان

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

المصدر لافله والصلاة على قلبها

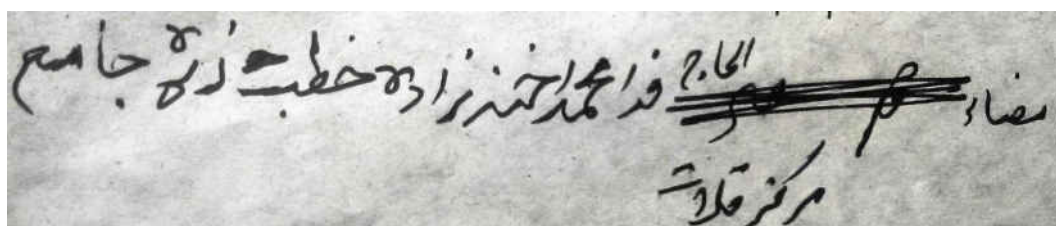
وبعد

دالله تعالى لوي رحمت او احسان ده چه مورته ئي په دي مهم وخت
اودلامذه بودد فلع لپاره د حضرت سيد الحاج حمد الله اغا صاحب رساله
چي په نامه (زموردا افغانستان د علماء عقيدة) ده زمورپه نصيب شوه
نووروسته لمطالعي د بحث د تقليده چه هغه ډيرپه دلائل شرعيه صححه
سره ثابت وونو حضرت مولوي نورالفتاح (عثماني) صاحب ته د دعلا سونه
پورته كړي چه الله تعالى دي دده سعي مقبوله اود اخرت له پاره زخيره

وگرزه وي چه مور لپاره غته تحفه او ديره اساني سره را کره الله تعالی دي
سرفراز او کامياب په دين او دنيا کي له مور سره ولري زه ئي په ديره مينه
سره تصديق کوم والعلم عند الله تعالی. والسلام عليكم ورحمة الله
وبرکاته

الحاج مولوي فدا محمد اخندزاده

خطيب زره جامع مرکز قلات

امضاء ~~مولوي فدا محمد اخندزاده~~ الحاج فدا محمد اخندزاده خطيب زره جامع
مرکز قلات

صاحب التقرير

شيخ السلام والمسلمين فقه العصر والزمان صاحب البلاغة والفضاحة قدوة العلماء

الراسخين

الحاج مولوي ابو الفيز سعيده محمد ذاكري رحمة الله عليه

استاذ اهاديث في مدرسة احسن العلوم اشرفيه الواقع في ولايت هلمند مركز لشكر كا

افغانستان

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

الحمد لله الذي قال وقوله الحق يا ايها الذين امنوا اتقوا الله وكونوا مع الصادقين والصلوة
والسلام على معلم الكتاب والحكمة ومزكي الامة وعلى اله وصحبه ومن تبعهم الى يوم

القيامة بالاخلاص والصدقة

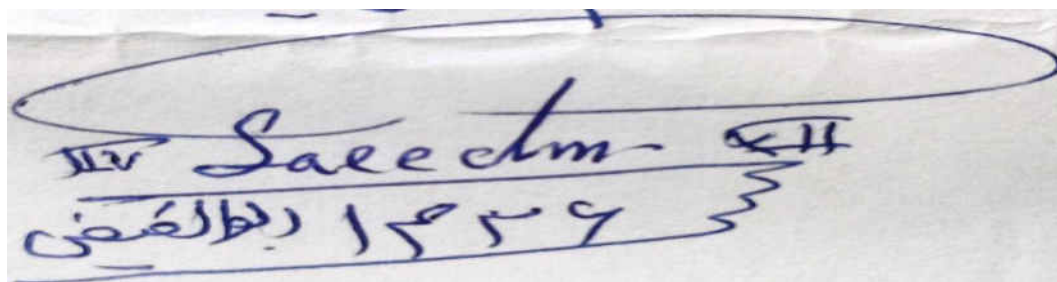
اما بعد

د حق لاري لارويانو ته زيري دي ، او خوار جو او روا فيضو او نور و بدعتيانو ته غم
او ماتم جوړ دي . ولي ؟ چي د شيخ الطريقة والشريعة الحاج مولنا حمد الله جان
آغا صاحب در سالي شرحه د متدين مذهبي شخصيت عالم عامل مولنا نورالفتاح
(عثماني) صاحب په زيار او محنت پداسي ډول جوړه سوه چي الحمد لله اهل الزرع
دا اعتراض ځاي نسي پيدا كولا ي څكه ډيره واضحه مدلله او مفصله ده ان الله عز وجل
دي د مولف سعيه مقبوله وگرځوي او الله جل جلاله دي دا خرت توبنه ورته وگرځوي
هم ده ته هم هغه چاته چي په چاپولو كي كوهمكاري ورسره كوي امين الف امين

انا العبد الاحقر خادم الاحديث في مدرسة احسن العلوم اشرفيه

الواقع في هلمند لشكر كله

الحاج ابو الفيض سعيد محمد ذاكري

Handwritten signature in blue ink: Saeeed Muhammad Zakari. Below the signature is the date 1436 and the name (Abul-Fayz).

صاحب التقرير

مولانا شيخ الحديث والقران جامع المنقول والمعقول

الحاج مولوي محمد صادق حقاني (رحمة الله عليه)

مهتم المدرسة دارالعلوم نورالمدارس الواقع في ولايت قندهار افغانستان

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

الممدلوليه والصلوة والسلام على نبيه محمد واله وصحبه

وبعد

فاني قرائت بعض المباحث المهمه من هذه الرسالة التي فيها اخونا في الله
مولنا نورالفتاح عثمانني فاعجبت بها جدا وادعو الله سبحانه وتعالى ان يتقبلها
بقبول حسن وينفع بها الطلاب والعلماء وان يجعلها من الباقيات الصالحات
للمؤلف المحترم حفظه الله تعالى

الحاج مولوي محمد صادق حقاني

صاحب التقرير

حضرت مولانا شيخ التفسير والحديث منبع العلم والهدى صاحب البلاغة والفضاحة مبین
الكنايات والاشارات صاحب البيان والبنان في التقرير والتحرير

الحاج مولوي عبدالصمد صابر ابوالاحسان «رحمة الله عليه»

من سكان ولايت قندھار افغانستان

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

الحمد لله الذي جعل العلماء كالنجوم، وخصهم بالادراكات والفهوم، وفضلهم علي عوام
الناس بالعلوم، والصلوة والسلام على رسوله المبعوث الي العرب والعجم، وعلى اله
واصحابه لهم القل الفضل والكرم، وخير القرون والامم،

اما بعد

فانا العبد الحقير الحاج المولوي عبدالصمد، المفتقر الى الله
القدير الاحد، لقد طالعت شرح الرسالة المسمى بالمفتاح عقيدة الذي الفه العالم
العامل صاحب للشريعة والطريقة السالك على طريقة اهل السنة والجماعة

الثابت علي الحق الحنفية المضي كالمصباح اعني المولوي نورالفتاح عثمانى
جعل الله له الفوز والفلاح فهو عندي مقبول ومنظور والمرجو من الاخوان ان يقبلوه في
كل زمان، ويعملوه في كل حين وان، ونشروه في كل وطن ومكان، ولا ينظرون الى
توهمات الوهابية والسلفيان، ولا يلتفتون الي خرافات اهل الضلالة والطغيان،
الذين هم يظنون انهم اهل الحديث والقران، والحال انهم اطباع النفس والشيطان،
لا يفرقون بين الحق والباطلان، وليس في قلوبهم ما يقولون باللسان، نعوذ بالله من
عقيدة حديث الاسنان، والله المستعان، وعليه التكلان، ونسئله الاستقامة على
مذهب النعمان، والتمسك بالحجة والتبيان، والفوز في الميزان، والسداد في كل
بيان، والاستقامة على حكم الحديث والقران، وان يجعلنا من العلماء الربانيين،
والراسخين امين ثم امين يارب العالمين

الراقم الحاج المولوي عبد الصمد صابر ابوالاحسان

الراقم الحاج المولوي عبد الصمد صابر ابوالاحسان

صاحب التقرير

شيخ المشايخ المحدث الكبير الناقد البصير قدوة العلماء الراغبين شيخ الاسلام والمسلمين
فقه العصر والزمان صاحب البيان والبيان في التقرير والتحرير

الحاج مولوي محمد فيض الباري «رحمة الله عليه»

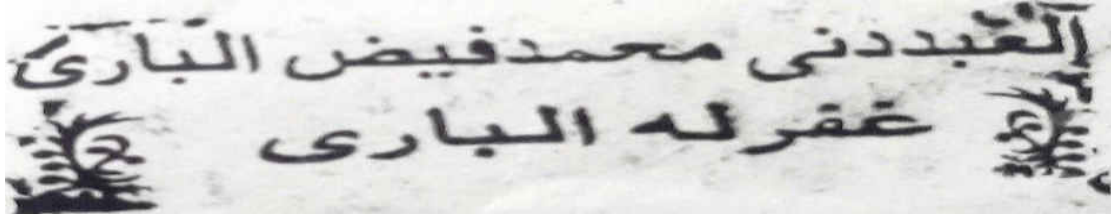
استاذ الحديث في مدرسة دارالعلوم الربانية في بلديباكستان شهن كنداره باغشاه

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

وبعد

الحمد لله الذي من علينا برسوله وهدانا به الى سواء السبيله وامرنا بتعظيمه
وتكريمه وتبجيله وفرض على كل مومن ان يكون احب اليه من نفسه وابويه وخليله
صاحب لواء الحمد والمقام المحمود ابي القاسم محمد بن عبد الله بن عبد المطلب
صلي الله عليه وعلى اله وصحبه اجمعين واخوانه من النبيين والمرسلين
وسائر عباد الله الصالحين صلوة دائمة غير زائلة وياقية غير فانية ومتصلة
غير منقطعة اما بعد فقد سرحت النظر في هذه الرسالة ففيها مباحث لطيفة ومسائل
شريفة تدور حول العقائد اهل السنة والجماعة نسأل الله سبحانه وتعالى ان يتقبل

ذلك من المؤلف وان يجعله خالصاً لوجه الكريم انه سميع قد هرويا لاجابة جدير
والحمد لله رب العلمين كتبه العبد دني محمد فيض الباري غفر له الباري خادم
الحديث نبوية بمدرسة دارالعلوم الربانية

صاحب التقريظ

شيخ الاسلام والمسلمين شيخ الحديث والتفسير جامع المنقول والمعقول

الحاج مولوي حبيب الله الاركاني

ثم الهلندي «رحمة الله عليه» فعلا في ولايت فلندرافغانستان

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

الحمد لله وكفى والصلوة على عباده الذي المصطفى

وبعد

څرنگه چه مشروحه رساله دد ډيرولامذهبو پرسروپه مثل ديوتندر اسماني په
څيروه داڅکه چي صاحب دهغه صاحب شريعت او طريقت وو اوپه هغه کي بي
شميره اشاري پرېدي دوهابيانواوسلفيانووي نوکله چه ددغه صاحب الرتبه شيخ
صاحب ددغه بهتريني رسالي شرح ديومتدين اوپرمذهب ولاړ شخص دخواکيري
نوبه ولي دلامذهبواوغيرمقليدينوير سروتندري اسماني نه وي نوکله چي موږ دخپل
کمزوري علم په اندازه اجمالاخيرنه وکره نو ددي شرحي دلوري مرتبي په وجه

د توصيف كولونه عاجزه سوم نولهذا د الله تعالى څخه داغونښتونكي يم چه همداسي
شارحان او علماء دي الله تعالى تل ژوندي لري امين ثم امين

ستاسوورور:

شيخ مولوي حبيب الله الارگاني ثم الهلمندي

A photograph of a handwritten signature in blue ink on lined paper. The signature is written in a cursive style and appears to be the name of the author mentioned in the text above.

صاحب التقریظ

المجربیت کبیر فقہ العصر جامع المنقول والمعقول

الحاج ملا عبد السلام اخندزاده «رحمة الله عليه»

المشهور بملا صاحب دخواهي في ولايت زابل مركز قلات افغانستان

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

الحمد لله رب العلمين والصلوة على سيد المرسلين وعلى اله واصحابه اجمعين

اما بعد

دالحاج مولوي سيد محمد الله جان اغا صاحب رساله چي په نامه
ده «زمورډ افغانستان د علماؤ عقیده» او د دي رسالي شرحه چي په نامه ده «مفتاح
عقیده» ده تاند کوم ځکه زمورډ مذهب او عقیدي پرډيرو بنود لټلو او شواهد و بناده
يو واريبا و ايم چي زي تاند کوم او ماته مقبوله ده او دادعا کوم چي د الله تعالی په لوي
دربار کي دي قبوله سي امين

دخواهي ملا عبد السلام اخند صاحب

صاحب التقریظ

شیخ الحدیث و التفسیر جامع المنقول و المعقول شیخ الاسلام و المسلمین

الحاج مولوي محمد (محمدي) «رحمة الله عليه»

استاذ الحدیث فی المدرسة دارالعلوم اسلامیة خنصریة فی ولایت قندھار افغانستان

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

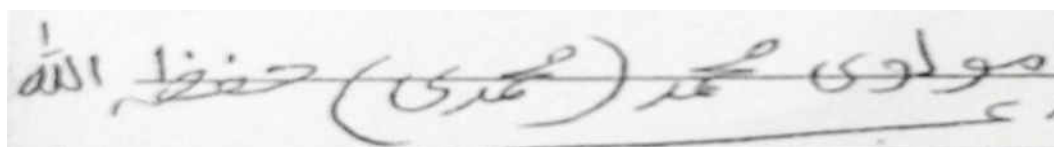
الحمد لله حمداً كثيراً أطيباً مباركاً فيه و صلى الله و سلم على محمد عبد الله و رسوله ارسله بين يدي الساعة بشيراً و نذيراً أو على اله و صحبه و التابعين لهم باحسان الي يوم الدين

امابعد

د شریعت او طریقت شیخ مولوي سيد حاجي حمد الله جان اغا صاحب چي کومه رساله «زمورد افغانستان د علماؤ عقیده» په نوم ليکلي ده دا په واقع کښي د ټوله اهل السنة و الجماعة عقائد دي، الامن شذونذر. هيڅ يوداسي څوک چي د الله تعالي څخه ويرېږي په دغو عقائدو کښي اختلاف نه لري څو کله چي د حاجي آغا صاحب په رساله کښي دلا ئل تفصيلي نه وه ذکر سوي نو دا احتمال موجود و وچي

ٿيئي هغه ڪسان ڇي دلا ٿل غواري اودلويو علماؤ پر خبرويي باورنه راخي ددلا
ٿلو غوڻتنه وکري نوڊاچي مخلص اوجيد عالم مولوي نورالفتاح عثماني صاحب
دحاجي اغاصاحب درسالي شرحه کري ده اوپه رساله کڻي دذکر سوو عقائدوسره
بي دلائل راوري دي دايقينا دوخت ضرورت وو خوزماڊيرو مصرفيتونودومره وخت
رانه کري ڇي ٽوله شرحه وگورم صرف يوه حصه بي زما ترنظرتيره سوو خودغه
حصي له کتلوڻخه داسي ڀنڪاري ڇي په دي شرحه کڻي هراڻ خيز معلومات سته
الله تعالیٰ دي ددغي شرحي فائده عامه وگرڻوي

مولوي محمد (محمدی) حفظه الله

صاحب التقرير

شيخ الحديث والتفسير جامع المنقول والمعقول شيخ الاسلام والمسلمين فقه
العصر والزمان صاحب البلاغة والفضامة صاحب البيان والبنان في
التقرير والتحرير مناظر الفل السنة والجماعة

الحاج مولوي فيض محمد ابو الفيض (رحمة الله عليه)

استاذ الحديث في المدرسة دارالعلوم اسلامية خضرية في ولايت قندهار افغانستان

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

الحمد لله والصلوة على من فيها

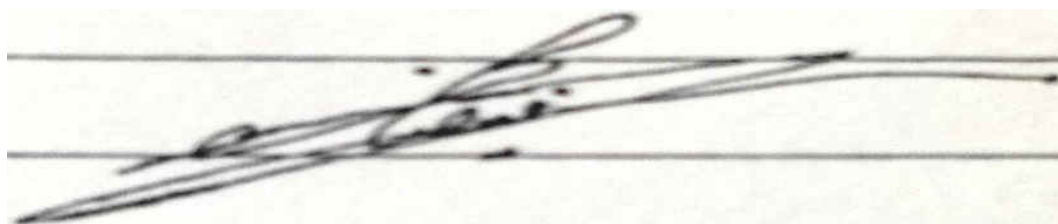
وبعد

كومه رساله چي شيخ الشريعت والطريقت حضرت مولوي سيد الحاج
حمد الله اغا صاحب (رحمة الله عليه) په نامه د (زمورد افغانستان د علماء عقيدة) جوړه
كړي وه دا يوبه ترينه رساله وه په باب كي دعقائد و داهل السنة والجماعة او ددي

رسالي په باب باندو وایم (صغر حجمه وکبر علمه) اوز مورپه فکر ددي رساله سره دغه نوم ښه مناسب دي (سيف الحنفية على اعناق الوهابية والسلفية) او هغه څوک چې ځان ته مقلد وایي ددي رسالي څخه انکار نکوي (ولاینکرها الالوهابية والسلفية) خو کله چې د رساله مجمله وه په غایه اجمال سره نود شرحي ضرورت پیدا سو دا چې حضرت مولوي نورالفتح عثمانی صاحب ددي رسالي مفصله شرحه جوړه کړه نوموړد زیاتو مصرو فیتوپه خاطر د ټولي شرحي دمطالعي وخت نسو پیدا نولهذا ددي شرحي یو مبحث چه هغه مبحث دتوسل دي مور مطالعه کي فوجده مشحونا بمطالب لطيفة ومقاصد نفیسة معجبة للنواظرو مطربة للخواطر تمیل اليها الطباع وتلذذ بها الاسماع

(والسلام عليكم ورحمة الله وبركاته)

الحاج مولوي فيض محمد ابوالفيض

صاحب التقرير

شيخ القرآن والتفسير صاحب البيان والبنان في التحرير والتقرير

الحاج مولوي احمد سعيد المعروف بمولوي گلي آغا (رحمة الله عليه)

خطيب جامع انصاري نر زو شابر ج في ولايت قندهار افغانستان

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

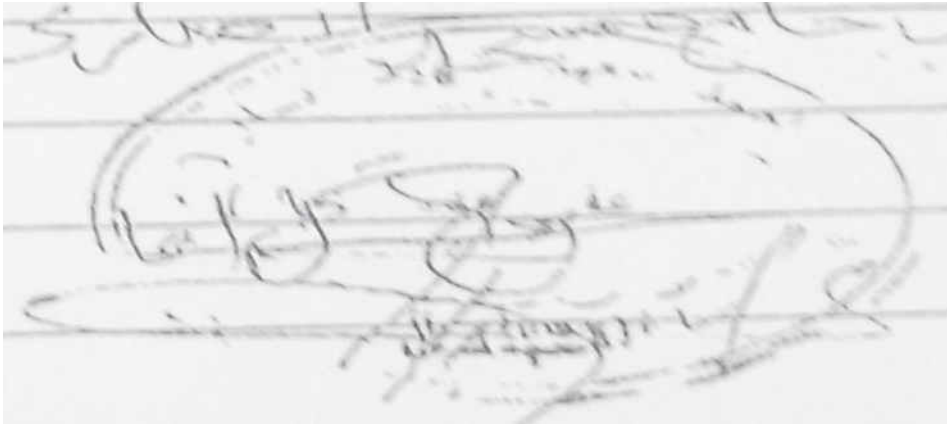
وبعد

الحمد لمن هو اهله كما هو اهله بما هو اهله على ما هو اهله عن جعله اهله
والصلوة والسلام على من ارسله هدي وبشري لمن ارسله اليه من الجن والانس
ليخرجهم من ظلمات الكفر والنفاق والمعاصي الي فيضان القرآن والاحديث النبوي
وعلى اله وصحبه وعترته اما بعد فقد عرضت علي رسالة مؤلفة في تصحيح
العقائد لاسيما في عقائد علماء افغانستان اللتي الفها الشيخ الاجل العالم التقي
والمرشد النقي حضرت مولينا حمد الله جان اغا فطالعتها فوجدتها كافية شافية في
بابها ومدللة في مسألة العقائد نافعة للخواص والعوام ومغنية للعلماء والمبلغين

عن تعب تحقيق هذا مسألة واوصي لكل عبد مسلم ان يشيعو هذا الرسالة
ليستفيد منها المسلمون وادعوا لله الكبير ان ينفع بها الامة
ويجعلها ذخرا للمؤلفها ولمن سعي فيها وصلي الله علي سيدنا محمد واله وصحبه
اجمعين

احمد سعيد المعروف بمولوي كل آغا

خطيب جامع انصاري نرزو شابر ج

صاحب التقرير

شيخ الحديث والتفسير جامع المنقول والمعقول صاحب تحقيق وتدقيق شيخ السلام
والمسلمين

الحاج مولوي عبدالرحيم (رحمة الله عليه)

استاذ الحديث في مدرسة جامعة اسلامية اشرفية في ولايت قندهار افغانستان

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

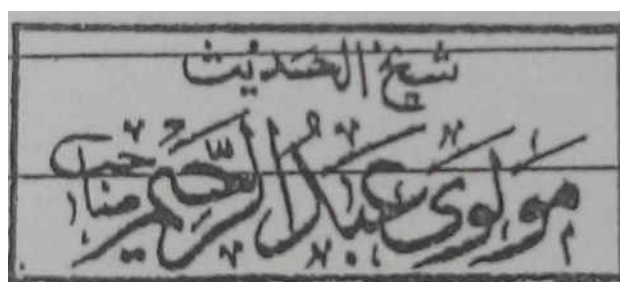
الحمد لله رب العالمين والصلوة على سيد المرسلين وعلى آله وصحبه اجمعين

اما بعد

د طريقت شيخ محترم مولوي حمد الله جان اغا صاحب چي دجلدک په
اغا صاحب سره هم شهرت لري يوه مختصره رساله د بعضي مسائلو په اړه ليکي وه
لکن د رساله ډيره مختصره وه تفصيل ته يې ضرورت يقيني وه داچي محترم
مولوي صاحب نورالفتاح عثمانی دا ضرورت پوره کړي الله تعالی دي
اجر خیر ورکړي البته د زیاتو مصروفیاتو له کبله می ونکرل سول چي د رسالې ټوله
شرحه مطالعه کړم په یو عاجل نظر می د اهل سنت والجماعت تشریح وکتله

ماشاء الله كافي وضاحت يي ڪري اميدسته چي نور مسائل به يي هم په همدي ډول
تشریح ڪري وي، ومن الله التوفيق

شيخ الحديث مولوي عبدالرحيم مدظله

صاحب التقرير

جامع المنقول والمعقول صاحب البلاغة و الفصاحة صاحب البيان والبنان في

التحرير والتقرير

الحاج مولوي محمد عبيد الله ابوالوفا «رحمة الله عليه»

المدرس في مدرسة المنفية للعلوم الاسلامية في ولايت قندهار افغانستان

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

الصدر لله الذي جعل علماء الامة المرهومة اماناء الدين والصلوة والسلام علي اعلم العلماء

وافقه الشيوخ والصوفية معلم للدين المتين وعلى اله واصحابه الناشرين الدين

اما بعد

فقد طالعت اكثر مواضع من هذا الكتاب المبين لرسالة اللتي الفها شيخ

الطريقت والشريعت شيخنا ومرشدنا الشيخ السيد مولانا مولوي حمد الله جان

اغاصاحب دامت بركاته العاليه فوجدت هذا الشرح مطابقا لكتب الاحديث وكتب

الفقهاء الكرام وكتب التصوف فالله در المصنف اعني مولوي نورالفتاح عثمانني

العالم والعامل الصوفي دام ظله العالي حيث بذل سعيه في تتبع الكتب

واستقرائها جعل سعيه مشكورا وجعله مقبولا بين العلماء والطلباء ونا فعالهم في

الدارين امين ثم امين لارضي بواحدة اضم اليها الف امين وصلي الله تعالى علي
خير خلقه محمد وعلي اله وصحبه اجمعين وانا العبد الاقر الي رحمة الله الاكبر
محمد عبيد الله ابو الوفا

المدرس في مدرسة الحنفية للعلوم الاسلامية

Handwritten signature in Arabic script on lined paper. The signature is written in black ink and is enclosed in a large, stylized oval. The text of the signature is "محمد عبيد الله ابو الوفا".

صاحب التقرير

شيخ الاسلام والمسلمين فقه العصر والزمان صاحب التدقيق والتحقيق

الحاج مولوي سعيد احمد غفوري (رحمة الله عليه)

رئيس دارالافتاء في جامعة الاسلاميه اشرفيه في ولايت قندهار افغانستان

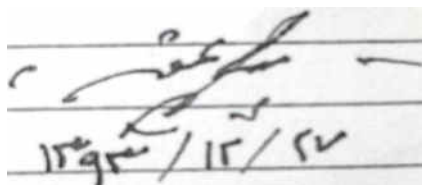
بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

الحمد لله وكفى وسلام على عباده الذين اصطفى

مادغه شرحه تهوله وكتل شارح جناب محترم مولوي نورالفتاح عثمانى
صاحب پوره زحمت كنبلي دي موضع ئي لكه څنگه چي شيخ الطريقت والشريعت
جناب محترم حاجي اغا صاحب دجلدك متن ليكلي وو هم هغسي يي كټ مت
شرحه كړيده دلاتورير مختلك او خدمت په هيله ئي يم

والسلام

الحاج مولوي سعيد احمد غفوري

Handwritten signature and date: ۱۳۹۳/۱۲/۲۷

صاحب التقرير

شيخ الحديث والتفسير صاحب الفصاحة والبلاغة و صاحب البيان والبيان في

التحرير والتقرير

الحاج مولوي محمد لاجور (رحمة الله عليه)

استاذ الحديث في المدرسة جواهر العلوم في بلديباكستان شين كلدراره باغشيه

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

نحمده ونصلي علي رسوله الكريم

ام بعد

مادغه رساله في الجملة در نظر و ايستله ديره بنه رساله ده دعقيد دي داصلاح لپاره
او مفيده او گتوره ده حكه چي حوالي يه دمعتبرو كتابوخخه دي اودغه مولوي
نورالفتاح عثمانني صاحب چي شارح ددغه متن دي زما دتلامذوخخه دي بنه
قابليت او صلاحيت يه درلودي اوددي رسالي نوم چي دعلماء حنفيه عقيده واي بنه
به وايي اويا عقيدة العلماء الحنفية اللهم اجعل سعيهم مشكورا ومقبولا واجعله
هذارسالة سببالرضائك يا ارحم الرحمين مولوي محمد لاجور

صاحب التقرير

شيخ المشايخ المحدث الكبير الناقد البصير قدوة العلماء الراغبين في شيع الاسلام والمسلمين
فقه العصر والزمان صاحب البيان والبيان في التقرير والتحرير

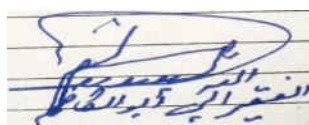
الحاج مولوي نظر محمد الافغاني «رحمة الله عليه»

استاذ الحديث في مدرسة العربية تدريس القران في بلد باكستان ضمن كمداره باغشاه

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

الحمد لله وكفي وسلام علي عباده الذين اصطفى اما بعد فقد طالعت
ماتيسر لي حسب الظروف من هذا الرسالة المؤلفة في اصلاح العقيدة الفها العامل
الشيخ الشريف العلامة حمد الله جان وشرحها العالم المحقق لمولي نورالفتاح
عثماني فاذا هي منتخبة من القران والحديث وان احسن الحديث كتاب الله واحسن
الهدى هدي محمد صلي الله عليه وسلم ومشحونة باقوال اولياء الله عز وجل وفقهاء
هذه الامة الذين هم فرسان هذه الميدان جز الله عز وجل مؤلفه خيرا الجزاء وجعل سعيه
مشكورا وعمله مبرورا، من ناحية اخرى رثيت توقيعات المشايخ الكرام والعلماء
العظام عليها فها انا اذ عوكل اخ في الله اليها اذ ليسع الجهل عنها طرفة عين

وانا عبد الفقير نظر محمد الافغاني

صاحب التقرير

شيخ الحديث والتفسير جامع المنقول والمعقول صاحب الفضائل والبلاغة واستاذي

الحاج مولوي محمود الحسن حسيني «رحمة الله عليه»

من سكان قرية سنجري ولايت قندهار افغانستان

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

الحمد لله الذي علمنا طريقه اهل السنة والجماعة وجعلنا من اهلها والصلوة والسلام من جر هذه الرسوم الى يوم الدين حبيبا ومولانا محمد سيد الاولين والآخرين وعلي اله واصحابه الذين شيدوا هذه الطريقة بايدي المتين اما بعد فلما كان الرسالة التي الفها شيخ الشريعة والطريقة الحاج مولانا سيد حمد الله دامت بركاته رسالة وجيزه متينة لكن جمعها جميع عقائد اهل السنة والجماعة فشمروا تفصيلها اخونا ثاقب الزهن مولوي نورالفتاح عثمانني سنجري الكندهاري دام فيضه اللهم احفضه من شر كل غبي وغيوي ومن شر جبار عنيد فنظرت في بعض مضامينها كان صوابا وموافقا للشريعة المحمدية والطريقة الاحمدية واسئل الله ان يتقبل منه سعديه وجعل زخرا له في الدارين آمين. انا العبد العاصي مولوي محمود الحسن حسيني غفرله الباري

مولوي محمد الحسن حسيني غفرله الباري

صاحب تقریظ

(دارالعلوم عالی هرات)

في ولايت نمرات افغانستان

الحمد لله وحده والصلوة على من لاتبى بعده ولا معصوم بعده ولا امة بعد ائمه
ولا كتاب بعد كتابه اما بعد په مختصروخت كنبسي مودمولانا نورالفتاح عثمانى
صاحب په پښتو ژبه كنبسي ليكل سوي او ترتيب سوي تاليف چه د حاجي آغا صاحب
پر رساله چه زمور د افغانستان د علماء د عقيدې په نامه ياد يري شرح كړي ده مختلف
مقامات او ابخات مو وكتل ماشاء الله ډيره په زړه پوري او بين الاقراط والتفريط
مطالب او دلائل پكښي راټول كړي چه اكثره دلائل ئي د اهل سنت والجماعت
مرکز دارالعلوم ديوبند د كتابونه را نقل كړي الله تعالى دي دنوم وړي دا خدمت قبول
كړي او دمزيد تصنيفاتو او تاليفاتو توفيق دي وركړي
دارالعلوم عالی هرات

صاحب التقرير

جامع المنقول والمعقول صاحب فصاحت و البلاغة صاحب البيان والبنان في

التقرير والتحرير وفقه العصر

الحاج مفتي جان محمد «رحمة الله عليه»

رئيس المدرسة النعمانية الاسلامية في ولايت قندارافغانستان

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

الحمد لله رب العالمين والعاقبة للمتقين ولا عدوان الا على الظالمين واشهد ان لا اله الا الله

وحده لا شريك له رب العالمين واله المرسلين وقيوم السموات والارضين واشهد ان

محمد عبده ورسوله المبعوث بالكتاب المبين الفارق بين الهدى والضلال والغى

والرشاد والشك واليقين

اما بعد

زمود مرشد فضيلة الشيخ الحاج العالم صاحب الورع والتقوى وصاحب

الشريعة والطريقة السيد حمد الله جان آغا صاحب «دامت بركاته العاليه» چي مشهوره

دجلدك په آغا صاحب سره دي يوه جامع رساله چي

(زموردا افغانستان د علماؤ عقیده) په نامه ده و لیکل، اوزموردا افغانستان
علماؤ خوبه کړه، نوبیا ځينو علماؤ کرامو (مولوي محمد حسن صاحب، مفتي
سيد احمد صاحب، اومولوي نورالفتاح صاحب) پرمذ کوره رساله شرحي
وليکلي، نوماهم الحمد لله متن مطالعه کړي ، ماشاء الله په زړه
پوري، د ډيرو مهمو مسائلو حامل، پر ډيرو باريکيو اولطائفو مشتمل ووچي انشاء الله
دهر ډول فتنو مخه به ونيسي او په عقیده ورته لرلو کي به په ټولنه کي پوره وحدت
راسي چي د صحيح سالم ذوق خاوندان ډير څه ځني ازده کولای سي ورپسي مي ټولي
شرحي وکتلي چي هره يوه مستنده اومدلله ده اوسليم الطبع خلک ډير ښه ورڅخه
مستفيد کيدلای سي، اخيراً: د الله رب العزة څخه اميد لروچي دغه متن او شرحي
خپلي رضا سبب وگرځوي او په خپل عالی دربار کي يي قبولي
کړي، زمور او د ټولو مؤمنانو د دنيا او آخرت د کاميابي ذريعه وگرځوي،

و صلى الله تعالى على خير خلقه محمد وآله واصحابه اجمعين

مفتي جان محمد

صاحب التقرير

شيخ الحديث والتفسير صاحب الفصاحة والبلاغة وصاحب البيان والبيان في
التحرير والتقرير

الحاج مولوي محمد طاؤس «رحمة الله عليه»

من سكان ولايت تيرين كوت افغانستان

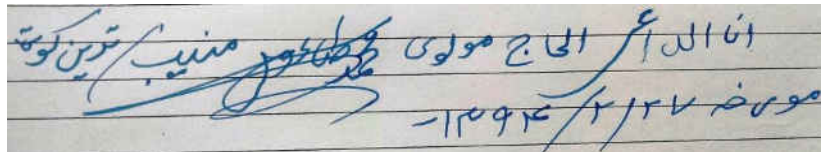
بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

الحمد لله الذي جعل العلماء ورثة الانبياء والصلوة والسلام على اشرف الانبياء وعلى اله
 واصحابه الاتقياء

اما بعد

فقد طالعت هذه الرسالة بمطالعت السريعة لكثرت الشواغل فوجدتها مفيدة لدفع
عقائد الفرق باطلة فيجزى الله لمصنفها جزاء الخير في الدنيا والاخرة

انا الداعي الحاج مولوي طاؤس

صاحب التقرير

شيخ الحديث والتفسير صاحب الفصاحة والبلاغة و صاحب البيان والبيان في

التحرير والتقرير

الحاج مولوي عبد القيوم «رحمة الله عليه»

من سكان ولايت تيرين كوت افغانستان

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

نحمده ونصلي على رسوله الكريم

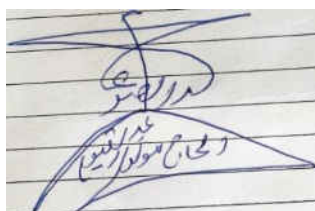
اما بعد

فهذا كتاب جيد على مذهب امام ابي حنيفة رحمة الله تعالى فعقيدة الاحناف

ومصنفه خادم لمذهبه الحنفية

والسلام

الحاج مولوي عبد القيوم

صاحب التقرير

شيخ الحديث والتفسير جامع المنقول والمعقول صاحب تحقيق وتدقيق شيخ السلام
والمسلمين

الحاج مولوي ملامام اخند «رحمة الله عليه»

من سكان ولايت تيرين كوت افغانستان

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

الحمد لله الذي هدانا لهذا السلام والصلوة والسلام على رسوله خير الانام

اما بعد

فقد طالعت هذه الكتاب فوجدته موافقا لعقيدة اهل السنة والجماعة
ومذهب امام ابوحنيفة شكراً لمصنفه

الحاج مولوي ملامام اخند

صاحب التقرير

حضرت مولانا شيخ الحديث والتفسير منبع العلم والهدى صاحب البلاغة والفضاحة مبین
الکنايات والاشارات صاحب الطريقت والشريعت

الحاج مولوي محمد موسى خان غزنوي رحمه الله عليه،

مهتمم وشیخ الحديث فی مدرسة مدينة العلوم عزيزية فی ولايت تيرين كوت افغانستان

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

نحمده ونصلي على رسوله الكريم وعلى اله وصحبه اجمعين

امابعد

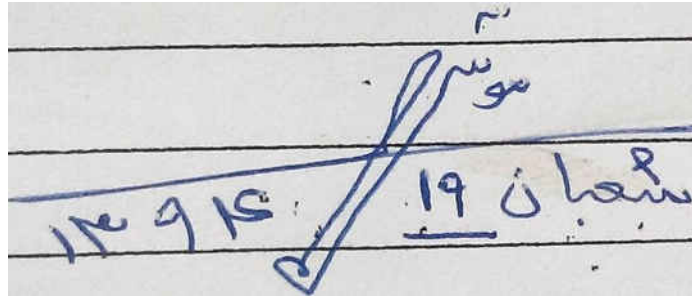
قدرمند وليدونكو مادغه رساله چه د جلدك و آغا صاحب ته منسوب ده
، د تصوف په خني مسائلو كي وكتله ډيرينه تحقيقي بيان مشتمله وه، الله دي وكړي
چه رائج او مفيده شي الله دي شيخ طريقت و شريعت سيد حمد الله جان آغا صاحب
ته او در سالي شارح مولوي نورالفتاح صاحب ته اجر خير نصيب كړي

شيخ الحديث والقران خادم طريقت

محمد موسى خان غزنوي واغظي، مهتمم وشيخ مدرسة

(مدينة العلوم عزيزيه)

ترين كوت

متن او صاحب متن

حمد الله علي النعمة الظاهرة كما يليق بجلاله وجنابه وصلاة وسلام علي
رسوله خير النبيين واشرف المرسلين ومن تبع عليها بالنواجذ واهتدي بهديه من
اصحاب من اصحابه واهل بيته واتباعه الي يوم الدين ، وبعد الحمد لله الذي وهب
لشيخنا العقل والذهن ومنحه فصاحة اللسان والهمة التبيان وحضه علي التحلي
بالحلي الادبية والتخلق بالمكارم العلية ورعية في الاقتداء بالسنن السنية بالاقوال
المرضية الزكية وامرنا شيخنا بالاحسان والافعال الحسني ونهانا عن الاخلاق الدنيئة
اللئيمة والافعال الرديئة الذميمة

ز مور شيخ اوستاذ صاحب شريعت او طريقت دخيل وخت صاحب
د علومو باطني او ظاهري د فيض منبع دنوي احاديثو بر لاسي شخصيت محترم مكرم
معزم اصلي نوم الحاج مولوي سيد محمد الله آغا صاحب د الحاج مولوي
سيد محمد غوث آغا صاحب خوي دي ، او مشهوره د جلدك په آغا صاحب سره دي په
نسب سيد دي او د افغانستان د زابل ولايت د قرية خلثي او سيدونكي دي اوس مهال
د جلدك د حاجيانويه كلي كي استوگن دي

محترم حاجي آغا صاحب د مدرسة نورالمدارس فاروقي خخه فارغه سوي
دي نوم وري مدرسة د حضرت نورالمشايخ او حضرت ضياء المشايخ قدس الله

سرهما دسرپرستي لاندې وه همدامدرسه دافغانستان دغزني ولايت په علاقه
دشلگري کي موقعيت درلودې

محترم حاجي آغاصاحب تل دامت محمدي داصلاح لپاره کوشش کړې پدې لړکي
نه سترې کيدونکي قدمونه پورته کړې په شپه اوورځ کي دامت محمدي خدمت په
ورين تندي کړې تل ئي دعامو مسلمانانو او خاصو اشخاصو په وړاندې خپل
دسڅادرپرانځي وي ترڅوهغه مسائل چي دوخت په تيردو سره رامخ ته کيږي ورته
حل او فصل کړې په همدې لړکي دحاجي آغاصاحب څخه ځني مخلصنو او عامو
مسلمانانو دوخت د ضرورت په خاطر ديو څو پيچده مسائلو په اړوند دوضاحت
کولو غوښتنه ځني وکړه خو حاجي آغاصاحب دخپلو مصرفيتو سربيره ددې ودغي
غوښتنې ته لبيک ووايه همدغه مسائل ئي دقولي وضاحت سربيره ديورسالي په
بڼه هم ورته ورکړه ، دارساله دوندي بنائسته وه چي دمذهب حنفي پرلوي لوي
اساساتو ولاړه وه لکه څنگه چي معلومه ده دافغانستان ۹۹ فيصده وگړي حنفي
مذبه دي په همدې خاطر ئي نوم هم داسي ورته غوره کړې چي هغه ورسره مناسب
وه (دافغانستان دعلماء عقیده) اوداسي هم نه وه چي داعقائدیواځي دحاجي آغاصاحب
اودهغه دمخلصونو دي بلکي که موږ وگورو دافغانستان دټولو اشخاصو هم دغه
عقیده ده په همدې خاطر ئي نوم داسي عام ورته غوره کړې او که يو څو نفره بل رنگه
عقیده ولره هغه حنفي اومقلید کيداي نسي

اللهم انفعنا بجهته والافتداء بسيرته امين يارب العالمين

دليکوال لنډه پېرندنه

مولوي نورالفتاح عثمانی دالحاج ملاثور احمد اخندزاده ځوي دالحاج خطيب
ملا محمد عثمان اخندزاده لمسي، په قوم عليزائي، خلوزائي دکندهار ولايت دژپي
ولسوالي دسنځري دکلي اوسيدونکي دي، کله چي دشوروي
سرولبنکروپرافغانستان يرغل وکړ ددوي کورني هم دنورو هيوادوالويه
څېرپاکستان ته هجرت وکړي دهجرت په وخت کي محترم مولوي نورالفتاح
عثماني صاحب دالحاج ملاثور احمد اخندزاده په کور کي دي نړي ته سترگي رڼي
کړي په کوم وخت کي چي په افغانستان کي دطالبانو اسلامي تحريک مينځ ته
راغلي ددوي کورني هم دنورو هيوادوالويه خيرخپل هيواد ته راستانه سول، په دغه
موده کي اسلام تعليم لپاره بڼه زمينه برابره وه، نوده هم دوخت څخه په استفاده
پر خپل استاذ الحاج مولوي محمود الحسن (حسيني) صاحب سبق ويل شروع
کړل، په لږ وخت کي دپرمختلک وروسته په اسلامي تعليم اوزده کړي لپاره
دپاکستان دکوټي وبنارته ولاړي هلته ئي دمختلفو استادانو څخه سبقان وويل
دهغه وروسته پيښور ته ولاړي، په پيښور کي اول پرشيخ الحديث والتفسير الحاج
مولانا نجم الدين صاحب وړه دوره وکړه ترهغه وروسته ئي په جامعة النوار محمدية
کي پرشيخ الحديث والتفسير الحاج مولانا محمد اسراييل صاحب باندي لويه
دحديت دوره وکړه، او په ۱۴۲۷هـ ق کي د(۲۴) کالويه عمر کي دخپل شيخ
لخوا دحديتود فراغت سندور کړل سو، کله چي و خپل وطن ته راستون سو ددرس

اوتدريس سريره ئي تصنيف اوتاليف ته هم مخه كره دهغوله جملي خخه يوهم
دمحترم الحاج مولوي سيد حمد الله آغا صاحب درسالي شرحه ده چي په نامه
دمفتاح عقيد ده كوم چي ستاسويه لاس كيده اوچاپ سوي اثار ئي نورهم دي لكه
شرعي واده، امام صاحب تقوا او ذكاوت، دنړي په زړه پوري اول، دغه دري واړه
كتابونه د سنځرخپرنه و به ټولني لخوا چاپ سوي دي الله تعالي دي دنومړي مولوي
صاحب كوشش قبول كړي او موږده ته دلارياتو خدمتونو توفيق د الله تعالي خخه
ورته غواړو

امين

پدرنښت : احمد نور (م نظر)

يادونه

الحمد لله زه دالله تعالي ډير شکر گزاريم چي الله تعالي خپل دغه حقيرينده ته ددغي شرحي د ليکلو توفيق ورکړي ، اود خپلو محترمواستادانو ډير منندويه يم چي دد شرحي د ليکلو په وخت کي تشويق کړم ، اوبيا ئي په خپلو مبارکولاسو دهم دي شرحي پاني يوه يوه وکتل ترڅو هغه غلطې اصلاح کړي کوم چي له ما حقيرنه سوي وي ، کوم مسلمان ورور چي دغه شرحه گوري په دعا کي دي محترم حاجي اغا صاحب اوزما استادان او هغه مسلمانان نه حيره وي چي پدي کتاب کي مالي اوبدني کومک کړي دي . يوه خبره د يادوني وړ بولم که بالفرض په دې شرحه کي کومه غلطې ووينئ هغه خپله اصلاح کړئ اويا د چاپ مطبعي ته ئي خبر ورکړي ځکه دا شرحه دمذهب کتاب دي پر هر مذهبي شخص دالارمه ده چي ترخپله وسه ئي دفاع وکړي

الله تعالي دي دغه شرحه په خپل دربار کي قبوله کړي امين ثم امين

اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ الثَّبَاتَ فِي الْأَمْرِ وَأَسْأَلُكَ عَزِيمَةَ الرُّشْدِ وَأَسْأَلُكَ شُكْرَ نِعْمَتِكَ
وَحَسْنَ عِبَادَتِكَ وَأَسْأَلُكَ لِسَانًا صَادِقًا وَقَلْبًا سَلِيمًا وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ مَا تَعَلَّمُ
وَأَسْأَلُكَ مِنْ خَيْرِ مَا تَعَلَّمُ وَأَسْتَغْفِرُكَ مِمَّا تَعَلَّمْتُ إِنَّكَ أَنْتَ عَلَّامُ الْغُيُوبِ

برحمتک یا ذوالجود والکرم والاحسان

امين

مقدمه

الحمد لله رب العالمين، والعاقبة للمتقين، ولا عدوان الا على الظالمين. و اشهد
ان محمدا عبده ورسوله خاتم النبيين و امام المتقين و اله و اصحابه، و من
تبعهم باحسان الى يوم الدين.

اما بعد:

حمد او ثنا دي وي هغه ذات لره چي ټول کائينات يې په واک کي دي، د ټولو
عالمونو رب او پالونکی دی، داسي رب چي ژونديو ته سا ورکوونکی دی او د سا
اخيستلو واک يې هم له ده سره دی، داسي رب چي حي القيوم دی او په کائيناتو کي
يو حرکت او سکون هم د ده ﷺ له ارادې پرته نه تر سره کيږي او نه په کارونو او
واک کي کوم سيال او شريک لري، داسي رب چي پر ټولو عالمونو ورحمېده او د
دوی په منځ کي يې انسان پيدا کړ او د انسان د هدايت (لارښودني) لپاره يې د
عالمونو شهکار او د مخلوقاتو بې مثال هستي او خپل خوږ استاذی سرور
کائينات، فخرالموجودات حضرت محمد ﷺ راوولېږه او د ده په نور يې ټوله
کائينات منور کړل او د ده ﷺ په راتلې يې د محکمي مخ جنت وگرځاوه. داسي رب
چي وهويل: که چا د ده ﷺ لاره وينول د جنت پرېشتمې به يې مخونه شکل کړي او د
جنت اوبه يې په نصيب سوي او که چا د ده ﷺ لاره پرېښوده د قهرجنو لمبو خوراک
سول.

له چا سره چي په سرونو کي عقل او پوهه وي، انسانيت او سپړتوب ور سره ملگری وي هغوی تل همدا خبره کوي او وايي: د همدې ستر شخصيت (رسول کریم ﷺ) راتک و دې نړۍ ته د انسانانو لپاره يو الهي نعمت و او دی کله چي انسانانو د هدايت لاره ورکه کړه او د گمراهۍ په تيارو کي ورک او سرگردانه سول، الله ﷻ د دوی د لارښووني او هدايت لپاره همدغه ستر انسان او د انبياوو سالار مبعوث کړ او د همدې امت لپاره يې يو ستر لارښود او د اخلاقو نمونه و گرځاوه. همدغه بعثت د الله ﷻ له لوري پر خپلو بندگانو د ترحم او مهرباني يو ستر دليل دی چي، الله ﷻ نه غواړي چي، انسانان دي د جهالت او گمراهۍ ښکار سي او له دې امله دي د جهنم د لمبو خوراک سي.

د همده مبارک ﷺ راتک هم د دې ستر هدف لپاره وچي، د الله ﷻ د سترو مخلوقاتو په منځ کي همدغه ستره هستي انسان چي، پر نورو مخلوقاتو يې د ښو او صالحو اعمالو له امله غوره گرځولی دی د هدايت لاره پيدا کړي او پر هغه نيغه لاره روان سي چي الله ﷻ ورته ټاکلې ده ترڅو د الله ﷻ د وحدانيت (يوالي) عقیده په ځان کي وروزي او د الله ﷻ عبادت په داسي ډول سره وکړي چي د شرک بوي همنه وي په کښي، او د همدې لاري په برکت د الله ﷻ د رضا او رحمت وړ وگرځي، همدارنگهد عباداتو په وسيله له هغه نعمتونو څخه برخمن سي چي الله ﷻ د خپلو خاصو بندگانو لپاره اراسته کړي دي او د همدغه عباداتو د کولو په واسطه يې ورکوي.

خوږ نبي ﷺ خپله ورسپارل سوې دنده په پوره امانت داری سره تر سره کړه او ورسپارل سوی مسؤلیت یې په داسې ډول سره ادا کړ چې، د بشریت په تاریخ کې یې ساری نه دی لیدل سوی. په لږ وخت کې یې د الله ﷻ د وحدانیت (یوالي) رغ تر ډیرو لیرو ځایونو پورې ورساوه او د ډیرو سترو گمراهانو سخت زړونه یې په همدغه رغ ولړزول، ډیرو لارو ورکوته یې لار وښودل، ډېر تاریک زړونه یې د ایمان په نور روښانه کړل. ده ﷺ د خپل نبوت دنده یوازې دانه چې عباداتو ته یې ځانگړې کړې وه بلکې د الله ﷻ د عبادت ولورته د خلکو د بلنې تر څنګ یې د یوه بشپړ تمدون ځانگوه وځنگلوله یعنې یو پراخه او په هره معنی یو بشپړ تمدون یې را منځ ته کړ او ټول انسانان یې د وحشت، بربریت او ځان غوښتنې له تاریکیو څخه د علم، پوهې، او ښېگڼو و لوري ته راوبلل. د شرک، کفر او ظالمانه عقایدو څخه یې د وحدانیت، الهي دین او ورولی و لورته دعوت کړل. د هر چا تر غوږونو یې د حق دعوت ورساوه. د حق لور ته په بلنه او خلکو ته په نېغه لار ښوونه کې یې له هیچا څخه وس و نه سپماوه. د چا حق یې پر ځان پرې نه ښوده، څه چې یې د ځان لپاره غوره بلل هغه یې د نورو لپاره هم خوښ او خېر و بلل.

د حضرت محمد ﷺ له رحلت وروسته د ده مبارک، سپېڅلي دنده د ده زړورو او په دین مینو اصحابو کرامو ته پاته سوه چې، دوی هم په خپل وار سره د اسلام د دین په خپراوي کې له هیڅ ډول ستړیاوو او سربښندو څخه ځان شاته نه کړ، د سر او مال په ورکړه یې د اسلام دین د نړۍ تر لیرې لیرې گوټونو ورساوه. د اسلام

دښمنانو ته يې تاريخي او شرموونکي ماتې ورکړې چې تر اوسه هم د کفارو يا د اسلام د دښمنانو په زړونو کې د هم هغو جنگياليو صحابه کرامو د توري او نېزو او د دوی د ټينگو ايمانونو وېره سته او وي به.

د همدې مېړنيو (صحابه) کرامو له مهالونو وروسته همدغه د دين دعوت، د دين په ساتنه کې د جهاد له لاري قرباني او سر بنسندنې، تابعينو کرامو، تبعي تابعينو او نورو مسلمانانو ته پاته سوې چې له هغه وختونو بيا تر ننه، مسلمانانو د دين په ساتنه کې له هيڅ ډول سر بنسندو څخه ځان نه دي سپمولي. په هر وخت کې ډيرو مسلمانانو د خپل مال او سر په بنسندلو د اسلام له دين څخه په کلکه دفاع کړې او هر وخت د اسلام د دين ويښو جنگياليو قوماندانانو او مسلمانو افرادو هڅه کړې ده چې، د کفارو هغه يرغلونه چې، د اسلام او مسلمانانو په وړاندي خنډ گرځي، له منځه يوسي او وړي يې هم دي او د اسلام د دين علماء د حق لورته د امت مسلمه د رابللو، انسانانو ته د حق د لاري څرگندولو لپاره تر وسه زيات کړاونه کاللي دي او مسلمانان يې له دې ټکي سره په بشپړ ډول بلد کړي دي چې، کومې لاري د الله ﷻ د رضا او خوښۍ لامل گرځي او کومې لاري د شيطان او د هغه د ملگرو دي چې، د الله ﷻ د سخت قهر او نيووني لامل گرځي.

د اسلام د دين د خپرېدا سیر (پرمختګ) چې کله په اسلامي تاريخونو کې گورو نو پوهېږو چې، د اسلام دين په لومړيو کلنو کې، ورو ورو خپرېده خو بيا هم په عين ورو ورو والي کې په څومره چټکۍ سره د عربي جنگياليو په مټ د عربو د

جزیرې له مرکز (مدینې منورې) څخه بیا د نړۍ تر لیرې لیرې هیوادونو پورې په څومره سر بنسندنو او قریبانو ورسېده چې، ښه مثالونه یې د نړۍ په هر گوټ کې د اسلام د هغو لومړنیو زړورو مجاهدینو زیارتونه دي چې، د صحابه کرامو په نومونو ثبت او پېژندل سوي دي.

زموږ گران هیواد افغانستان هم یو له هغو اسلامي هیوادونو څخه دی چې، د اسلام لومړني جنگيالي ورته راغلي دي او د اسلام دین یې ورته راوړی او د دې هیواد خلک یې له دغه ستر نعمت څخه د الله ﷻ په خاصه مرسته او پېرزوینه برخمن کړي دي. د افغانستان اوسېدونکو له اسلام راوړولو څخه وروسته هروخت او په ټینګه له اسلام څخه دفاع کړېده او ځانونه یې له دې لارې سره په محبت لرلو کې قرباني کړي دي. زموږ د هیواد اوسېدونکي له اسلام سره ټینګه اساس او مینه لري او د دې ادعا د ثبوت لپاره یې هم دغه یوه خبره بس ده چې په سل کې نه نوي (۹۹) سلنه یې مسلمانان دي او د هیواد په ټولو برخو کې د اسلام دښمنو کفارو کومي نښې نه تر سترگو کیږي چې یو کلي دي د کفارو په نامه دلته ثبت وي. که وي هم هغه په نه کې حساب دي.

په نړۍ کې ډېر لږ هیوادونه سته چې له داسې امتیاز څخه دي برخمن وي چې، نه نوي (۹۹) سلنه خلک دي یې مسلمانان وي. د نړۍ پر مخ ډېر داسې مسلمان هیوادونه سته چې د مسلمانانو تر څنګه کافران هم په زیاته پېمانه په کې اوسېږي.

يوه بله د الله ﷻ د زيات حمد او شكر او د افغانانو لپاره د وياړ خبره داده چې ټول افغانان يوازي او يوازي د يوه واحد خداى ﷻ پر وجود اقرار كوونكي دي او له جلي شرک نه په مطلق ډول ليري او بېزاره دي خو كله نا كله په ځينو مسائلو او عباداتو كې له ځينو هغو افغانانو څخه چې په ديني مسائلو كې ناپوه وي شرک خفي څرگندسي چې كله افغانان پوه كړل سي دا عمل به خپله بد او ناخوښه بولي. په داسې وخت كې ځينو كسانو ته چې له عامو مسلمانانو سره د عقائيدو او عباداتو په ځينو برخو كې اختلاف لري موقع غنيمت ښكاره سي او د ځان ښوونې او يا په دين كې د پوره علم نه لرلو له امله پر عامه مسلمانانو د مشرک الزام يا تپاڼه ولگوي. په عقائدو يا عباداتو كې كه څه هم د شرکي خفي عمل له عوامو خلكو څخه چې په دين باندي ناپو دي ښكاره سي دوى يې نسبت د دې امت و اكثر برخه علماء كرامو ته كوي چې، اخير خبره د مسلمانانو تر منځ و ژورو اختلافاتو ته ورسېږي تر څو دا عمل د مسلمان امت لپاره تر مرگونې گذار هم بد تمام سي ځكه چې، د مسلمانانو تر منځ د نفاق او د مسلمانانو د كمزورتيا لامل هم داسې اختلافات وي چې، تل كفارو د مسلمانانو تر منځ له داسې اختلافاتو څخه ډېره گټه اخستې ده او مسلمانان يې كمزوري كړي دي.

زما په فكر ښه خبره خو داده چې لومړى علماء كرام تر خپل منځ داسې اختلافات حل كړي چې، د ټول امت لپاره به ستر خېر سي او عوامو ته په دين كې پوهاوى وركړل سي او كه بيا هم د ځينو علماء كرامو د اعتقاداتو په اړه پوښتنه

وسي چي دا فلانی عالم څنگه عقیده لري؟ او دا اختلاف پاته وي او حل نه سي، په هغه وخت کي بايد اختلافاتو ته پاملرنه وسي چي، ايا دغه اختلافات د عقيدې پر بيناد دي او که د نظريې؟ دغه اختلافات چي د دې کتاب د ليکلو لامل سول نظري اختلافات خو نه دي ځکه چي، نظري اختلافات خو د ژوند په مسائلو کي د انسانانو ترمنځ طبيعي دي او که دا اختلافات عقيدوي وي، هم بايد په ښه اصلاحي طريقه او قناعت ورکونکي د لا ټيلو سره حل کړل سي او که خدای ﷻ مه کړه دا اختلافات همداسي ناحله پاته سي نتيجه يې ورو ورو د مسلمانانو ترمنځ د نفاق، بدبختی، بې باوري، يو بل ته په سپکه کتل، يو بل ته سپک ويل، د مسلمانانو د کمزوري او داسي نورو زيانونو لامل گرځي لکه اوس هم چي مسلمانان له دې امله کړېږي. راځئ په ټولو ووايو چي:

يا الله! زموږ پر حال رحم وکړې، زموږ له منځه هم دغه د اختلافاتو بل اور ليري کړه چي، ستا دښمنان پر موږ حاکمان نه سي.

که موږ مسلمانان څير سو، زموږ په وخت کي اختلافات دومره ډېر دي چي عوام انسانان پر خواصو بد وايي. دا بد ويل په سبب د علماء کرامو د اختلاف دي. په ټولنه کي د عقيدې اختلافات رامنځ ته کول اکثر د علماء کرامو له لوري وي. د ژوند په دغه اساسو شرائطو کي چي موږ اوسو د علماء کرامو ترمنځ اختلافات د عوامو لپاره بلکي د ټول امت مسلمه لپاره سخته ضربه ده. که موږ لږ او ډېر لير و

گورو دابه و منو چي نن ورځ د مسلمانانو تر منځ يو کوچنی اختلاف هم تر اتم بم ستر ناورين رامنځ ته کوي او د مسلمانانو اتحاد او قوت له منځه وړي.

داچي زه هم د دې ټولني غړی یم، د يوه مسلمان په صفت له ټول امت مسلمه او بيا په خاص ډول له علماء کرامو څخه دا هيله لرم چي د الله ﷻ په خاطر له روانو اختلافاتو ځانونه وساتي، د اسلام د بنمنانو ته په لوی لاس نور وخت مه ورکوي چي زموږ له اختلافاتو د اسلام په زيان او ځانونو لپاره گټه واخلي.

د مسلمانو علماء کرامو تر منځ اختلافات ټول امت په فکر او تشويش کي اچوي او له عوامو څخه د دين اصلي لاز وړکوي او پر علماء باندي لرلی باوري يې له زړونو څخه وړي چي بيا به يې پر يوه عالم هم باور نه راځي. د علماء کرامو لپاره بڼه خبره داده چي دوی تر خپل منځ کوم اختلافات لري، هغه په ارامه (سړنه سينه) او مسؤلاته ډول سره، د خبرو او د لائيلو له لاري حل کړي چي، هم دغه د قرآن کریم او سنتي محمدي طريقه ده. د علماء کرامو له خوا دي زيار و گائل سي چي دا اختلافات عوامو ته پرې نږدي او عوام په دې مسائلو ورلږ نه کړي ځکه چي، عوام د دين د مسائلو په صحت او نه صحت نه پوهيږي او نه يې د حل لاري او طريقې ورته معلوميري بېله دې چي، د دين او د دين د علماء کرامو سپکاوی ځني رامنځ ته سي.

دا هرچا ته ښکاره ده چي په دين کي احساسات او نظريات ځای نه لري، ځکه چي، قرآن کریم او نبوي احاديث زموږ تر منځ وجود لري چي په کي هرڅه

واضح او ښکاره بیان سوي دي، صرف د نظرياتو او احساساتو ورگډول په کار نه دي. د علماء کرامو تر منځ دي پر اختلافي مسائلو بحث وسي کوم لوری چي پر حق ود هغوی حقانيت دي ومنل سي او هغه بل لوری که رښتیا هم د دین غم او د مسلمانانو پر دین باندي د روانولو نیت ورسره وي له اختلافاتو دي لاس واخلي، تر خود امت محمدي ﷺ تر منځ د اختلافاتو مخه ونيول سي او که د دي اختلافاتو اورته نوره هم لمن ووهل سي دا به د امت محمدي ﷺ د نور زلت او بدبختی لامل وگرځي چي تر منځ به يې د بې اتفاقی او بې باوری فضا رامنځ ته کړي. د دي اختلافاتو وروستی نتیجه به دا وي چي هر بې دینه به پر دیندارو، علماء کرامو او نورو پرهېزگارو انسانانو تهمت وايي او عوام به پر علماء کرامو بې باوره سي.

د عوامو او علماء کرامو تر منځ فاصله راوستل راته سخته لويه گناه ښکاري. د دي گناه هره نتیجه به د هغه چا پر غاړه وي کوم څوک چي، د خپل شهرت او شخصي گټو په خاطر د امت محمدي ﷺ بې اتفاقي غواړي. په دا اوسني څو کلنو کي د مسلمانانو تر منځ د روانو ديني او سياسي اختلافاتو له امله بې باوري دومري ډېره سول چي، د مسلمانانو په يوه ستره ټولنه کي د مثال لپاره د اعتماد وړ کس نه پيدا کيږي. هغه که په ديني اړخ کي وي او که د ژوند په يوه بل اړخ کي وي.

په داسي کړکېچونو حالاً توکي چي ورځ تر بلې له مسلمانانو څخه د مسلمانانو تر خپل منځي اختلافاتو له امله د اسلام مستقیمه لار ورکيږي، دا مي د ځان مسؤليت و باله او په خپله ټولنه کي مي د دين په اعتبار د يوه مسؤل کس په

څېر دا پرېکړه وکړه چې، د خپل هیواد د مسلمان اولس لپاره څومره چې زه پوهېږم
دا څرگنده کړم چې، په داسې حالاً توکي چې فتنې د باران په څېر ورپېږي او د
مسلمان امت تر منځ په پراخه پېمانه د اختلافاتو د راولاړه ولو لپاره د اسلام د
دېسمانانو له لوري په زیاته کچه پانگونه (سرمایه گذاري) کېږي، سپین مو په تور
او تور مو په سپین بدلیږي، خپله عقیده او ایمان څنگه وساتو او یا زموږ عقیده څه
ده.

دا یوه ښکاره خبره ده که موږ خپله عقیده ونه پېژنو او له خپلو علماء کرامو
څخه یې زده نه کړو ډېر ژر به د هغو خلکو د عقائدو ښکار سو چې، د دائمې
هلاکت لوري ته مو بیایي او دوی به زموږ د ضعف له امله د ور سپارل سوو دندو
نتیجو ته چې منفي اړخ لري رسېدلي وي

د دې لپاره چې د دوی دغه شوم اهداف چې لري یې خوتنا سوي وي او یا یې
په خپل ټول وس د خپلو نورو ټولو هم نظرو سره په یوالي کې خوتنا کړم په هره لوره
او ژوره وختم، له ډیرو سره مې ولیدل، د کتابونو ډیرې پاڼې مې وارولې داسې
نخسه په لاس رانغله چې د ناروغ لپاره دارو وگرځي.

ځینې یې داسې نخسې وې چې په خپل ځان بسیا وې او ځینې بیا داسې وې
چې، د عوامو د رنځ لپاره گټوري نه وې. زه په دې وخت کې د فکرونو په دریاب کې
لاهووم نه پوهېدم چې څه وکړم او له کوم ځای څخه یې راپیل کړم. په دې حساس
وخت کې مې نظر د جلدک اغا صاحب ولورته چې، اصلي نوم یې الحاج مولوي

سید محمد الله اغا صاحب رحمته الله دی نظر واوښت او د ده یوه وینا چې خو لنډې برخې یې لرلې تر غوږونو را ورسېده. لږ وخت وروسته د ده د هغې اورېدل سوي وینا مطابق یوه وره رساله تر گوتو را ورسېده.

په دې وره رساله کې زموږ د افغانستان د علماء کرامو د عقائدو بیان په ډېر ښه ډول سره سوی و خو یوه څه اجمال یې درلود. دا رساله د اهلي سنت او جماعت یا زموږ د مذهب په داسې اساساتو ولاړه وه چې هر اساس یې د سوري ستور په څېر څلېده مگر د ځینو عوامو لپاره دا خبره هم گرانه وه چې، د دې لنډې او اسانه رسالې په مطلب دي و پوهیږي.

د دې رسالې د غوره تقاطو د اهدافو د ښکاره او څرگندولو په خاطر دې ټکي ته اړ سوم چې، د دې رسالې تحلیل او تجزیه وکړم او ارزښت یې و هرا متي ته واضح او دا ورته په گوته کړم چې، زموږ د عقیدې هر اساس چې په دې رساله کې ذکر سوی دی، هغه د سمې لارې د برابری لپاره ښه ذریعه ده او له کوم چا څخه چې خپله عقیده ورکه وي، د هغه لپاره ښه خراغ دی.

په هر صورت زه د دې رسالې په ښه وضاحت او انساني کې تر خپله وسه زیار باسوم چې، هر مسلمان ورور په هغه څه چې په دې رساله کې دي په انسانی په و پوهیږي او هر لیدونکی یې په لیدلو خوښ او د هر تېری لپاره ښه اوبه کونکې و گڼي.

د دې کتاب په ترتيب کي زه اول د حاجي اغا صاحب مبارک ﷺ رساله په بشپړ ډول راوړم او بيا د تحليل او تجزيې لپاره د همدې مبارک له رسالې څخه يوه يوه برخه يا متن را اخلم د قران کریم، احاديثي نبوي او د اهل سنت والجماعت د علماء کرامو د علماو پوهي د تجريبو په اساس يې په داسي ترتيب شرحه کوم.

کوم عبارت چي لوړ ذکر وي او له هغه سره (قوله) راغلی وي هغه متن يا عبارت د حاجي اغا صاحب ﷺ دی او کومي خبري چي وروسته راغلي وي هغه د همدې رسالې د شارح يعني زما حقير بنده خبري به وي او د دې شرحي ماخذونه لکه مخکي چي وويل سول د مذهب د علماء کرامو معتبر کتابونه او د هغوی اقوال وي. انشاء الله دا شرحه به د الله ﷻ په خاصه مرسته او رحمت قدم په قدم د حنيفي ديوبندي عقيدې پر اساس او نقش قدم وي او له بشپړتيا وروسته به د علماء کرامو په وړاندي کېښودل سي تر څو د هغوی تر نظر تېره سي. کېدای سي له ما څخه ځيني تېروتنې سوي وي دوی مبارکان به هغه نيمگړي ځايونه راته په گوته کړي. په اخري کي زه له الله ﷻ څخه دا غوښتنه کوم چي له ما عاجز سره ملگري سي او د دې رسالې په بشپړتيا کي له سر نه تر پايه پوري توان را کړي ځکه چي، الله ﷻ تر ټول بڼه کومک کوونکی دی.

مولي نورالفتاح ((عثماني)) عفرله الباری

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

د دي رسالې نوم دی:

(زمور، د افغانستان د علماء کرامو عقیده)

الحمد لله وسلام على عباده الذين اصطفى اما بعد: فاقول الحمد لله:

مورپه مذهب د اهل سنت و الجماعت يو. څلور سره مذهبه حق دي. حق يې بولو.

۱ - مذهب د امام اعظم صاحب مبارک رحمته الله.

۲ - مذهب امام مالک صاحب مبارک رحمته الله.

۳ - مذهب د امام شافعي صاحب مبارک رحمته الله.

۴ - مذهب د امام احمد بن حنبل صاحب مبارک رحمته الله.

دا څلور سره مذهبه حق دي. مورپه مذهب د حضرت امام اعظم ابو حنيفه مبارک

رحمته الله باندي يو.

همدارنگه څلور سره طريقي حقي دي او حقي يې بولو.

۱ - طريقه نقشبنديه شريفه.

۲ - طريقه قادريه شريفه .

۳ - طريقه چشتيه شريفه .

۴ - طريقه سهرورديه شريفه .

زيارتونه كه ليري وي او كه نژدي وي، ورتك يې جائز بولو. خوردي او مالگي له زيارته راخيستل جائز بولو.

د خوردي د جواز په هکله، ردمختار د حج په بحث کي تر دغه عنوان لاندې (مطلب في کراهيت الاستنجا بماء زمزم) داسي وايي:

خاوره، يعني خورده د بيت الله شريفي څخه راخيستل په نيت د تبرک سره جائزه او ملاعلي قاري صاحب د مرقات په (۱ - جلد - ۱۵ مخ) کي زما مرقات (۵) جلد دی د امام بخاري رحمته الله عليه د احوالو په هکله داسي وايي: کله چي امام بخاري رحمته الله عليه دفن سو، له قبر څخه يې د مشکو خوشبويي را پورته سوه، نو خلکو د ده له مقبرې څخه خاوره يعني خورده د تبرک لپاره وړله.

تيسير القاري چي د بخاري شريف شرح ده هم (۱ - جلد - په ۹ مخ) کي د امام بخاري رحمته الله عليه د احوالو په اړه هم دغه بيان راوړي او شيخ الاسلام پرهام ش د تيسير القاري په (۲ جلد - ۹ مخ) کي هم دغسي وايي: رحمت بيان وايي تبرکاً د حرم

شريف څخه خاوري يعني خورده، شگي وچ لرگي و غېره تبرکاً کورته وړل جائز دي. په دې شرط چي حرم شريف ته نقصان نه وي او له بيت الله شريفي څخه لرې خاوري يعني خوردي تبرکاً اخيستل روادې په دې شرط چي بيت الله شريفي ته نقصان نه وي (د رحمت بيان ۱- جلد، ۲۷۷ مخ).

له زيارته څخه مالگي، شگي او خاوري يعني خوردي را اخيستل جائز دي او د دې خاوري يعني خوردي د کارولو طريقه دا ډول ده چي، خاوره يعني خورده په اوبوکي واچوي، هرکله چي اوبه صافي سوې بيا دې غورپ کي.

د اسقاط دوره يا دوري اسقاط جائز بولو. مولد شريف او نور د بنو شپو خيراتونه جائز او روا بولو ځکه، (والوقت اذا كان افضل كان العمل الصالح فيه افضل). مرقات په (۱۲) باب کي د ضحي فصل اول لاندې تر اخيري حديث شريف دا وايي:

ژباړه: کوم وخت چي زيات فضلت ولري په هغه وخت کي نېک عمل هم زيات فضلت لري.

دمونه، تعويضونه او څابستونه جائز او روا بولو. اوس هم په يوه نه يوه طريقه کي ځان داخيلول ښه بولو.

الحمد لله د افغانستان نژدې ټول خلک په طريقت کي داخل دي او بعضي مبارکان که نه وي داخل سوي ښه عقیده ورته لري او حق يې بولي، ښايي وخت به

يې نه وي پيدا کړی او دا خبره دي هم هر چاته معلومه وي چي منکر او بد کار چي له هر نېک او ښه کار سره ملگری سي هغه ښه نه دی نه مور ورتنه ښه وايو او نه بل مسلمان ورتنه ښه ويلای سي. کوم کار چي ښه وي هغه ته ښه وايو او کوم کار چي بد وي هغه به بد يادوو. ښه کار به کوو او له بد کاره به مخ اړوو.

محمد بن عبدالوھان (نجدي) او د ده اتباع چي وھابيان يې بولي، مور د دوی په اړه داسي وايو: لکه څرنګه چي (ردمختار د البغات په باب کي وايي) او يا لکه څرنګه چي تفسير صاوي تر دې ايات شريف لاندې وايي: (ان الشيطان لكم عدو فاتخذوه عدوا انما يدعوا حزبه ليكونوا من اصحاب السعير) (۱- جلد- ۱۷۰ مخ) او په (۱۷۱ مخ) يعني دا کتابونه يې ښه نه بولي، مور يې هم ښه نه بولو.

دعا کول وروسته تر فرضو او سنتو په جمع واري سره مستحب عمل دی نه بدعت د (نورالايضاح) (مراقي الفلاح) (طحطاوي) (فيض الباري) په ۲ جلد- ۱۲۷ مخ او ۴۳۱ مخونه چي په دې مخونو او جلدونو کي خاص د دعا په اړه بيان راغلی دی او د لاندې کتابونه بيا د ټولو ذکر سوو مسائلو په اړه دي لکه:

اول: (البصائر) چي د مولوي حمدالله جان صاحب د ډاګۍ تصنيف دی.

دوهم: (سيف القندهاري) چي د مولوي عبیدالله صاحب ايوبي تصنيف دی.

دريم: (اثبات الاغراض) چي د مولوي ښايسته گل صاحب تصنيف دی.

څلورم: (نورالصراط) چي د مولوي نورالدين صاحب د چمن تصنيف دی.

پنځم: (جرئت الاثمه) چي د مولوي عبدالقيوم اخندزاده تصنيف دی.

په دې اړه نور کتابونه هم سته چي دغه اختلافي مسائل يې ښه څېړلي دي. که هر مسلمان ورور دغه پورته ياد کتابونه ښه په غور وگوري، په پورته مسائلو به يې ښه سر خلاص سي او سره له دلائلو به يې ولولي.

هر څوک چي پر هغه مخکنۍ بيان سوي عقیده باندي وي، هغه کس هر وخت د رحمانيه عرفانيه جامعي په مدرسه کي تعليم او علوم يعني استادي او شاگردي کولای سي او که پر هغه لوړه عقیده نه وي په هغه صورت کي بيا استادي او شاگردي نه سي کولای.

زموږ د افغانستان علماء، مشائخ او عام خلک ټول نه وهاييان دي، نه سلفيان او نه اهل حديث او نه پنج پيريان دي او نه بريلويان دي بلکي ټول اهل سنت ولجماعت دي. پر مذهب د حضرت امام اعظم مبارک رحمت الله عليه باندي دي. که چيري يو څوکسان پر بله لاره روان سوي وي هغوی ته اعتبار نسته.

(لاحول ولاقوته الا بالله العلي العظيم)

درسالي ليکونکي:

(فقير مولوي سيد حاجي حمدالله جان اغا صاحب. فايز مدرسه نورالمدارس
فاروقي الحنفي مذهباً النقشبندي مشرباً افغانستان ولايت زابل قريه خالا مولداً
علاقه جلدک مسکناً.)

فقير مولوي سيد حاجي حمدالله جان اغا صاحب: د نورالمدارس فاروقيه
مدرسي فارغ چي، د حنفي مذهب او د نقشبنديه طريقي پيرو او د افغانستان د
زابل ولايت د جلدک د سيمي د خالاد کلي اوسېدونکی دی.

قوله: الحمد لله مور پر مذهب د اهل سنت والجماعت يو...

اهل سنت والجماعت، يا ناجيه، يا د حق ډله هغه ده كوم چي د نبي كريم ﷺ او د صحابه كرامو خصوصاً د خلفاء راشدینو پر طريقه يا نقش قدم تله كوي او كومه لاره چي هغوی د ژوند كولو په خاطر د ځانونو لپاره ټاكلې وه روان وي، لكه څرنگه چي د الله ﷻ پيغمبر ﷺ فرمايلي دي.

(و تفرق امتي علي ثلاث و سبعين ملة، كلهم في النار، الاملة واحدة. قالو، و ماهي يارسول الله، قال: ما انا عليه و اصحابي).¹

ژباړه: زما امت به په ۷۳ ډلو ووېشل سي، ما سېوا له هغه يوې ډلې څخه، نور به ټول دوېځ ته ځي. صحابه كرام پوښتنه وكړه، يا رسول الله! هغه ډله كومه يوه ده؟ نبي ﷺ ورته وفرمايل: هغه ډله ده، په كومه طريق چي زه او زما صحابه كرام دي. له پورته حديث شريف څخه دا مطلب په لاس راځي، كوم څوك چي د الله تعالی ﷻ په كتاب او زما د سنتو اتباع كوي هغه به د دوېځ په اور نه سوځل كيږي او له دوېځ څخه به نجات پيدا كړي.

كومي ډلې ته چي په حديث شريف كي اشاره سوې ده چي، له دوېځ څخه به نجات پيدا كړي هغه (اهل سنت و الجماعت) ده. بل د پورته حديث شريف له دغه كلماتو چي (كلهم في نار) څخه هغه كسان يا ډلې مراد دي چي غلطي او گډوي وډي

¹ - ترمذي: ۲ جلد ۱۸۹ مخ.

عقيدې پالي. له صحيح عقيدې څخه په بل لوري كاره سوي وي. همدغه د غلطي عقيدې درلودنكي به د خپلو غلطو عقائدو له امله دوړخ ته لويږي. كه د چا عقیده دومره خرابه نه وه چې سبب د كفر او شرك وگرځي په هغه صورت كې به د غلطي عقيدې كس د گناه سزا مومي. د الله ﷻ له لوري د ورته ټاكل سوي سزا ورسته به له دوړخه وځي او جنت ته به ځي. ² په تلويح او توضيح نومي كتاب كې د اهل سنت والجماعت لپاره داسې تعريف سوي دی.

﴿السواد الاعظم عامّة المسلمين طريقهم طريق الرسول ﷺ و اصحابه دون اهل البدع﴾³

ژباړه: يعنې د سواد اعظم څخه مراد اهل سنت والجماعت دی. دا هغه ډله ده چې د نبي عليه السلام او د هغه د صحابه كرامو په لاره روان وي. اهل بدعت له دې قانون څخه وتلي دي.

شېخ احمد رومي رحمته الله عليه ويلي دي:

﴿لان المراد بالامة المطلقة اهل السنة و الجماعة و هم الذين طريقهم، طريق النبي ﷺ و اصحابه. دون اهل البدع والضلال كما قال النبي ﷺ امتي من استن بسنتي﴾⁴

² - مکتوبات: امام رباني مکتوب نمبر (۳۸)

³ - توضیح و تلویح: (۳۵۰) مخ.

⁴ - مجالس الابرار: (۱۰ او ۱۳۱) مخونه.

ژباړه: د امت مطلقه څخه مراد اهل سنت والجماعت دي. دا هغه خلک دي چې د نبي عليه السلام په حديث شريف کي غوره خلک بلل سوي دي. په دين کي پر هغه لاره روان دي، کومه چې د نبي عليه السلام او د هغه د ملگرو يعني اصحابو کرامو لاره وه، اهل بدعت او ضلال څني مراد نه دي. لکه څرنګه چې په دې اړه نبي عليه السلام فرمايلي دي:

ژباړه: زما امت هغه دی کوم چاچي زما لاره غوره کړه.

حضرت امام رباني، مجدد الف ثاني رحمته الله عليه وايي:

(وشک نیست که فرقه ملتزم اتباع اصحاب ان سرور اند عليه و عليهم الصلوات والتسليمات اهل سنت و جماعت اند. شکر الله سعيهم)⁵

ژباړه: په دې خبره کي هيڅ شک او شبهه نسته، هغه ډله چې د نبي عليه السلام او د هغه د ملگرو صحابه کرامو اتباع ضروري بولي او عملي کوي يې. هغه اهل سنت والجماعت دي. الله جل جلاله دې پردوی ورحميري او د دوی سعي او په دين کي کوبنښونه دي مشکور وگرځوي.

حضرت غوث الاعظم شاه عبدالقادر جيلاني رحمته الله عليه وايي:

⁵ - مکتوبات امام رباني: مکتوب نمبر (۸۰)

فعلي المؤمن اتباع السنة والجماعة فالسنة ماسنه رسول الله ﷺ والجماعة مااتفق عليه اصحاب رسول الله ﷺ في خلافة الائمة الاربعه الخلفاء الراشدين المهديين عليهم اجمعين.⁶

پر مومن بنده لازمه ده چي د اهل سنت والجماعت اتباع وکړي. سنت طريقه هغه ده په کومه چي نبي ﷺ عمل کاوه او جماعت هغه لاره ده پر کومه چي خلفاء راشدينو د خپلو خلافتونو په زمانه کي اتفاق په کړی و. هغه برابره لاره چي دوی ته ور بنودل سوې وه او هم دوی نور خلکو ته وربنودله چي، نن د نړۍ مسلمانان د هم دغو صحابه کرامو د قربانيو په نتیجه کي د دين ثمره خوري. الله ﷻ دي پر ور حميري.

په تکمله د بحرالرائق کي د عبد الله ابن عمر رضي الله عنه څخه يو حديث شريف روايت سوی دی. په دې حديث شريف کي د (اهل سنت والجماعت لس (۱۰) نبي ذکر سوي دي.

۱- ان يصلي الصلوات الخمس بالجماعة.⁷

ژباړه: پنځه وخته (فرضي) لمونځ په جماعت سره ادا کوي.

۲- ولا يذكر احداً من الصحابة بالسوء، ولا ينقصه.⁸

⁶ - غنية الطالبين: (۱۴۲) مخ
⁷ - تکملة بحرائق: ۲ جلد (۱۸۲) مخ

ژباړه: په صاحبه کرامو کې د هیچا ذکر په بدو سره نه کوي او نه پر هیڅ یو صحابي عیب لگوي، بلکې د ټولو صحابه کرامو درنښت او عزت لري.

۳ - ولا یخرج علی السطان بالسیف.⁹

ژباړه: او د مسلمان عادل پادشاه په مقابل کې توره نه پورته کوي، یعنې له مسلمان پاچا څخه بغاوت نه کوي او د هغه اتباع کوي.

۴ - ولا یشک فی ایمانه.¹⁰

ژباړه: په خپلایمان کې شک نه کوي (خپل ځان په پوره باور سره مسلمان او مؤمن بولي).

۵ - ویؤمن بالقدر خیره و شره من الله تعالی.¹¹

ژباړه: پر قدر ایمان (باور) لري. خیر او شر د الله تعالی له لوري بولي.

۶ - ولا یجادل فی دین الله تعالی.¹²

ژباړه: د الله تعالی په دین کې کور والی نه کوي.

⁸ - تکملة بحرائق : ۲ جلد (۱۸۲) مخ

⁹ - تکملة بحرائق : ۲ جلد (۱۸۲) مخ

¹⁰ - تکملة بحرائق : ۲ جلد (۱۸۲) مخ

¹¹ - تکمله بحرائق : ۲ جلد (۱۸۲) مخ

¹² - تکمله بحرائق : ۲ جلد (۱۸۲) مخ

٧ - ولا يكفر احداً من اهل التوحيد بذنب.¹³

ژباړه: د يوې گناه کولو په وجهه اهل توحيد ته کافر نه وايي. يعني که له يوه بنده څخه يوه گناه وسوه او دغه گناه کار بنده د گناه کولو تر څنګ د الله تعالی ﷻ پر وحدانيت ايمان او باور درلود. اهل سنت والجماعت ډله دغه بنده ته کافر نه وايي تر څو يو بنده د الله تعالی ﷻ له وحدانيت څخه نه وي منکر سوی او يا کوم حلال، حرام او حرام، حلال و نه بولي.

اهل سنت والجماعت ډله تر خپله وسه دا کوبښن کوي چي پر يوه بنده د کفر اطلاق و نه سي. په همدې خاطر په شرح فقه اکبر ابوالمنتهي کي وايي:

و قد ذكروا ان المسئلة المتعلقة بالكفر اذا كان لهاتسع و تسعون احتمالاً لكفر و احتمال واحد في نفيه، ولا ولي للمفتي والقاضي ان يعمل بالاحتمال الثاني.¹⁴

ژباړه: يعني که په يوه بنده کي نه نوي (٩٩) احتمالات د کفر وي او يو احتمال په نه کفر کي وي، مفتي او قاضي لره په کار ده چي دغه يوه احتمال ته ترجه ورکړي.

٨ - ولا يدع الصلوة على من مات من اهل القبلة.¹⁵

ژباړه: که د اهل قبله وو څخه څوک وفات سي، د هغه جنازه او لمونځ نه پرېږدي. هغه مړي ته د لمانځه اداينه کوي.

¹³ - تكملة بحرائق : ٢ جلد (١٨٢) مخ

¹⁴ - ابوالمنتهي : (١٩٩) مخ

¹⁵ - تكملة بحرائق : ٢ جلد (١٨٢) مخ

۹- ويرى المسح على الخفين جائزاً في السفر والحضر.¹⁶

ژباړه: په سفر او په کور دواړو کې د موزو مسحه جائز بولي.

۱۰- و يصلي خلف كل امام بر و فاجر.¹⁷

ژباړه: د هر ښک او بد شخص تر شاه لمونځ کول جائز بولي، يعنې په جماعت کې که هر څوک مخته سي دوی لمونځ پسي کوي.

په هر صورت اهل سنت والجماعت هغه ډله ده چې، د نبي عليه السلام پر نقش قدم او د صحابه کرامو په لاره روان وي. ټولو صحابه کرامو ته درناوی ولري. څلور مذهب او څلور سره طريقي حق و بولي. همدا ډله اهل سنت ولجماعت ده. الحمد لله مور دغه پورته ياد سوي شيان ټول منو او همدارنگه په فرعي مسائلو کې د امام اعظم ابو حنيفه رحمه الله پر مذهب يو او په اصولو کې، يعنې په اعتقادي مسائلو کې د ابو منصور ماتردي رحمه الله په طريقه روان يو.

د دارالعلوم ديوبند باني حضرت مولانا محمد قاسم ناتوی رحمه الله، حضرت مولانا رشيد احمد گنگوهي رحمه الله او همدارنگه نور مشايخ کرام رحمهم الله د دارالعلوم

¹⁶ - تكملة بحرائق : ۲ جلد (۱۸۲) مخ

¹⁷ - تكملة بحرائق : ۲ جلد (۱۸۲) مخ

ديوبند، په هم دغه مسلک دي. دې خبرې ته د (دارالعلوم ديوبند په دستور اساسي مع ائين) کي هم اشاره سوې ده.¹⁸

کوم څوک چي له همدغي پورتنۍ عقيدې څخه خلاف عقیده ولري هغه اهل سنت والجماعت د ډلي څخه نه دي. الحمد لله زموږ د افغانستان علماء کرام ټول په همدغه پورتنۍ عقیده دي. دا هغه عقیده ده چي نبي عليه السلام ناجيه ورته ويلې ده. د دورځ له اور څخه د نجات زېږی ورکړی دی.

که چيري يو چا ته په دې خبره کي شک وي هغه دي دغه پورتنۍ لسو علامو يا ننبوته نظر وکړي چي، ايا دغه علامې زموږ په علماء کرامو کي سته او که يا؟ له سمې عادلانه پلټني وروسته به دا خاماڅا ورته څرگنده سي چي دغه لس ننبوي ننبانې زموږ په علماء کرامو کي سته. په همدې خاطر موږ دا دعوه کوو چي موږ اهل سنت والجماعت يو.

¹⁸ - دستور اساسي مع ائين دارالعلوم ديوبند: (٥) مخ

قوله / خلور سره مذهبه حق دي حق يي بولو...

محترم حضرت مولوي حاجي سيد حمدالله جان اغا صاحب. وايي: خلور سره مذهبه حق دي، حق يي بولو.

زموږ اهل سنت والجماعت دا عقیده ده کوم څوک چي غير مجتهد وي په ديني مسائلو، تفسير القرآن، حديث نبوي همداسي د دين په نورو مسائلو کي د اجتهاد مرتبې ته نه وي رسېدلی، پر دغسي غير مجتهد شخص باندي د خلور و امانوله جملې څخه د يوه امام لکه:

اول: امام ابو حنيفه رحمته الله.

دوهم: امام مالک رحمته الله.

درېم: امام شافعي رحمته الله.

خلورم: امام احمد بن حنبل رحمته الله.

د لاري يا مذهب تقليد يعني پيروي واجب ده. په دې خبره باندي دليل د امت محمدي صلوات الله عليه د جمهورو علماء کرامو اجماع ده. کوم څوک چي د اجتهاد مرتبې ته نه وي رسېدلی هغه کس دا توان نه لري چي کامل ايمان او سالم عمل څښتن سي. څوک چي په دين کي د اجتهاد مرتبې ته نه وي رسېدلی د هغوی سلامتيا په ايمان او عمل کي د دين په امورو کي د پورته يادو امانو په تقليد يا پيروي کي ده.

هغه مسلمانان وروڼه چي په دين کي د اجتهاد له شرائطو سره سم چي د دين امامانو ورته بلکلي دي د اجتهاد درجې ته نه وي رسېدلي، هغه که څه هم په دين کي ستر علماوي بيا هم د دوی لپاره د خبر لاره د پورته امامانو په پيروي کي ده.¹⁹

د ښه پوهاوي لپاره دا ښه گڼم چي يو بېل بحث د تقليد په موضوع کي د تقليد اثبات او اړتيا لپاره ولرم او د تقليد موضوع نوره هم ښه روښانه کړم، تر څو د تقليد تعريف، د مجتهد تعريف، د تقليد حکم، د تقليد ثبوت او د تقليد داسي نور مسائل چي ښه نه وي ښکاره سوي هغه ښکاره سي ځکه چي، دا مسائل ښه واضح سوي نه وي تر هغو څوک حقيقت ته نه سي رسېدلي. کېدای سي دغه بحث يو څه اوږد وي خو انشاء الله ستړی کېدونکی به نه وي.

¹⁹ - فتاوی رحيميه: ۱ جلد ۲۳۴ مخ

تقلید

د تقلید لفظ د قلد یقلیدو د باب مصدر دی. د تقلید لفظ ماده د قلا دي څخه اخیستل سوې ده. د قلا دي کلمه چي کله د انسان لپاره وکارول سي غاړه گي. ورته ویل کیږي او که د حیوان لپاره وکارول سي په هغه صورت کي پری یا (وړغندی) ورته ویل کیږي. مور الحمد الله انسانان یو، نو له همدې کبله زموږ لپاره تقلید غاړه گي. ده چي موږ هم همدغه د انسانانو لپاره معنی ځني اخلو.

تقلید په لغت کي:

تقلید په لغت کي یو شی په غاړه کولو ته وايي.

د فقهاوو په اصطلاح کي:

تقلید د دین په امورو کي د یوه دیني عالم یا پېشوا د بڼه نیت له مخي د هغه د یوه (قول یا فعل) منل او قبولول دي او دا ویل دي چي، ده دغه قول یا فعل د قرآن او حدیث سره سم کړی دی. بل د دغې مسئلې لپاره دلیل نه موندل دي او نه تر دلیل پوري ځنډول دي. که چیري وروسته او یا په دغه وخت کي مقلید ته دلیل ښکاره سي دا خبره د تقلید سره منافي نه ده. مقصد دادی چي په تقلید کي د دلیل غوښتنه نسته او پر دلیل باندي علم ضد روی له تقلید سره.

علامة ابن مالک رحمته الله به شرح منار کي داسي وايي:

(وهو ای التقليد عبارة عن اتباعه في قوله او فعله متعقداً حقيقه من غير تامل في الدليل)²⁰

په نامي شرح حسامي کي بيا داسي وايي:

(التقليد اتباع الغير على ظن انه محق بلانظر في الدليل)²¹

سيد محمد موسى رحمته الله د تقليد تعريف داسي کوي.

(التقليد يعتمد الانسان في فهم الحكم من الدليل على غيره لاعلى نفسه)²²

د دي ټولو تعريفاتو حاصل زما په فکر يوشی دي هغه دا چي، د مجتهد قول او فعل (وينا او کار) معلومول يوازي او يوازي د ښه نيت او عقيدې له مخي وي او پر دي خبره عمل کول دي او د عمل او تسليمېدو په وخت کي د مجتهد څخه د دليل نه غوښتل دي او که وروسته بيا مقلید ته دليل معلوم سي. هغه د تقليد سره منافي (ضد) خبره نه ده.

له همدغه مخکني عباراتو څخه دا خبره هم ښکاره کيږي چي، د تقليد او اتباع په معنی کي هم توپير نسته. کومو خلکو چي د تقليد او اتباع په منځ کي فرق

²⁰ - شرح منار: (٢٥٢) مخ طبع مصري

²¹ - نامي شرح حسامي: (١٩٠) مخ

²² - الاجتهاد: (٥٦٧) مخ

کړی دی، دا د دوی خپل نظر او فکر دی. د دوی دغه نظر او فکر پر موږ نه سي تپل کېدای او نه پر موږ حجت کېدای سي.

د غیر مقلدینو مشهور عالم علامه ثناء الله امر تسري په خپله رساله کي داسي وایي: د تقلید او اتباع په مابین کي کوم فرق نسته.²³

حافظ ابن قیوم رحمته الله وایي:

تقلید محض قول بلا معرفته و (اتباع) علی وجه البصیرت،²⁴

تقلید خالص ویناده بېله پېرېندگلوي د دلیل او اتباع د دلیل پېژندل و نوم دی. د ده دغه وینا د تقلید او اتباع فرق کوي مگر دا فرق اعتباري دی پر موږ دلیل نه سي کېدای.

حکیم الامت مولانا محمد اشرف علي تھانوي رحمته الله د تقلید تعریف داسي کوي.

تقلید: د یوچا قول په بڼه نیت سره په داسي ډول منلو ته وایي چي، هغه دا خبره یا مسئله له دلیل سره سمه بیانوي یا بیان کړې ده او د مقلد له مجتهدنه د دلیل نه غوښتنه ده. ځني کسان له تقلید څخه تېسته کوي. د تقلید لپاره هغه تعریف کوي چي ده دوی له مقصد سره سم وي.²⁵

²³ - حدیث او تقلید شخصي ۱۵ او ۱۶ مخونه.

²⁴ - اعلام الموقعین- ۱ جلد (۲۰۸) مخ

²⁵ - الاقتصاد (۵) مخ

خيني کسان له تقليد خخه تنسته کوي. د تقليد لپاره هغه تعريف کوي چي د دوی له اهدافو سره يورنگه وي. هر کله چي يوشی يوازي په هغه تله و تلل سي چي يو چا يوازي د خپل ځان لپاره جوړه کړی وي او يوازي د خپلي خوښي شيان په کي تلي په هغه صورت کي تول سم نه راځي او نه هم د نورو د قناعت وړ گرځي. خبر هغه د هغه کس يا کسانو کار دی چي اشياوو او مفاهمو ته له کوم نظره گوري او د تقليد مخالفين په څومره ځان خوښی او ځان غوښتني سره چي په دين کي تر بل هر چا ځان ښه پوهان او هوښيار بولي خو موږ د ځان لپاره د تقليد په اړه يو ښه او پراخ علمي نظر لرو او ځانونو او هغه نالوستو يا په دين کي د ناپوهو کسانو لپاره يې نعمت او خبر بولو ځکه، ټول کسان مؤمنان لکه څرنگه چي ښايي او يا پر فرض ده چي په دين کي د اړتيا په کچه (چي روا او ناروا، حلال او حرام) په کي وپېژني پوه تر لاسه کړي تر څو د دنيا او اخيرت خبر يې په برخه سي. دا چي زموږ مسلمانان اوس په داسي موقف يا حال کي دي چي د دنيا په اړه هر څومره پوهه تر لاسه کوي او د دين په اړه که څه هم اخيرت يې خرابيږي د يوې مسئلې زده کړه هم نه کوي، چي تر ډېره خو اوس د مسلمانانو دا ناوړين په برخه سوی دی چي دا خو پرېږده چي قرآن کریم په معنی زده کړي په لفظ يې لاهم نه زده کوي، احاديث خو بيخي پېژني هم نه، نو د داسي کسانو لپاره چي د پندو مثال لري دومره خود هغه کسانو لپاره په کار ده څوک چي سترگي لري چي، دغه رانده تر لاس ونسي او له کندو يې وساتي او يا يوه نابنده سړي ته يو بلد کس لاره وښيي او همدا رنگه پر هغه ووندو هم لازمه ده چي يا ځانونه خپله بنا کړي او يا هم د هغو کسانو لار ښودنه و مني چي ورته لاره ښيي.

د تقلید موضوع هم داسي ده چي ټول مسلمانان نسي کولای او یا وړتیا د دې نه لري چي دومره پوهه دي په دین کي تر لاسه کړي چي هغوي دي له قرآن کریم او یا احادیث نبوي څخه د ټول ژوند په چارو کي د ټولو مسائلو هغسي سم او کره استنبات وکړي لکه د دین مجتهدین چي یې کوي او یا هغوی کړی دی. کله چي خبره داسي سوه چي د قرآن کریم او احادیثو په توري ترجمه پوهېدنه، نه، بلکي له قرآن کریم څخه د مسائلو استخراج د هر چا د وس خبره نه سوه نو په داسي صورت کي د تقلید اثبات یا د تقلید اړتیا په خپله منځ ته راځي.

بل هغه کسان چي په تقلید اعتراض کوي او ځانونه غېر مقلیدین یا له تقلید څخه ازاد بولي، دغه کسان هم ازاد نه دي ځکه، دغه د غېر تقلید یا د غېر مقلیدونو تگلاره یا نظریه یا مذهب هم د یوچا یا یوه عالم لاره یا مذهب دی چي هغه په دین کي دغه لاره غوره بولي او تقلید ورته یو خطا عمل ښکاري. د غېر مقلدینو د ډلي له هغه لومړي کس څخه (چي هرچا ته ښکاره ده چي لږ وخت یې کیږي را منځ ته سوی دی) وروسته نور ټول پیروان یا غېري مقلدین د هم هغه لومړي کس پیروان یا مقلدین دي.

که لږ او ډېر رشتیا ته غاړه سره کښېږدو دا به هر څوک ومني چي یو هم له تقلیده ازاد نه دی. د تقلید رسی د هرچا غاړي ته لوبدلې ده.

بل: تقلید دا معنی نه ده چي یوازي په څلورو مذاهبو کي حصر یا خاص دی. بلکي تقلید د علومو او د ژوند په نورو یا ټولو اړخونو کي راځي. لکه په دې اړه چي

مولانا محمد امين صفر رحمته الله وایي: (د تقلید د تعریف له مخي، (د راوي روایت منل تقلید في الروایت دی). د مجتهد د رأیت منل تقلید في الدرايت دی. د يو محدث په رايه يو حديث ضعيف يا صحيح منل هم تقلید دی د يوه امتي له لوري جوړ سوي اصول حديث، اصول تفسير، اصول فقه منل هم تقلید دی.²⁶

²⁶ - مجموع الرسائل : اول، جلد. مولانا محمد امين صفر صاحب.

مطلق تقلید د قرآن په رڼا کي.

د مطلق تقلید جواز او وجوب د قرآن کریم له ډیرو آیاتونو څخه معلومیږي. که څه هم دغه آیاتونه یو خاص (ځانگړی) شاترول لري مگر حکم یې د هر وخت لپاره دی. که چیري مور دغه آیاتونه بېله کوم ځان غوښتني (خود نظری) څخه مطالعه کړو خامخا به د تقلید د جواز او وجوب اړوند دلیل راته ښکاره سي. د پورته ادعا لپاره زه دلته یو څو آیاتونه د اجمال په ډول راوړم.

۱- فَاسْأَلُوا أَهْلَ الذِّكْرِ إِنْ كُنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ (۷) ²⁷

ژباړه: که چیري تاسونه پوهېږئ، د علم او پوهي له کسانو څخه پوښتنه وکړئ.

۲- أُولَئِكَ الَّذِينَ هَدَى اللَّهُ فَبِهِدَاهُمْ أَقْتَدُهُ ²⁸

ژباړه: دغه حضرات داسي وو کوم ته چي الله تعالی هدایت کړی دی. تاسو هم د دوی په لاره ولاړ سي. په دغه آیات شریف کي الله تعالی د مخکنیو انبیاءو علیه سلام د اتباع حکم کړی دی.

۳ - (أَنِ اتَّبِعْ مِلَّةَ إِبْرَاهِيمَ حَنِيفًا) ²⁹

ژباړه: د ملت ابراهيمي اتباع وکړئ، په کوم کښي چي هيڅ کجني نسته.

²⁷ - سورة الانبياء: آيات ٦

²⁸ - سورة الانعام آيات ٨٩

²⁹ - سورة الاعمران آيات ٩٤

٤ - يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اطَّعُوا اللَّهَ وَاطَّعُوا الرَّسُولَ وَلَا تُبْطِلُوا أَعْمَالَكُمْ (33) ...³⁰

ژباړه: اې د ايمان والو! د الله تعالى او د هغه د رسول ﷺ اطاعت وکړې او د اولی لاملر اطاعت وکړې. په اولی لاملر کې ائمه مجتهدین، بلکې خلور واره امامان هم داخل دي.

٥ - (وَكَوْرُدُوْهُ اِلَى الرَّسُوْلِ وَاِلَى اَوْلِي الْاَمْرِ مِنْهُمْ لَعَلَّكَ الَّذِيْنَ يَسْتَبْطِنُوْنَ مِنْهُمْ) (83) ...³¹

ژباړه: او که دغه خلک دغه امر و رسول ﷺ ته او اولی لاملر ته حواله کړې نو کوم اهل فقه او اهل استنباط دی او دوی په پوهه کړې چې، کوم عمل جائز او کوم نا جائز دی. له دغه ایت نه صراحتاً د آئمه اربعة اتباع او تقلید معلومېږي.

٦ - فَكُلُوْا مِمَّا فَرَغَ مِنْهُنَّ طَائِفَةٌ لَّيْسَ مِنْهُنَّ فِي الدِّيْنِ وَلْيُنذِرُوا قَوْمَهُمْ اِذَا رَجَعُوْا اِلَيْهِمْ لَعَلَّهُمْ يَحْذَرُوْنَ 122...³²

ژباړه: يعنې ولي نه وځي د هري ډلي نه يو جماعت د دې لپاره چې فقه او پوهه په دين کې حاصله کړي او چې کله دوی را وگرځي خپل تېر ته هغوی ته پوه ورکړي د دې لپاره چې، د الله تعالى په احکامو پوه سي ترڅو د نافرمانۍ نه وژغورل سي.

٧ - (وَجَعَلْنَا مِنْهُمْ اُمَّةً يَهْدُوْنَ بِاَمْرِنَا لَمَّا صَبَرُوْا وَكُنُوْا بِاٰيَاتِنَا يُوقِنُوْنَ) (24) ...³³

³⁰ - سورة محمد ايات ٣٢

³¹ - سورة النساء ايات ٨٢

³² - سورة توبه ايات ١٢١

ژباړه: او ما په دوی کې مخکښان یعنې پېشوایان پیدا کړي دي. هغه خلک چې زما په لاره وي چې، کله دوی صبر وکړي او زما په ایاتونو یې یقین وي.

۸ - وَاتَّبِعْ سَبِيلَ مَنْ أَنَابَ...³⁴

ژباړه: د هغه چا اتباع وکړئ چې زما و لوري ته یې میل (رجوع) کړې وي.

۹ - يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَكُونُوا مَعَ الصَّادِقِينَ (119)³⁵

ژباړه: ای د ایمان والو! له الله تعالی څخه ووېرېئ او د صادقو خلکو سره و اوسئ.

دغه پورته ایاتونه د تقلید د حقیقت یا اثبات لپاره ډېر ښه واضح او ښکاره دلائل دي. که چیرې په دغه ایاتونو کې فکر وکړل سي او په معنی او مفاهمو یې سپری ځان په ښه ډول و پوهوي، د مقلدینو لپاره ښه دلائل دي.

دغه خبرې ته چې په دغه ایاتونو کې د تقلید ښکاره دلا تل سته، علامه حضرت مولانا حافظ عبدالرحیم لاجپوري رحمۃ اللہ علیہ هم اشاره کړې ده. دی مبارک وایي: له دغو ایاتونو څخه اتباع او تقلید په ښکاره توگه معلومېږي او د مطلق اتباع او تقلید د اثبات لپاره ښکاره دلائل دي.

³³ - سورة سجده : ۲۳ آیات.

³⁴ - سورة لقمان : آیات ۱۵

³⁵ - سورة توبه : آیات ۱۱۸

مطلق تقلید د احادیثو په رڼا کي

مطلق تقلید په حدیثو سره هم ثابت دی. د دې لپاره چي د تقلید اثبات له ایاتونو وروسته په احادیثي نبوي سره هم ثابت سوی وی خو احادیثونه راوړو.

۱ - عن حذیفه: رضي الله عنه، قال - قال: رسول الله ﷺ، اني لا ادري ما بقائي فيكم فاقتهوا بالذین من بعدی ابي بكر و عمر.³⁶

ژباړه: له حذیفه رضي الله عنه څخه روایت دی، دی فرمایي: نبي عليه السلام وفرمايل: ماته معلومه نه ده چي زه به تر کوم وخته پوري ستاسو په منځ کي ژوندی يم. نو له هم دې خاطره له ما وروسته د ابوبکر رضي الله عنه او عمر رضي الله عنه اتباع وکړی.

۲ - عليكم بسنتي، و سنة الخلفاء الراشدين المهديين: الحديث³⁷

ژباړه: تاسو زما او زما د صالحو خلفاء راشدينو لاره په ټينگه سره ونسئ.

۳ - عن معاذ بن جبل رضي الله عنه. ان رسول الله ﷺ لما بعثته الى اليمن. قال كيف تقضى اذا عرض لك قضاء قال: اقضى بكتاب الله قال: فان لم تجد في كتاب الله. قال: بسنة رسول الله ﷺ. قال: فان لم تجد في سنة رسول الله. قال: اجتهد رايي

³⁶ - مشکوة: ٥٦٠ مخ

³⁷ - مشکوة: ٣٠ مخ

ولالو قال: فضرِبَ رسول الله ﷺ على صدره و قال: الحمد لله الذي وفق رسول
رسول الله ﷺ لما يرضى به رسول الله.³⁸

ژباړه: له معاذ بن جبل ؓ څخه روايت دی. دی وايي: کله چې زه حضرت
محمد ﷺ په يمن کې د قاضي په صفت مقرر کړم د تلک په وخت کې يې راته وويل:
اې معاذ! که چيرې تا ته يوه مسئله راسي ته به په هغه وخت کې په څه شي پرې کړه
کوې. ما وويل: د الله ﷻ په کتاب سره. بيا نبي ﷺ وويل: که دي د الله ﷻ په
کتاب کې پيدا نه کړه. ما وويل: د نبي ﷺ په سنتو سره. بيا نبي ﷺ وويل: که
دي په هغه کې هم نه کړه پيدا. ما وويل: په خپله رايه به پرېکړه کوم، يعنې اجتهاد
او استنباط به کوم. معاذ بن جبل ؓ وايي: کله چې نبي ﷺ دغه ځواب واورېده،
ډېر خوشاله سو.

دی وايي: بيا نبي ﷺ خپل مبارک لاس زما پر سينه کښېښود او وويل:
الله تعالی لره دي حمد وي چې، د خپل رسول و قاصد ته يې د دې خبرې توفيق
ورکړ په کومه خبره چې الله تعالی خوښ او راضي دی. د حضرت معاذ بن جبل ؓ
له دغه حديث شريف څخه څو خبرې څرگندېږي.

۱ - ډيرې داسې مسائلي سته چې په قرآن کریم او احاديثي نبوي کې يې ښکاره
حکم نه معلومېږي، په داسې حال کې اجتهاد، تقليد او اتباع ته اړتيا پيدا کېږي، نو

³⁸ - مشکوة: ۳۲۵ مخ

ضرور يا اړينه ده چي د قرآن کریم او احاديثي نبوي په رڼا کي، د دين علماء کرام اجتهاد، تقليد او اتباع وکړي.

۲ - هغه مسائل چي منصوصي نه وي. يعني صراحتاً د يوې مسئلې حکم په ايات او حديث شريف سره نه وي ثابت سوی، په دغه وخت کي په اجتهاد او رايي سره حکم کول بڼه کار دی. ځکه، په دې خبري سره نبي عليه السلام خونبي بڼکاره کړي ده.

۳ - رايه او اجتهاد د الله تعالی نعمت دی ځکه، نبي عليه السلام په دې کار حمد او ثنا ويلې ده.

۴ - د نبي عليه السلام لاس د معاذ بن جبل رضي الله عنه پر سينه ايسنودل، دې خبري ته اشاره ده چي، د علوم نبوي فيوضات او برکات د فقهي د مجتهد سره دي. د مجتهد سينه د نبوي فيوضاتو څخه برخمنه ده.

۵ - که د معاذ بن جبل و دغه حديث شريف ته وکتل سي د تقليد، اتباع او اجتهاد بڼکاره ثبوت په کښي سته.

۶ - (کانت بنو اسرائيل تسوسهم الانبياء کلهم هلک نبي خلفه نبي و انه لا نبي بعدي و سيکون خلفاء فيکثرون³⁹)

³⁹ - مسلم : ۲ جلد ۱۲۶ مخ

ژباړه: د بني اسرائيلو سياست او حکومت د انبياوو کرامو سره و. کله چي به يو نبي وفات سو، بل نبي به يې پر ځای راتی. خبرداره اوسئ له ما وروسته بل نبي نه راځي مگر له ما وروسته به زما خليفه گان وي او ډېر به وي. يعني زما په ژوند کي زما اتباع پر تاسو لارمي ده او له ما وروسته زما د خليفه گانو اتباع پر تاسو لارمي ده. لکه څرنگه چي له مخکني اياتونو څخه مطلق تقليد ثابت سو همدارنگه له دغو پورته احاديثو څخه هم د مطلق تقليد ثبوت و سو او مطلق تقليد ترې ثابتيږي.

د تقلید اقسام.

تقلید پر دوه ډوله دی.

۱ - مطلق تقلید.

۲ - شخصي تقلید.

مطلق تقلید: هغه تقلید ته ویل کیږي چې، مقلید د تقلید لپاره د یو معلوم مجتهد او امام تقلید نه کوي. کله د یوه امام مسلک اختیار کړي او کله د بل امام پر قول عمل کوي. دغه سي تقلید ته تقلید مطلق ویل کیږي.

شخصي تقلید: هغه تقلید ته ویل کیږي چې مقلید د یوه معلوم مجتهد تقلید اختیار کړي. د همدغه مجتهد پر قول او مسلک باندي عمل کوي. دې تقلید ته شخصي تقلید ویل کیږي.

د صحابه کرامو او تابعینو په زمانه کي دغه دواړه ډوله، مطلق او شخصي تقلید شتون درلود. په دواړه ډوله تقلید عمل کېده. د دې خبري د ثبوت لپاره ډېر دلائل په لاس کي لرو خو له مورځه لږ ستریا غواړي. د اصحابو کرامو او تابعینو په زمانه کي دغه خبره ډېره عامه وه چې چا به د فقهي په مسائلو کي پوهه نه درلوده هغوی به د فقهي په مسائلو کي له هغو کسانو څخه پوښتني کولې چا به چې په فقهي مسائلو کي پوه درلوده او په پوهېدل به.

کله چي به يوه پوښتونکي له يوه فقهي عالم څخه د يوې مسئلې اړوند پوښتنه وکړه او عالم به د ده د سوال سره سم ځواب ورکړ. سوال کوونکي به د ځواب سره سم عمل کاوه او بيا به په دلائلو پسي نه گرځېده. ځکه چي دلته به يو خواته هغه چاته چي پوښتنه کوي په دين کي دومره پوهه نه وه چي په خپلهله قرآن کریم او احاديثو نبوي څخه مسئله د اجتهاد د اصولو سره سمه استخراج کړي او بل لوري ته يې د دين پر هغو عالمانو چي يا د اجتهاد درجې ته رسېدلي وو او يا يې د مجتهدينو نه اورېدلي مسائلي بڼه زده کړي وې د نورو باور و چي عامو مسلمانانو په دين کي پر خپلو اکابرو علماء درلود.

حضرت مولانا شاولي الله (دهلوي) رحمته الله عليه وايي:

د صحابه کرامو د وخت نه بيا تر څلورگونو مذاهبدو د ظهور تر وخته دا قانون و چي، کله به د مسلمانانو ترمنځ يو مجتهد عالم پيداسو د دين په مسائلو کي به د هغه تقليد کېده او په دې کار باندي زموږ د دين په اکابرو کي يوه عالم او باوري کس منع نه د کړې.⁴⁰ که چيري تقليد باطل وای، خامخا به په هغه لومړيو کي ځينو علماء وو چي د مسلمانانو ترمنځ يې بڼه اعتبار درلود منع کړې وای. ځکه چي په هغه وخت کي علماء کرام د دين په روح تر اوس بڼه پوهېدل. که څه هم اوس دين د هغه وخت په لحاظ ډېر پراخه او سانه سوی هم دی خو دا يوه خبره د اوسنيو او لومړنيو علماء ترمنځ سته چي هغوی يعني مخکني علماء کرام د دين په روح او

⁴⁰ - عقدالجيد : ٢٩ مخ.

اصل هدف ښه پوهېدل ځکه چې، هغه وختونه تر اوس وخت د وحيو د نزول او د محمدي رسالت وختونو ته نژدې وو. په هغه وختونو کې، درايت او پوهېدنه د دين په مسائلو کې ډېره ښه کېده. که موږ وگورو په اوس وخت کې ساينسي پرمختگونه چې له ماديت سره تړلي دي ډېر دي چې، په هغه وختونو کې يې هيڅ فکر هم نه کېده او په هغه وخت کې د دين په مسائلو کې ننوتل او په هغوی کې فهم او درک کول او له قرآن او احاديثو څخه د مسائلو استنبات تر اوس يو په سله ښه کېده ځکه چې د دين امور معنوي اړخ لري چې، تر اوس وخت په هغه وخت کې خلک يو په سله معنوي وو او د ماديت له تارکيو ليري وو.

د حضرت مولانا شاه ولي الله دهلوي رحمته الله عليه له دې وينا څخه چې پورته ياده سوه، مطلق تقليد ثابتېږي. هغه يعنې مطلق تقليد که په زمانه د صحابه کرامو کې و او که په زمانه د تابعيونو کې و. په دغه زمانو کې لکه څرنگه چې تقليد مطلق وجود درلود، همدارنگه تقليد شخصي هم رواج و. ځکه، ځينو صحابه کرامو به د يوه صحابي قول ته ترجې ور کوله او ځينو به د بل صحابه قول ښه باله. مثلاً:

د مکې مکرمې خلکو به تر خپل منځ په اختلافي مسائلو کې د حضرت عبدالله بن عباس رضي الله عنه په قول عمل کاوه.

د مدينې منورې خلکو به تر خپل منځ په اختلافي مسائلو کې د حضرت زيد بن ثابت رضي الله عنه په قول عمل کاوه.

د کوفي خلکو به تر خپل منځ په اختلافي مسائلو کي د حضرت عبدالله ابن مسعود رضي الله عنه په قول عمل کاوه.

دې پورته دلا ثلوته چي گورو دا راته بنکاره کوي چي د صحابه کرامو په زمانه کي هم په پيراخه پېمانه تقليد وجود درلود.

همدارنگه، امام بخاري رحمته الله عليه او امام مسلم رحمته الله عليه فرمايي: له ابو موسی اشعري رضي الله عنه څخه د يوې مسئلې پوښتنه وسوه. که يو څوک وفات سي او ورته يې لور، لمسی او يوه خور پاته سي، په داسي صورت کي ميراث څنگه تقسم کړو. ابو موسی اشعري رضي الله عنه ورته وويل:

لورته نيمه برخه، خورته نيمه برخه او لمسی محرومه ده. سوال کوونکي همدا مسئله عبدالله ابن مسعود رضي الله عنه ته وړاندي کړه. عبدالله ابن مسعود رضي الله عنه ورته وويل:

زه هغه حکم درته بيانوم کوم چي الله تعالی او د هغه رسول صلی الله علیه و آله بيان کړی دی. د لور لپاره نيمه برخه ده. د لمسی لپاره شپږمه برخه ده او پاته ټوله يې د خور په حق کي ده. سوال کوونکي دا خبره بيرته ابو موسی اشعري رضي الله عنه ته يووړه. ابو موسی اشعري رضي الله عنه وويل؟

(لا تسئلوني مادام هذا الخبر فيكم)⁴¹

ژباړه: تاسو تر هغه وخته پوري چې دغه متبحير عالم (عبداللہ ابن مسعود رضي الله عنه) په تاسو کي ژوندي وي له ما څخه پوښتنه مه کوي، له هغه څخه يې کوي.

ايا دا تقليد شخصي نه دی؟ او ايا د پورته روايت د تقليد شخصي د ثبوت لپاره يو ښه ثبوت يا دليل نه دی؟ ايا دا تقليد شخصي د صحابه کرامو په زمانه کي نه و؟

همدارنگه امام بخاري رحمته الله عليه له حضرت عكرمة رضي الله عنه څخه روايت كوي.

(ان اهل المدينة سألوا ابن عباس عن امرأة طافت ثم حاضت، قال لهم تنفر، قالوا لاناخذ بقولك و ندع قول زيد)⁴²

د مدينې منورې خلکو د حضرت عبداللہ ابن عباس رضي الله عنه څخه د هغې ښځې په اړه پوښتنه وکړه چېله طواف فرضي وروسته حائضه سي. ده رضي الله عنه ورته وويل: (دا ښځه دا اوس بېله طواف رخصت تللای سي که يا) حضرت ابن عباس رضي الله عنه عنه ورته وويل: (دا بېله طوافه تللای سي) د مدينې خلکو ورته وويل: ايا موږ ستاسو په قول عمل وکړو او که د زيد. سره له دې چې موږ د زيد قول هم نسو پرېښودلای.

41 - مشکوة : ٢٦٤ مخ

42 - بخاري : كتاب الحج ٢ جلد ٢٢٧ مخ

له پورته روایت څخه دا خبره ښکاره سوه چې، د مدینې خلکو د دین په مسائلو کې د زید بن ثابت رضی الله عنه تقلید کاوه چې همدغه د زید رضی الله عنه تقلید هم شخصي تقلید و.

د پورته روایت و دې جملې ته که وکتل سي (لاناخذ بقولک و ندع قول زید) او ښه فکر په کښي وسي. تقلید شخصي ځني له ورايه ثابتیږي.

اوس راځو د هغه کسانو خبرو ته چې وايي: شخصي تقلید بدعت يا حرام دی. که چيري شخصي تقلید حرام يا شرک وای او يا حرام او بدعت وای نو ولي عبدالله ابن عباس رضی الله عنه د مدینې خلک د زید رضی الله عنه له تقلید کولو څخه نه منع کول چې ورته ویلي یې وای چې شخصي تقلید حرام دی. د هغو کسانو له دې خبرې څخه چې وايي (شخصي تقلید حرام، شرک يا بدعت دی) دا خبره څرگندیږي چې گواکي ابن عباس رضی الله عنه دومره پوهه نه درلوده چې حلال او حرام يا روا او ناروا يوله بله سره وپېژني سره له دې چې حضرت ابن عباس رضی الله عنه د ټولو صحابه کرامو پر وړاندې د ډېر درنښت او عزت کس و. ټولو صحابه کرامو د ده رضی الله عنه علمیت مانه:

حضرت عبدالله ابن عباس رضی الله عنه د خپل وخت مجتهد او ستر عالم و. ده به ویل: تر کوم وخته چې حضرت علي رضی الله عنه وي او د هغه فتوی موجوده وي د بل چا د

فتوی ورکولو اړتیا نسته. ⁴³ او تر کومه وخته چې مسلم بن عبدالله رضی الله عنه ژوندی وو
امام نافع فتوی نه ورکول. ⁴⁴

له پورته مطلب څخه دا څرگنده سوه چې، د امام نافع رضی الله عنه په زمانه کې
خلکو د سالم بن عبدالله رضی الله عنه شخصي تقلید کاوه.

د حضرت معاذ بن جبل رضی الله عنه هغه حدیث شریف کوم چې مخکې ذکر سو، که
څوک په غور ورته وگوري د شخصي تقلید د ثبوت لپاره قوي دلیل دی. هغه داچې
حضرت محمد صلی الله علیه و آله و سلم و غوښتل چې خپل یو فقهي صحابي یمن ته واستوي د دې لپاره
چې د یمن پر خلکو قاضي او حاکم سي او د یمن پر خلکو دا لازمه وه چې د معاذ
رضی الله عنه حکم او خبرې ومنې.

همدارنگه حضرت محمد صلی الله علیه و آله و سلم و حضرت معاذ رضی الله عنه ته یوازي د قرآن او سنت
حکم نه کوي بلکې د اړتیا پر وخت یې د اجتهاد او قیاس سره سم د فتوی ورکولو
اجازه هم ورکړې وه.

ایا! د پورته حدیث شریف له بیان څخه، د شخصي تقلید او اجتهاد پرته بل
څه معلومېدای سي؟ نه هیڅ کله نه، په دې حدیث شریف کې د شخصي تقلید او
اجتهاد څخه پرته بل څه نه ښکاري.

⁴³ - کلمة الفصل (۱۹) مخ
⁴⁴ - تذکره الحفاظ : ۱ جلد، ۹۸.

شخصي تقليد ته اړتيا.

دا يو ښکاره حقيقت دی چې د تابعينو په دوو ر کي د فقهاوو سبعة يعني (اووه فقها) پر فتوی عمل کېده. سر بېره پر دې د صحابه کرامو او تابعينو په زمانه کي مطلق تقليد او شخصي تقليد دواړو وجود درلود، لکه څرنګه چې دا خبره په مخکنيو عباراتو کي هم ښه ښکاره او واضح سوه.

د صحابه کرامو او تابعينو زمانه او وخت د خبر القرون، يعني د حضرت محمد ﷺ د ژوند وخت ته نژدې زمانه وه چې په خپله سرور کائينات حضرت محمد ﷺ ورته خبر القرون ويلې وه. په دې وخت او زمانه کي د انسانانو په زړونو کي قوي ايمان ځای درلود، د خلکو اعمال صالح او د دين له اصولو سره سم وو. د الله ﷻ بندګي او د دين پيروي ورته له هر څه څخه ښه وه. د اخيرت په ورځ يې تر هر څه تينلې ايمان او باور و او د الله ﷻ د نه عباداتو او امورو د پرځای کولو په صورت کي يې ځانونه پره او ګناه کاره بلل. د دنيا تر چارو يې د دين لوري غالب او قوي و. هر چابه (هغه که به عالم و او که به امي) و د يوې مسئلې حقيقت به يې د کتاب الله او يا د سنت نبوي په رڼا کي پيدا کاوه.

که به کومه يوه مسئله پېښه سوه په هغه وخت کي به، و ډيرو علماء کرامو ته وړاندي کېده او د علماء کرامو په وړانديد يوې مسئلې وړاندي کېدل هم د دوو مخو يعني هدفونو لپاره و.

۱ - کله نا کله به یوه مسئله اتفاقاً و ډیرو علماء کرامو ته وړاندې سوه او له هغوی څخه به یې فتوای و غوښتل سوه.

۲ - یا به سائل کوښښ کاوه چې، د خپلې مسئلې لپاره هغه قول پیدا کړي چې په هغه کې ډېر احتیاط سوی وي.

د همدې اړتیا و و له مخې په هغه وخت کې هم مطلق تقلید او هم شخصي تقلید وجود درلود.

څرنگه چې وخت ورو ورو تېرېده او د نبی ﷺ زمانه لیرې کېده، د انسانانو له سینو او زړونو څخه هغه فیضات او برکات چې د نبی ﷺ سره د نژدې کېدو او د حیو د پرلپسې نزول په سبب راغلي وو، همداسې ورو ورو د خلکو له سینو او زړونو څخه کمېدل. په انسانانو کې ورځ تربلې سستی راتلل. په انسانانو کې د الله تعالی څخه بېره او د احکامو شرعیه و سره محبت هم په کمېدو سو.

په دې وخت کې ډېر انسانان د شیطان او خپلو نفسونو د غوښتنو ښکار سول مگر نه هغه کسان چې د الله تعالی د خاص فضل او کرم څخه برخمن وو یا دي.

د وخت له شرائطو او غوښتنو سره د علماء کرامو، د امت د اصلاح او په دین کې د پاته کېدو په خاطر یې تقلید، یوازي په شخصي تقلید کې منحصر کړ. پر دې خبره د امت تر اکثر علماء کرامو هم زیاتو اتفاق و کړ او د تقلید شخصي د وجوب

حکم یې وکړ، يعني که یو څوک په مسلمانانو کې د اجتهاد مرحلې ته نوي رسېدلی پر هغوی د شخصي تقلید پیروي واجب ده.

که چیرې په هغه وخت کې د نننۍ اړتیا ووسره سم د دین علماء کرامو د شخصي تقلید د وجوب حکم کړی نه وای، اوس به د مسلمانانو تر منځ له دین څخه د لوبو له جوړه سوې وای. هر چا به د خپل طبیعت او نفسي غوښتونو سره سم حکم را اخیستی او د خپل عمل او کردار لپاره به یې هغه څه غوښتلای کوم چې دوی به یې له اصلي هدف څخه بل لوري ته بېول او په خطاوو لارو به یې روانه ول.

حضرت مولانا شاه ولي الله دهلوي رحمته الله علیه وایي:

«وبعد الماتین ظهر فیهم التمدھب للمجتھدین اعیانهم و قل من کان لا یعتمد علی مذهب مجتھد بعینہ وکان هو الواجب فی ذالک الزمان»⁴⁵

يعني تر دوهمې هجري پېړۍ وروسته په خلكو کې د يوه معلوم مجتهد اتباع او تقلید رواج سو. ډېر لږ خلك داسې وو چې د يوه خاص مجتهد په قول يې باور نه کاوه. همدغه شخصي تقلید په هم هغه مهالونو کې واجب و. په نننۍ زمانه کې خوبيا بيخي واجب دی. ځکه چې اوس خلك د اسلام تر لومړيو پېړيو ډېر له خپل دین څخه لیرې او ناخبره سوي دي او يا د يوه ضرورت په سترگه نه ورته گوري.

⁴⁵ - انصاف : ۴۴ مخ

حضرت مولانا حکیم الامت اشرف علي تھانوي رحمۃ اللہ علیہ د شخصی تقلید د اړتیا په
هکله داسي وايي:

في نفسيه: دا خبره روا يا جائز ده چي د مختلفو مجتهدينو اتباع او تقليد
وسي. مثلاً: که يوه مسئله د يوه عالم څخه وپوښتل سي او بله مسئله له بل عالم
څخه وپوښتل سي دا روا کار دی. همداسي د ډيرو مجتهدينو اتباع کول هم روا کار
دی. د سلف صالحينو هم دا عادت وو، يو وخت به يې يوه مسئله د امام ابوحنيفه
رحمۃ اللہ علیہ څخه وپوښتل او په هغه به يې عمل کاوه او کله به يې د امام اوزاعي رحمۃ اللہ علیہ نه
يوه مسئله وپوښتل او د هغه په قول به يې عمل کاوه.

دا سي کار کول (چي کله د يوه مجتهد او کله د بل مجتهد په رايه يا نظر
عمل کول) په خپل ځان کي جائز هم دی خو دا کار د يوه عارض يا يوه سبب له مخي
منع سو. په يوه وخت کي د څو مجتهدينو په رايو د عمل کولو د منعي د دليل تر
مخه يوه مقدمه راوړو چي ولي په يوه وخت کي د څو مجتهدينو په قولونو باندي
عمل کول منع سو.

۱ - مور لومړی غالب حالت لره گورو او اعتبار يې کوو. په هغه وخت کي په خلکو
کي تقوی غالبه وه. دوی به چي کومه مسئله مختلفو مجتهدينو ته وړاندي کول. دا
يا يوه اتفاقي خبره وه او يا به له دې خاطر وه چي سائل (غوښتونکی) هغه قول يا
خبره پيدا کړي چي هغه پر احتياط بنا وي او پوښتونکی وروسته تر پوره باور پر
هغه مسئله عمل وکړي.

که اوس هم په خلکو کي هغسي دینداری غالبه وي نو بیا د یوه خاص مجتهد تقلید کولو ته کومه اړتیا نسته خو اوس چي گورو او په دې خبره هر څوک بڼه پوهیږي چي هغه پخوانی تقوا او دینداری په خلکو کي نه ده پاته، مسلمانانو د دین په وړاندي ډېر تغیر کړی دی. په مسلمانانې ټولنه کي د خدای ﷻ او د هغه له دین سره د محبت پر ځای ځان غوښتنه غالبه سوې ده چي په دې اړه نبی ﷺ هم داسي فرمایي:

(ثم یفشو الکذب)

یعني د خیرالقرون وروسته به درواغ عام سي او د خلکو حالت به بدل سي. هر څومره چي مسلمانان له خیرالقرون څخه لیري کیږي په هم هغه کچه به د مسلمانانو حالت خرابیږي او له دین څخه به فاصله نیسي. اوس چي گورو په عام ډول د مسلمانانو حالت د دین د منلو پر ځای د ځان غوښتنې تقاضا غالبه ده.

په اوس وخت کي که چیري تقلید شخصي معتبر نه سي بیا خلک په معمولاتو کي هغه صورتونه غوره کوي په کوم کي چي د دوی د نیوي گټي نغښتي وي. د دین د اصولو او د اخیرت پروا به ور سره نه وي لکه اوس چي هم د خلکو په زړونو کي همدغه رنځ سته. مثلاً: د امام ابوحنیفه په مذهب په وینه اودس ماتیري او د امام شافعي په مذهب په وینه اودس نه ماتیري.

د امام ابوحنيفه رحمته الله په مذهب بندي ته په لاس ور وړلو اودس نه ماتيري او په مذهب د امام شافعي رحمته الله ماتيري.

همداسي دي ته ورته نور مسائل هم ډېر سته چي په يوه مذهب کي روا وي او په بل مذهب کي ناروا وي. نو که شخصي تقليد معتبر نه سي بيا به ډېر دغه سي کسان چي له تقوی څخه ليري وي او د دين د غوښتنو خاص مراعت ور سره نه وي، د خپلو نفسي غوښتونو او د خپل طبيعت پر اساس به د دين د مسائلو لپاره حکم لتوي.

دوی به د خپل نفس غوښتنو ته د دين تر غوښتونو ترجیح ورکوي او په دا ډول به د دين له احکامو سره بې پروا سي. د يوې مسئلې لپاره به کله د يوه او کله د بل امام يا مذهب هغه مسائلي را اخلي چي د دوی په کي گټه وي. په داسي حالاتو کي به بيا دين په خلکو کي نه وي پاته، خلک به يوازي په دين د خپلو رايو سره سم عمل کوي چي په داسي کولو سره به دوی د دين طابع نه بلکي دوی به دين خپل طابع وگرځوي.⁴⁶

علامه ابن تيميه رحمته الله د شخصي تقليد په اړه وايي:

⁴⁶ - اشرف جواب ۲ جلد ۸۹-۹۶ مخونه

﴿ في وقت يقلدون من يفسد النكاح و في وقت يقلدون من يصحح ٥ بحسب الغرض و الهوى و مثل هذا لا يجوز ﴾⁴⁷

ژباړه: يعني دغه خلک کله د يوه امام تقليد کوي کوم چي نکاح فاسده بولي او کله بيا د بل امام تقليد کوي کوم چي نکاح صحيح بولي. دوی د خپل نفس او خپلو غوښتنو سره سم عمل کوي. نه د دين له حقيقت سره. سره له دې چي داسي عمل په اتفاق سره ناجائز دی.

په نن وخت کي غېر مقلدين د شخصي تقليد اړوند ناويل سوي وينا وي کوي. هغه کسان چي د شخصي تقليد پيروان وي هغوی ته د مشرک او بدعتي خطاب کوي.

شخصي تقليد حرام او ناروا بولي. دغه د نن وخت غېر مقلدين تر خپلو مشرانو يو څو قدمه مخته تللي دي. د دوی مخ کښن محمد بن عبدالوهاب نجدي دی چي، د غېر مقلدينو د عقيدې اساس اينسوونکی بلل کيږي. هغه هم د شخصي تقليد په وجود قائل دی او د خپل ځان اړوند دا اقرار کوي وايي:

ژباړه: زه الحمد لله حنبلي مذهبه يم. زه نه پوهېږم چي د نن وخت غېر مقلدينو ته کوم الهام وسو چي د محمد بن عبدالوهاب نجدي هر عقیده او خبري مني او د شخصي تقليد خبره يې نه مني. عبدالوهاب نجدي وايي:

⁴⁷ - فتاوی ابن تیمه: ٢ جلد ٢٤٠ مخ

فنحن ولله الحمد متبعون لا مبتدعون على مذهب الامام احمد بن حنبل.⁴⁸

ژباړه: موږ الحمد لله د ائمه اربعة پر اتباع يون کوو. نوې لار او بدعت مونه دی ايجاد کړی او موږ د مذهب په لحاظ د امام احمد بن حنبل رحمته الله علیه پر مذهب یو.

(ولله الحمد متبع ولست بمبتدع عقیدتي و ديني الذي ادين الله به الخ)⁴⁹

محمد، د عبد الوهاب نجدی زوی په خپله یوه رساله کې د ځان او خپلي کورنۍ په اړه لیکي:

د دین په اصولو، ایمانیاتو او اعتقادیاتو کې زموږ مسلک د اهل سنت والجماعت مسلک دی او زموږ لاره یا طریقه د آئمه سلف صالحینو لاره ده. په فروعاتو یعنی فقهي مسائلو کې موږ د امام احمد بن حنبل پر مذهب یو. هر څوک چې په څلورو امامانو کې د یوه امام تقلید کوي، زموږ پر هغه چا کومه نیوکه نه لرو.⁵⁰ په هر صورت چې وي، له پورته عباراتو څخه چې د شخصي تقلید په اړه مو ولوستل د نوموړي تقلید اړتیا ښه معلومه سوه.

موږ د افغانستان خلک یوازي نه بلکې ټول اهل سنت والجماعت په ډاگه دا وینا کوو چې، په نن وخت کې تر هر وخت و شخصي تقلید ته اړتیا ډېره سته. دغه د

48 - محمد بن عبدالوهاب : ۱۷۴ مخ

49 - محمد بن عبدالوهاب : ۱۷۴ مخ

50 - الهدية السنیة : ۳۸ مخ

فتنو په دور کي که موږ شخصي تقليد اړين و نه بولو، نو هر څوک به له دين څخه هغه حکمونه را اخلي کوم چي د ده د طبيعت او نفسي غوښتنو سره سم وي.

کله چي مسلمان د دين په امورو کي دومري خپل سري سي او د دين امور هم لکه د نور ژوند په خپله خوښه کوي، په داسي حال کي به دين په هغه خپل اصلي شکل هيڅ کله په ټولنه کي پاته نه سي، يعني داسي به نه وي چي خلک د دين تابع وي بلکي دين به د خلکو د غوښتنو بنسکار سي او خلک به د دين هغه برخي را اخلي چي د دوی په گټه وي او هغه برخي به يې پرېږدي چي د دوی د نفس له غوښتنو سره په ټکر کي وي. موږ په دې وياړو چي موږ د امام ابوحنيفه رحمته الله عليه په مذهب يو. دا د الله تعالی ﷻ له لوري يو ستر نعمت بولو چي موږ ته را کول سوی دی.

ايا د حديثو مصنفين مقلدين وو؟

غېر مقلدين خپلي موخي يا هدف ته د رسېدو لپاره ډول ډول وينا وي کوي. له هېڅ ډول وينا څخه چې دوى په نظر سمه ورسې او دوى خپل مخالف لورى په وهلاى سې مخ نه اړوي. هغه د رحمان بابا خبره ده چې وايي:

مدعي چې په خوله ورسې هغه وايي

گوش وهوش د محبانو په گفتار كړه

د دوى رويه د مقلدينو سره په خبرو كې داسې وي لكه كوم مدعي چې له مدعي سره مخ وي او هغه يو ډېر ستر جنايت كړى وي. د نورو جنايتونه به د خپلو مقابلو كسانو لپاره د كړو وړو وي خود دوى په ذهن كې مقلدين د اعتقادي جناياتو چې شرك او بدعت دى مرتكب دي. كه څه هم يوه خبره به د اعمالو وي چې سپرى په گناه كاره كيږي خو هغه عمل به د اعتقاد اتو برخه نه وي چې سپرى په مشرك سې مگر دوى هغه عمل هم د شرك تر درجې رسوي.

كه څه هم دوى ته دا څرگند ده چې د دوى دا ډول عقیده چې دوى يې د احنافو او نورو مقلیدو مسلمانو ورونو په اړه لري له دوى پرته نور هېڅ يو عالم يې ورسره نه مني. مگر نه هغه عالمان چې يا د دوى له ډلې وي او يا يې په دې لاره كې اخروي گټه په نظر كې نه وي نيولې بلكې دنيوي گټه يې په نظر كې نيولې وي.

تاسو وگورئ، هر ځای چي غېرمقلیدین وینی هغوی به د نالوستو انسانانو پر غوږونو پراته وي او د هغوی له بې علمۍ څخه په گټه اخیستلو به هغوی د ځان ملگري کوي او کومه عقیده چي له دوی سره ده هغه عقیده د هغوی په غوږونو کي هم ور د ننه کوي.

پاته سوه علماء کرام: غېرمقلیدین د علماء کرامو څخه نا امیده سوي دي. ځکه؛ دوی پوهیږي چي علماء کرام له دوی سره هغه اعتقادات نه مني چي دوی یې لري او بل د احنافو یا د اهل سنت والجماعت د نورو مذاهبدو د علماء کرامو پوه په دین کي د دوی تر پوهي زیاته ده.

بل غېرمقلیدین یوازي هغه څه مني چي دوی یې مني. د نورو مسلمانانو خبره که څه له آیات او احادیث شریف څخه وي دوی باور نه په کوي مگر احناف او د نورو مذاهبدو مسلمانان بیا داسي نه دي. هغوی خپله خبره خو مني چي مني یې. د نورو مؤمنانو خبري هم چي له قرآن او احادیثو سره سمی وي مني او په هغوی کوم اعتراض نه کوي او نه یې د شرک یا کفر په القابو یادوي.

غېرمقلیدین په ټولنه کي عجیبه عجیبه پوښتني را مخ ته کوي. دوی چي کله له عوامو یا نیمه په دین پوهو مؤمنانو سره مخ سي نو ورته ووايي:

اياته امام بخاري رحمه الله پېژني؟ هغه چي ورته ووايي هو ولي يې نه پېژنم.
امام بخاري رحمه الله خو هر مسلمان پېژني. په دې وخت کي غېر مقلیدين خپل سوالونه
ورته را وړاندي کړي او ورته ووايي:

لکه امام بخاري رحمه الله چي په مسلمانانو کي په علم، تقوی او پرهېزگاري
کي يوه مشهوره خېره وه او ده، د احاديثو نور مصنفين هم د مسلمانانو په منځ کي
د همدومري لوړي مرتبې څښتنان دي. د علماء کرامو په منځ کي دغه د احاديثو
مصنفين ډېر مبارک خلک وو.

د دوی د تقوا او پرهېزگاري لپاره په نن وخت کي مثال نه پيدا کيږي. که
موږ د دوی په اړه معلومات را لاسته کړو دا به راته ښکاره سي چي دوی مبارکان
څومره له شرک او بدعاتو څخه پاک او ليري خلک وو او له دې جملې څخه داسي
نوري خبري ورته وکړي. په دې خبرو هغه کس يا کسان چي دوی ورته گڼه وي تر
تاثري لاندې راولي ځکه چي، هغوی خو نالوستي او له دين څخه ناخبره کسان وي.
په داسي ځانگړي ډول چي دوی ورسره خبري کوي ژر اغېز باندي وسي. کله چي
ورته ناست کس د دوی د خبرو تر تاثیر لاندې راسي په دغه وخت کي دوی ورو ورو
خپله عقیده يعني هغه خبري چي د غېر مقلیدينو او نورو مسلمانانو تر منځ يې
اختلاف رامنځته کړی دی او هغه اعتراضات چي دوی يې د نورو مسلمانانو پر
عقائدو لري، ورته ښکاره او را منځته کړي او ورته ووايي چي، الحمد لله موږ هم د
يادو مبارکانو پر نقش قدم روان يو. دوی د هيڅ يوه امام پر مذهب نه وه روان او نه

يې د کوم مذهب پيروي کړې ده، موږ هم پر هېڅ يوه مذهب نه يو او نه مو د کوم امام تقلید کړی دی او نه يې کوو.

لکه دوی مبارکانو چي يوازي په قرآن او احاديثو عمل کاوه او د کوم يوه مذهب پيروي يې نه کول، موږ هم يوازي په قرآن او احاديثو عمل کوو او يوازي په قرآن او احاديثو عمل کول لا زمي گڼو. دا چي د نبی ﷺ په وخت کي مذاهب نه وو نو اوس هم له قرآن او احاديثو پرته مذاهب رامنځ ته کول دا يو نوی يعني بدعت عمل دی. غېرمقلیدين داسي ويناوي خورا ډيري لري او په دين نا خبره مقلدين ډېر ژر تر تاثير لاتدي راولي او په بله روځ همدغه حنفي يا د بل مذهب کسان چي په دين او خپل مذهب باندي ناخبره وي پر اما مينو، پر مذاهبو او د مذاهبو پر پيروانو نيوکي پيل کړي کله يې بدعتيان او کله يې مشرکين او کله يې نور څه يادي.

دوی چي هر څه کوي، کوي به يې خو موږ به خپل کار کوو او د دين اصول او فرعات به د داچي موږ په دين کي بشپړه پوه نه لرو او يوه مسئله په اصلي ډول له قرآن او احاديثو څخه نسو را ايستلای نوموړ ته دا اړينه ده چي په دين کي د ناخبري له امله د امامانو لاره غوره کړو او د دين اصول او فروعې مسائلې د دوی د پوهي په رڼا کي تعقيب کړو

موږ وويل: هغه کسان يا ډله چي تقلید ناروا يا بدعت گڼ هغوی پوسول او خپل يې کار، موږ به خپل کار کوو. دلته داخبره په کار ده چي موږ خپل کار وپېژنو هغه داچي، لومړی موږ بايد په قرآن، احاديثي نبوي ځانونه پوه کړو او زده يې کړو

او د ژوند چاري د دين پر اصولو رواني كړو او بل دا زده كړو چي موږ له څلور څخه پر كوم مذهب يو او د هغه مذهب اصول او مسائلې څه دي خو موږ به خپل كار كوو هغه داچي، امام بخاري رحمته الله عليه او امام نسائي رحمته الله عليه همداسي نور د احاديثو مصنفين اول دوى مقلدين وو او كه يا؟ كه وي، بيا د كوم امام په لاره روان وو او د كوم امام د مذهب مقلدين وو.

كله چي موږ ځانونو ته دغه مسائل بڼه واضح كړل په هغه صورت كي به هرچاته حقيقت ښكاره سي چي، د مذاهبو پيروي يا د دين په مسائلو كي شخصي تقليد خو يوازي د عوامو كار نه دى. په تقليد شخصي خو دا سي سترو علماء كرامو هم اعتراض نه دى كړى او هغوى هم خپله د شخصي تقليد په چوكاټ كي داخل دي او دا خبره به په دغه وخت كي هرو مرو كه څه عدل او انصاف ور سره وي وكړي، داچي داسي سترو علماء كرام په شخصي تقليد باندي رد نه كوي نوزه بيا څوك يم چي، بېله كوم علم او پوهي اعتراض كوم او بېله د اجتهادي شرائطو چي علماء كرامو د يوه مجتهد لپاره ټاكلي دي زه په مسائلو كي اجتهاد كوم او ځان مجتهد بولم.

امام بخاري رحمته الله عليه يو اړخ ته مجتهد و او پر اجتهاد سربېره مقلد يې هم و. دى مبارك د امام شافعي رحمته الله عليه پر مذهب و. دغه خبره د غېر مقلدينو مخكښ او پيشوا جناب نواب صديق حسن خان بهو پالي په خپل كتاب (الحطه في ذكر صحاح الستة) كي كړې ده. دى وايي:

ژباړه: امام بخاري رحمته الله عليه د امام شافعي رحمته الله عليه پر مذهب و او ابو عاصم رحمته الله عليه، شافعي مذهب بللی دی.

(و قد ذكره ابو عاصم في طبقات اصحابنا الشافعية نقلاً عن السكبي) همدارنگه دی جناب د دغه کتاب په (۱۲۷ مخ ، ۲ فصل) کي د امام نسائي رحمته الله عليه په اړه وايي:

(كان احد اعلام الدين واركان الحديث امام اهل عصره و مقدمهم بين اصحاب الحديث و جرحه و تعديله معتبر بين العلماء و كان شافعي المذهب)⁵¹

ژباړه: يعنې امام نسائي رحمته الله عليه د دين په غرونو کي يو غرو و. د حديثو په اركانو کي يو رکن و. د خپل وخت او دور په محدثينو کي مخکښ و. د ده مبارک جرح او تعديل، د علماء کرامو په وړاندي معتبر دي او همدارنگه دی مبارک د امام شافعي رحمته الله عليه پر مذهب و. محترم: نواب صديق حسن صاحب هم داسي د امام ابوداؤد رحمته الله عليه په اړه ليکي:

(فقيـل حنبلي و قيل شافعي) يعنې امام ابوداؤد رحمته الله عليه د حديث او علل حديث او د علل حديث حافظ و. په تقوی، علم، فقه، اصلاح او اتقان کي يې لوړ مقام درلود. يوازي اختلاف په دې ټکي کي و چي، په مذهب حنبلي و او که شافعي. ځيني کسانو حنبلي مذهب بللی دی او ځينو بيا شافعي مذهب بللی دی.⁵²

51 - حطة في ذكر صحاح السنة ۱۳۵ مخ.

52 - حطة في ذكر صحاح السنة : ۱۳۵ مخ.

د دې خبرې س رېبره، امام مسلم رحمته الله عليه، امام ترمذي رحمته الله عليه، امام بهيقي رحمته الله عليه، امام دارقطني رحمته الله عليه، امام ابن ماجه رحمته الله عليه، ټول مقلدين وو او د يوه صحيح قول سره سم دوی ټول پر مذهب د امام شافعي رحمته الله عليه باندې وو.

همدارنگه دغه لاندې امامان مبارکان چي هر يو د اسلام د دين ستر ستر عالمان او په قرآن کریم او احاديثي نبوي باندې هم په پوره ډول پوهېدل لکه: امام يحيى بن معين رحمته الله عليه، محدث يحيى بن سعيد القطان رحمته الله عليه، محدث يحيى بن ابې زائده رحمته الله عليه، محدث وقيعبن بن جراح رحمته الله عليه، امام طحاوي رحمته الله عليه، امام زبلي رحمته الله عليه، دا ټول مبارکان د امام اعظم ابوحنيفه رحمته الله عليه پر مذهب باندې وو.

همدارنگه، يوه بله ډله د اسلام د دين د سترو علماء څخه چي په سر کي يې، علامه ذهبي رحمته الله عليه، ابن تيمه رحمته الله عليه، حافظ ابن قيوم جوزي رحمته الله عليه، شيخ عبدالقادر جيلاني رحمته الله عليه، دا ټول د امام احمد بن حنبل رحمته الله عليه پر مذهب وو.

همدارنگه: د اسلام د دين نور ستر علماء کرام چي په دا نورو دوو مذاهبو کي دي، هم د يادولو دي چي، بايد نومان يې دلته ياد سوي وای خو د بحث د اوږدېدو له امله مي و نسوای کړای چي يادونه يې وکړم.

د پورته يادو علماء کرامو د نومونو له يادولو او د دوی په مذاهبو کي د دخل لرلو څخه خو د تقليد خبره ښه روښانه سوه خو د غير مقلدينو څخه دا پوښتنه کيږي چي ايا تاسو تر دغو علماء کرامو څخه په قرآن کريم او احاديثو کي ښه پوهه

لری او که دغو علماء کرامو ته دا نه معلومېده چي تقلید شرک یا بدعت دی او یا که د دغو علماء کرامو په وختونو کي تقلید یا شخصي تقلید نه و؟ او یا به غېر مقلیدین دا خبره کوي چي، موږ د دغو مبارکانو له مذاهبو او ژوند سره نابلده یو. که دوی دا خبره کوي دا هم د دوی لپاره بل څه نه دي بېله بنکاره ناپوهی او تاوانه.

پر دې سر بېره هغه مصنفین او اولیاء کرام چي په نن عصر او زمانه کي ژوندي دي، یا یې کتابونه موجود پاته دي او یا یې همدارنگه اکثر مسلمان له نومونو، تاریخ او کورنیو سره بلد دي او په ټولنه کي د لمر غوندي بنکاره دي دا علماء کرام هم ټول مقلیدین دي. په امامانو کي د یوه نه یوه پر مذهب روان دي.

پر دې خبره د ښه باور لپاره غواړم چي د څو هغو وتلو علماء کرامو نومونه د لیست په څېر راوړم چي هم خپله نوابغ دي، هم مصنفین دي، هم د مسلمانانو ژوندي مخکښان یا رهبران دي چي، اکثر یې هم د امام ابوحنیفه رحمته الله علیه پر مذهب روان دي. د پورته یادو مشائخو نومان په لاندې ډول دي.

- ۱ - شېخ علي متقي رحمته الله علیه، د کنز العمال مصنف. په ۹۷۵ هـ کي وفات سوی دی.
- ۲ - شېخ محمد طاهر پلټني گجراتي رحمته الله علیه، د مجمع بحار مصنف. په ۹۸۷ هـ وفات سوی دی.
- ۳ - شېخ ملا جيون رحمته الله علیه، د نورالانوار او تفسیرات احمدی، مصنف. په ۱۱۳۰ هـ کي وفات سوی دی.

- ۴ - شيخ عبدالحق محدث دهلوي صاحب رحمته الله، د اشعة اللمعات مصنيف. په ۱۰۵۲ هـ کي وفات سوی دی.
- ۵ - شيخ سلام الله رحمته الله، د موطا شارح چي په محلي سره مشهور و. په ۱۲۲۹ هـ کي وفات سوی دی.
- ۶ - شيخ نورالحق صاحب رحمته الله، د بخاري شريف د تيسرالقاري شارح چي، فارسي شرحه ده بخاري. په ۱۰۷۳ هـ کي وفات سوی دی.
- ۷ - شيخ مولانا شاه ولي الله دهلوي رحمته الله، چي مشهور په محدث دهلوي سره دی، په ۱۱۷۲ هـ کي وفات سوی دی.
- ۸ - شيخ شاه عبدالعزيز رحمته الله، په ۱۲۳۹ هـ کي وفات سوی دی.
- ۹ - شيخ شاه عبدالقادر رحمته الله محدث و مفسر القرآن دهلوي رحمته الله. په ۱۲۳۲ هـ کي وفات سوی دی.
- ۱۰ - شيخ شاه عبدالغني رحمته الله محدث دهلوي. په ۱۲۹۲ هـ کي وفات سوی دی.
- ۱۱ - شيخ شاه اسحاق رحمته الله محدث دهلوي. په ۱۲۲۲ هـ کي وفات سوی دی.
- ۱۲ - شيخ شاه اسماعيل شهيد رحمته الله. په ۱۲۴۲ هـ کي وفات سوی دی.

- ۱۳ - شيخ شاه قطب الدين رحمته الله، د مظاهر حق مصنيف. په ۱۲۸۹ هـ كي وفات
سوی دی.
- ۱۴ - شيخ شاه رفيع الدين رحمته الله، محدث دهلوي. په ۱۲۳۳ هـ كي وفات سوی
دی.
- ۱۵ - شيخ شاه محمد يعقوب محدث دهلوي رحمته الله. په ۱۲۸۲ هـ كي وفات سوی
دی.
- ۱۶ - شيخ قاضي محب الله بهاري رحمته الله، د مسلم الثبوت مصنيف. په ۱۱۱۹ هـ
كي وفات سوی دی.
- ۱۷ - شيخ ثناء الله پاني پتي رحمته الله. په ۱۲۲۵ هـ كي وفات سوی دی.
- ۱۸ - شيخ نورالدين احمد ابادي صاحب رحمته الله، د نورالقاري د بخاري شريف د
شرحي مصنيف. په ۱۱۵۵ هـ كي وفات سوی دی.
- ۱۹ - شيخ مفتي عبدالکريم نهرواني رحمته الله، د بخاري شريف د شرحي،
نحرالجارى مصنيف. په ۱۰۱۴ هـ كي وفات سوی دی.
- ۲۰ - علامه عبدالحى لکنهوي رحمته الله. په ۱۳۰۴ هـ كي وفات سوی دی.
- ۲۱ - مولانا محمد قاسم نانوتوي رحمته الله، باني دارالعلوم ديوبند. په ۱۱۹۸ هـ كي
وفات سوی دی.

- ۲۲ - مولانا رشید احمد گنگوہی رحمۃ اللہ علیہ، پہ ۱۳۲۳ ھ کی وفات سوی دی.
- ۲۳ - امام العصر علامہ انور شاہ کشمیری رحمۃ اللہ علیہ، پہ ۱۳۵۲ ھ کی وفات سوی دی.
- ۲۴ - مولانا خلیل احمد رحمۃ اللہ علیہ، د بذل المجہود شرح ابو داؤد د شرحی مصنیف، پہ ۱۳۴۶ ھ کی وفات سوی دی.
- ۲۵ - مولانا شبیر احمد عثمانی رحمۃ اللہ علیہ، د فتح الملہم مصنیف، پہ ۱۳۶۹ ھ کی وفات سوی دی.
- ۲۶ - امام ربانی، سید احمد، مجدد الف ثانی رحمۃ اللہ علیہ، پہ ۹۷۱ ھ کی وفات سوی دی.
- ۲۷ - شیخ عارف باللہ، مرزا مظہری جان جانان رحمۃ اللہ علیہ، پہ ۱۱۹۵ ھ کی وفات سوی دی.
- ۲۸ - شیخ عارف باللہ خواجہ معین الدین چشتی رحمۃ اللہ علیہ، پہ ۶۳۶ ھ کی وفات سوی دی.
- ۲۹ - شیخ خواجہ قطب الدین بختیار کالی رحمۃ اللہ علیہ، پہ ۶۳۳ ھ کی وفات سوی دی.
- ۳۰ - شیخ خواجہ فرید الدین گنج شکر رحمۃ اللہ علیہ، پہ ۶۶۴ ھ کی وفات سوی دی.

۳۱ - شيخ خواجه نظام الدين اولياء رحمۃ اللہ علیہ په ۷۳۵ هـ کي وفات سوی دی.

له پورته يادو مشائخو، محدثينو، مفسرينو او علماء کرامو پرته چي مور يې نومونه په ترتيب ذکر کړل، نور هم په زرگونو د دين علماء کرام، مشائخ، محدثين او مفسيرين سته چي نومونه يې مور دلته د دې ورې رسالې د اوږدوالي په خاطر نه راوړل، چي هغوی ټول سره له خپلو پراخو پوهو چي په دين کي يې لرلې او د غټو- غټو تصنيفونو خاوندان دي، د دين په ټولو امورو او مسائلو کي خپل سري نه دي پاته سوي او نه يې ټولي مسائلي په خپله پوهه چي په دين کي يې درلوده حل کړي دي، هغوي هم چي په خوا تېري سوي دي مقلدي يې پاته سوي دي او هم اوس چي ژوندي دي مقلدي يې دي. کوم غېر مقلدي کسان چي ځانونه غېر مقلدي يادوي، په مقلدي نيوکي کوي او ځانونه تر مقلدي نو په دين باندي پوهان، راسخ او په دين مين بولي دابه بنيايي د دوی يو ډول غلط باور وي چي ځانونه د مسلمانانو تر دې دومره ستري اجتماع ښه مسلمانان بولي او يا نور مسلمانان گمراهان يا مشرکين بولي.

د دې موضوع د ښه سپيناوي لپاره دغه لاتدي ليکل سوي کتابونه مطالعه او وگورئ تر څو په دې اړه ښه ډول و پوهېږئ چي خبره څه او څرنگه ده.

۱ - (تزهة الخواطر).

۲ - (حدائق حنيفه).

٣ - انوارالباري مقدمة.

٤ - تذكرة محدثين.

د غیر مقلیدینو یو څو سوالات.

اوله پوښتنه:

غیر مقلیدین حضرات وایي: مسائل فقهیه او اسلامي احکام د حضرت محمد ﷺ په زمانه کې نه وو راټول سوي. دا د نبی ﷺ له زمانې څخه په را وروسته کې جمع سوي دي. کوم کار چې د رسول ﷺ په زمانه کې نه وي سوی او یا یې هغه ﷺ امر نه وي کړی، هغه بدعت دی، یعنی په دین کې نوی کار دی. او په دې خاطر بدعاتو کې سببه یعنی بد بدعت دی.

ځواب:

که یو انسان چې لږ او ډېره پوهه ولري او د دین په مسائلو کې څه ناڅه پوهه ولري هغه به خامخا ووايي چې، د دوی دغه سوال سر تر نوکه غلط دی. دغه سي سوال کول د دوی پر جهالت او ناپوهۍ دلالت کوي، ځکه؛ قرآن کریم هم د نبی ﷺ په زمانه کې نه و جمع سوی. بلکې د حضرت محمد ﷺ تر وفات وروسته لومړی وار د حضرت ابوبکر صدیق ﷺ د خلافت په دور کې د حضرت عمر ﷺ په مشوره سره جمع کړل سو او دوهم وار د حضرت عثمان بن عفان ﷺ د خلافت په زمانه کې جمع کړل سو چې د قرآن کریم دا اوسنی ترتیب هم هغه د حضرت عثمان ﷺ ترتیب دی. همدا ډول د احادیثو ټول کتابونه د حضرت محمد ﷺ تر وفات وروسته جمع سوي دي لکه:

۱ - بخاري شريف:

۲ - ترمذي شريف:

۳ - ابوداؤد شريف:

۴ - موطا د امام محمد صاحب:

۵ - نسائي شريف:

۶ - ابن ماجه شريف:

او داسي نور د احاديثو کتابونه چي دي ټول د نبي عليه السلام تر زمانې وروسته جمع سوي دي. پورته مثالونه چي تاسو واورېدل، ايا دغه ټولو ته بدعت سيئه ويل کيږي؟ ايا دغه ټولي جمعي بدعت سيئه کارونه دي. ؟ دغه ټول موږ پرېږدو؟ ايا د دغه ټولو نه موږ استفاده ونه کړو؟

د غېر مقلیدینو له داسي پوښتنو څخه دا ښکاره کيږي چي دوی په حقيقت په دين سم پوهېدلي نه دي او د دين په امورو کي سمه پوهه نه لري. که دی د اسلام دين سم زده کړي او يا د اسلام تاريخ په سم ډول مطالعه کړي، کېداسي دوی په هغه صورت کي بيا داسي شکونه او شېبې پيدا نه سي او نه به داسي سوالونه را مخته کړي.

په حقيقت کي نه د قرآن کریم جمع کېدل، نه د احاديثو نبوي جمع کېدل او د فقهي تدوين بدعت دي. ځکه چي، دا په دين کي يو اضافه توب نه دی چي د دين د عباداتو يا اوامرو په برخه کي يو نوی اضافتوب راغلی وي. دا په حقيقت کي د دين يو تدويني شکل دی چي، که دا جمع د قرآن کریم او احاديثو نه وای سوې، کېدای سواي چي اوس د قرآن کریم يا احاديثي نبوي کومي برخي له موږ سره نه وای پاته او بل د فقهي تدوين هم کومه نوې زياتونه په دين کي نه ده او نه کوم نوی عمل دين ته ور اضافه سوي دی.

د قرآن کریم هغه مسائلي او امور چي په اياتونو کي دي او موږ د الله ﷻ له لوري په امر سوي يو او هغه سنتونه چي د حضرت محمد ﷺ په احاديثو کي دي او يا د قرآن کریم د اياتونو تشریح چي په احاديثو کي سوې ده او په هغه باندي پوهېدل او له قرآن کریم او احاديثو څخه د هغه مسائلو او امرو را ايستل او د هغوی په تشریح او تطبيق باندي پوهېدل د هر چا کار نه دی بېله هغو علماء کرامو چي په دين کي د اجتهاد درجې ته رسېدلي وي او د اجتهاد شرائط يې پرځای کړي وي. نو همدا خبره ده چي زموږ ډېر، له ډېر نه هم ډېر نژدې ټول عام مسلمانان او د مسلمانانو د ټولۍ نژدې ټول علماء کرام، مشايخ، محدثين، او مفسرين د دين په مسائلو کي د هغه چا په پله پل اېنسي دی چي تر دوی يې په دين کي او د دين په بېلابېلو اړخونو کي پوهه او ځراکت ډېر و.

دوهم سوال:

مجتهدین خو ډېر دي، ولي د تقليد لپاره دغه څلور مجتهدین غوره سول؟ او تقليد ولي په دې څلورو امامانو کي انحصار سو؟ ايا د دوی په حق کي د قرآن کریم يو ايت شريف راغلی دی او که يو حديث شريف سته؟.

ځواب:

دا خبره چي، تقليد ولي په دې څلورو امامانو کي حصر سو؟، د دې خبري حقيقت الله ﷻ ته بنسکاره دی.

بله خبره دا ده که مورن ورځ د ورځني ژوند په ټولو اړخونو کي يوه مسئله غواړو او په اوس وخت کي په هغه مسئله پسي د څلور گونو مذاهبو فقهي کتابونه وپلټو، لومړی خوبه له دې څلورو فقهو څخه په هره يوه کي هر مسئله په لږ لږ توپير سره د قرآن کریم او احاديثي نبوي په رڼا کي پيدا کړو او بل اړخ ته د فقهي په کتابونو کي له کتاب الطهارت څخه نيولې تر کتاب الفرائضو پوري د دين په ټولو مسائلو کي به د نورو امامانو په پرتله د دغو څلورو امامانو او يا د دوی د شاگردانو اقوال په هر مسئله کي وینو او د دوی په پرتله د نورو امامانو اقوال به خال خال وي په داسي صورت کي چي د ژوند په هر اړخ کي له دغو څلورو امامانو مبارکانو څخه اقوال رانقل سوي وي او د فقهي کتابونه ټول د دوی څلورو له اقوالو ډک وي، تاسو وواياست چي په داسي وخت کي مور د چا تقليد وکړو؟.

که تعصب، بغض، نفرت، او د یوه بل له لوري مغرضانه تنبه نه وي نو دا به هرو مرو وویاست چي، د هغه چا تقلید باید وکړی چي د هري مسئلې اړوند اقوال ولري. که موږ د تقلید لپاره درې، دوه یا یو امام غوره کړی وای په هغه صورت کي به هم تاسو د ولي اعتراض کولای.

دا چي دغو څلورو امامانو ته الله ﷺ بېل ځراکت، د قرآن کریم په تفسیر او تشریح کي بېله پوهه او د احادیثي نبوي په روح باندي پوره پوهه ورپه برخه کړې وه او د ټولني په عرف او عاداتو باندي پوهېدل، نو له همدې امله تقلید د دغو څلورو امامانو په تکی لوري کي حصر سو او د ټول امت اتفاق په دوی وسو.

دلته د تقلید په موضوع کي یوازي دا خبره هم نه ده چي دغو څلورو امامانو یا د دوی شاگردانو هرڅه وویل: نورو مسلمانانو په پتو سترگو ورسره ومنل. د دوی د ژوند په ورځو شپو کي او د دوی له دورې نه وروسته هم ډېر علماء کرامو وو چي، په قرآن کریم او احادیثي نبوي پوره پوهېدل، هغو علماء وخت په وخت د قرآني آیاتونو، احادیثو او فقهي مسائلو په تطبیق کي زیار ایستلی دی. دغه درې سره یې تطبیق کړي دي کومه فقهي مسئله یې د قرآن کریم او احادیثي نبوي خلاف نه ده بللې. له څلورو گونو امامانو وروسته په لکونو علماء کرامو د قرآن کریم، احادیثي نبوي او فقهي مسائلو ترمنځ د تطبیق په چارو کي ماغزه خراب کړي دي. شپې یې تر سهاره روڼي کړي دي خو بیا یې هم د دغو څلورو امامانو او مبارکانو اقوال د ځانونو لپاره ډېوي گړځولي دي.

دا څه ساده خبره نه ده او نه هم داسي سوي دي چي، د څلورو امامانو پيروي يا تقلد په پتو سترگو سوي دي او يا فقهي مسائلي په ناپوهۍ کي منل سوي يا پر خلکو تپل سوي دي.

دا خبره عقلاً د منلو نه ده چي په کروړونو کسان دي چي، په هغوی کي، نوابغ، علماء کرام، پوهان او حاکمان وي او هغوی دي د يو څو کسانو يا يوې ډلې له لوري (چي، هغوی دي هم په علم او پوه کي او يا د دين په چارو کي تردوی ډېره پوهه و نه لري) مطلق ناپوهان و شمېرل سي، بېله دې چي همدا خبره بېرته د دوی پر مخ وړ ووهل سي.

شېخ احمد چي مشهور په ملاجيون رحمته الله عليه سره دی وايي:

«والانصاف ان انحصار المذاهب في لاربعة و اتباعهم فضل الهي و قبولية من

عندالله لامجال فيه للتوجيهات والادلة»⁵³

ژباړه: يعني د انصاف خبره داده چي مذهب په څلورو کي حصر کول او د دغه څلور مذاهبو اتباع کول فضل الهي دی او د الله تعالی له لوري قبوليت دی. په دې کي دلا ئلو او توجيهاتو ته کومه اړتيا نسته.

⁵³ - تفسيرات احمدية ٣٤٦ مخ.

په دې خبره بايد سترگي پټي نه سي چي، و دغو څلورو امامانو ته الله تعالی ﷻ د قرآن کریم او احاديثو په تفصيلي علم، درایت او استنباط کي بشپړ مهارت ور کړی و.

په دې اړه مولانا شاه ولي الله دهلوي ﷻ وايي:

(بالجملة این چار امام اند که عالم را علم ایشان احاطه کرده است. امام

ابوحنيفه ﷻ، امام شافعي ﷻ، امام مالک ﷻ، امام احمد بن حنبل ﷻ)

54

ژباړه: بالجملة دغه څلور امامان دي چي په ټوله نړۍ باندي د دوی علم احاطه کړې ده. ۱- امام ابوحنيفه ﷻ. ۲- امام شافعي ﷻ. ۳- امام مالک ﷻ. ۴- امام احمد بن حنبل ﷻ.

الله تعالی ﷻ په دې مصلحت خبر دی چي، ولي الله تعالی د څلورو په عدد کي داسي خصوصیت اېښی دی چي، الله تعالی د هر شيان په څلورو کي حصر کړي دي. مثلاً: انبيا کرام او رسولان د هر دي مگر جليل القدر انبياء څلور دي چي نومونه يې په لاندي ډول دي.

۱ - حضرت محمد ﷺ.

۲ - حضرت ابراهيم عليه السلام.

54 - شرح موطا : 6 مخ.

۳ - حضرت موسیٰ علیہ السلام.

۴ - حضرت عیسیٰ علیہ السلام.

همدارنگه اسماني کتابونه ډېر دي مگر په دې ټولو کي څلور کتابونه مشهور دي.

اول: قرآن کریم.

دوهم: تورات شریف.

درېم: انجيل شریف.

څلورم: زبور شریف.

همدا ډول د الله تعالیٰ ملائکي ډيري دي مگر مقربي ملائکي څلور دي چي،

نومونه يې په لاندې ډول دي.

۱ - حضرت جبرائيل علیہ السلام.

۲ - حضرت مکائيل علیہ السلام.

۳ - حضرت اسرافيل علیہ السلام.

۴ - حضرت عزرائيل علیہ السلام.

همدا ډول د حضرت محمد ﷺ، صحابه کرام ډير دي مگر په دوی کي څلور کسان د ډيرو سترو ځانگړنو څښتنان دي چي، نومونه په لاندي ډول دي.

اول: حضرت ابوبکر صدیق رضي الله عنه.

دوهم: حضرت عمر فاروق رضي الله عنه.

درېم: حضرت عثمان زینورین رضي الله عنه.

څلورم: حضرت علي کرم الله وجهه.

همدا ډول د صوفیه کرامو یا د سلوکو طریقې ډيري دي خو په دې ټولو کي مشهورې يې څلور دي.

۱ - چشتیه طریقه:

۲ - نقشبندیه طریقه:

۳ - قادریه طریقه:

۴ - سهروردیه طریقه:

همدا ډول د الله جل جلاله د قدرت علامې ډيري دي چي يو انسان يې په خپل ټول عمر هم نه سي شمېرلای او نه يې درک لگولای سي. الله جل جلاله د خپل قدرت د اثبات لپاره په قرآن کریم کي ډيري علامې يادي کړي، خو په سورة غاشیه کي يې هم څلور غټي

علامې راوړي دي لکه: ۱- اوبښ، ۲- اسمان، ۳- غر، ۴- محکه همداسي نور ډېر شيان سته چې الله تعالی ﷻ په څلورو کي حصر کړي دي. دا هم د الله ﷻ د قدرت له ځانگړو نښو څخه دي چې د مجتهدينو د ستري ټولې څخه يې همدا څلور مجتهدين داسي مشهور کړي دي چې نور اکثر مسلمان امت يې په فقهي مسائلو کي پيروي کوي. په داسي يوه حالت کي چې په هغه کي بېله دې چې سړی ووايي چې، دا د الله ﷻ د قدرت له علامو څخه يوه علامه ده نور د اعتراض کولو ځای يا پر بل مسلمان ورور باندي د يوه داسي عمل الزام لگولو کي (چې هغه د هغه مسلمان ورور له وسه وتلې خبره وي) هيڅ ځای د الزام نه پاته کيږي.

که يو څوک د څلورو مذاهبو په رامنځ ته کېدو او يا د څلورو امامانو په پيروي چې ولي مذاهب څلور دي او يا ولي د دې څلورو امامانو پيروي کيږي کومه نيوکه کوي، نو بايد پر دغه ټولو څلورگنو اعتراض وکړي چې، دا ولي څلور دي او که دغه څلور مني نو بايد دغه څلور امامانو کي حصر هم ومني.

بله خبره داده چې مجتهدين حضرات خو ډېر دي مگر د دوی له جملې څخه د دغه څلورو مجتهدينو مذاهب وټاکل سول او د نورو مجتهدينو مذاهب که مدون سوي هم وو پاته سول چې اوس له منځ تللي دي ځکه چې هغو نورو ټولو مجتهدينو او د هغوی پيروانو د همدې څلورو امامانو پيروي په فقهي مسائلو کي غوره کړه نو په داسي وخت کي په يادو څلورو مذاهبو کي د يوه پيروي پر ټول امت مسلمه باندي لارمي او ضروري ده.

په دې اړه حضرت مولانا شاه ولي الله دهلوي رحمته الله عليه وايي:

(ولما اندرست المذاهب الحقّة الا هذه الاربعة كان اتباعها اتباعاً للسواد الاعظم
والخروج عنها خروجاً عن السواد الاعظم)⁵⁵

درېم سوال:

غېر مقلیدین وایي: قرآن کریم یو دی، رسول ﷺ یو دی نو بیا ولی د
مجتهدینو تر منځ اختلاف سته او سره له دې چې ټول مقلد یې د اهرم وایي چې،
څلور سره مذهبه حق دی.

ځواب:

غېر مقلیدین عجیبه سوالونه کوي چې اکثر بېله دې چې د مسلمانانو په
اذهانو کې گه وږی رامنځ ته کړي بله کومه گټه باندي مرطب نه وي. دوی یو خواته
غواړي چې په داسې سوالونو خپل حقانیت ثابت کړي بل لوري ته غواړي چې د
عامو مسلمانانو او د هغوی د مشرانو او د دین د امامانو تر منځ بې باوري، اختلاف
رامنځ ته کړي. دوی وایي:

قرآن کریم او رسول ﷺ یو دي نو بیا ولی د مجتهدینو یا څلورو مذاهبو په
منځ کې د مسائل پر سر اختلافات سته او سره له اختلافاتو بیا هم تاسو مقلد یې دین
حضرات وایاست چې دا څلور سره مذاهب پر حق دي.

⁵⁵ - عقدالجید ۳۱ مخ.

د دوی د دې خبرې ځواب ډېر ښکاره دی. تاسو راسی چي اول د اسلام اول حالت ته وگورو او یوڅه د صحابه کرامو ژوند مطالعه کړو چي، په هغه وخت کي اختلافات وو او که نه؟ او که وو ایا دغه سي اختلافات بد دي او که نه.

که موږ وگورو د قرآن کریم او حدیث نبوي اول مخاطبین صحابه کرام وو او صحابه کرام مخامخ د نبي ﷺ له فیض او برکت څخه برخمن وو، په همدې خاطر دوی مبارکان د قرآن کریم او احادیثو په مفهوم او هدف ډېر ښه پوهېدل. کوم مراد یا هدف چي د قرآن کریم او احادیثو کي وو په هغو دوی ډېر ښه پوهه و او هغه ورته حاصل و. همدغه صحابه کرام زموږ لپاره لار د هدایت دي.

صحابه کرامو د حضور ﷺ په حضور او وجود کي هم تر خپل منځ په ډېرو مسائلو کي اختلاف درلود.

مجتهدين مبارکان چي د صحابه کرامو او تابعینو پر نقش قدم روان دي او د هغوی پر اقوالو یې باور کړی دی او هم یې د دوی پر اقوالو اتباع کړي ده ځکه یې تر منځ اختلاف په مسائلو کي تر سترگو کیږي.

د صحابه کرامو د اختلافاتو په اړه په احادیثو کي راځي:

(سألت ربي عن اختلاف اصحابي ... الحديث) نبي ﷺ فرمایي:

ژباړه: ما د خپل رب ﷺ څخه د خپلو صحابه کرامو د اختلاف اړوند پوښتنه وکړه. الله تعالی ﷻ د وحيو په زریعه راته وویل: ای محمد! ستا صحابه زما په

حضور کي داسي دي لکه د اسمان ستوري. د اسمان په ستورو کي د ځينو رڼا ډېره وي او د ځينو دا لږ وي (مگر روښنايي په ټولو کي وي). کوم څوک چي ستا د صحابه کرامو مسلک سره د صحابه کرامو د اختلاف اختيار کړي، هغه زما په حضور کي پر هدايت دی.⁵⁶

داسي نه وه چي د صحابه کرامو اختلاف په ځاني اغراضو بنا و. د هغوی اختلاف پر اخلاص بنا و. په همدې خاطر دا د صحابه کرامو اختلاف بد نه و او نه دی بلکي ورته يو ښه اختلاف ويل سوی دی ځکه چي، همدا اختلاف سبب د دين د مسائلو د حل وگرځېده اوله دې امله د الله ﷻ د رحمت او د الله ﷻ د برکاتو د نزول لامل هم گرځېدلی دی. ځکه نبي ﷺ فرمايلي دي:

(اختلاف امت رحمة) ژباړه: زما د امت اختلاف رحمت دی. په پورته حديث شريف کي چي کوم اختلاف ته اشاره سوې ده، هغه دغه د صحابه کرامو او د آئمه اربعه وو اختلاف دی.

که چيري موږ دا احاديثو د کتابونو مطالعه وکړو، د صحابه کرامو د اختلاف ډېر مثالونه به په لاس راسي مثلاً:

⁵⁶ - مشکوة شريف: ٥٥٤ مخ.

۱ - شرمگاه ته لاس ور ورل يعني مسح کول د حضرت عمر رضي الله عنه په نيز اودس ماتوي او د حضرت علي رضي الله عنه او د حضرت عبدالله ابن مسعود رضي الله عنه په نيز اودس نه ماته وي.

۲ - د جمهورو صحابه کرامو په نيز د درياب په اوبو اودس روادی او د عبدالله ابن عمر رضي الله عنه په نيز مکروه دی.

۳ - د جمهورو صحابه کرامو په نيز د جمعي په ورځ عطر يعني خوينبويي وهل مستحب کار دی او د ابو هريرة رضي الله عنه په نيز يو واجب عمل دی.

۴ - د حضرت عمر رضي الله عنه او د حضرت عبدالله بن عمر رضي الله عنه په نيز پر مړو ژړا کول سبب د مړي د ازبت يعني په تکليف کېدو ګرځي او بي بي عائشة صدیقه رضي الله عنها بيا دا خبره په کلکه ردوي.⁵⁷

د صحابه کرامو د اختلاف دا ډول ډېر مثالونه د احاديثو په کتابونو کې سته خو دلته دومره بس دي چې ذکر سول. د تعجب او حيران تيا خبره خو داده چې، غېر مقلدين پر مقلدينو حضراتو دا اعتراض کوي چې قرآن کریم يو دی او رسول صلی الله علیه و آله هم يو دی نو بيا ولي د امامانو يعني د مذاهبو تر منځ اختلافات سته. موږ مقلدينو خو دا خبره ثابته کړه چې موږ څلور ګوني مذاهباو اختلاف لرو خو د دې اختلافاتو لامل مو ذکر کړ او دا هم ثابته خبره ده او موږ ثابته کړې هم ده چې، زموږ د څلورو

⁵⁷ - الاعتدال في مراتب الرجال: ۲۰۲ مخ.

مذاهبو اختلاف د شر، فساد او د خلکو په زړونو کې د وسوسو اچولو لپاره نه دی او نه هم یو پر بل باندې د بدعتیانو او یا د شرک د تپې لگولو لپاره دی. موږ اختلاف لرو خو سالم اختلاف.

خو که موږ له تاسو غېر مقل یې دینو څخه پوښتنه وکړو چې ستاسو په منځ کې ولې اختلاف د مسائلو سته. سره له دې چې ستاسو نیوکه هم د څلورو مذاهبو پر امامانو او پیروانو هم دا ده چې، تاسو په دین کې لارې جوړې کړې دي او اوس چې موږ وینو ستاسو د امامانو تر منځ هم د دین په مسائلو کې یو لږ اختلافات سته. که تاسو د دې سوال په مقابل کې د نور وخت په څېر وواياست چې یا موږ تر خپل منځ کوم مخالفت په مسائلو کې نه لرو، دا خبره به تر ډېره ناسمه نه وي؟ ځکه چې، هغه مسائلي چې ستاسو د امامانو تر منځ په کې اختلاف دی ډیر دي چې موږ یې دلته یو څو بېلګې د مثال په ډول راوړو.

۱ - غېر مقل یې علامه شوکاني او نواب صدیق حسن خان غېر مقل یې وايي: د عورت پټول په لمانځه کې شرط نه دی او مولوي و حید الزمان صاحب چې غېر مقل یې دی بیا وايي چې، په لمانځه کې د عورت پټول شرط دی.⁵⁸

۲ - نواب صدیق حسن خان صاحب وايي: مؤذن ته پر اذان کولو اجرت (مزدوري) روا نه ده⁵⁹ او مولوي و حید الزمان صاحب وايي: مؤذن ته پر اذان، مزدوري ور کول روادي.⁶⁰

⁵⁸ - هدية الهدی: ۸۶ مخ.

۳ - نواب صدیق حسن صاحب وایبی: د اذان لپاره نارینه والی شرط نه دی، بلکې
بنځه هم اذان کولای سې او نور غېر مقل یې بیا د اذان د کولو لپاره نارینه والی
شرط بولي. ⁶¹

۴ - نواب صدیق حسن خان صاحب غېر مقل یې وایبی: اذان کول واجب دي ⁶² او
مولوي وحید الزمان صاحب بیا وایبی: اذان کول سنت دی. ⁶³

۵ - مولوي وحید الزمان صاحب غېر مقل یې وایبی: د قرآن کریم او حدیث نبوي څخه
په مریض باندي دم کول جائز دی او نور غېر مقل یې بین حضرات بیا وایبی: په مریض
باندي دم کول د قرآن او حدیث څخه نه دی جائز. ⁶⁴

۶ - نور الحسن غېر مقل یې وایبی: مشیت زني جائز ده ⁶⁵ او مولوي عبدالجليل
صاحب غېر مقل یې بیا وایبی: نه ده جائز. ⁶⁶

همداړول د غېر مقل یې نونو تر خپل منځ (۲۴) اختلافي مثالونه، حضرت، مولانا،
حافظ، قاري، مفتي، سيد عبدالرحيم رحمته الله علیه په خپله فتاوا رحيميه کي هم را وړي

59 - بدور الالهة: ۴۶ مخ.
60 - هدية الهدى ۸۷ مخ.
61 - بدور الالهة: ۴۶ مخ.
62 - بدور الالهة: ۴۶ مخ.
63 - هدية الهدية: ۴۶ مخ.
64 - اسرار اللغة پاره دهم: ۱۱۸ مخ.
65 - عرف البحار: ۲۱۴ مخ.
66 - العزب المهيمن: ۵۳ مخ.

دي، کولای سی چي د بنه خان خبرولو لپاره فتاوايي رحيميې . (۱- جلد، ۱۱۸ مخ
) وگورئ:

څلورم سوال:

غېر مقلیدین وایي: دا څلور سره مذهبه چي اوس دي، څرنګه حق سي؟. سره له دي
چي په دي څلورو کي به يو د دلائلو له مخي حق ته رسيږي ولي چي، ډېر يا متعدد
نه سي کېدالای چي حق دي سي. داچي هر وخت حق يو وي ډېر نه وي نو باید لومړی
د قرآن کریم او احاديثو پر اقوالو عمل وکړو او د تقلید کړی له غاړي وباسو.

ځواب:

موږ مقلیدین منو چي حق يو دي. ستاسو تر سترګو يو حق دوه معلوميږي ځکه؛ د
څلورو سره مذاهبو ماخذ يو دی چي، هغه قرآن کریم او د حضرت محمد ﷺ
احاديث دي مثلاً:

د مکې مکرمې څلور طرفه دي (لمر لوېده، لمر خاته، شمال او جنوب) د دغو
څلورو سره خواوو څخه مکې مکرمې ته لمونځ کيږي. د هر طرف خلک د مکې
مکرمې هغه لوري ته مخ کوي چي کوم طرف يې دوی ته مخامخ وي. مثلاً:

د لمر خاته د لوري خلک د مکې مکرمې د لمر خاته لوري ته مخامخ وي او لمونځ
ورته کوي. د لمر لوېده د لوري خلک، د مکې مکرمې د لمر لوېده و لوري ته د
لمانځه پر وخت مخ کوي. همداسي د شمال او جنوب د اړخونو خلک هم کوي. يو

لوری هم داسی نه کوي او نه مکلف دي چي، ټول دي د مکې مکرمې یوه لوري ته ولاړ سي او ټول دي د لمانځه پر وخت پر هغه یوه لوري و درېږي.

دلته که څه هم مورې گورو چي، هر طرف ځان ته دی او له هغه بل لوري څخه بېل دی خو دلته اصلي مرکز یو دی چي هغه مکه مکرمه ده او ټول د الله ﷻ په امر و دي یوه لوري ته په عبادت کولو امر سوي دي. دلته د غېر مقلې دینو وروڼو په وړاندي دا پوښتنه پیدا کیږي چي ایا دغه مسلمانان چي بیت الله شریفی ته له هر لوري لمونځ کوي، تر خپل منځ مختلف دي او که د ټولو د عقیدې او عبادت ځای یو دی چي، هغه مکه مکرمه ده.

د دي پوښتنې په ځواب کي به خامخا غېر مقلې دین دا ووايي چي، د ټولو مخ یوه مرکز ته دی چي هغه مکه مکرمه ده. نو مورې د غېر مقلې دینو په وړاندي وایو چي، همداسي مسئله د څلورو مذاهبو یا د څلورو مجتهدو امامانو د اجتهاد هم ده. هغه داچي، د څلورو سره مذاهبو د مسائلو د استنباد او توجه مرکز یو دی چي هغه قرآن کریم او احادیث نبوي دي او په همدغه قرآن کریم او احادیثو عمل کوي او له دغو دوو دیني اصلونو وړها خوا په بل څه باور او عقیده ساتل او عمل وړ باندي کول کفر او بد بولي.

کوم اختلاف چي د دغو څلورو مذاهبو د امامانو تر منځ د دین په مسائلو کي سته، د هغو لامل دادی چي، هر امام د دین په فروعی مسائلو کي خپلو اصولو او قواعدو

ته ڪتلي دي چي همدغه اصول او قواعد يي هم په قرآن ڪريم او احاديثو بنادي نه په خپله رايه، نو په همدې خاطر په مسائلو کي کله کله اختلاف راغلي دي مثلاً:

په بخاري شريف کي له عبدالله ابن عمر رضي الله عنهما څخه روايت دي، حضرت محمد صلى الله عليه وسلم چي، د بني قريظه وو په واقعه کي صحابه ڪرامو ته وفرمايل:

(لا يصلين احد کم، الا بني قريظه)

ژباړه: ستاسو څخه هر يو دي لمونځ نه کوي مگر په بني قريظه کي، په لاره کي د لمانځه وخت سو. د صحابه ڪرامو په منځ کي درايي اختلاف پېښ سو. يوې ډلي صحابه ڪرامو د نبي عليه السلام د وينا په ظاهري الفاظو عمل وکړ او ويل يي: موږ په لاره کي د ماڅيگر لمونځ نه کوو او د صحابه ڪرامو بلي ټولي ويل: موږ په لاره کي لمونځ ادا کوو ځکه؛ د نبي عليه السلام موخه او مقصد دا وچي تاسو بنو قريظه ته ژر ولاړ سي.

دلته موږ وښو چي د صحابه ڪرامو هري ټولي د خپلي رايي سره سم لمونځ ادا کړي اوس چي کله دا پېښه و حضرت محمد صلى الله عليه وسلم ته وړاندي سوه، هغه صلى الله عليه وسلم يوې ډلي ته هم منع و نه ويل او نه يي يوه ډله صحابه ڪرام په خپل عمل گرم و بلل.⁶⁷

⁶⁷ - بخاري شريف: ۵۹۱ مخ.

له دي جملې څخه نور هم ډېر احاديث سته او هم د قرآن کریم ډېر اياتونه سته چې مجمل وي، ځيني علماء کرام، مجتهدين او مفسرين يې د الفاظو و ظاهر ته گوري او ځيني نور يې بيا د الفاظو و باطن يعني معنی ته گوري.

مور و غېر مقلدي دینو حضراتو ته وايو: که دوی په رښتيني ډول د څلورو مذاهبو د څلورو سره امامانو په ديني مسائلو کي دخيل، اوصول او قواعدو ته په بڼه او غېر تعصوبي او مغريضانه ډول ونه گوري او د څلورو سره مذاهبو فقهي کتابونه و گوري او مسائلي يې له قرآن کریم او احايثي نبوي ﷺ سره پرتله کړي دابه هرو مرو ورته بنسکاره سي چي، رشتيا هم د مقل دي دینو ټولي فقهي مسائلي له قرآن کریم او احاديثو څخه استنبات سوي دي. يوه هم دوی له ځانه، نه ده جوړه کړې او دابه هم ورته معلومه سي چي، د څلورو مذاهبو دا امامانو اجتهاد بل غرض نه و، يوازي د ځينو اياتونو او احاديثو (لکه مخکي چي مو اشاره ورته وکړه) د اجمال په صورت کي دی چي، يوه مجتهد له يوه ايات يا يوه حديث شريف په مفهوم يورنکي پوهېدلی دی او بل مجتهد بيا بل رنکي پوهېدلی دی.

پنځم سوال:

دا چي تاسو مقلديين وياست چي څلور سره مذهبه حق دي، بيا ولي تاسو د يوه امام تقلید کوئ؟

ځواب:

د دې سوال ځواب د شخصي تقليد په بيان كې مخكې په بڼه ډول او وضاحت سره
ذکر سو. دلته مي دا سوال له دې امله را وړ چي، ستاسو وړ پام كړم چي، غېر
مقلدین دا سوال هم كوي.

د عوامو لپاره يوه توصيه

«و انما حق العوام ان يومنوا ويسلموا و يشتغلوا بعبادتهم و معاشهم و يترکوا العلم للعلماء فالعامي لو يزنني و يسرق كان خيراً له من ان يتكلم في العلم فانه من تعلم في الله و في دينه من غير اتقان العلم و وقع في الكفر من حيث لا يدري»⁶⁸

ژباړه: د عوامو لپاره دا لازمه ده چي، ايمان او اسلام قبول کړي په خپل عبادت او د ژوند تېرولو په چارو کي مشغول سي. د علم (او عقائدو) په خبرو کي دي مداخله نه کوي. عقائد او نور فقهي مسائل دي علماء کرامو ته وسپاري. د عوامو لپاره په علمي مسائلو کي مداخله کول تر غلا او زنا کولو ډېر بده او خطرناکه ده. ځکه؛ کوم څوک چي په علمي مسائلو کي پوهه او مهارت نه لري او هغه کس د الله تعالی په دين او د دين په مسائلو کي بحث او خبري کړي يا يې کوي، امکان لري په داسي لاره روان سي چي هغه به کفر او گمراهي وي او دی به په دين کي د خپلي ناپوهۍ له امله نه وي خبر، نفس او شيطان به يې د ناپوهۍ له امله د کفر او گمراهۍ کندي ته ور وغورځوي.

د عوامو وروڼو لپاره دا په کار ده چي د يوې مسئلې د حل لپاره د دين علماء کرامو ته ورسې او د يوې مسئلې حکم (پر ځای د دې چي خپله يې حل کړي) له علماء کرامو څخه يې معلوم کړي او عوامو وروڼو ته دا هم نه بنسايي او نه ورته جائز ده چي

⁶⁸ - احیاءالعلوم : ۳ جلد، ۳۰ مخ.

د عقائدو او فقهي په هغه باريكو مسائلو كې بحث وكړي چي له كتابه يې زده كړي نه وي ځكه چي، ډېر ځله عوام په هغو مسائلو كې چي له يوه او بل عالم او يا يوه او بل چا څخه اوري، د وخت په تېرېدو سره ترې هېرېږي او په هغو كې غلطي كوي.

په يوه حديث شريف كې راځي: ژباړه، يو شخص حضرت محمد ﷺ ته راغی او ورته وېي ويل: اې د الله تعالی رسول! ماته د علم بار كې را وښيه. نبي ﷺ له دغه كس څخه پوښتني وكړې او ورته ويويل:

۱ - تا د الله تعالی ﷺ معرفت حاصل كړی دی؟.

۲ - تا د الله تعالی ﷺ حقوق ادا كړي دي؟.

۳ - تاته د مرګ د راتګ وخت معلوم دی؟.

۴ - تا مرګ ته تياری نيولی دی؟.

په اخر كې نبي ﷺ ورته ويويل: ته اول ولاړ سه بنياد مضبوط كړه او بيا راسه چي زه و تاته د علم بار كې در وښييم.⁶⁹

درنو لوستونكو! او مسلمانانو وروڼو دا هر مسلمان ته ښكاره ده چي د حضرت محمد ﷺ ژوند او راتګ دې نړۍ ته لكه د نورو انبياء كرامو د دې هدف لپاره وو چي، د الله تعالی ستر مخلوق انسان څرنگه د ذلت او گمراهۍ له لارې چي نفس او

⁶⁹ - جامع بيان العلم: ۱۳۳ مخ.

شیطان ورته غوره کړې ده را وگرځوي او د خپل خالق الله تعالی ﷻ ولوري ته یې مخ واړوي. د بتانو له عبادته یې را وگرځوي، له شرک او بد بختۍ څخه یې را بېل کړي او د الله تعالی ﷻ د عباداتو ډول او د واحد خدای ﷻ د وحدانیت مفکوره یې و مغز و ته ور د ننه کړي او له هغې لاري څخه یې منع کړي چې د الله تعالی ﷻ د قهر او غضب سره مخامخ کیږي او هغه لاره ورته وښيي چې د الله تعالی ﷻ رضا او خوښي په کښي وي خو بیا هم چې کله له ده مبارک څخه یو صحابي د علم د بارکی پوښتنه کوي چې څان د هدایت و لوري ته نژدې کړي. هم دی مبارک ځواب نه ور کوي او ورته وايي: چې تا د الله ﷻ معرفت حاصل کړی؟ تا د الله ﷻ حقوق ادا کړي دی، تا ته د مرګ د راتګ وخت معلوم دی، تا مرګ ته تیار نیولی دی؟ هغسي ځواب لکه سائل چې یې غواړي نه یې ورکوي. ځکه چې، دلته دوی خبري دي، یو خوا ته حضرت محمد ﷺ غوښتل چې سائل لومړی د هغه څه زده کړي ته و هڅوي چې د دین په زده کړه کي لومړی خبري دي ځکه چې تر دې وخته د سائل پوهه او استعداد هم دومره و او بل حضرت محمد ﷺ ته معلومه سوه چې سائل د دې وړتیا نه لري چې د دغسي علمي مسئلو ادراک دي وکړي. نوزه هم د پورته حدیث شریف له فهم څخه دا مطلب افاده کوم چې دغسي بحثونه د عوامو لپاره هیڅ معنی نه لري چې خپل وخت په مشغوله کړي.

عوامو ته په کار ده چې، د دین په مسائلو کي د علماء سره بحث ونه کړي. یوازي له علماء څخه د دین د مسائلو په اړه چې دوی ورسره مخ کیږي پوښتنې وکړي او

ورباندې باور وکړي. که عوام داسې ونه کړي تل به د نفس او شيطان په لومو کې بند وي او د الله ﷻ له قهر او غضب سره به ځکه مخامخ وي چې نه يې خپله د دين مسائلي زده کړي وي او نه د علماء کرامو خبرو ته غوږ ږدي.

موږ ډېر عاجزه يو، الله تعالی دي موټول له داسې يو او بل ډول عقائدو څخه وساتي لکه څرنگه چې نن ورځ ځينو مسلمانانو خپلي کړي دي. دغه د گله و وډو عقائدو کسان بل هدف او مقصد نه لري. يوازي او يوازي په دې فکر کې دي چې څرنگه د عامو او په دين او خپل مذهب باندې د ناخبرو خلکو په زړونو کې وسواسه وريږي او فکرونه يې وگټي وډ کړي او خپلو اسلافو، علماء کرامو او خپلو مشرانو لکه پلار او نورو سره يې په اختلاف کې واچوي او د يو او بل ډول پوښتنو او په خپلو علماء کرامو باندې د پوښتنو، بې باوريو پيدا کولو او له هغوی سره په اختلافاتو پيدا کولو کې يې د ځان په لور ور وېولي او دغه وسواسه اچوونکي له نالوستو کسانو څخه د خپلي لاري حقانيت ورک او د خپلي لاري حقانيت ورته ثابت کړي.

دا کسان چې غېر مقلیدين دي، د دوی دا عقیده ده چې، څلور سره مذهب (هغه که حنيفي مذهب دی، که شافعي مذهب دي، که مالکي مذهب دی، که حنبلي مذهب دی، باطل دي.

غېر مقلد او په ناپوهۍ کې لامذهبه ځان جوړول د دوی شعار دی، د خپل نفس د غوښتونو پيروي کول، د مجتهدينو تقليد کول باطل او شرک بلل دا د دوی کارونه او عقائد دي. موږ وايو: داسې کار کول يو حرام کار دی. دغسې عقیده درلودل

سبب د گمراهی گرځي. ځکه د غېر مقلیدینو پېشوا مولانا محمد حسین بتالوی وایي:

د غېر مجتهد لپاره دا جائزه نه ده چي د مجتهدینو څخه تېنسته وکړي ⁷⁰ يعني د عوامو لپاره دا ضروري ده چي د یوه مجتهد تقلید وکړي او د خپل مجتهد په اقوالو با وړ وکړي. له دې خبري وروسته مولانا محمد حسین بتالوی د دې خبري بڼه وضاحت کوي دی وایي:

زما د ۲۵ کالو تجربه ده. او دارا ته معلومه سوېده، هغه کسان چي علم نه لري او ځان ته د مجتهد منسب وړ کوي او د حقيقي مجتهدینو تقلید پرېږدي، داسي کسان په اخر کي د اسلام مبارک دين سره خدای په امانی وکړي او یا ځيني يې عيسايان سي او ځيني يې بيا لامذهبه سي.⁷¹

هم دغسي د غېر مقلیدینو مشر نواب صدیق حسن خان د خپلو غېر مقلیدینو په اړوند وایي:

(فقد نبت في هذه الزمان فرقة ذات سمعة ورياء تدعي انفسها علم الحديث والقران و العمل و العرفان)⁷²

⁷⁰ - اشاعت السنة : ۱۱ جلد ۲۱۱ مخ.

⁷¹ - اشاعت السنة : ۱۱ جلد، ۵۳ مخ.

⁷² - الحطه في ذكر صحاح السنة : ۶۷ مخ.

ژباړه: په دغه زمانه کې یوه ډله پيدا سوېده چې شهرت خوښوونکي دي او ریا کاره دي. د علم د نه شتون سره ځان د علم او عمل عاملین بولي. سره له دې چې په دوی کې د علم، عمل او عرفان بوی هم نسته. محترم حسن خان صاحب په پورته خبرو پسې زیاتوي.

(فياللعجب اين يسمون انفسهم الموحدين المخلصين و غير هم بالمشركين و هم اشد الناس تعصبا و غلوا في الدين)

ژباړه: ډېره د تعجب خبره ده. غېر مقلیدین خپل ځانونه خالص موحدين بولي او مقلیدین مشرک بولي. سره له دې چې غېر مقلیدین خپله په ټولو خلکو کې متعصب او غالي دي. حسن خان صاحب خپل دغه مضمون په دغه جمله پای ته رسوي.

(فما هذا دين الافتنة في لارض و فساد كبير)

ژباړه: دغه لاره کومه چې غېر مقلیدینو غوره کړې ده چې په دین کې د ناخبرۍ یا په دین کې د خپلي بې علمۍ سره سره ځانونه مجتهدین بولي، کوم دین نه دی، بلکې دا په مخکې کې فتنه او لوی فساد دی.

د غېر مقلیدینو د مشرانو له عباراتو څخه دا بنکاره سوه چې هر هغه څوک چې د اجتهاد مرتبې ته نوي رسېدلی باید دغه کس ضرور د یوه امام تقلید وکړي.

د څلورو امامانو تقلید او په څلورو امامانو کي د تقلید حصر کېدل د جمهورو
علماء کرامو په قول دا د الله تعالی ﷻ له لوري موږ ته یو لوی نعمت را کړل سوی
دی. په هر وخت کي محدثین، مفسیرن او علماء کرام دا وضاحت کوي، کوم څوک
چي له تقلید څخه منکر او له ځان څخه غیر مقلید جوړ وي، دا داسي مثال لري
لکه: اوبن چي بېله مهاره وي ځکه؛ دی د خپل نفس په غوښتونو عمل کوي او د
اهل بدعت له ډلي څخه شمېرل کېږي. داسي کسان په هیڅ صورت کي د اهل سنت
والجماعت څخه نه دي.

د عوامو لپاره ښه خبره هغه ده کومه چي د امام غزالي رحمته الله علیه له ویناوو معلومېږي
چي وايي: عوام خلک دي د دین په مسائلو کي اختلاف نه کوي ځکه چي، له دوی
سره په دین کي پوهه نه وي. د خپلي ناپوهۍ له امله ځانونه د گمراهۍ او بې ایماني
کندي ته تېل وهي. د دین مسائلي دي و علماء کرامو ته پرېږدي او دوی دي پر هغه
مسائلو باور وکړي چي د علماء کرامو له لوري ورته ویل کېږي تر څو د علماء کرامو
په اتباع سره هغه څه لاس ته راوړي په کومو سره چي د الله تعالی رحمته الله علیه ارضاء حاصلېږي.

قوله مذهب د امام اعظم صاحب مبارک ﷺ

امام اعظم ابو حنيفه، يعني نعمان بن ثابت کوفي ﷺ.

امام اعظم ﷺ چي اصلي نوم يې نعمان ﷺ دی، کنيت يې ابو حنيفه دی او لقب يې امام اعظم دی. د هجرت په اتيايم (۸۰) هـ کال په کوفه کي د ثابت ﷺ په کور کي يې و دې نړۍ ته سترگي پرانستلې. د تاريخ په پاڼو کي د کابل بلل سوی دی چي د اسلام په اوایلو کي يې د کورنۍ مشران کوفي ته تللي وو.

امام اعظم ﷺ عرب نه بلکي عجمي و. ده مبارک د عمر په شل کلنی کي په تعليم (زده کړه) پيل وکړ. د خدای ورکړي استعداد او ښې حافظې له مخي يې ډېر ژر د قرآن کریم او احاديثو په زده کړه کي يې ډېر پرمختګ وکړ او ډېر ژر يې د اجتهاد درجې ته ځان ورساوه ترڅو په فقهي مسائلو کي يې د نبوغ درجه تر لاسه کړه.

د علم ادب، علم النساب او د علم کلام تر زده کړي وروسته يې د فقهي د علمي زده کړي لپاره د وخت د مشهوره عالم امام حماد صاحب ﷺ په درس کي برخه واخيسته.

د امام اعظم ﷺ د استاذانو شمېر نژدې څلور زرو (۴۰۰۰) ته رسېږي مګر پر امام اعظم ﷺ باندي، د ډېر شفقت او مهربانۍ له کبله چي پر ده مبارک يې لرله، د حماد ﷺ نوم ډېر د یادولو وړ دی.

امام اعظم عليه السلام چي کله د درس او تدريس سلسله پيل کړه. له لير ځايونو څخه د دين د زده کړي لپاره د دين طالبان د پتنگان په څېر پر رامت سول او د امام صاحب په درسونو به يې خپله علمي تنده ماتوله.

علامه کردري رحمته الله وايي: اته سوه (۸۰۰) فقها، محدثين، صوفيا کرام او مشائخ د امام اعظم عليه السلام په شاگردانو کي راځي.

امام اعظم عليه السلام په خپل وخت کي د فقهي علم د اسلامي قانون د جوړولو لپاره د څلويښتو (۴۰) جيدو (سترو) علماء کرامو يو مجلس جوړ کړ چي له ډېر جر او بحث وروسته د دغه مجلس له خوا څخه د حنيفي فقهي په نامه يو داسي تل پاته او ژوندي اسلامي قانون جوړ کړل سو چي دغه فقهي قانون پر خپل جامعيت په خپله شاهدي ورکوي.

د همدغه مجلس له خوا چي کومي مسائلي له قرآن کریم او احاديثي نبوي څخه استنبات سوي د هغو مسائلو شمېر له (۱۲۷۰۰۰۰) دوولس لکه اويا زرو څخه هم زيات و. له دې امله حنيفي فقهي ته فقه شورايي هم ويل کيږي.

که څوک دا ووايي چي، ولي امام صاحب دا قانون جوړ کړ چي بايد ووايم: د صحابه کرامو په وخت او زمانه کي. د صحابه کرامو هغه ډلي چي په اسلامي فقه او اجتهاد کي يې لاس درلود، دهغه وخت د اسلامي حکومت (اسلامي خلافت) په هر ځای

کي دي علماء کرامو شتون درلود. کوم مسائل چي به دوی ته وړاندي کېدل هغه به یې د قرآن کریم، احادیثي نبوي او اجتهاد په رڼا کي حل کول.

کله چي د صحابه کرامو د ټولۍ وروستی صحابي حضرت ابوالطفیل رضی الله عنه په (۱۱۰ هـ) کي وفات سو، دغه ستر مسؤلیت د صحابه کرامو د شاگردانو یعنی، تابعینو ته ور د غاړي سو.

د تابعینو په زمانه کي اووه (۷) داسي ستر ځایونه وو چي، د احادیثو او نبوي علومو مراکز بلل کېدل. په دې مراکزو کي د فتواگانو اړوند مسائل د هغه وخت د جیدو علماء کرامو له خوا حل کېدل.

د هغو اوو (۷) مراکزو نومونه په لاندې ډول دي.

۱ - مدینه منوره. ۲ - مکه مکرمه. ۳ - بصره. ۴ - دمشق. ۵ - مصر. ۶ - کوفه. ۷ - یمن.

په دې مراکزو کي د علمیت له پلوه د پام وړ مقام کوفې درلود ځکه؛ په کوفه کي په زرگونو صحابه کرامو ژوند کړی و او د حضرت عبدالله بن مسعود رضی الله عنه او ابوهریره رضی الله عنه په شان صحابه کرامو په کوفه کي په زرگونه شاگردان پریښي وو. په هم دې خاطر کوفه د علم الحدیث او فقهی علومو له کبله د خلکو د رجوع یوه ښه مرجع بلل کېده.

د (۱۲۰) هـ له مخه د کوفي د امام، د حديثو د حافظ او د هغه وخت د فقهي د ستر استاد، حماد صاحب رضي الله عنه په درس او د هغه په درس گاه کي، د ده د شاگردانو په ډله کي تر ټولو ممتاز او ذهين طالب علم امام اعظم رضي الله عنه و.

د ستر استاد حماد رضي الله عنه له وفات وروسته، د ده د درسگاه مدرس امام اعظم رضي الله عنه سو. کله چي امام اعظم صاحب رضي الله عنه په دې منسب کنبښنو ست، د خپلي زيرکتيا له مخي يې په هر لوري د خپل فکر سپرلی، خغلول. ده ته دا څرگنده سوه چي، په نن وخت کي کوم علماء کرام موجود دي. سبابه نه وي. که نن ورځ د دوی له وجود څخه گټه وانه خستل سي، کېدای سي سبا دغه د علم ستر دريابونه زموږ له لاسه وتلي وي او بيا به وچي شوندي گرځو او داهم يوه څرگنده خبره ده چي په هر وخت کي نوي نوي مسائل رامنځ ته کيږي.

نو دا يوه اړينه خبره ده چي، نن ورځ يو داسي قانون جوړ کړل سي چي د راتلونکو نسلونو د ژوند لپاره څراغ وگرځي او دا قانون بايد داسي ترتيب سي چي د انساني ژوندانه و هر اړخ ته په کي ځای ور کړل سوی وي. دغو اړتياوو ته په کتو سره امام اعظم رضي الله عنه په خپلو زرگونو شاگردانو کي وکتل، د هغوی له بقلی څخه يې څو کسه د هغوی د لوړو استعدادونو او زرکتياوو له مخي غوره کړل چي شمېر يې نژدې څلويښتو ته رسيږي اونومونه يې په لاندې ډول دي:

۱ - امام زفر رضي الله عنه چي په ۱۵۸ هـ کي وفات سوی دی.

- ۲ - امام داؤد طایبي رحمته الله چي په ۱۲۰ هـ کي وفات سوی دی.
- ۳ - امام حبان بن علي رحمته الله چي په ۱۷۳ هـ کي وفات سوی دی.
- ۴ - امام زهير بن معاويه رحمته الله چي په ۱۷۳ هـ کي وفات سوی دی.
- ۵ - امام حماد بن امام اعظم رحمته الله چي په ۱۷۲ هـ کي وفات سوی دی.
- ۶ - امام شریک بن عبد الله رحمته الله چي په ۱۷۸ هـ کي وفات سوی دی.
- ۷ - امام عبد الله بن مبارک رحمته الله چي په ۱۸۱ هـ کي وفات سوی دی.
- ۸ - امام محمد بن نوح رحمته الله چي په ۱۸۲ هـ کي وفات سوی دی.
- ۹ - امام ابوسعید یحیی بن ذکریا رحمته الله چي په ۱۸۴ هـ کي وفات سوی دی.
- ۱۰ - امام اسد بن عمرو رحمته الله چي په ۱۸۸ هـ کي وفات سوی دی.
- ۱۱ - امام علي بن مسهر رحمته الله چي په ۱۸۹ هـ کي وفات سوی دی.
- ۱۲ - امام عبد الله بن ادريس رحمته الله چي په ۱۹۲ هـ کي وفات سوی دی.
- ۱۳ - امام علي بن طیان رحمته الله چي په ۱۹۲ هـ کي وفات سوی دی.
- ۱۴ - امام وکیع بن جراح رحمته الله چي په ۱۹۷ هـ کي وفات سوی دی.
- ۱۵ - امام یحیی بن سعید القطان رحمته الله چي په ۱۹۸ هـ کي وفات سوی دی.

- ۱۶ امام ابو حفص بن عبدالرحمن رضي الله عنه چي په ۱۹۹ هـ کي وفات سوی دی.
- ۱۷ امام خالد بن سليمان رضي الله عنه چي په ۱۹۹ هـ کي وفات سوی دی.
- ۱۸ امام حسن بن زياد رضي الله عنه چي په ۲۰۴ هـ کي وفات سوی دی.
- ۱۹ امام مکي بن ابراهيم رضي الله عنه چي په ۲۱۵ هـ کي وفات سوی دی.
- ۲۰ امام مالک بن مغول رضي الله عنه چي په ۱۵۹ هـ کي وفات سوی دی.
- ۲۱ امام مندل بن علي رضي الله عنه چي په ۱۲۸ هـ کي وفات سوی دی.
- ۲۲ امام عمرو بن ممون رضي الله عنه چي په ۱۷۱ هـ کي وفات سوی دی.
- ۲۳ امام ابو عصمه رضي الله عنه چي په ۱۷۳ هـ کي وفات سوی دی.
- ۲۴ امام قاسم بن معين رضي الله عنه چي په ۱۷۵ هـ کي وفات سوی دی.
- ۲۵ امام هياج بن بسطام رضي الله عنه چي په ۱۷۷ هـ کي وفات سوی دی.
- ۲۶ امام ابو يوسف رضي الله عنه چي په ۱۸۲ هـ کي وفات سوی دی.
- ۲۷ امام هشيم بن بشير السلمي رضي الله عنه چي په ۱۸۳ هـ کي وفات سوی دی.
- ۲۸ امام فضيل بن عياض رضي الله عنه چي په ۱۸۷ هـ کي وفات سوی دی.
- ۲۹ امام محمد بن الحسن رضي الله عنه چي په ۱۸۹ هـ کي وفات سوی دی.

- ۳۰ امام يوسف بن خالد رضي الله عنه چي په ۱۸۹ هـ کي وفات سوی دی.
- ۳۱ امام فضل بن موسى رضي الله عنه چي په ۱۹۲ هـ کي وفات سوی دی.
- ۳۲ امام حفص بن غياث رضي الله عنه چي په ۱۹۴ هـ کي وفات سوی دی.
- ۳۳ امام هشام بن يوسف رضي الله عنه چي په ۱۹۷ هـ کي وفات سوی دی.
- ۳۴ امام شعيب بن اسحاق رضي الله عنه چي په ۱۹۸ هـ کي وفات سوی دی.
- ۳۵ امام ابو مطيع بلخي رضي الله عنه چي په ۱۹۹ هـ کي وفات سوی دی.
- ۳۶ امام عبدالحميد رضي الله عنه چي ۲۰۳ هـ کي وفات سوی دی.
- ۳۷ امام ابو عاصم النبيل رضي الله عنه چي په ۲۱۲ هـ کي وفات سوی دی.
- ۳۸ امام حماد بن دليل رضي الله عنه چي په ۲۱۵ هـ کي وفات سوی دی.
- ۳۹ امام نضر بن عبدالکريم رضي الله عنه چي په ۱۲۹ هـ کي وفات سوی دی.
- ۴۰ امام عافيه بن زيد رضي الله عنه چي په ۱۸۰ هـ کي وفات سوی دی.
- دغه علماء کرام چي پورته يې نومونه ياد کړل سول د خپل وخت مجتهدين او جيد علماء کرام وو.

د دې څلويښتو علماء کرامو له جملې څخه لس (۱۰) يا دوولس (۱۲) يې داسي عالمان وو چي تر خپل منځ يې ځانگړي ناستي يا مجلسونه درلودل. دغو علماء کرامو د خپلي ښې وړتيا له مخي د پورته يادو څلويښتو علماء کرامو پر مجالسو ځانگړي نظارت درلود.

د دغه مخصوص مجلس غړي، امام ابو يوسف رحمته الله عليه، امام زفر رحمته الله عليه، امام داؤد طائي رحمته الله عليه، امام يوسف بن خالد رحمته الله عليه، يحيى بن ذكريا رحمته الله عليه، امام محمد رحمته الله عليه، عبدالله بن مبارک رحمته الله عليه وو. همدا ډول په دغه مجلس کي امام ابو حنيفه رحمته الله عليه هم خپله گډون درلود.⁷³

د هم دغه فقهي مجلس په اړه امام وکيع بن جراح رحمته الله عليه او امام شافعي رحمته الله عليه وايي: (د امام ابو حنيفه رحمته الله عليه په کار کي به څنگه غلطيا پيداسي) له امام صاحب سره په کارونو کي ابو يوسف رحمته الله عليه، حفص بن غياث رحمته الله عليه او د حبان رحمته الله عليه په څېر د حديثو پوهان موجود دي. د عربي لغاتو استاد او ماهر قاسم بن معين رحمته الله عليه ور سره ملگري و. همدا ډول د نفير طائي رحمته الله عليه، فضيل بن عياض رحمته الله عليه په څېر د تقوی او پرهېزگاري څراغان ور سره ملگري وو. په داسي حال کي چي، له چاسره داسي ستر کسان ملگري وي په هغه وخت د غلطۍ امکان تر ډېر حده نه وي او که کله کومه غلط فهمي رامنځ ته هم سي په هم هغه مهال يې د حل لاري چاري لتوي ځکه چي،

⁷³ - الجواهر المضية : ۱ جلد، ۱۴ مخ.

په کوم ځای کې چې کوم کارونه د یوه فکر پر ځای د ډیرو فکرونو او پوهو علماء کرامو له خوا حل کېږي تل یې نتیجه ښه وي.⁷⁴

ټول علماء کرام، پر دې خبر یوه خوله دي چې، امام اعظم رحمته الله علیه تابعي دی. د صحابه کرامو څخه یې د حدیثو روایات په ثبوت رسېدلي دي.

امام اعظم ابو حنیفه رحمته الله علیه د ټولني د اصلاح او سیاست لوړ شخصیت یادېږي او د ټولني د اصلاح او سیاست په رازونو پوهېدل، حق ویل، د باطل مخ نیول، د اسلام او دین پر مخ بېول، حنیفي فقهې ته ترتیب ور کول، دا ټول داسې حیرانوونکي کارونه دي چې، د تاریخ د پام وړ برخه ګرځېدلې ده.

دغسې د علم او د ښه فکر خاوند، زاهد، متقي او مجاهد کس د خپلو پورته یادو، لوړو لوړو کارنامو سره سره له دې بېوفا نړۍ څخه په ۱۵۰ هـ کې سترګې پټې کړې او د ابدې ژوند پر لوري یې سفر وکړ.

انا لله و انا اليه راجعون.

که از آن دم که تو سفر کردی	از حلاوت جدا شدیم چو موم
همه شب چو شمع می سوزیم	ز آتشش جفت وزانگبین محروم
در فراق جمال تو مارا	جسم ویران و جان ازاد چون بوم

⁷⁴ - جامع المسانید : ۳۳ مخ.ر

هان عنان را بدین طرف برتاب زفت کن پیل عیش را خرطوم
بی حضورت سماع نیست حلال همچو شیطان طرب شده مرجوم
یک غزل بی تو هیچ گفته نشد تا رسید آن مشرفه مفهوم

پس بزوق سماع نامه تو

غزل پنج و شش بشد منظوم

قوله/مذهب د امام مالک رحمته الله

امام مالک رحمته الله د انس زوی، انس رحمته الله د مالک زوی او هغه د ابي عامر زوی دی.

د امام مالک رحمته الله اصلي نوم مالک رحمته الله دی. لقب يې امام دار الهجرة دی او کنيت ابو عبدالله دی.

امام مالک رحمته الله د صحيح رواياتو لمخي په (۹۳) هـ سنه کي، د مدينې منورې په ستر بناړ کي وزېږد.

امام مالک رحمته الله په خپل وخت کي د مدينې منورې د احاديثو امام، فقهې، زاهد او د ډيري لوړي هستۍ شخصيت و.

د موطا په نامه کتاب يې د حديثو په فن کي خورا ډېر مشهور دی. د امت محمدي علماء کرام ورته په ډېره درنه سترگه گوري.

امام مالک رحمته الله لکه څرنګه چي، په مدينه منوره کي زېږېدلی دی، همداسي په مدينه منوره کي د ځلميتوب دورې ته هم رسېدلی دی او په همدغه بناړ کي يې و زده کړو ته هم مخه کړې ده.

امام مالک رحمۃ اللہ علیہ د قرآن کریم د قرأت سند له امام القراء ابو ثالث نافع بن عبداللہ
خخه تر لاسه کړی دی. همدا ډول د احادیثو له زده کړې سره یې له ماشومتوب څخه
مینه درلوده.

د امام مالک رحمۃ اللہ علیہ د احادیثو لومړی استاد حضرت نافع رحمۃ اللہ علیہ دی، حضرت
نافع رحمۃ اللہ علیہ هغه لوی شخصیت و چې، د خپل ژوندانه لویه برخه یعنی (۳۰) کاله
یې د عبداللہ ابن عمر رضی اللہ عنہما په خدمت کې تېره کړېده.

امام مالک رحمۃ اللہ علیہ د حضرت نافع رحمۃ اللہ علیہ سره سره د نورو ګڼو استاذانو څخه هم زده
کړې، کړې دي.

د امام مالک رحمۃ اللہ علیہ د استاذانو شمېر تقریباً (۹۳) کسانو ته رسیږي. په هغه وخت
کې د علم د تحصیل دائره دومره پراخه نه بلکې په فنونو کې زده کړه او مهارت
ضروري بلل کېده. ډېره پاملرنه تفسیر القرآن، حدیث پوهنه، فقه، علم ادب او لغت
ته کېدله.

امام مالک رحمۃ اللہ علیہ چې کله په مروجو علومو کې پوه او مهارت حاصل کړ، په لږ وخت
کې یې د خپل ښه ذهن او ښه استعداد له مخې د استادۍ مقام ته ورسېد. په دې
دپاسه امام مالک رحمۃ اللہ علیہ په فتوی ور کولو او اجتهاد کې ځانګړی استعداد درلود.

امام مالک رحمۃ اللہ علیہ چې کله د امت مسلمه یا امت محمدي د خدمت لپاره ملا و تړله،
په دې وخت کې د امام مالک رحمۃ اللہ علیہ عمر (۲۴) کاله و.

امام مالک رحمۃ اللہ علیہ په دې لړ عمر کي د خپل وخت پیاوړی مفتي، لارښود او مدرس یاد ولای سو.

امام مالک رحمۃ اللہ علیہ په خپل وخت کي د یوې ښې درسگاه او تدریس مدرس یادیري. ده محترم په درس کي له نورو څخه بېله لازه درلوده. مثلاً: د ده د درس یوه تگلاره دا وه چي، ده محترم به د درس په وخت کي په خپله د کتاب متن او عبارت نه وایه بلکي د کتاب عبارت به یې په شاگردانو وایه.

امام مالک رحمۃ اللہ علیہ به یې سماع کول یعنی درس به یې اورېده. د محدیثینو په اصطلاح و دې طریقي ته (قرائت علی الشیخ) ویل کیږي. له دې طریقي څخه د امام مالک رحمۃ اللہ علیہ موخه دا وه چي، د حدیثو کره کتنه هم وسي او شاگرد هم د عبارت له ویلو سره بلد سي.

د امام مالک رحمۃ اللہ علیہ د درسگاه خانکړتیاوي:

د ده مبارک درسگاه به ډېره ارامه وه. امام شافعي رحمۃ اللہ علیہ وایي:

ژباړه: موږ به د امام مالک رحمۃ اللہ علیہ په تدریسي ساعت کي د کتاب پانې هم په ډېر احتیاط سره اړوي ترڅو اواز ونه کړي.

امام مالک رحمۃ اللہ علیہ د خپل وخت ستر عالم او ستر شخصیت و. د علمیت اواز یې تر لیري لیري ځایونو پوري تللی و. د هرچا په زړه کي د امام مالک رحمۃ اللہ علیہ سره محبت او

مینه وه. که به څوک ورسره مخالف و، هغه به هم د ده په علمیت او تقوی اقرار کاوه.

په هغه وخت کې به چې کوم حجاج د حج د فریضې د ادا کولو لپاره بیت الله شریفی ته راتلل: د حکومت له خوا به په دې موسم کې یو مفتي ټاکل کېده ترڅو د حجاجو شرعي مسئلې حل کړي. د امام مالک رحمته الله علیه په وخت کې دغه منسب وده ته ورکول سوی و. د امام مالک رحمته الله علیه سره په دې خدمت کولو او فتوی ورکولو کې امام ابن ذئب رحمته الله علیه هم ملگری و.

امام مالک رحمته الله علیه د فتوی په ورکولو کې ډېر د احتیاط څخه کار اخیسته. که د کومي مسئلې په هکله به یې معلومات نه درلود، نو و خلکو ته به یې په ښکاره ویل چې، زه په دې مسئله کې معلومات نه لرم.

یوه ورځ یو کس امام مالک رحمته الله علیه ته راغلی، د یوې مسئلې اړوند یې پوښتنه ځیني وکړه. امام مالک رحمته الله علیه ورته وویل: زه په دې مسئله نه پوهېږم. هغه کس ورته وویل: اې امامه! زه له ډېر لیرې ځای څخه تاسو ته راغلی یم او غواړم چې د دې مسئلې ځواب له تاسو څخه واوړم او ته راته وایې چې زه د دې مسئلې په اړه معلومات نه لرم. کله چې بېله کوم ځوابه خپل کلي یا وطن ته ولاړسم، زه به د خپل وطن خلکو ته د دې مسئلې په اړه څه ځواب وایم.

امام مالک رحمته الله ورته وویل: ته چي کله خپل وطنوالو ته ورسېدې. هغوی ته ووايه چي، امام مالک رحمته الله ويل چي، زه په دې مسئله نه پوهېږم. سبحان الله. د وخت پېښدل سوې خبره، ښه عالم او زاهد په فتوی کي څونه احتیاط کوي او زموږ په وخت کي موږ بیا د فتوی په ورکولو کي له یو لږ بې علمي سره څومره بیره کوو.

څرنګه چي هر ساکنونکی اخر په مرک محکوم دی او دا د قرآن فیصله ده چي، یو ساکن به هم ژوندی نه پاته کیږي بېله یوه الله رحمته الله، نو امام مالک رحمته الله هم د الله رحمته الله د مخلوقاتو له جملې و چي، تل پاته ژوند یې نه درلود.

دی مبارک د عمر په وروستیو کي درې (۳) ونې سخت ناروغه سو. د ناروغۍ په مده کي ورته ډېر مخلصین د پوښتني لپاره راتلل په ۱۷۹ هـ. کي. د الهي قضا سره یې د (۸۶) کلونو په عمر د مرک فرشتوته لیک ووايه.

انا لله و انا اليه راجعون.

ايها النور في الفواد تعالی

غاية الوجه والمراد تعالی

ايها السابق الذي سبقت

منك مصدوقه الوداد تعالی

چون بیائی زهی کشاد و مراد

چون نیائی زهی کساد تعالی

انت کشمس از دت و نات

یا قریب علی البعاد تعالی

قولہ مذہب د امام شافعی رحمۃ اللہ علیہ

محمد د ادریس، ہغہ د عباس، ہغہ د عثمان، ہغہ د شافع، ہغہ د سائب، ہغہ د عبید، ہغہ د عبد، ہغہ د ہاشم، ہغہ د عبدالمطلب، ہغہ د عبد مناف القریشی الہاشمی زوی دی.

د امام شافعی رحمۃ اللہ علیہ اصلي نوم محمد دی، کنیت یی ابو عبد اللہ دی او لقب یی ناصر السنۃ دی.

امام شافعی رحمۃ اللہ علیہ پہ (۱۵۰) ہسنہ کی د فلسطین پہ مشهور بنار عسقلان کی دی نری تہ سترگی رونی کری.

امام شافعی رحمۃ اللہ علیہ د عسقلان د مشهورہ علماء کرامو او پوهانو له جملی خخہ و. پہ حدیثو او فقہ کی یی د پام وړ خدمتونه کری دی او د ده دا خدمتونه له هیچا خخہ پت نہ دی.

امام شافعی رحمۃ اللہ علیہ پہ ماشومتوب کی د خپل پلار له مهربان سیوری خخہ بی برخی سوی دی او په کوچنی والی کی یی د یتیم والی ستریاوی وگاللی.

مور مبارکی یی دا خپل یتیم او نازولی زوی مکې مکرمې تہ ولېږه او هلته یی د زده کری زمینه ورته مساعده کړه.

امام شافعي رحمته الله په مکه مکرمه کي د ماما په کور کي اوسېده. ماما يې هم په ډېر غربت کي ژوند کاوه. په هم دې خاطر يې ماما هم د ده رحمته الله د زده کړو پوره مصارف نه سواي ورکولای.

امام شافعي رحمته الله چي کله مکې مکرمې ته راغی په دې وخت کي د امام شافعي رحمته الله عمر تقريباً لس (۱۰) کاله و.

امام شافعي رحمته الله د شعر، ادب او لغت سره ډېر مينه لرله. په هم دې خاطر امام شافعي رحمته الله يو څه موده له هذيل قبيلې سره تېره کړه. په دې مهال کي امام شافعي رحمته الله په عربيت، شعر، او لغت کي ډېر څه تر لاسه کړل.

امام شافعي رحمته الله د خپل خدای ورکړي بڼه ذهن او استعداد له امله په لږ وخت کي مروجو فنون و لوستل. له دې وروسته امام شافعي رحمته الله په مکه مکرمه کي د امام مسلم بن خالد رحمته الله سره درې کاله تېر کړل. وروسته امام شافعي رحمته الله مدينې منورې ته ولاړ او هلته يې د امام مالک رحمته الله په درسگاه کي شريک سو او له امام مالک رحمته الله نه يې بڼه زده کړه وکړه. په دې دپاسه امام شافعي رحمته الله د مدينې منورې له نورو جيدو علماء کرامو څخه هم زده کړي وکړې او د هغوی له فيوضاتو څخه برخمن سو.

امام شافعي رحمته الله په لږ وخت کي د حديثو د فن په کره کتنه کي لوی لاس پيدا کړ. دی جناب لاپه دې وخت کي ځوان و چي د حديث په تفسير، فقه، نبوي سيرت،

لغت، تاریخ، طب او په ادب کي يې پوره وړتيا وموندل او وروسته د هم دې علومو د استاد په حيث و منل سو.

امام شافعي رحمته الله د علم د حاصلولو لپاره د پرو سيموته سفرونه وکړل لکه: مکه مکرمه، مدینه منوره، عراق، حجاز او هم داسي نورو سيموته تللی دی.

د امام شافعي رحمته الله ځيني استاذان د دې شهرت خاوندان دي لکه: امام مسلم بن خالد رحمته الله، امام مالک بن انس رحمته الله، امام محمد بن حسن رحمته الله، محمد بن اسماعيل رحمته الله او عبدالله بن نافع رحمته الله چي تر دېره ليري پوري يې د علم او پوهي اوازې رسېدلي وې.

امام شافعي رحمته الله د مروجو علومو د فراغت وروسته په مکه مکرمه کي په درس بوخت سو. له دې امله د امام شافعي رحمته الله د درس او علميت اوازه په لږ وخت کي تر ليري ليري ځايونو پوري ورسېده. طالب علما به د زده کړي لپاره د پتنگانو په څېر ورته راتلل.

امام شافعي رحمته الله د خپل علمي ژوند په وختونو کي د امت محمدي لپاره داسي علماء کرام وروزل چي هر شاگرد يې د اسلامي تاريخ ځلانده ستوري بلل کيږي لکه: امام احمد بن حنبل رحمته الله او نور.

امام شافعي رحمته الله د درس او تدريس برسېره ځيني کتابونه هم ليکلي دي. تر ټولو لوی تصنيف يې مسند امام شافعي دی چي، د حديثو په برخه کي يې ليکلی دی.

له دي پرته يې نور تصنيفات هم سته لکه: (کتاب الام)، (الرسالة)، (کتاب اجماع العلم)، (اختلاف الحديث)، (خلاف مالک)، او هم داسې نور، د امت محمدي دغه ستر عالم په (۲۰۴) هـ کي د رجب المرجب په مياشت کي د ورپيښي سوي ناروغۍ له امله په (۵۴) کلنۍ کي وفات سو او د تل لپاره يې له دې نړۍ څخه سترگي پټي کړې.

انا لله و انا اليه راجعون.

قولہ: امام احمد بن حنبل صاحب رحمۃ اللہ علیہ :

امام احمد د محمد، ہغه د حنبل شیبانی المروزی رحمۃ اللہ علیہ زوی دی.
نوم یې احمد دی، کنیت یې ابو عبدالله او لقب یې امام الحافظ دی.
امام احمد بن حنبل رحمۃ اللہ علیہ د ربیع الاول په میاشت کې په ۱۶۴ هـ کې د بغداد په ښار کې دې نړۍ ته سترگې روڼې کړې.
امام احمد بن حنبل رحمۃ اللہ علیہ دوخت له وتلو علماء کرامو، فقهاؤ او محدثینو څخه گڼل کیږي. د اسلامي نړۍ ټول علماء کرام د امام احمد بن حنبل رحمۃ اللہ علیہ علمي مقام، پوهي او د دین په لاره کې نه هېرېدونکي هڅو او ستړیاو ته د قدر په سترگه گوري.
د امام احمد بن حنبل رحمۃ اللہ علیہ مور مبارکي خپل د سترگو تور زوی د دیني علم د زده کړي لپاره په ماشومتوب کې لادوخت د ښو علماء کرامو تر درسگاؤ پورې د علم د زده کړي په موخه ورساوه. د ده مبارک د مبارکي مور د هڅو نتیجه دا سوه چي ده مبارک په ماشومتوب کې قرآن کریم حفظ کړ.
د قرآن کریم تر حفظ وروسته یې د علم لغت او د وخت د نورو مروجو علومو په لور مخه کړه. تر لومړنۍ زده کړو وروسته یې خپله ټوله پاملرنه د تفسیر او حدیثو په لور واړوله. ده مبارک اووه کاله (۷) کاله پر له پسې د بغداد له سترو علماء کرامو او حدیث پوهانو څخه زده کړه وکړه.

تر دې وروسته بصري ته ولاړ او بيا حجاز ته ولاړ. په حجاز كې د امام شافعي رحمته الله عليه سره يې ملاقات وسو. په امام شافعي رحمته الله عليه باندې يې اصول الفقه، ناسخ او منسوخ او د امام مالک رحمته الله عليه موطا وويل.

په (۱۹۸) هـ كې يې د حج د فرضيې د ادا كولو اراده وكړه او د حج سفر يې په خيبر سو او د حج تر ادايښي وروسته د يمن پلازمېني (پايتخت) صنعاء ته ولاړ. د ده اراده وه چي پر مشهور محدث امام عبدالرزاق رحمته الله عليه باندې د احاديثو نوري زده كړي هم وكړي. په دې سفر كې له امام احمد بن حنبل رحمته الله عليه سره امام يحيى بن معين رحمته الله عليه هم ملگري و.

كله چي امام احمد بن حنبل رحمته الله عليه په مروجو علومو كې مهارت حاصل كړ او د ده د علميت شهرت د اسلامي نړۍ تر ليري كونجونو ورسېد، نو په درس او فتوى وركولو يې پيل وكړ.

امام احمد بن حنبل رحمته الله عليه د احاديثو په روايت كې ډېر احتياط كاوه. هيڅ وخت يې د خپلي حافظې په زور كوم حديث نه روايت كاوه. بلكي له خپلو ليكنو يې شاگردانو ته حديث اورول. همدارنگه يې د فتوى په وركولو كې هم له حده زيات احتياط كاوه. په ناخبرۍ كې يې چا ته فتوى نه وركول.

امام احمد بن حنبل رحمته الله عليه د اسلامي نړۍ په نوموتو علماء كرامو زده كړي وكړې. د ټولو استاذانو شمېر يې ډېر دی مگر په هغوی كې يې د ځينو استاذانو نومان راوړو

لکه: امام شافعي رحمته الله، امام عبدالرزاق رحمته الله، هشيم بن بشير رحمته الله، عمير بن عبدالله رحمته الله، عبدالرحمن بن مهدي رحمته الله، ابوبکر بن عياش رحمته الله او همداسي نور.

امام احمد بن حنبل رحمته الله د خپل ژوند د تېرولو پر مهال له ډېرو سترو کړاوونو سره مخ سوی دی. د امام احمد بن حنبل رحمته الله په وخت کې د عباسي خلفاوو خلافت و. په دې وخت کې د عباسي خلفاوو په ملاتړ او د معتزله و په لمسون د قرآن کریم د مخلوقیت مسئلې خورا زور اخیستی و او حکومت رسماً دا اعلان کړی و چې که څوک دا عقیده و نه مني هغه به زندان ته ځي او شکنجې به ور کول کېږي.

په دې لړۍ کې د اسلامي نړۍ گڼې ديني پوهان او علماء کرام له ننګونو، ستونزو او کړاوونو سره مخ سول. ځينو علماء کرامو سمدستي د قرآن په مخلوقیت اعتراف وکړ او ځينو بيا تر لږ وهلو تکولو وروسته خپل دريځ پرېښود مگر امام احمد بن حنبل رحمته الله د هغو علماء کرامو له جملې څخه و چې له هر ډول ځورولو او سختۍ سر بېره پر خپله عقیده پاته سو.

ده دا عقیده هيڅ کله و نه منل. هغه عقیده چې په قرآن او سنت کې د هغه دليل نه وي او بنسټ يې يوازي د فلسفې پر اندونو او اصولو بنودل سوی و. درسمي تحقیقاتو پر مهال چې به هر وار د دې عقیدې خپلو لوتو ته اړ ایستل سونو د امام ځواب به دا وو چې ماته له قرآن او حدیثو څخه دليل راوړئ ترڅو امام احمد بن حنبل رحمته الله ته تر سختو ازموینو وروسته بريالیتوب وړ په برخه سو او مخالفین يې له پوره ملي او رسمي طاقت سر بېره د ماتې سره مخامخ سول.

امام احمد بن حنبل رحمته الله په يوازي سر د دغه فتنو سره په مقابله كې ولاړ و. په هم دې خاطر د امام په دغه كارنامه ټوله امت محمدي وياړي. په ټولو مجتهدينو كې و نوموړي امام ته د مجاهد لقب ورکړ سوی دی.

امام احمد بن حنبل رحمته الله د ستونځو او لاجو په دې بهير كې د امت لپاره د تاليف په ډگر كې لوی خدمتونه وكړل. تر ټولو ستر خدمت يې هغه كتاب دی چې د كتابونو مصنفين او د مسائلو استنبات كوونكي او د نړۍ نژدې ډېر مسلمان ترې گټه پورته كوي.

هغه د نبوي سنتو په ميدان كې هغه ټولگه ده چې زيات شمېر صحيح احاديث يې په كې راټول كړيدي او د مسند احمد بن حنبل رحمته الله په نامه مشهور دی. امام احمد بن حنبل رحمته الله په خپل دې كتاب كې د حديثو د پوهانو په وينا (۲۵) زره څخه ډېر احاديث راټول كړي دي.

دغه ستر امام، مبارز او مجتهد هم په دې بې وفا نړۍ كې دائمي ژوند ونه كړ. آخر د الله جل جلاله په امر له دې دنيا څخه په ۲۴۱ هـ كې د ربيع الاول د مياشتې په ۱۲ نېټه د جمعي په ورځ يې له دې دنيا رخصت واخيست.

انا لله و انا اليه راجعون

قوله/خلور سره مذهبه حق دي او حق يې بولو:.....

خلور سره مذهبه حق دي. هغه که مذهب د امام ابوحنيفة رحمته الله عليه وي، که مذهب د امام مالک رحمته الله عليه وي، که مذهب د امام شافعي رحمته الله عليه وي او که مذهب د امام احمد بن حنبل رحمته الله عليه وي.

د دې موضوع اړوند مفصل بيان د تقليد په بحث کي تېر سو، هلته يې بڼه مفصله يادونه وسوه خو بيا هم د متن په موافقت بايد يو څه وليکم ځکه چي، زموږ لپاره مقصود دادی چي هر ځای يا هر څو ځايه چي حق واضح سي يا واضح کيږي بڼه خبره ده.

د څلورو مذاهبو د حقانيت اړوند حضرت شا ولي الله دهلوي رحمته الله عليه وايي:

(و هذه المذاهب الابعة المدونة المحررة قد اجتمعت الامة او من يعتدبها منعا على جواز تقليدها الى يومنا هذا)⁷⁵

دغه څلور مذهبه (مذهب د امام اعظم رحمته الله عليه، مذهب د امام مالک رحمته الله عليه، مذهب د امام شافعي رحمته الله عليه او مذهب د امام احمد بن حنبل رحمته الله عليه) مدون او مرتب سوه. ټول امت يا د امت معتمدو علماء کرامو ددغه څلور مشهورو مذاهبو پر تقليد کولو په جواز باندي اجماع کړې ده او دا اجماع تر نن ورځي پوري باقي ده. (د دې مخالفت کول نه دی جائز بلکي مخالفت يې سبب د گمراهۍ دی.

⁷⁵ - حجة الله بالغة : ١ جلد ، ٣٦١ مخ

حضرت شاه ولي الله د هلوي رحمته الله بل خای واي:

(بالجملة فالتمذهب للمجتهدین سرّاً الهمة الله تعالى العلماء جمعهم عليه من حيث يشعرون اولاً يشعرون.)⁷⁶

خلاصه د خبرو داده چي، دغه مجتهدین (خلور مذاهبه) او د مذاهبو پابندي (يعني شخصي تقليد) يوراز او سر دی کوم چي الله تعالى د علماء کرامو په زړونو کي اچولی دی او پر دغه يې ټوله متفق کړي دي هغه که د تقليد کولو په مصلحت او راز پوهیږي او که نه.

موږ اهل سنت والجماعت تل دا وایو چي، خلور سره مذاهب حق دي. که چيري موږ د مذاهبو له حقانيت څخه لاس واخلو العیاذ بالله. دا زموږ لپاره په دنیا او اخرت کي د ناکامی سبب گرځي. داسي هم نه ده چي موږ وایو، تقليد يا د مذاهبو پیروي پر هر چا واجب ده. هغه که هر څوک وي بلکي موږ تقليد او د مذاهبو پیروي د هغه چالپاره واجب بولو کوم څوک چي د اجتهاد مرتبې ته نه وي رسېدلی. کوم څوک چي خپله مجتهد نه وي. د هغه لپاره دا اړینه ده چي تقليد وکړي. ځکه غیر مجتهد شخص د دین و حقانيت او شرعي مسائلو ته بېله د مجتهد د تقليد لاس رسی نه سي پیدا کولای.

⁷⁶ - انصاف عربي: ٤٧ مخ انصاف مع کشف ٦٣ مخ.

بل دا خبره هم له هیچا څخه پټه نه ده، کوم کسان چې له تقلید څخه تېښته کوي هغه ډېر وخت د نفس د غوښتنو ښکار سوي دي. د وخت په تېرېدو سره په یوه داسي نا معلوم لوري روان سي چې په اسلامي ټولنه کي یو منفور شخص ځني جوړ سي. له همدې خاطر ه موږ اهل سنت والجماعت تل په دې خبره اقرار کوو چې، هم نفسي تقلید سته او شخصي تقلید ته اړتیا سته او کوم کسان چې تل د تقلید په رد يعني نه منلو کي ولاړ وي او مقلیدین وروڼه بدعتیان او مشرکین بولي او د ځان لپاره بیا د موحدینو او اهل حدیث خطاب کوي، دا کسان اکثره وخت بېلاري سوي دي. راضي چې د دوی د بېلاري کېدو خبره د دوی له یوه مشره واورو.

د غیر مقلیدینو مشر یا پېشوا، مولانا محمد حسین بتالوي وايي: (هغه کسان چې مجتهدین نه وي او له اجتهاد څه تېښته کوي، دا دوی لپاره جائز نه ده).⁷⁷ همدارنگه مولانا محمد حسین صاحب په یوه بل ځای کي وايي: (زما د ۲۵ کالو تجربه ده. دا خبره ښه راته معلومه سوي ده. کوم کسان چې د بې علمي سر بېره د مجتهد مطلق د تقلید پرېښوونکی دی، هغوی په اخر کي د اسلام له مبارک دین سره خدای په امان کړېده او کښېنستلی دي.

په دې ډله کي ځيني عيسايان سوي دي، ځيني يې لامذهبه پاته سوي دي او ځيني يې بيا د جماعت لمانځه، د جمعې د لمانځه او روژې نيولو څخه هم سر په لاس سوي دي. تر داسي وخته لا د دې ډلي ځيني کسان رسېدلي دي چې د شرابو له

⁷⁷ - اشاعت السنة : ۱۱ جلد، ۲۱۱ مخ.

څښلو او د سود له خوړلو څخه هم پرهبز نه کوي... د دغو ټولو بد بختيو لامل دادی چي دوی د خپلي بې علمۍ د پاسه تقلید پرې یښی دی).⁷⁸

هم دا ډول د څلورو مذاهبو په حقانیت باندي او د هغو کسانو په باره کي چي، د تقلید له حقانیت څخه منکر دي، د هغوی په اړه د غیر مقلیدینو مجدد نواب صدیق حسن خان بهوپالي وايي:

(فقد نبت في هذه الزمان فرقة ذات سمعة ورياء تدعى انفسها علم الحديث والقران والعمل و العرفان)⁷⁹

ژباړه: يعنې په نن وخت کي يوه فرقه پيدا سوې ده چي، د شهرت او ریا کاری څښتنه ده. د خپلي بې علمۍ سره سره د خپل ځان لپاره د قرآن او حدیث او عمل مدعی ثابتې وي. سره له دې چي، د قرآن او حدیث د عمل بوی هم له دوی سره نسته بل ځای بیا نواب حسن خان صاحب زیاته وي:

(فياللعجب اين يسمون انفسهم الموحدين المخلصين و غير هم بالمشركين وهم اشد الناس تعصبا و غلوا في الدين)⁸⁰

ژباړه: ډېره د تعجب خبره ده چي غیر مقلیدین خپل ځانونه محدين بولي او مقلیدین يعنې د څلورو مذاهبو پیروان بیا مشرکین بولي. سره له دې چي، غیر

78 - سبيل الرشاد : ۱۱۰ مخ. كلمة الفصل : ۱۱۰ مخ. تقليد ائمة : ۱۶ مخ.

79 - الحطه في ذكر صحاح السنة : ۶۷ مخ.

80 - تقليد ائمة : ۱۸ مخ.

مقلیدین خپله په ټولو خلکو کې ډېر متعصب خلک دي. دی له دې خبرو وروسته
بیا وايي:

(فما هذا دين الافتتنه في الارض و فساد كبير)⁸¹

ژباړه: يعنې دا دين نه دی لکه څنگه چې غېر مقلیدین ځانونه موحدین بولي او
مقلیدین بیا مشرکین بولي مگر يوه فتنه ده پر مخکې او دا يو غټ فساد دی. بیا هم
زموږ وروستی خبره هم دا ده چې مخکې مو وویل او اوس هم وايو چې،
څلور سره مذهبې حق دي او حق يې بولو.

⁸¹ - تقلید ائمه : ۱۸ مخ.

قوله مور په مذهب د حضرت امام اعظم ابوحنيفه رحمه الله يو.....

ز مور د افغانستان خلک ټول اهل سنت والجماعت دي. اکثره خلک يې په مذهب د امام ابوحنيفه رحمه الله دي.

هم داسي د هندوستان، پاکستان، ترکيې او همداسي چي هغه مسلمانان چي په ايران، ترکمنستان، ازبکستان، تاجکستان او همداسي نورو هيوادونو کي اوسي. اکثره يې اهل سنت والجماعت دي او پر مذهب د امام اعظم رحمه الله دي. داچي ولي په دغو هيوادونو کي حنيفي مذهب خلک ډير دي؟ يا نژدې ټول يې حنيفي مذهب دي؟ د دې خبري لپاره ښه ځواب د مولانا شاه ولي الله دهلوي رحمه الله دا وينا ده چي وايي:

(انسان جاهل في بلاد الهند وبلاد ماوراء النهر وليس هناك عالم شافعي ولا مالكي، ولا حنبلي، ولا كتاب من كتب هذه المذاهب وجب عليه ايقلد لمذهب ابي حنيفة رحمه الله و يحرم عليه ان يخرج من مذهب لانه حينئذ يخلع من عنقه ربة الشريعة و يبقي سدي مهملاً⁸².)

ژباړه: يعني، کوم جاهل يعني په دين کي ناپوه انسانان چي په هندوستان او د ماوراء النهر په ښارونو کي اوسېدل، دلته نه شافعي، مالکي او نه حنبلي عالم و او نه د دغو مذاهبو کتابونه وو. نو په همدې وخت کي پر دوی يعني، د دې هيوادو پر

⁸² - انصاف : ۵۳ مخ. انصاف مع ترجمة كساف : ۷۰ مخ.

اوسېدونکو دا واجبه وه چې د امام ابوحنيفه رحمته الله عليه د مذهب تقليد وکړي او پر دوی حرامه ده چې حنيفي مذهب پرېږدي. په داسې وخت کې چې، حنيفي مذهب پرېږدي، دوی به د شريعت رسي له غاړې ايستلې وي.

که موږ د افغانستان د علماء کرامو درسي نساب وگورو، دابه راته څرگنده سي چې، دوی اکثر د هندوستان د علماء کرامو پر نقش او قدم دي او بل که موږ د افغانستان د علماء کرامو اسنادو ته وگورو، د دوی اسناد اکثر د هند د علماء کرامو ته رسيږي او د هند علماء کرام ټول حنيفي مذهب دي. د دې خبرې لپاره د شاه صاحب وينا د شاهد په توگه ده چې مخکې ياد سوه. په همدې خاطر زموږ دا خبره به بېخايه نه وي چې موږ وايو: د افغانستان خلک ټوله حنيفي مذهب دي.

قوله خاور سره طريقي حقي دي حقي يې بولو.

زما په اند ښه خبره دا راته ښکاره کيږي چې، تر دې متن لاندې يوڅه د طريقت اړوند بحث وکړل سي. که څه هم د طريقت، عرفان لپاره بېشمېره کتابونه، رسالې ليکل سوي دي خو دا ليکنه يوازي د متن په موافقت کووم او بل هر علم او فن ځانگړي آداب او اصطلاحات لري.

صوفيان هم د تدريس او تبليغ په وخت کې د خپلو مخصوصو اصطلاحاتو او طريقو څخه گټه اخلي چې د دې طريقو تعقيب او تطبيق سالکان او پيروان د مقصود منزل ته رسوي.

په تصوف او عرفان کې ځينې اصطلاحات سته چې مبتدي سالک يې ژر په معنی او تفسير نسي پوهېدلای، همداسې صوفيان هم د خپلي سليقې له مخې د خپل سر، راز او اسرار تر ډېره وخته پوري هر چاته نه وي څرگند يا نه څرگنديږي. مگر هغه سالکانو او صوفيانو ته چې الله تعالی يې په زړه کې دغه سترواښت ايښی وي، د خپل زړه ټولې غوټې ورته خلاص وي او د خپل طريقت د راز شريک يې گڼي. صوفيان له خپلي طريقې څخه د باندي کسان د خپلي حلقې نامحروم او ليري بولي، نو ځکه هغوی پخپلو ټولو رازونو نسي پوهولای.

له اکثره صوفيانو څخه که څوک د تصوف په اړوند پوښتنه وکړي، نو يوڅه معلومات به ورکړي خو په اخر کې ورته ووايي (**بيا که ببيني**) يعنې دراز هرڅه په

ژبه نسي بيانېدلای تر څو پوري چي ته په تصوف او طريقت کي داخل نه سې. کله چي د تصوف حقيقت داسي وي، نو د ابه راته څرگنده سوې وي چي د تصوف هرڅه د قلم په ژبه نه سي بنکاره کېدلای. زه يوازي هغه څه ستاسو مخي ته ږدم چي زما قلم يې طاقت لري او هغه به هم په تفصيل سره نه وي ډېر مختصر بيان به وي.

هرچه گويم عشق را شرح و بيان

چون به عشق آيم خجل باشم از آن

گرچه تفسير زبان روشنگرست

نيک عشق بيزبان روشنترست

چون قلم اندر نوشتن ميشتافت

چون بعشق آمد قلم برخوشگافت

چون سخن در وصف اينجا رسد

هم قلم بشکست و هم کاغذ دريد

عقل در شرحش چو خر در گل بخفت

شرح عشق وی عاشقي هم عشق لپفت

د تصوف اصطلاح

د تصوف کلمه د هجرت په لومړۍ پېړۍ کې رامنځ ته سوېده. داله دې امله چې د تصوف د یوه لوی شخص حسن بصري رحمته الله علیه څخه روایت سوی دی چې وایي:

د طواف پر مهال مې یو صوفي سړی ولید، یو څه شی مې ور کړ خو هغه راڅخه وا نه خيست او راته و یې ویل:

(له ما سره څلور دانک سته همدا زما لپاره بس دي).⁸³ همداسې د تصوف کلمه د سفیان ثوري رحمته الله علیه څخه روایت سوې ده، دی وایي:

(که چیرې ابو هاشم صوفي نه وای، مابه د ریا کاری باریکي نه وای پېژندلې.⁸⁴ په هر صورت د تصوف کلمه یوه نوې کلمه نه ده. بلکې د لومړۍ هجري پېړۍ نه رانقل سوې ده او په را وروسته کې د تصوف د کلمې لپاره بېشمېره تعریفات سوي دي.

شېخ ابو منصور عبدالقادر بغدادی رحمته الله علیه د صوفي او تصوف لپاره (۱۰۰۰) زر تعریفونه کړي دي.

دغه ټوله تعریفونه د الله تعالی جل جلاله پر پېژندنه، او د مسلمانانو پر تقوی او ریاضت اتکاء لري او زیات شمېر اسلامي علماء کرام په دې عقیده دي چې، صوف او تصوف یوه عربي کلمه ده او د وړۍ په معنی کارولکیري.

⁸³ - اللمع لابی النصر السراج الطوسي : ۴۲ مخ

⁸⁴ - حواله سابقه :

صوفيانو به د ورع او تقوی په وخت کي ځان معمولاً په وړينو کالو کي ښکاره کاوه، نو ځکه صوفيان (وړين پوښان) وبلل سول. ځيني علماء کرامو بيا دغه کلمه د (صفوة المال) په معنی کارولې ده او ځيني نور يې له (صفة) څخه اخلي په معنی د سایه وان يعنې (چترۍ) دا صفة هغه د ناستي او سکون ځای و چي، حضرت محمد مصطفی ﷺ به په نبوي مسجد کي تر لمانځه ادا کولو وروسته دغي صفي ته راته او يو شمېر صحابه کرامو ته به يې چي په (اصحاب صفة) سره مشهور وو د اسلامي ارشاداتو او تبليغ کاوه.

اصحابي صفة اکثر بې کوره، بې و دوو خلک وو، نو ځکه دغه صحابه کرام به شپه او ورځ په دغه صفة کي د الله تعالی په ذکر او د الله تعالی په عباداتو او د اسلام د دين په ارشاداتو او تبليغ بوخت وو.

ابوریحان البیروني د صوفي کلمه د (صوفيا) څخه مشتق بولي. په معنی د پوهني او د هجویري ﷺ بيا دغه کلمه د (صف، صفا، صفوي) څخه بولي، په معنی د رڼا سره.

تصوف د قران کریم او حدیثو په رڼا کې:

الله تعالی ﷻ فرمایي:

(وَذُرُوا ظَاهِرَ الْإِثْمِ وَبَاطِنَهُ)⁸⁵

ژباړه: په تفسیر خازن کې د دغه آیات شریف تفسیر داسې کوي.

(المراد بظاهر الاثم افعال الجوارح و باطنه افعال القلوب)

ژباړه: له ظاهري ګناه څخه مطلب دا ندامونو اعمال دي او له باطني ګناه څخه مراد د زړه اعمال دي.

موږ که وګورو د انسانانو اعمال او عبادت په دوه ډوله دي. یو ظاهري دي او بل باطني دي. کوم عبادات چې له ظاهر سره تعلق لري هغه ته علم فقه ویل کیږي او کوم عبادت چې له باطن سره تعلق لري، هغه ته علم حال (تصوف) ویل کیږي. د دې خبرې تصدیق د دغه لاتدي حدیث شریف له مفهوم څخه الهام اخلي. ابوهریره رضی الله عنه وایي:

(حفظت من رسول الله ﷺ و عائبین فاما احدهما فبسطتها و ما الاخر فلو بسطتها قطع هذا البلعوم)⁸⁶.

⁸⁵ - سورة الانعام : ۱۲۰ آیات،

⁸⁶ - مشکوة کتاب العلم.

ژباړه: يعني ماله نبي عليه السلام نه د علم دوه لوبښي ياد كړي دي. يو مې خلكو ته وښود خو كه دا بل ور وښيم دا غاړه به پرې سي.

د ابو هريره رضي الله عنه له وينا څخه دا معلومه سوه چي، ده مبارك د نبي عليه السلام څخه دوه علمه ياد كړي وو. يو علم قال و او بل علم حال و. كله چي حضرت عمر رضي الله عنه د فن سو. ابن عمر رضي الله عنه د صحابه كرامو په يو مجلس كي وويل:

(نن د علم له لسو (۱۰) برخو څخه نهمه (۹) برخه يې دفن سوه. په دې خبره ځيني صحابه كرامو رضي الله عنهم ناخوښي ښكاره كړه، عبدالله ابن عمر رضي الله عنه وويل: له دغه علمه زما مراد د حيض او نفاس علم نه دی. بلكي علم بالله يعني د الله تعالی معرفت دی. كله چي صحابه كرامو د ابن عمر رضي الله عنه دغه وينا واورېدل ټوله پټه خوله سول.

كه چيري موږ د دې واقعي اخريني حصې ته وگورو چي صحابه كرام ټوله پټه خوله سول دابه دليل د دې سي چي تصوف په اجماع سكوتي سره هم ثابت دی.

د تصوف حکم

عقائد حسنه، اخلاق فاضله، اعمال صالحه، حاصلول پر هر شخص واجب دي. هغه که د کتابو د مطالعې په زريعه وي يا د بزرگانو د مجلس په زريعه وي او يا که د کتابو د ويلو له امله وي. کوم صحابه کرام چي د نبي عليه السلام د مجلس مبارک څخه برخمن وو. دوی ته د دغه مجلس په برکت هغه څه حاصل سول چي، د دوی په باطن کي يو نور پيدا کړي. د دغه نور په زريعه به دوی حق او باطل او د حلال او حرام فرق په بڼه اسانه سره کولای سواي.

په دې مجلس سره به صحابه کرام دومره تقويه سول چي په عادي حالاتو کي به يې هم نفس او شيطان قابو کولای سواي.

په وروسته کي د نبي عليه السلام خلفاء کرامو او د نورو صحابه کرامو د مجلس فيض او برکت نورو ته نقل سو. د دوی په وروسته کي چي کله تغيرات رامنځ ته سول، د اصلي مقصد لپاره د مجاهدي او رياضت اړيتا پيدا سوه. په هر صورت په دا وروسته وختونو کي حالاتو ته په کتو سره رياضت او مجاهدي د سنت يت حکم پيدا کړي. د تصوف حکم د سنت دی. د تصوف د سنت د حکم انکار کول بده خبره ده.⁸⁷

⁸⁷ - فتاواي محموديه : ٤ جلد، ٤١٥ مخ.

د فقهي له کتابونو څخه دا معلومېږي چي د تصوف حکم د علم ظاهري په ډول دی.
يعني هر حکم چي د علم ظاهري و دی. هغه حکم د علم تصوف هم دی. لکه څنگه
چي العلامة ابن عابدين وايي:

(الطريقة سلوک، طريق الشرعية.⁸⁸

امام رباني مجد دالف ثاني رحمته الله وايي:

(ظاهر را بظاهر شريعت و باطن را بباطن شريعت که عبارت از حقيقت است)⁸⁹.

⁸⁸ - رد المختار المقدمة ۱ جلد: ۶۰ مخ.

⁸⁹ - مکتوبات مکتوب ۷۳ .

تصوف د اامت د مشاهرو په اند.

شېخ ابو طالب مکي رحمته الله د تصوف اړوند وايي:

(هما علمان اصليان لاستغنيا احدهما عن الاخر بمنزلة الاسلام والايمان مرتبط كل

منما بالآخر كالجسم و القلب لا ينفك احدهما من صاحبه)

ژباړه: يعنې: دواړه علمونه (علم فقه، علم تصوف) يو له بله مستعني او بې پروا نه

دي. د اسلام او ايمان په منزله دي. هر يو له بل سره تړلي دي لکه بدن او زړه په

هغوی کي يو له بل څخه نه سي جلا کېدای.

شېخ الاسلام زکريا انصاري رحمته الله د تصوف په اړه وايي:

(الشریعة ظاهري الحقيقة والحقیقة باطن الشریعة و هما متلازمان لا يتم احدهما

الابلاخر)

شریعت د حقیقت ظاهر دی او حقیقت د شریعت باطن دی يو له بله لارم او ملزوم دي

له یوه پرته بل تکمیل کېدلای نه سي.

امام مالک بن انس رحمته الله وايي:

(من تفقه ولم يتصوف فقد تفسق و من تصوف ولم يتفقه فقه تزندق و من جمع

بينما فقد تحقق)

ژباړه: چا که د فقه علم حاصل کړ، د تصوف علم یې حاصل نه کړ، هغه فسق وکړ. او که چا د تصوف علم تر لاسه کړ مگر فقه علم یې حاصل نه کړ، هغه زندق دی. چا که دواړه علمه سره یو ځای کړل هغه محقق دی.

علامه شامي رحمته الله علیه بیا په دې اړه وايي:

(الطريقة و الشريعة متلازمان)

ژباړه: طریقت او شریعت سره لازم او ملزوم دي.

تصوف څه شی دی .

حضرت جنید بغدادی رحمته الله علیه وایي:

تصوف دادی چي ته له خلکو مخ واړوې او د الله تعالی سره تعلق ونسې.

حضرت ممنون رحمته الله علیه وایي:

تصوف دادی چي ته ځان داسي و بولې چي، زه د هیڅ شي خاوند نه یم او نه کوم شی زما مالک دی. یوازي الله تعالی د هر شي مالک دی او هم زما مالک دی.

حضرت ابو محمد جریري رحمته الله علیه وایي:

تصوف ویل کیږي د هر ډول بنو اخلاقو مندلو ته او له هر رنگه بدو اخلاقو څخه ځان ساتلو ته.

حضرت عمرو بن عثمان مکی رحمته الله علیه وایي:

تصوف دادی چي، بنده هره لحظه په داسي کار اخته وي چي له هغی لحظې سره موافق وي.

حضرت محمد بن علي بن الحسين بن علي رحمته الله علیه وایي:

تصوف د بنو اخلاقو دوهم نوم دی، که په تا کي بنه اخلاق ډېر وي، نو پوه سه چي په تا کي تصوف ډېر دي.

حضرت مرتعش رحمته الله وايي:

تصوف د غوره اخلاقو مجموعه ده.

حضرت ابو علي قزويني رحمته الله وايي:

تصوف داسي اخلاقو ته ويل كيږي په كمو چي الله تعالى جل جلاله خوښ او راضي كيږي

حضرت ابوالحسن نوري رحمته الله وايي:

تصوف د يو علم فن نوم نه دی، بلکي د اخلاقو د مجموعې نوم دی.

حضرت احمد خضرويه رحمته الله وايي:

د باطن پاکوالي د کرغېړنو اخلاقو څخه او د باطن په بڼه اخلاقو د بنایسته کولو نوم تصوف دی.

حضرت ابو حفص نشاپوري رحمته الله وايي:

تصوف اداب دي. د هروخت ادب، د هر ځای ادب، د هر حال ادب.

حضرت معروف کرخي رحمته الله وايي:

تصوف د هر څه د حقيقت پېژندل دي او څه چي د خلکو په لاس کي دي، له هغوی څخه د نا هيلې کېدو نوم دی.

حضرت ابو حمزة بغدادی رحمته الله وایي:

بټې اختيار ول. د ښو اخلاقو او کارو حکم ورکول او له ناپوهانو څخه مخ اړولو ته
تصوف وبل کيږي.

حضرت خواجه بهاوالدين نقشبندي رحمته الله وایي:

تصوف دادی چي اجمالي معامله تفصیلي سي، استدلالی معامله کشفی سي.

حضرت مجدد الف ثاني رحمته الله وایي:

په اخلاص سره په شریعت عمل کول تصوف دی.

حکیم امت حضرت اشرف علي تهانوي رحمته الله وایي:

تصوف د محوه کولو نوم دی.

حضرت مولانا زکریا رحمته الله وایي:

د تصوف شروع د (انمالات بالنیات) څخه ده او پای یې (ان تعبد الله کانک

تراه)

ژباړه: د تصوف شروع د دې څخه ده چي اعمال په نیت سره دي. اخر و دې نتیجې ته

ورسیږي چي، الله تعالی جل جلاله عبادت په داسي ډول سره وکړي لکه: ته چي الله تعالی

ویني.

حضرت مولانا احمد علي لاهوري رحمۃ اللہ علیہ وایي:

تصوف دادی چي د الله تعالیٰ په عبادت او د نبي صلی اللہ علیہ وسلم په اطاعت او د الله تعالیٰ د مخلوق په خدمت سره راضي کړي.

مرشد ته اړتيا سته:

په هره زمانه او هر وخت کي الله تعالی ﷻ د بشریت د لار بنووني لپاره کتاب الله او خپل دوستان چي د کتاب الله د هداياتو تر نورو رسول کوي را استولي دي.

کله کله خو داسي هم سوي دي چي، الله تعالی ﷻ نوي پېغمبر را استولي دی مگر نوي کتاب يې ورکړی نه وي مگر داسي نه دي سوي چي کتاب يې را استولي وي مگر نبي يې نه وي را استولي.

دا رجال الله، تل دا خبره څرگنده وي چي، الله تعالی ﷻ پر يو قوم عذاب نه دی نازل کړی مگر دا چي د دليل د پوره کولو لپاره يې نبي را لېږلی دی. الله تعالی ﷻ فرمايي:

(وَمَا كُنَّا مُعَذِّبِينَ حَتَّىٰ نَبْعَثَ رَسُولًا) 15،⁹⁰

ژباړه: (موږ عذاب ورکړی نه دی ترڅو مو کوم رسول ور لېږلی نه وي.)

دا ددې لپاره چي هر انسان ته د خپل ځان د تربیې او روزني لپاره روزنکی او ترکیبې لپاره مزکی اړین دی.

لاندې په دې اړوند دلائل راوړم چي د هغوی په رڼا کي دا څرگنده سي چي په هر وخت کي مرشد ته اړتيا سته او بېله مرشده د الله تعالی ﷻ رضا او خوښي که څه

⁹⁰ - سوره بني اسرائيل : ۱۵ آیه

هم د ځينو کسانو او خواصو لپاره ممکن ده مگر د عامو انسانانو لپاره حتمي خبره ده چې ستونځ منه به وي چې بېله مرشده دي لار پيدا کړي ځکه چې، د دوي نا ټول امر په خپله هيڅ څوک نه سي کولای تر څو يو څوک يې ورته وښيي او بيا خپله لاره ووهي. په دې اړه الله تعالی ﷻ فرمايي:

(وَاتَّبِعْ سَبِيلَ مَنْ أَنَابَ إِلَيَّ)⁹¹

په جلالين کي د دغه ايت شريف تفسير داسي کوي.

(وَاتَّبِعْ سَبِيلَ (طَرِيقَ) مَنْ أَنَابَ (رَجَعَ) اِي بِاطَاعَةِ)⁹²

ژباړه: تاسو تلکي وکړی په هغه لاره چې، هغه لاره د عبادت او فرمانبردارۍ ده.

تفسير عثمانی بيا د دغه ايت شريف مطلب داسي بيانوي. د پېغمبرانو او مخلصو بندگانو په لاره ځی.⁹³

په مواهب الرحمن کي بيا داسي وايي:

(ته د داسي چا په لاره څه چې په ټوله بدن زما لورته متوجه وي. هغه لومړی پېغمبران دي او وروسته د هغه د امت صالح کسان دي.

الله تعالی ﷻ بل ځای فرمايي:

⁹¹ - سورة القمان : ۱۵ مخ.

⁹² - جلالين : ۳۴۷ مخ.

⁹³ - تفسير عثمانی : ۵۴۸ مخ.

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَابْتَغُوا إِلَيْهِ الْوَسِيلَةَ وَجَاهِدُوا فِي سَبِيلِهِ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ﴾ (35)⁹⁴

ژباړه: اي مؤمنانو له الله تعالى ﷻ څخه و بهرېږئ او د هغه په لور وسيله ولټوي او په لاره كې جهاد وكړئ ترڅو ستاسو خلاصون او كاميابي په برخه سي. د دغه ايت په تفسر كې علامه ابن كثير رحمته الله عليه داسي وايي:

(وابتغوا اليه سيلة) الوسيلة هي التي يتوصل بها الي تحقيق المقصود⁹⁵

ژباړه: يعني وسيله هغه ده چې وصل كېدل او حاصل كېدل د مقصود په راځي. په جلالين شريف كې بيا داسي وايي:

(ما يقربكم اليه من طاعته)⁹⁶

د تفسير د پوهانو خبره ده چې، له وسيلې څخه مراد مرشد (لارښود) دی چې، هغه لارښود چې، الله تعالى ﷻ د قرب او انسانانو د اصلاح لپاره يوبنه سبب جوړېږي. اوله جاهدو في سبيله، نه مراد د نفس سره مجاهده كول په (تصوف كې شغل) ته اشاره ده.

په يوه بل حديث شريف كې راځي:

(المجاهد من جاهد نفسه في طاعة الله)

⁹⁴ - المائدة : ٣٥ مخ.
⁹⁵ - تفسير ابن كثير : ٥٤ مخ.
⁹⁶ - جلالين : ٩٩ مخ.

ژباړه: يعني، مجاهد هغه څوک دی چې له خپل نفس سره د الله تعالیٰ په اطاعت سره جهاد وکړي.

حضرت مولانا خواجه غلام حبيب رحمته الله علیه د دغه آیات شریف اړوند وايي:

له اسمانه باران څوک را وروي؟ الله تعالیٰ رحمته الله علیه مگر وريځ يې وسيله ده. اولاد څوک ورکوي؟ الله تعالیٰ رحمته الله علیه مگر مور او پلار يې وسيله ده. د انسانانو په زړو کې انوار څوک اچوي؟ الله تعالیٰ رحمته الله علیه مگر پير، مرشد او لار بنسود ورته وسيله ده په هم دې خاطر الله تعالیٰ فرمايي:

د هغه په لور وسيله و غواړئ.

همدارنگه الله تعالیٰ رحمته الله علیه فرمايي:

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَكُونُوا مَعَ الصَّادِقِينَ﴾⁹⁷

ژباړه: اې ايمان والوو، د الله تعالیٰ رحمته الله علیه څخه و بهرېږئ او د صالحينو سره سئ.

علامه ابن كثير رحمته الله علیه د دغه آیات شریف په تفسير کې وايي:

(قال الضحاك هم ابوبكر، عمر و اصحابهما)⁹⁸

⁹⁷ - التوبة: ۱۱۹ مخ
⁹⁸ - ابن كثير مخ ۴۰۳

ژباړه: يعنې، صادقین نه مراد ابوبکر رضي الله عنه او عمر رضي الله عنه دي. دا خبر بايد په ياد ولرو چې د څلورو طريقو سلسله د حضرت علي رضي الله عنه او د حضرت ابوبکر رضي الله عنه په واسطه سره يو ځای کيږي او مفتي محمد شفيع رحمته الله عليه په دې اړوند وايي:

دلته په قرآن کریم کې د علماوو او صحابه کرامو په ځای د صادقین لفظ غوره سوی دی. د عالم او صالح پېژندنه يې کړې ده چې، صالح يوازې هغه څوک کېدلای سي چې ظاهر او باطن يې يو ډول وي. نيت او اراده يې سمه وي، عمل يې هم سم وي.⁹⁹ که چيرې موږ د مفسرينو ويناو ته وگورو دابه راته څرگنده سي چې په نن وخت کې مصداق د صادقينو يوازې يوازې هم دغه مشايخ کرام دي.

الله تعالی ﷻ فرمايي:

(أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ)

د دغه ايات شريف په تفسير کې علامه امام رازي رحمته الله عليه وايي:

(لم يكتفَ عليه (اهدنا الصراط المستقيم) بل قال صراط الذين انعمت عليهم و هذا يدل على ان المرید لاسبيل له الى الوصول الى مقامات الهداية المكاشفة الا اذا اقتدي بشيخ يهديه الي سواء السبيل و يجنبه عن مواقع الاغايا ليط والاضاصيل و ذلك لان النقض غالب عن الخلق و عقولهم غير وافية.

⁹⁹ - معارف القرآن :

بادراك الحق و تميز الصواب عن الغلط فلا بد من كامل ي قتهى به الناقص حتى يتقوى عقل ذلك الناقص بزهر عقل الى مدارج السعادات و معارج الكمالات.¹⁰⁰

ژباړه: يعنى الله تعالى ﷻ يوازي د (اهدنا صراط المستقيم) د جملې په ويلو سره بسنه و نه كړه، بلكي (صراط الذين انعمت عليهم) يې هم وويل:

دا په دې باندي دلالت كوي چي د مريد لپاره د هدايت او مكاشفي مقاماتوته درسېدلو لپاره له دې څخه بله لاره نسته بېله دې چي د يو شېخ كامل او لارښود پسي اقتدا و كړي. هغه چي په همدې سمه لاره ځي. او له گمراهۍ او غلطۍ څخه ځانونه وساتي. دا له دې خاطره اړينه ده چي، په ډېرو خلكو كي نيمگړتيا غالبه وي، د دوى عقلونه او ذهنونه حق ته درسېدلو په لاره كي د سم او ناسم توپير نسي كولاى. نو د داسي يو كامل كس اقتدا ضروري ده چي د نيمگړي او ناقص لارښوونه وكړي ترڅو هم د دوى ناقص عقل د كامل له نور څخه قوت ترلاسه كړي.

په داسي ډول نو ناقص (انسان) د نېك مرغيو درجو او كمالاتو ته درسېدلو په زينو تېرېدلاى سي، نو د مرشد او مرېي د ضرورت لپاره دا دليل د حجت د پوره والي درجه لري.

كه موږ د انسان وژوند او طبيعت ته وگورو، داراته معلومېږي چي، انسان په هروخت كي يو مرېي او مرشد ته اړتيا لري ځكه چي، انسان اكثره وخت يو عمل

¹⁰⁰ - تفسير الرازي:

کوي مگر دی په دې نه پوهیږي چې زما اعمال د شریعت موافق دي او کنه؟ دغه هغه وخت څرگندیږي چې کله یې یو څوک ورته په گوته کړي چې، داسم او صحیح دي او دا بد دي. مثلاً: یو شاگرد د امتحان پارچه حل کوي، شاگرد د هر سوال جواب لاندې یو څه کاري، هغه که صحیح وي او که غلط مگر کله چې پارچه د استاد لاس ته ورسېږي، نو استاذ یې غلطی ورته په گوته کوي چې، دا ځواب صحیح دی او دا غلط دی.

همداسې پیر کامل او لارښود هم دغسې دی. د ناقص انسان اعمال ورته په گوته کوي چې داسې کول کبر، ریا، بخل دی او داسې کول بیا اخلاص، عجز او سخاوه. په هر صورت مرشد ته ضرورت سته.

سینه خواهم شرحه شرحه ازفراق

تا بگویم شرح درد اشتیاق

هرکسي کو دور ماند از اصل خویش

باز جوید روزگار وصل خویش

د اسلامي دورې د مشهورو علماء کرامو د سلوکو استادان

د حسن بصري رحمته الله علیه د طریقت استاذ حضرت علي کرمه الله وجهه دی، حسن بصري رحمته الله علیه د اتلس تنو بدري صحابه کرامو څخه علم ظاهر حاصل کړی دی او علم باطني يې له حضرت علي رضي الله عنه څخه حاصل کړی دی.

د سفیان ثوري رحمته الله علیه د طریقت استاذ ابو هاشم الصوفي رحمته الله علیه دی. سفیان ثوري رحمته الله علیه وايي: که چيري ابو هاشم الصوفي رحمته الله علیه نه وای. نوزه به دریا کارۍ په باریکو خبرو پوه سوی نه وای.

د امام ابو حنیفه رحمته الله علیه د طریقت استاذ امام جعفر صادق رحمته الله علیه دی.

د امام شافعي رحمته الله علیه د طریقت استاذ امام محمد بن حسن الشيباني رحمته الله علیه نه فیض او برکت حاصل کړی دی. امام شافعي رحمته الله علیه وايي: ما د صوفي کرامو رحمته الله علیه مجلس غوره کړی دی، د هغوی دوو خبرو راته ډېره گټه وکړه.

۱ - یوه دا چي: وخت یوه توره ده که ته هغه غوڅه نه کړې، هغه به تا غوڅ کړي.

۲ - دوهم دا، که: تا خپل نفس په حق کي مشغول نه کړ، نو هغه به تا په باطل کي اخته کړي.

د امام احمد بن حنبل رحمته الله علیه د وخت صوفي بشير حافي رحمته الله علیه وو. امام احمد بن حنبل رحمته الله علیه هم دغه صوفي مجلس ته ورغلی و.

له امام احمد بن حنبل رحمته الله څخه شاگردانو پوښتنه وکړه. محترم استاذ! تاسو دوخت ښه عالم یاست او تاسو د هغه چا حضورته ورځئ چي، هغه علم نه لري؟
امام احمد بن حنبل رحمته الله په ځواب کي ورته وویل: زه په کتاب الله عالم یم او هغه یعنی بشیر حافي رحمته الله عالم بالله دی او عالم بالله ته په عالم بالکتاب فضليت حاصل وي.

د امام غزالي رحمته الله د طریقت استاذ او د علم ظاهري استاذ، خواجه ابو علي فارمدي رحمته الله دی. ابو علي فارمدي رحمته الله د نقشبندیه په سلسله کي خورا شهرت لري.

امام رازي رحمته الله له نجم الدین کبدي رحمته الله څخه د سلوک په اړخ کي فیض او برکت حاصل کړی و.

مولانا جلال الدین بلخي رحمته الله د سلوک په برخه کي د شمس تبريزي رحمته الله مخلص او مرید و.

د مولانا عبدالرحمان جامي رحمته الله د طریقت او سلوک استاذ حضرت عبید الله احرار سمرقندي رحمته الله و.

د علامه سید محمد شریف جرجاني رحمته الله د طریقت استاذ خواجه علاوالدين عطار رحمته الله و. جرجاني رحمته الله وايي:

(والله ما عرفت الحق سبحانه و تعالى ما لم اصل في خدمة العطار)

د شيخ عبد الحق محدث دهلوي رحمته الله په نقشبنديه طريقه كي تعلق له خواجه باقي بالله رحمته الله سره و.

قاضي ثناء الله پاني پتي رحمته الله د طريقت استاذ شيخ مرزا مظهر جان جانان رحمته الله دى. په هم دې خاطر قاضي صاحب دخپل كتاب نوم تفسير مظهري ايښى دى.

حضرت مولانا شاه ولي الله محدث دهلوي رحمته الله په ماشومتوب (۱۵) كلنۍ كي له خپل پلار سره بيعت كړى و.

د مولانا محمد قاسم رحمته الله د طريقت او سلوك استاد حاجي امداد الله مهاجر مكي رحمته الله و.

د مولانا رشيد احمد گنگوهي رحمته الله فيض او بركات له حاجي امداد الله مهاجر مكي رحمته الله څخه و.

همداسي ډېر علماء كرام سته چي د يو پېر كامل په سيوري كي يې روحاني ژوند كړى دى.

د کامل شیخ علامې

کامل شیخ په ظاهر کې د عامو انسانانو په څېر وي مگر په باطن کې له عامو انسانانو څخه ډېر توپیر لري لکه: خوږې او تروې اوبه، په ښکاره صورت کې یو ډول دي مگر د تنه یې خوند بېل وي.

نېک او بد یا فاسقان انسانان هم په ښکاره یو ډول وي او کوم توپیر په ظاهر کې نه لري مگر په باطن کې په یوه کې شهوت پیدا کېږي او په بل کې د الله تعالی ﷻ د عبادت کولو قوت.

لکه څرنګه چې په ظاهري ډول مرشد (پیر) د عامو انسانانو څخه توپیر نه لري. په همدې ډول علماء کرامو د ظاهري کامل مرشد د معرفت لپاره دغه لاندې علامې ایښي دي. که چیرې په یو شخص کې دغه علامې موجودې وي هغه پیر کامل بللای سو.

په فتاوايي عزیزې کې د مرشد یا کامل پیر لپاره دغه پنځه علامې ایښي دي. مرید شدن ازان کس درست است که دران پنج شرط متحقق باشد.

شرط اول: علم کتاب او سنت رسول الله داشته باشد. خواه خوانده باشد، خواه از عالم یاد داشته باشد.

شرط دوهم: انکه موصوف بعدالت و تقوی باشد و اجتناب از کبائر و عدم اصرار صفائر نماید.

شرط سوم: انکه بی رغبت از دنیا و راغب در آخرت باشد، و برطاعات مؤکده و اذکار منقوله که در حدیث صحیحہ آمده اند مداومت نماید.

شرط چارم: امر مروف و نهی از منکر کرده باشد.

شرط پنجم: انکه از مشایخ این امر گرفته باشد و صحبت معتدب ها ایشان نموده باشد، پس هرگاه این شروط در شخص متحقق شوند مرید شدن از ان درست است.¹⁰¹

علامه ابن عربی رحمته الله د مرشد کامل لپاره درې صفتونه لیکي.

۱ دین به یې د انبیا و یې.

۲ تدبیر به یې د طبیبانو و یې.

۳ سیاست به یې د پاچهانو و یې.

په فتاوی محمودیه کي د پورته شرطونو سربره یو بل شرط هم ایږدي، هغه دا چي، په مریدانو (سالکانو) کي به ورځ تربلي بهتري او اصلاح راځي.¹⁰²

¹⁰¹ - فتاوی عزیزي : ۱ جلد ، ۱۰۴ مخ.
¹⁰² - فتاوی محمودیه : ۴ جلد، ۳۵۲ مخ.

که کوم سالک د دې شروطو او اوصافو لرونکی پیر کامل و مومي نو ښه خبره ورته
داده چې هغه دي د ځال لپاره ښه لار ښود و بولي. ژر دي لمن ونسي او د هغه
صحبت دی د ځان لپاره غمنت و بولي.

هر کرا جامه ز عشقي چاک شد

اوز حرص و عیب کلي پاک شد

شاد باش اي عشق خوش سودايي ما

اي طبيب جمله علتها ئي ما

اي دوائي نخوت و ناموس ما

اي افلاطون و جالينوس ما

د سالک لپاره اداب.

از خدا جویم توفیق ادب
بی ادب محروم ماند از فضل
بی ادب تنها نه خود ار داشت بد
بلکي آتش در همه آفاق زد

ادب، ادب دی. هر انسان په ادب سره تر یوه منزله رسېدلای سي، هغه که د نیاوي وي او که آخروي وي. د ادب لحاظ او مراعات د هر مسلمان لپاره لازمي خبره ده، په ځانگړي ډول د سالک لپاره خولا اړینه خبره ده.

ابو حفص نیشاپوري رحمته الله علیه وايي. (التصوف کله ادب) تصوف ټوله ادب دی. سالک چي څومره د ادابو خاطر وساتي، هومره ژر ترقي کوي. که سالک د ادابو لحاظ پرېږدي خوا که دی له خپل مرشد سره وي او که له بله چا سره وي، په دې باور سه چي دغه سالک له باطني نعمتونو بې برخي سو.

زه دلته د سالک لپاره يو څو اداب را نقلوم. کوم اداب چي خواجه عبدالمالک صدیقي رحمته الله علیه ويلي دي. د ده پر ادابو به زه يو څه اداب نور هم زیات کړم چي ما د خپلو استاذانو څخه اورېدلي دي. او یامي د تصوفو په کتابونو کي لیدلي دي.

۱ د پیر ظاهري حیثیت، قومیت، هښمت، شوکت، کسب او نور څه ته مه گوره. هغه حقیر او کم مه گڼه، بلکي هغه احسان او نعمت ته وگوره چي الله تعالی رحمته الله علیه

ورته ورکړی دی. هغه د الله تعالی ﷻ د معرفت وسیله ګڼه، په صدق او یقین سره یې له صحبت څخه فیض او برکت واخله.

۲ خپل شېخ د خپل ځان لپاره تر ټولو انفع یعنی (خپرو روسوونکی) و بوله او دا باور ولره چې، زما د باطن اصلاح او د معرفت د حصول مطلب له دې شېخ څخه په اسان حاصلیږي. که بل لوري ته توجه وکړم نو له فیض او برکت څخه بهې برخي کېږم.

۳ هر ډول چې وي سالک به د مرشد مطیع او امر منونکی وي ځکه؛ د مرشد سره له عقیدې او مینې پرته د فیض او برکت دورازه نه پرانستله کېږي. د مینې او محبت غوښتنه اطاعت او خدمت دی.

۴ له خپل وس سره سم په ځان او مال د خپل مرشد خدمت کول او ورباندي احسان نه بلل، بلکې د شېخ احسان دی پر ځان بولي چې ده ته یې د خدمت کولو د شرف اجازه ورکړې ده. د خدمت په مقابل کې دی له شېخ څخه هیڅ ډول طمع او غوښتنه نه لري. څومره خدمت چې یې کوي د الله تعالی لپاره او په اخلاص دې یې کوي تر څو د ایمان په کمال ورسېږي او له دې نعمته برخمن سي.

۵ د مرشد امر سم د ستي منل، د هغه د فعل اقتداء دي د هغه له اجازې پرته نه کوي. ځکه؛ هغه کله کله د خپل حال او مقام په غوښتنه یو کار کوي، هغه بیا مرید ته د استعداد نه لرلو له امله زیان من ثابتیږي خو د قول متابعت دي کوي. تر څو یې له مرشد سره مینه او مناسبت پیداسي.

۶ د مرشد په حضور کي په ټول بدن سره هغه ته متوجه کېدل باید وسي تر هغو چي، له فرض او سنت پرته نوافل يا نوري وظيفي د هغه له اجازي و نه سي. باید د هغه صحبت غنیمت و گڼي تر څو د شېخ د شفقت نظر حاصل کړي. د هغه له باطني فيض څخه برخه حاصله کړي. د نقشبنديه طريقي مشايخ وايي: د شېخ په موجوديت کي د قلبي وقوف پر ځای قلبي رابطه ډېره گټوره ده.

۷ له شېخ سره په ادب، عاجزي او پټه خوله کښېناتل د هغه غوره ويناوي په غور سره اورېدل. د مرشد په مجلس کي باید سالک و ډېخوا اي خوا ته و نه گوري. د هغه له اجازي پرته خبري نه کول، د اړتيا پر مهال لنډي خبري کول او په توجه سره جواب ته انتظار کول، نرمي خبري کول او خپل اواز د مرشد تر اواز نه لوړول، داسي نوري خبر باید د مرشد په مخ کي و نه سي چي، په هغه سره مرشد په خفه کيږي.

۸ د مرشد په مجلس کي خپل ځان ممتاز نه ښوول، ځان حقير، اړ، تړی او غوښتونکی څرگندول.

۹ د مرشد د ناستي په ځای نه کښېناستل او د هغه پر مصله پښه نه اېښودل.

۱۰ له اجازي پرته د هغه په وړاندي خوراک نه کول او به نه څښل او داسي کولو لپاره د مرشد لوبښی نه کارول، د مرشد د اوداسه پر ځای اودس نه کول. هغه اداب چي د مرشد په وړاندي مراعتيږي، هغه دي په غياب کي هم مراعات سي تر څو يې اخلاص په برخه سي.

- ۱۱ چیري چي مرشد ناست وي، هغه لورته دي پښې نه غځوي. هغه لوري ته دي نارې نه توکي که څه هم هغه حاضر نه وي.
- ۱۲ د مرشد په سيوري دي قدم نږدي. که شونې وي داسي ځای دي نه درېږي چي د سالک سيوري د مرشد پر سيوري يا جامو ولويږي.
- ۱۳ تر مرشد دي وړاندي نه ځي. وروسته تلل دي شرم نه بولي. د ځان لپاره دې نېکمرغي وبولي او که په مخ کي خطر ه وي. بيا که مرشد وروسته او سالک مخکي روان وي پروا نه لري.
- ۱۴ که مرشد ولاړ وي، سالک دي هم ولاړ وي او کله چي مرشد کښېني سالک دي هم کښېني.
- ۱۵ له شېخ سره مخامخ او يا د شېخ په غياب کي يو ډول اسبدل، ظاهر او باطن يو ډول درلودل، يعني د ژبي او زړه تر منځ توپير، نه وي.
- ۱۶ د مرشد ټولي وينا وي، کره وړه رښتيني بلل، نيوکه نه کول، شک او شبه نه درلودل، که په کومه خبره ونه پوهيږي نو د موسی عليه السلام او خضر عليه السلام قيصه دي ور ياد کړي.
- ۱۷ د شېخ په درد او منت کولو نه خفه کېدل او ورباندي نه بدگمانه کېدل، د شېخ منت د مورید لپاره صیقل کولو کار ورکوي.

۱۸ که د مورید په زړه کې یوه شبهه وي په ښه ډول دي پوښتنه وکړي. که په ځواب د شېخ د مورید شبهه حل نه سوه، دا د مورید د فکر د کموالي نښه ده نه د مرشد. که مرشد د شېخې ځواب ورنه کړ باید پوښتونکي او نور کسان په دې ټکي پوهېږي چې مورید د دغه شېخې د ځواب اورېدلو استعداد نه لري.

۱۹ د شېخ سره د مناظرې صورت مه جوړه وئ. د مرشد خبرې مه رده وئ. که څه هم حق د مورید په لور وي خو دا باور ولري چې د شېخ خطا زما تر سم کار ښه ده.

۲۰ د شېخ په وړاندې عبث خبرې نه کول او د یوه مسلمان ورور له غیبت کولو څخه ځان ساتنه سم کار او عمل دی.

۲۱ د مرشد له خپلوانو او دوستانو سره محبت کول، د هغه د دوستانو خپلوانو او طالبانو مراعات کول، په هغوی پسي له بدو ویلو او مخالفت څخه یې ځان ستانه ستر ادب دی او باید دا ادبیات پر ځای کړل سي.

۲۲ خپل باطني حال (که ښه وي او که بد) خپل مرشد ته وایاست ځکه مرشد یو روحاني طبیب دی. تر اطلاع وروسته اصلاح کوي. د مرشد په کشف اعتماد وسي او چوپتیا غوره شې ده.

۲۳ که په خوب کې څه شی ولیدل سي هغه دي مرشد ته وویل سي. که یې کوم تعبیر په ذهن کې راغلی وي هغه دي هم بیان کړي.

۲۴ د کوم ورد او وظيفې چي مرشد تعليم وکړي، هغه خپل عادت کول له هغه نه پرته نور پرېږدي. که هغه يې له خپل لوري شروع کړي وي يا بل چا ورته بنسولې وي مگر مسنون اعمال له دې څخه مستثنې او وتلې دي.

۲۵ له شېخ سره کنبېستل او بيا په وظيفه مشغولېدل په کارنه دي. که د څه شي د لوستلو ورته لازم و له هغه دي پت کنبيني او ودې لولي.

۲۶ کوم باطني فيض او برکت چي ورته رسېږي، هغه دي د مرشد په طفيل وگڼي. که څه هم په خوب يا مراقبه کي وويني چي، د بل شېخ ورته فيض رسېږي دا فکر دي وکړي چي، زما د شېخ کومه لطيفه د دي شېخ په صورته ظاهره سوې ده.

۲۷ خپل د مرشد خبري او وينا وي د هغو خلکو سره وکړي چي، هغه په پوهيږي، که په دې پوه سواست چي عام خلک نه په پوهيږي بيا دي يې نه کوي.

۲۸ که کومه مرتبه يا منصب ورته و بخښل سي، د الله تعالی ﷻ د رضا لپاره دي ومني. په زړه کي دي کوم د دنيا خيال نه کوي.

۲۹ د خپل مرشد له اجازې پرته بل شېخ ته د بيعت لپاره مراجع نه کول. تر څو د نېکمرغي شتمني ترلاسه سي.

۳۰ کله چي مرشد وفات سي، هغه ته د مغفرت دعا کول، تر څو ور سره تعلق پاته

سي.

۳۱ په کومه علاقه کي چي مرشد او سېدی د هغه ځای سره محبت ساتل په کار دی چي دا هم یو ډول اثر پیدا کوي.

۳۲ د مرشد د وفات وروسته هم د مرشد د خپلوانو سره پالل،

۳۳ که د مرشد نه داسي عمل ولیدل سي چي، هغه د شریعت خلاف وي په هغه کي شامل کول، تر څو عقیده دي پر حال پاته سي.

۳۴ خپل مرشد تر نورو شېخانو غوره بلل. تر څو محبت دي وره سره ډېر سي.

قوله / طریقه نقشبندیه شریف

دغه متن دوه مقصده لري يا مشتمل په دوو مقصدونو دی.

اول: د نقشبند د کلمې وضاحت.

دوهم: د نقشبندیه د طریقې د موسس احوال.

د لومړي خبري اړوند باید دا ووايو چې، دا کلمه نقشبندی ده او که نقشبند ده. ډېر خلک دغې کلمې په هکله پوښتنه کوي، دانوم (نقشبند) دی، نه نقشبندی. دا یوه فارسي کلمه ده چې، معنی یې انځور لیکونکی دی لکه: د انځورگر په شان او په ډبرو کې یوڅه نقش جوړ کړي. د نقش کلمه عربي کلمه ده.

(العلم في الصغر كالنقش في الحجر)

داسي هم ويل سوي دي چې د شېخ بهاوالدين رحمته الله عليه نیکونه انځورگران وو مگر دا خبره صحيح نه ده. که دا خبره صحيح وای، نو د شېخ بهاوالدين رحمته الله عليه نوم به نقشبندی وای نه نقشبند او خپله شېخ بهاوالدين نقشبند رحمته الله عليه په ټوله ژوند کې پرته له صوفیانه ژوند څخه نور سلوک نه درلوی، نو په دې توگه دا نتیجه په لاس راځي چې، د نقشبند کلمه معنوي اړخ لري، يعني شېخ بهاوالدين رحمته الله عليه د زړونو انځورگر و.

ځيني کسان وايي: نقشبنديه بخارا کي د يوه کلي نوم دی او شيخ بهاولدين رحمته الله عليه د هغه کلي اوسېدونکي خودا خبره هم ناسمه ده ځکه؛ په دغه نامه په بخارا کي کوم کلي نسته او د شيخ بهاولدين رحمته الله عليه د ژوند د اوسېدو ځايونه ټوله روښانه دي.

داسي روايت هم سته چي، شاه نقشبند صاحب رحمته الله عليه د خپل پلار په شان د کبمخا ټوکران او بدل او پر هغوی باندي د نقشبند (گل) جوړه ولو په وجه د کسب د نسبت له کبله نقشبند بلل سوی دی او دا چي ده په خپل کسب کي ډېر مهارت درلود، نو په دې خاطر په شاه نقشبند سره مشهور سو.

په اصل کي شاه نقشبند صاحب رحمته الله عليه د زړه نقاش و او کلمه د نقش هم معنوي اړخ لري، هغه دا چي، شاه نقشبند صاحب رحمته الله عليه هم پر خپل زړه او هم د خپلو موريدانو په زړونو باندي د الله جل جلاله نوم مبارک نقش کړی و.

دوهم مقصد:

(د حضرت بهاولدين شاه نقشبند صاحب رحمته الله عليه ژوند ته لنډه کتنه)

شيخ بهاولدين محمد، د محمد، هغه د محمد زوی په شاه نقشبند سره مشهور او لقب يې محمد بخاري دی چي په ۷۱۷ ه کي د محرم الحرام په مياشت کي پيدا سوی دی.

شيخ بهاولدين نقشبند رحمته الله عليه د خواجه محمد بابا السماسي رحمته الله عليه مورید و. شيخ خواجه محمد بابا السماسي رحمته الله عليه د خواجهگانو د طريقي شيخ و او بابا

السماسي رحمته الله په ۷۵۵ هـ کي وفات سوی دی دا چي د پیدا یښت سنه یې نه ده راته معلومه نو ما هم دلته نه راوړه.

یو وخت خواجه شېخ السماسي بابا رحمته الله د شېخ بهاوالدين نقشبندي رحمته الله دي کلي ته ولاړ. په دې وخت کي، شېخ بهاوالدين نقشبند رحمته الله د (۳) درو ورځو و. د ده نيکه مبارک خپل دغه لمسی د شېخ خواجه محمد السماسي رحمته الله و حضورته یووړ. شېخ بابا السماسي رحمته الله د شېخ بهاوالدين نقشبند رحمته الله په لیدلو ډېر خوشاله سو شېخ بابا السماسي رحمته الله په دې وخت کي دا وویل: دغه ماشوم ما خپل ځوی وبللی او خپلو موریدانو ته یې زېری ورکړ. دغه ماشوم به په راتلونکي کي د خپل وخت لارښود وي.

د شېخ بهاوالدين رحمته الله پلار دا غوښتل چي زوی یې صوفیانه روزنه تر لاسه کړي. په هم دې خاطر چي کله شېخ بهاوالدين نقشبند رحمته الله د اتلسو کالو سو، واده یې ورته وکړ. په هم دغه کال یې د وخت د لوی عارف شېخ خواجه محمد بابا السماسي رحمته الله خدمت او له هغه څخه د طریقت د بیعت په خاطر سماس ته بوتلی او د شېخ السماسي رحمته الله تر وفات وروسته په ۷۵۵ هـ کال کي یې نيکه مبارک له ځان سره کړ، تر څو یو داسي صالح لارښود و مومي چي شېخ بهاوالدين نقشبند رحمته الله ښه و روزلی سي. د همدې مقصد لپاره سمرقند ته ولاړل.

په سمر قند کي د شېخ امير کلال رحمته الله عليه په حضور کي حاضر سو. شېخ امير کلال رحمته الله عليه د شېخ محمد السماسي رحمته الله عليه خليفه و. شېخ بهاوالدين نقشبند رحمته الله عليه د شېخ امير کلال رحمته الله عليه سره بيعت وکړ.

امير کلال رحمته الله عليه ورته وويل: ما ته حضرت شېخ خواجه محمد بابا السماسي رحمته الله عليه د بهاوالدين رحمته الله عليه په هکله وصيت کړی دی او راته ويلي يې دي چي، زما د زوي بهاوالدين رحمته الله عليه په روزنه او له هغه سره په شفقت او مهرباني کي له هيڅ ډول زيار څخه ډډه ونه کړې، نو ځکه يې د شېخ بهاوالدين نقشبند رحمته الله عليه شېخ امير کلال رحمته الله عليه به وړاندي په صوفيانه ذکر او فکر او سلوک او د زړه په صوفيانه روزنه او د نفس په تزکيه شروع وکړه.

د شېخ بهاوالدين نقشبند رحمته الله عليه استعداد ډېر اوچت و. ده به د يو کال مزل په مياشت او د مياشت مزل په هفته او د هفتې مزل په ورځ او د ورځي مزل په ساعت کي کاوه.

يوه ورځ شېخ امير کلال رحمته الله عليه خپل مريدان راټول کړل. و محمد بهاوالدين نقشبند رحمته الله عليه ته يې د هغو په مخکي وويل. ما ستا د روزني په هکله د خپل مرشد خواجه بابا السماسي رحمته الله عليه وصيت پرځای کړی دی. ستا په روزنه کي مي له هيڅ ډول زيار او تکليف څخه ډډه نه ده کړې. بيا شېخ امير کلال رحمته الله عليه خپل لاس مبارک په سينه ور کښېښود او ورته وې ويل. ما ټولي هغه شيدې چي زما په سينه کي وې په تا وځنېلې او په دې و توانېدم چي تا د بشریت له ډلي را وکارېم او له شيطان او نفس

خڅه دي وژغورم اوس ته لوی سړی یې زما مقام ته را رسېدلی یې مگر ستاسو همت ولالور و مقاماتو وړتیا لري. تر اوسه پوري همدا زما د روزني په حد کي وه. له دې پورته تاته اجازه سته او کولای سې چي، تر مابل علاوه صالح شخص د ځان لپاره وگورې کېدای سي هغه تا لالور مقام ته ورسه وي. کله چي، شېخ امير کلال رحمته الله علیه و شېخ بهاو الدین نقشبند رحمته الله علیه ته اجازه ورکړه، نو شېخ بهاو الدین نقشبند رحمته الله علیه د مولانا الديق کرا رحمته الله علیه و حضورته ورغلی. مولانا الديق کرايي رحمته الله علیه د شېخ امير کلال رحمته الله علیه خليفه او ملگري و.

شېخ بهاو الدین نقشبند رحمته الله علیه د مولانا الديق کرا رحمته الله علیه سره ۷ کاله تېر کړل او بيا د شېخ ترکي رحمته الله علیه په حضور کي حاضر سو. د شېخ ترکي رحمته الله علیه سره يې ۱۲ کاله تېر کړل. په هم دا ډول يې د خپل ژوند اصلي مقصد و موند او تر لوړو مقاماتو يې ځان ورساوه.

شېخ بهاو الدین نقشبند رحمته الله علیه سربېره پر سلوک د علماء کرامو د درسي حلقو په منځ کي هم شاملېده.

شېخ بهاو الدین نقشبند رحمته الله علیه دوه ځله د بيت الله شريفې د زيارت لپاره تللی دی او ډېرو مختلفو علاقوته يې سفرونه کړي دي. په يوه سفر کي د افغانستان د هرات ولايت ته هم راغلی دی. په دې وخت کي د هرات ولايت د واکمن ملک معزالدين په لاس کي و. د ده له خوا د شاه نقشبند رحمته الله علیه خورا ډېر درناوی و سو.

شېخ بهاوالدين نقشبند رحمته الله عليه د سفرونو په لړ کې د دغه علاقه څخه ليدنه کړې ده. سمرقند، سمنان، وايورتون، مرو، طوس، مشهد، افغانستان، هم داسې نور.

شېخ بهاوالدين نقشبند رحمته الله عليه د (۷۹۱ هـ) کال د ربيع الاول د مياشتې په دريمه، د دوشنبې په شپه د (۷۴) کلنۍ په عمر وفات سو. په خپل باغ کې د خپل وصيت له مخې خاورو ته وسپارل سو.

(انا لله وانا اليه راجعون)

وروسته د هغه پيروانو د هغه پر قبر يوه لويه گنبده جوړه کړه چې تل د خلکو خصوصاً د عارفانو او د حق د لاري تلونکو او د سلوک د مينه والو زيارت سو. په دې کې هيڅ شک نسته چې شاه نقشبند رحمته الله عليه په لس هاووزره مريدان وروزل چې، ځينو يې مطلقه اجازه تر لاسه کړه او د بقا بعد الفنا درجې يې تر لاسه کړې او د هغه په فيض او برکت يې خليفه گانو او نايبانو د خپلو مريدانو قدرت لوړول او هدف ته رسول حاصل کړل چې يو له هغو نايبانو څخه يې خواجه محمد پارسل رحمته الله عليه و چې په بخارا کې په ۷۴۹ هـ کال ډېرېدلی دی او په ۸۴۵ هـ کې په بلخ کې وفات سو دی.

قوله/طریقه قادریه شریفه...

د دې طریقې باني یا مؤسس شیخ حضرت محي الدين عبدالقادر گیلان رحمته الله علیه دی چې په ۴۷۰ هـ کي یې دې فاني دنیا ته سترگي روڼي کړي دي او په ۵۴۱ هـ کال په بغداد کي وفات سوی دی.

داراشکوه چې د شاه جهان مغول پاچاه زوی و او په (دارا) سره مشهور و، د دغي طریقې مرید او مخلص و. هغه په خپل کتاب (سکینت الاولیا) کي وایي:

(بنای سلسله متبرکه قادریه بر طریقه (صحو) یعنی هوشیاري است و کثرت فتوح و عدم تفرس است و صحو عبارت است از حصول مراد و صحبت حال).

د دغي طریقې پیروان په عراق، مراکش، اندلس، افغانستان، پاکستان، هند او منځنۍ اسیا کي خورا ډیر دي.

د قادریه د طریقې سالکان پر ریاضت، خلوت او د مشائخو په مزاراتو باندي دخپل سلوک خاص او غوره اداب چلوی.

شیخ عبدالقادر گیلاني رحمته الله علیه چې په غوث الاعظم دستگیر سره هم شهرت لري، دی حنفي مذهب و مگر د فتوا په وخت کي به د امام شافعي رحمته الله علیه او احمد بن حنبل رحمته الله علیه د مذاهبو څخه یې هم گټه کوله.

د شیخ عبدالقادر گیلاني رحمته الله علیه مشهور تالیفات دادی.

الفتح الرباني والفيض الرحماني، فتوح الغيب، ملفوظات، غنية
الطالبين، مكتوبات، حرفه نشأ، الخيرات، الوهاب الرحمانيه، و الفتوحات الرحمانيه،
جلادالخاطر، سرالاسرار، ردالرافضه، تفسير القران.
شيخ عبدالقادر كيلاني رحمته الله دخيل وخت صوفي او عالم و. پر دي سر بېره په شعر
او شاعري كي هم برلاسى و.

قوله/طریقه چشتیه شریفه:

ددې طریقې باني یا موسس خواجه معین الدین حسن سکجزي چشتي رحمته الله علیه دی چې د غیاث الدین حسن زوی دی.

چشتي صاحب په ۵۳۷ هـ کي د افغانستان په سکجزي نومي کلي کی زېږېدلی دی او په ۶۳۲ هـ کي د هندوستان په اجمیر کي خاوروته سپارل سوی دی.

چشتي یې ځکه بولي چې، د ده د طریقې او ارادت سلسله په اوم پښت کي و حضرت ابو اسحاق شامي چشتي رحمته الله علیه ته رسيږي او ابو اسحاق شامي چشتي رحمته الله علیه د شېخ علود بنوري رحمته الله علیه مريد و.

چشت د افغانستان د هرات ولایت یوه مشهوره ولسوالي هم ده. په دې ولسوالي کي ډېر صوفیان او بزرگان پیدا سوي دي.

د (فرشتې تاریخ)، (اخبارالاخيار)، (تاریخ مشائخ)، د ده د نسب سلسله په ۱۴ پښت کي حضرت علي رضي الله عنه ته رسولې ده.

حضرت خواجه معین الدین چشتي رحمته الله علیه په افغانستان کي د لوېديځو سيمو د مدرسو تر لیدلو وروسته په شپاړس کلني عمر کي سمرقند او بخارا ته ولاړ او هلته یې د دین علم پوره زده کړ. وکړه

د بېرته راگرځېدلو په وخت کې يې له خواجه عثمان هاروني رحمته الله عليه سره په نشاپور کې وليدل او د هغه په مريدانو کې شامل سو.

د قطب الدين ايبک په زمانه کې اجمير ته ولاړ او هلته يې د هند د حکومت د استازي له لوري خورا تود هرکلی وسو. ده په دهلي کې د وعظ او ارشاد له لاري ډېر موريدان پيدا کړل. مرحوم غلام سرور رحمته الله عليه او هم داسې نورو بزرگانو وينا ده چې په هند کې د اسلام ډېره د چشتي د کورنۍ له خوا بله سوه.

قوله/طریقه سهر ور ديه شريفه...

دغه طریقه شېخ بهاولدين سهروردي رحمته الله عليه خخه را شروع سوېده .

شېخ بهاولدين سهروردي رحمته الله عليه د شېخ محمد عمر رحمته الله عليه زوی او په ۵۳۶ هـ کي د زنجان په سهرورد کي زېږېدلی دی او په ۶۲۲ هـ کي په بغداد کي وفات سوی دی او هلته په بغداد کي خاوروته سپارل سوی دی.

شېخ بهاولدين سهروردي رحمته الله عليه د منبع الاسرار، مطلع الانوار، عالم رباني، او استاد الشيوخ په نومونو سره هم یاد سوی دی.

د دې طریقي په تاسيس کي روايات مختلف دي. ځيني اشخاص د دې طریقي موسس شېخ عبدالقادر چي په (شېخ ابو نجيب عبدالقادر سهروردي) سره مشهور دی بولي.

د شېخ شهاب الدين رحمته الله عليه نوم ځکه زیات دې طریقي ته منصوبېږي چي د ده خليفه گانو په هند کي او هم دارنگه د منځني اسيا په سيمو کي د دې طریقي په رواج کولو کي ډېر کونښن کړی دی.

پر پورتنیو څلورو مشهورو طریقو سر بېره نوري طریقي هم سته چي هغه طریقي و يو خاص شېخ ته منسوب سوی دی. په دغو طریقو کي ځيني په اوس وخت کي لمنځه تللي دي او يوازي نوم يې پاته دی.

د حضرت مولانا عبدالرحمن جامي رحمته الله د تاليف (نفحات الانس) او د (سكينة الاولياء) د محمد دارا شكوه د تاليف او د الفاخوري او خليل صبر تاليف (تاريخ فلسفه عربيه) د روايتاتوله مخي هغه طريقې دادي.

طريقه جنيديه: د حضرت شيخ جنيد بغدادي رحمته الله طريقه ده چي د هجرت په دريمه پېړۍ كې پيدا سوي ده.

طريقه زبديه: دا د حضرت خواجه عبدالواحد زبديه رحمته الله طريقه ده. و دې طريقې ته واحدیه هم واييل كيږي.

طريقه نورية: دا طريقه د حضرت شيخ ابو الحسن نوري رحمته الله نامه ته ځانگړې سوي ده او د ده طريقه ياديږي

طريقه طيفورية: دا طريقه د حضرت شيخ بايزيد بسطامي رحمته الله په نامه ياده سوي ده.

طريقه ادهمية: دا طريقه د حضرت شيخ ابراهيم بن ادهم رحمته الله په نامه ياده سوي ده.

طريقه محاسبية: دا طريقه د حضرت شيخ ابو عبدالله حارث بن اسد المحاسبي رحمته الله په نامه ياده سوي ده.

طريقه حكيمية: دا طريقه د حضرت شيخ محمد بن علي حكيم ترمذي رحمته الله په نامه ياده سوي ده

طريقه خزارية: دا طريقه د حضرت شېخ ابو سعيد خرازي رحمته الله عليه په نامه ياده سوي

ده.

طريقه سهيلية: دا طريقه د حضرت شېخ سهيل بن عبدالله تستري رحمته الله عليه په نامه ياد

سوي ده.

طريقه خفيفية: دا طريقه د حضرت شېخ ابو عبدالله خفيف رحمته الله عليه په نامه ياده سوي

ده.

طريقه سيارية: دا طريقه د حضرت شېخ ابوالعباس سياري رحمته الله عليه په نامه ياده سوي ده.

طريقه اويسية: دا طريقه د حضرت شېخ او ويس قرني رحمته الله عليه په نامه ياده سوي ده.

طريقه كبروية: دا طريقه د حضرت شېخ نجم الدين كبري رحمته الله عليه په نامه ياده سوي ده.

طريقه احمدية: دا طريقه د حضرت شېخ سيد احمد بدوي رحمته الله عليه په نامه ياده سوي

ده.

طريقه شاذليه: دا طريقه د حضرت شېخ ابوالحسن شاذلي رحمته الله عليه په نامه ياده سوي ده

او دا طريقه د حضرت شېخ ابو مدين تلمساني رحمته الله عليه چي په ۵۹۳ هـ كي وفات سوي

دي جوړه كړې ده. دا طريقه په شمالي افريقا خصوصاً په مصر كي ډېر پيروان لري.

طريقه جزولية: دا طريقه د شاذلي رحمته الله عليه د طريقې يوه مشهوره خانگه ده چي په

مراكش كي يې رواج پيدا كړی دی.

طريقه مولويه: دا طريقه د حضرت شيخ مولانا جلال الدين بلخي رحمته الله عليه په نامه ياد سوې ده.

طريقه ملامتیه: دا طريقه د حضرت شيخ حمدون بن احمد قصار رحمته الله عليه طريقه ده چي بل نوم يې قصاربه ده.

طريقه شطارية: دا طريقه د حضرت شيخ عبدالله حشطار رحمته الله عليه په نامه ياده سوې ده. دا طريقه په اندونزيا او هندوستان کي ډېر پيروان لري.

طريقه سنوسية: دا طريقه د سيد محمد سنوسي ادریس رحمته الله عليه په نامه ياده سوې ده.

طريقه خلوتيه: دا طريقه د سهروردي او کبريه طريقې د خانگو خخه يوه خانگه بلل کيږي.

طريقه غزاليه: دا طريقه د حضرت شيخ امام محمد غزالي رحمته الله عليه په نامه ياده سوې ده.

طريقه رفاعية: دا طريقه د حضرت شيخ سيد احمد بن ابوالحسن رفاعي رحمته الله عليه په نامه ياد سوې ده.

طريقه حلاجية: دا طريقه د حضرت شيخ حسين بن منصور حلاج رحمته الله عليه په نامه ياد سوې ده.

طريقة حيدرية: دا طريقة د حضرت شيخ حيدر رحمته الله په نامه ياد سوې ده. له دې امله ورته حيدريه طريقه وويل سوه. دا طريقه د هجرت په اومه (۷) پېړۍ كې په خراسان او شاوخوا سيمو كې زيات پيروان درلودل. د اسلامي نړۍ مشهوره سياح ابن بصوطه رحمته الله د دې طريقي په اړه وايي: د حيدري طريقي سالكان په زهد كې خوار ډېر مشهور وو او سالكانو يې د ډېر زهد له كبله ودونه نه كول.

طريقة نعمت اللهية: دا طريقه د حضرت شيخ شاه نعت الله ولي رحمته الله په نامه ياده سوې ده. د دې طريقي اساسات زياتره د حضرت شيخ ابن العربي رحمته الله د طريقي سره ورته دي.

په اصل كې دغه ټولي طريقي د مخكنيو څلورو مشهورو طريقو څخه الهام اخلي مگر د لارښودني ډول يې سره بېل دی. د ټولو طريقو مشايخو شجره او احوال كه وكتل سي، دابه څرگنده سي چي د ټولو مصداق او هدف يو دی. څوك پر يوه لاره ورځي او څوك پر بله لاره ورځي. الله تعالى رحمته الله دي مور او تاسو ته هغه لاره رانصيب كړي چي حدف ته ژر رسېدونكې وي

آمين ثم آمين.

قوله/ زیارتونه که لیری وی او که نژدی وی ورنګ یې جائز بولو.....

د محترم حاجي اغا صاحب مبارک د عبارت نه دلته درې خبري معلومېږي.

۱ زیارت ته تګ.

۲ نژدی زیارت.

۳ لیری زیارت.

اول: د قبرونو زیارت کول. د قبرونو زیارت کول د انسان لپاره یو مهم درس دی. د قبرونو زیارت و انسان ته خپل اصل ور معلوموي چي، له کوم لوري څخه را غلی یم، زما ابتدا څه وه او پر کوم ځای زما اتتهاده او دا ورته په گوته کوي چي ای انسانه ستا د ژوندانه په دې سفر کي مقصد څه و او آخرنی منزل دي کوم یو دی.

د دغي آرامي بیدیا چي، د ټولو شتمنو، زورواکو او کمزورو د ژوندانه خراغ په کبسي مړ کېدونکی دی د قبرونو زیارت انسان ته دا فکر ور پیدا کوي چي، دا هغه د وحشت او خوف او یوازي والي کور دی چي، استوګن یې د ظاهري شتمنی نه فقط دوه سفین ټوکران لري او هغه هم د بل د لوري ور کول سوي دي. که انسان د عبرت سترګي ولري، د قبرونو کتنه زړونه لړزوي، تمه او حرص ختمه وي. په لږ فکر سره و انسان ته دا خبره بڼه څرګندېږي چي، دا لاره د عبرت ده. دوخت شتمن او زسټمن شاه او گدا دلته د دنیا د لږ ژوندون څخه دغه اوږده ژوندون ته راغلي دي.

د دوی و دغه نوي ژوندانه ته په کتو سره د انسان پندې سترگي بيټا کيږي. کانه غوږونه يې بيداروي. د غفلت په خوب بیده په خپل مسؤليت خبره وي. انسان ودي ته اړباسي چي پر تېر ژوند بيا کتنه وکړي او دآينده ژوند پلان و نسي تر خود ژوند په مقصد او په خپل مسوليت پوه سي. **رحما بابا** خومره ښه وايي:

هر زنده چي د مرده پر قبر ورسې

بس دی دومره نصحت په دا دنيا د

په هر صورت د قبرو زيارت کول د مسلمان لپاره ښه درس دی. و دغه درس ته ورتکي د اسلام له نظره يو غوره کار دی مگر د بلي خوا ځيني عناصر سته چي، د هر مسلمان په غوږ کي دا ور کوي چي، زيارت ته ورتکي شرک دی مگر ښه خبره داده چي، زيارت ته تکي څه و څېړو چي، د اسلام له نظره څنگه دی.

ابو هريرة رضي الله عنه فرمايي چي، نبي عليه السلام وويل:

(زوروا القبور فانها تذكرا لآخرة) ¹⁰³

يعني زيارت د قبرونو کوي، دا تاسو ته اخيرت درياد وي او بي بي عائشه رضي الله عنها وايي:

(ان رسول الله صلى الله عليه وسلم رخص في زيارة القبور) ¹⁰⁴

¹⁰³ - ابن ماجة : ١ جلد ، ١١٢ مخ.

¹⁰⁴ - ابن ماجة : ١ جلد ، ١١٢ مخ.

ژباړه: يعني رسول الله ﷺ د زيارت كولو اجازه كړې ده.

عبدالله ابن مسعود رضي الله عنه وايي:

(ان رسول الله ﷺ قال كنت نهيتك عن زيارت القبور فزوروها فانها تزهدي الدينا
د تزكرا لآخره) ¹⁰⁵

ژباړه: يعني نبي عليه السلام وفرمايل: ما تاسو د زيارت د ورتلې څخه منع كړي واست. اوس تاسو د قبرونو زيارت كوي. دا تاسي د دنيا نه بې پروا كوي او آخيرت در ياده وي.

د دغه اخري حديث شريف څخه په ښكاره او د مخكښو دوو حديثونو څخه په ضمني ډول او له هغه ټولو احاديثو څخه چي په صحاح سته كي رانقل سوي دي، د دې ټولو څخه دا خبره معلومېږي چي، نبي عليه السلام د څه وخت لپاره صحابه كرام رضي الله عنهم د قبرونو د زيارت كولو څخه منع كړي وو خو څه وخت وروسته يې بيا اجازه ور كړه چي زيارت د قبرونو ته ورځي.

ښايي نبي عليه السلام د يوې وجهي له امله د زيارتونو له ورتلې څخه منع كړي وي او وروسته يې بيا اجازه ور كړې وي. د نبي عليه السلام د منع وجه ځيني علماء كرام داسي بيان كړي ده.

¹⁰⁵ - ابن ماجه: ۱ جلد، ۱۱۲ مخ.

اوله وجه: پخواني مړه اکثره مشرکين او بت پرست وو. اسلام د مشرکينو له نړۍ سره د مسلمانانو د هر راز اړیکو پرېکول غوښتل.

دوهمه وجه: يابه مسلمانانو د قبرونو د زیارت په وخت کي هغه اعمال او اقوال کول کوم چي د اسلام د قانون څخه وتلي وو.

درېمه وجه: کېدای سي، داله دې وجهي وي چي، کفري نړۍ ته دا معلومه سي چي د مسلمان او کافر هيڅ تعلق نسته هغه که په ژوند کي وي او که وروسته تر ژوند وي.

همداسي نوري وجهي هم لري مگر کله چي د مسلمانانو په زړونو کي د ايمان رښې محکمه سوې او د اسلامي ادابو اقوالو اعمالو څخه خبر سول، نو بيا نبي عليه السلام د قبرو د زیارت کولو عامه اجازه وکړه چي، تاسو د قبرونو زیارت کوئ. دا تاسي د دنيا څخه بې پروا کوي او اخيرت درياد وي.

داسي نه ده چي نبي عليه السلام يوازي امت ته دا وينا کړېده چي، تاسو د قبرونو زیارت کوئ بلکي نبي عليه السلام خپله هم د قبرونو زیارت کړی دی. نبي عليه السلام د خپلي مورد قبرو زیارت کړی دی.

په دې اړه ابوهريرة رضي الله عنه وايي:

(زار النبي ﷺ قبر امه فبكي وابكى من حوله فقال استاذنت ربي في ان استغفر
لعالم ياذن لي و استاذنت ربي في ان ازور قبرها فاذن لي فز وروا القبور فانها
تذكر كم الموت) ¹⁰⁶

ژباړه: يعني نبي عليه السلام د خپلي مور د قبر زيارت وکړ او د قبر څنگ ته يې وژړل او
ورته را تاو خلک يې هم وژړول او وې ويل: له الله تعالى ﷻ څخه مي اجازه
اخيستې ده چي د خپلي مور د قبر زيارت وکړم. تاسي هم د قبرونو زيارت وکړئ،
ځکه؛ د قبرونو زيارت د مرګ، آخيرت د يادولو سبب دی.

نبي عليه السلام يواځي هم تللی دی د قبرونو زيارت کولو ته او کله به د صحابه کرامو په
ملګرتيا تلی، کله چي به صحابه کرام ﷺ ورسره ملګري وو، هغوی ته به يې د
قبرونو د زيارت کولو ادا ب وړ بنودل لکه څنگه چي دا خبره د مسلم شريف له دغه
حديث څخه معلومېږي.

(كان رسول الله يعلمهم اذا خرجوا الي المقابر) ¹⁰⁷

ژباړه: يعني نبي عليه السلام به صحابه کرامو ته د هدېرې ادا ب وړ بنودل چي، کله به
هدېرې ته ولاړل هم داسي مخکني علماء کرام هم د قبرونو په زيارت کولو قائل دي.

¹⁰⁶- ابن ماجه : ١ جلد، ١١٣ مخ.
¹⁰⁷- صحيح مسلم : ٦٢ مخ.

امام شافعي رحمته الله د امام اعظم صاحب ډبر احترام کاوه. د ردالمختار ملاصاحب په دې هکله داسي وايي:

(انه قال انى لا تبرک بابي حنيفه و اجئ الى قبره فاذا عرضت لي حاجة صليت ركعتين وساء لت الله تعال عن قبره فتقضى سريعاً¹⁰⁸)

ژباړه: وايي امام شافعي رحمته الله به ويل: زه په امام صاحب رحمته الله تبرک حاصلوم کله چې به ماته يوه سخته را پېښه سوه. مابه د امام صاحب د قبر سره دوه رکعتونه نفل لمونځ وکړ او د الله تعالی رحمته الله څخه به مې د خپل مشکل په اړه سوال وکړ. زما حاجت به ډېر ژر پوره سو.

امام الغزالي رحمته الله وايي:

(و كل من يتبرک بمشاهدته في حياته يتبرک بزيارته و فاته)¹⁰⁹

يعني کوم څوک چې په ژوندونکي د هغه په ليدو سره تبرک حاصله وي. هم دغسي تبرک په زيارت د وفات وروسته هم حاصلولای سي لکه: څنگه چې څوک په ژوند کي چاته د تبرک په خاطر ورځي لکه: ورتلې د اولياوو الله، مجلس ته د علماء کرامو، درسي حلقوته، هم داسي و قبرونو ته هم ورتلای سي ترڅو تبرک په حاصل کړي. په

¹⁰⁸- ردالمختار: جلد ۱، ۳۸ مخ. طبع بيروت
¹⁰⁹- احيا العلوم ۲ جلد ۲۴۷ مخ.

هر صورت که د مذهب کتابونو او حدیثونو ته څوک نظر وکړي او بېله تعصبه فکر په کښي وکړي دا خبره ورته څرگندېږي چې، د قبرونو زیارت ته تگ جائز دی.

که ځني کسان د قبرونو د زیارت څخه منکر دي، دا د هغوی سوء فهمي ده که څه هم دوی و ځان ته اهل حدیث هم وايي او وايي چې، مور په حدیثو عمل کوو. مگر د دوی دا خبره سراسر غلطه ده چې مور په احادیثو عمل کوو ځکه د حدیثو کتابونه د زیارت القبور په نامه ځانگړي بابونه ایښي دي.

زه نه پوهېږم، دغه مخکنی احادیث چې ما ذکر کړل دوی لیدلي نه دي او که پر دغه ځای یې شخصي گټه مدي نظر نولې ده چې مازي د عوامو په سترگو کې خاوري اچوي.

په دا اوس وخت کې چې کوم غیر مقلدین دي، دوی د احادیثو سربېره د خپل پېشوا محمد بن عبدالوهاب نجدی خبره هم نه مني. محمد بن عبدالوهاب نجدی هم د مطلق زیارت څخه نه دی منکر دی وايي:

(د پېغمبر ﷺ د قبر زیارت کول مستحب کار دی) ¹¹⁰

افسوس د دې خلکو پر حال دی چې، کله دوی د حج فرضیې لپاره ولاړسي د نبي علیه السلام زیارت مبارک ته نه ځي او حال دا دی چې د دوی مشر په دې اقرار کوي چې د نبي علیه السلام زیارت مبارک ته تلې مستحب کار دی.

110- الهدایة السنیة رسالة : نمبر ۲.

د نبي ﷺ د زیارت مبارک پوري یوه قصه را یاد سوه.

زموږ په علاقه کي یو غېر مقل یې و. هغه حج ته ولاړی. کله چي راغلی یوه کس پوښتنه ځيني وکړه. حاجي صاحب تاسو د نبي ﷺ زیارت مبارک ته هم ولاړاست. دې غېر مقل یې ورته وویل: هوزه مدینې منورې ته ولاړم مگر د نبي ﷺ زیارت لپاره نه بلکي د مدینې منورې د تعمیراتو د لیدلو لپاره ترڅو د هغو ننداره وکړم. درنو لوستونکو دغه غېر مقل یې زموږ په وطن کي د غېر مقل یې ینو په مابین کي خورا د شهرت او عزت وړ کس دی

ماته د ده په دې خبره یوه پوښتنه را یاد سوه. هغه داچي تاسو دغه حدیث شریف د ځان لپاره قوي دلیل بولي.

(لا تشد الرجال الا الى ثلاثة مساجد المسجد الحرام والمسجد الاقص و مسجدی).

له دې حدیث شریف څخه خو د تعمیراتو نندارې لپاره هم سفر کول حرام دی. که موږ د غېر مقلدینو عمل او وینا سره وگورو ډېر فرق لري. په هر صورت موږ اهل سنت والجماعت د قبرونو زیارت منو او پر دې خبره ویاړ هم کوو.

دوهم: نژدې زیارتونه:

د نژدې زیارتونو اړوند خبره که څه هم د مخکنې بحث څخه معلومه سوه بیا هم دې ته اړتیا سته چې په احادیثو راته معلومه سي چې، نبی ﷺ ایا د هغو صحابه کرامو او شهیدانو و زیارتونو ته تللی دی کوم چې، په مدینه منوره کې موجود وو.

له بي بي عائشةؓ څخه روایت دی.

(قالت كان رسول الله ﷺ كلما كان ليلتها من رسول الله ﷺ يخرج من اخر الليل الى البقيع الحديث) ¹¹¹

ژباړه: يعنې کله چې به نبی ﷺ زما په نوبت کې و. د شپې په اخره حصه کې به بقیع (جنت بقیع) ته تللی. جنت بقیع هغه هدیره ده چې، په مدینه منوره کې ده. په دې هدیره کې ځینې صحابه کرام او شهیدان آرام کوي. هم داسې د نبی ﷺ چې به کله دې هدیرې ته ولاړی، د مسلمانانو د مړو لپاره به یې دعا وي کولې او د دوی لپاره به یې د الله تعالی ﷻ نه مغفرت غوښتنه کول.

بي بي عائشةؓ وايي:

(قالت كنت ادخل بيت الذي فيه رسول الله ﷺ و اني واضع ثوبي الحديث) ¹¹²

ژباړه: يعنې زه به داخلېدلېم د نبی ﷺ د زیارت لپاره و خپلې خونې ته، هغه (خونه) چې، نبی ﷺ مبارک په کېسې پروت دی.

¹¹¹- مشکوة : اجلد، ۱۵۴ مخ.

¹¹²- مشکوة اجلد، ۱۵۴ مخ.

له دې څخه دا ښه معلومه سوه چې هم زیارت ته ورتلې جائز دي او هم د کور او کلي سره نژدې زیارت ته ورتلې جائز دي، یوازي دانه چې ورتلې جائز دي بلکې دا یوه ښه عمل هم دی. له پورته حدیث شریف څخه دا خبره هم معلومه سوه چې. زیارت ته ورتلې وخت هم نه لري چې، هروخت دي فراغت پیدا کړ ورځه هغه که د قریبانو زیارت وي او که د صلحاؤ او شهیدانو او که د عامو مسلمانانو وي.

درېم: ليري زیارتونه:

موږ اهل سنت والجماعت دا خبره منو که د یو صالح، ولي، اونبي او همداسي نورو معتبرو کسانو د زیارتونو لپاره څوک سفر وکړي جائز او روا عمل دی او په دې سره به ثواب هم وي.

د بل لوري، زموږ سره غېر مقلیدین په دې خبره مخالف دي چې، دوی دا عقیده لري چې، د زیارت لپاره سفر کول حرام دی که څه هم د نبي عليه السلام د زیارت لپاره وي.

غېر مقلیدین د خپلي دعوي لپاره دا حدیث شریف دلیل گرځوي.

(عن ابي هريرة رضي الله عنه عن النبي صلى الله عليه وسلم قال لا تشد الرحال الا الى ثلاثة مساجد المسجد الحرام والمسجد الاقصى و مسجدی)¹¹³

¹¹³- بخاري شريف: ١ جلد، ١٥٨ مخ.

ژباړه: يعني د سفر تايييا او پېټي نه تړل كيږي بېله دغه درې مساجدو. زما خپل مسجد (مسجد نبوي) مسجد الحرام او مسجد اقصي.

دغه حديث صحاح سته وو رانقل كړي دي. موږ مقليدين د حديث د صحت اړوند خبره نه كوو ځكه زموږ په وړاندي دغه حديث يو معتبر حديث دي.

غېر مقليدين د حديث و ظاهر عبارات او متن ته گوري مگر موږ مقليدين د حديث د عبارت څېړنه كوو.

كه موږ وگورو د حديث متن ته (**لا تشد الرحال الا الى ثلاثة مساجد...**) دا معلومه خبره ده چي په حديث شريف كي لفظ د (لا) حرف استثناء ده.

(**الى ثلاثة مساجد**) مستثنا ده. د عربي د گرامر او قانون له مخي بايد په داسي ځاي كي درې شيان موجود وي، مستثني، مستثني منه او حرف استثناء. په دې حديث شريف كي مستثني او حرف استثناء سته مگر مستثني منه نسته په كوم ځاي كي چي داسي جمله راسي د عربي د قانون له مخي بايد موږ هلته مستثني منه مقدره و منو. نو موږ هم دلته مستثني منه مقدره ايردو. كله چي موږ مستثني منه مقدره و منو د حديث عبارت به داسي وويل سي.

اول مثال:

(**لا تشد الى مسجد من المساجد الا الى ثلاثة مساجد...**)

دوهم مثال:

(لا تشد الى مكان من الامكنة الا الى ثلاثة مساجد...)

د حديث د مفهوم درک په دې پوري دی چي، له دې دوو مقدرو مستثنی منه څخه يو مراد کړو.

که د حديث مفهوم اول فرض کړو، نو د حديث مفهوم به دا کيږي چي، هيڅ يوه مسجد ته د سفر پېتې نه تړل کيږي. بېله له دې درو مساجدو څخه. په دې صورت کي د حديث شريف هغه معنا نه کيږي کوم چي غېر مقلدين يې کوي. اوس نو که څوک د پيغمبرانو و امامانو او صالحانو د زيارت لپاره عزم د سفر وکړي، هيڅکله د حديث په منع کي نه راځي ځکه؛ د حديث موضوع مساجدو ته د سفر د عزم ده نه د زيارتونو لپاره د سفر کولو.

په دې صورت کي به دا خبره د حديث شريف څخه مقصد وي چي، د دنيا ټوله مساجد يو شان دي. د نړۍ يو مسجد ته په بل مسجد فضليت نسته ماسوا د هغه درو مساجدو څخه کوم چي نبي عليه السلام ذکر کړي دي. دې خبري ته په لاندې حديث شريف کي هم اشاره سوې ده.

(عن شهر بن حوشب قال سمعت ابا سعيد رضي الله عنه و ذكرت عنده الصلوة في الطور فقال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم لا ينبغي للمصلي ان يشد رحاله الى مسجد تبتغي فيه الصلوة غير المسجد الحرام و المسجد الاقصي و مسجدي)¹¹⁴

له دي حديث خخه دا خبره بنه معلوميري چي، د لمانخه لپاره شدرحال منع دي. د زيارت او بل شي لپاره شد رحال كي داخل نه دي او بل چي مور کومه مستثنی منه منلې وه د دغه حديث شريف چي، مور کوم مفهوم را ويستی دي دغه مفهوم ډېرو کتابونو ذکر کړی دي لکه: النوى، عمدة القاري، عيني شرح بخاري و فتح الباري، اعلا السنن، اشعة اللمعات، مرقات، رد المختار، امداد الفتاوى، احسن فتوى. د دغه ټولو کتابو عبارت رانقل کول راته گرانه خبره وه يوازي مي نومان ياد کړل. که د چا د بنه معلوماتو لپاره زړه وي، د دغه حديث شريف اړوند دغه کتابونه دي مطالعه کړي.

دوهم: تقدير چي کله مور لفظ د مکان و منو چي مستثنی منه ده، په دي صورت کي به له دي درې ځايونو پرته ټول سفرونه ممنوع وي. د جومات د زيارت لپاره سفر وي او بيا که د نورو ځايونو لپاره وي مگر د قطعي او پرېکنده قرائنو له مخي به دا روښانه سي چي د سند د صحت په فرضولو کي د حديث مفهوم هم هغه لومړنی دي.

¹¹⁴ - فتح الباري: ۳ جلدو ۵۳ مخ.

اول: مستثنی درې گوني مساجد دي. څرنگه چي، استثناء متصل استثناء ده نو بنکاره ده چي مستثنی منه به مساجد کلمه وي نه مکان او ځای.

که څوک ووايي، ماجاء ني الا زيد، بايد وويل سي. مستثنی منه د انسان لفظ او يا هغه ته ورته مشابه لکه: قوم او نور دي. نه سي او موجود انسان وي يا غير انسان په وسيع او جامع معنی.

دوهم: که هدف ټول معنوي سفرونه منع کول وي. نو محدودول به سم نه وي. ځکه؛ حج په مناسکو کبسي انسان، عرفات، مشعر، او منی ته شدالرحال کوي او د سفر کولو قصد کوي. که مذهبي سفر له دې درو ځايونو پرته جائز نه وای، نو بيا دې دريوته ولي جائز سوی دی.

دريم: د الله تعالی په لاره کي جهاد کولو ته سفر کول. د علم د زده کړي او د صله رحمي او د مور او پلار د زیارت لپاره سفر له هغه سفرونو څخه دی چي، په آیتونو او حدیثونو کي تصریح سوی دی لکه الله تعالی ﷻ چي فرمایي:

﴿وَمَا كَانَ الْمُؤْمِنُونَ لِيَنْفِرُوا كَافَّةً فَلَوْلَا نَفَرَ مِنْ كُلِّ فِرْقَةٍ مِنْهُمْ طَائِفَةٌ لِيَتَفَقَّهُوا فِي الدِّينِ
وَلِيُنذِرُوا قَوْمَهُمْ إِذَا رَجَعُوا إِلَيْهِمْ لَعَلَّهُمْ يَحْذَرُونَ﴾¹¹⁵

ژباړه: ولي له هري قبيلې څخه يوه ډله له کوره نه وخ ی چي، دين زده کړي او خپلي قبيلې ته تر را ستنبډو وروسته ووبروي دوی، بنایي هغوی ووبرېږي.

¹¹⁵ - سورة توبه: ۱۲۲ ایه.

له همدې امله سترو څېړنګيو حديث داسي تفسير کړی دی لکه چي و موويل: امام غزالي رحمته الله عليه په خپل کتاب احیاء العلوم کي داسي وايي:

دويم ډول مسافرت دادی چي، د عبادت لپاره وي لکه: جهاد، حج، د پېغمبرانو، صحابه کرامو، تابعانو، اولياو کرامو، د قبرونو زيارت لپاره مسافرت کولو ته تلل وي.

د چاچي په ژوندون کي زيارتونه معتبر وي، په مړيني يې هم بختور وي او شد الرحال د دغو اهدافو لپاره څه خبره نه ده او له حديث سره ټکر نه لري چي (شد الرحال) بېله دريو مساجدو جائز نه گڼي ځکه؛ په هغوی کښي موضوع مساجد دي او څرنگه چي، ټول مساجد د فضليت له پلوه سره يو شان دي، ويل سوي دي چي، مسافرت ورته جائز نه دی او که له مساجدو تېر سو، د اولياء او انبياء زيارت فضليت لري. که څه هم په درجه او مرتبه کښي بېل بېل دي.¹¹⁶ نو هغه څه چي د نهي وړ دي، له دې درې گونو مساجدو پرته بل مساجد ته شد الرحال دی نه د زيارت او نورو معنوي چارو لپاره شد الرحال.

دلته ديوه ټکي يادونه ضروري ده چي، که پېغمبر صلى الله عليه وسلم فرمايي، بېله دې درو مساجدو نورو ته د سفر پېټی نه تړل ضرور يده چي شد الرحال له دريو پرته حرام دی بلکي مقصد دادی چي، هغه نور د دې وړ نه دي چي څوک ورته د سفر قصد شد

¹¹⁶ - احیاء العلوم: ۷ جلد، ۲۴۷ مخ.

الرحال وکړي او کړاو وگالي او ليدو ته يې ولاړسي. ځکه؛ د کلي، ښار، د خپل وطن، د بل وطن، جامع، جوماتونه او مساجد ټوله سره يوشان دي.

داسي هم نه ده که څوک د يو مسجد نه بل مسجد ته ولاړسي، نو حرام کار يې وکړي او سفر يې گناه ده ځکه د دې خبرې شاهدي داده

﴿ان النبي ﷺ كان ياتي مسجد قبا كل سبت ماشيا وراكبا و ابن عمر كان يفعل كذا﴾¹¹⁷

ژباړه: يعني نبي ﷺ هره شنبه د مسجد قبا دزيارت لپاره پياده او سپور راته او عبدالله ابن عمر هم داسي کول.

د دغه حديث چي شرح الرحال دی، د دې په تائيد چي د حديث څخه زيارت د قبرونه دی مراد، يو بل بحث ايردم چي، د نبي ﷺ دروضې مبارکي زيارت دی ځکه؛ د نبي ﷺ زيارت مبارک ته سفر کول حتمي دی. خاصبياده حاجي لپاره. دا خبره به معلوه سي چي، زيارتونوته سفر کول کوم حرام کار نه دی.

¹¹⁷ - بخاري شريف : ٢جلد، ٧٦ مخ.

د مقبرې زیارت کول. د حضرت محمد ﷺ

د نبي ﷺ د روضې مبارکې زیارت د اهل سنت والجماعت په نزد یو په زړه پوري سفر دی او د ټولو پریقین دی چي، د نبي ﷺ د قبر زیارت کول یو ښه او ښک عمل دی ځکه؛ د حدیثو کتابونه په دې اړه یې ډېر احادیث رانقل کړي دي مگر زه دوومره وس نه لرم چي، هغه ټول رانقل کړم خو زه به یو څو احادیث رانقل کړم او هم داسي به د حنیفي مذهب د کتابونو عبارات او اقوال درته بیان کړم.

(عن ابن عمر رضی الله عنهما قال: قال رسول الله ﷺ من زار قبري و جبت له شفاعتي).¹¹⁸

ژباړه: د عبدالله ابن عمر رضی الله عنهما څخه روایت دی چي، نبي ﷺ وفرمایيل: هر چا چي زما د قبر زیارت وکړ پر مایې شفاعت لازم دی.

د اهل سنت والجماعت څلورو مذاهبو علماء کرام د دغه حدیث شریف له مخي فتوی ورکړېده.

د ښه معلوماتو لپاره د تقي الدين علي بن عبدالکافي سبکي رحمته الله عليه د (شفاء السقام) کتاب ۳ او ۱۱ مخونه وگورئ.

شفاء السقام یو ډېر ښه کتاب دی چي د اهل تسنن لیکوالو د نبي ﷺ د قبر د زیارت لپاره د سفر د منعي په باب د شېخ ابن تیمه د فتوی په ځواب کي لیکلی دی.

¹¹⁸ - شفاء السقام: ۳، ۱۱ مخونه.

(من جاء زائراً لاتتم له حاجه الا زيارتي كان حقاً على ان اكون له شفيعاً يوم القيامة)

ژباړه: څوک چې ماته د زیارت په نیت راغلی، په مایې حق سوچي د قیامت په ورځ یې شفاعت وکړم.

دغه حدیث شریف (۱۶) حافظانو او محدیثینو په خپلو کتابونو کې رانقل کړی دی او په (شفاء السقام) کې په ۱۳ مخ کې یې د دغه حدیث شریف بڼه څېړنه کړې ده هغه وگورئ او (الوفاء الوفاء) کې په ۴ جلد او ۱۳۴ مخ کې یې مطالعه کړئ.

(من حج وزار قبرئ بعد موتي کان ممن زارني في حياتي)

ژباړه: څوک چې حج وکړي او بیا زما زیارت وکړي لکه: په ژوند کې چې یې زما زیارت وکړي. دا حدیث شریف ۲۵ لور رتبه محدیثینو او حافظانو په خپلو کتابونو کې رانقل کړی دی او په (شفاء السقام) کې په ۱۲ مخ کې د دغه حدیث شریف ډېره بڼه څېړنه سوې ده هغه وگورئ او د (الوفاء الوفاء) نومي کتاب د ۴ جلد په ۱۳۴ مخ کې هم در سره وگورئ.

(من حج البيت فلم يزرني فقد جفاني)

ژباړه: څوک چې حج وکړي او زما زیارت ونه کړي له ما سره یې جفا وکړه. دا حدیث شریف (۹) مشائخو کرامو او حافظانو رانقل کړی دی (الوفاء الوفاء) ۴ جلد، ۱۳۴۳ مخ.

(من زارني بعد موتي فکانما زارني في حياتي)

ژباړه: چاچي زما تروفات وروسته زما زیارت وکړ لکه: په ژوندوني چي يې زما زیارت وکړي. دا حدیث ۱۳ محدیثینو او حافظان رانقل کړی دی. (وفاء الوفاء) ۴ جلد، ۱۳۴۷ مخ.

داد نبي ﷺ د پرېمانه احادیثو هغه بېلگي دي چي خلک يې په کښي خپل زیارت ته رابللي دي او د (الغدیر) د معلوماتو له مخي د دغسي حدیثونو شمېر ۲۲ ته رسيږي او دوفاء الوفاء) مصنف ۱۷ راجمع کړي دي.

ملا علي القاري رحمته الله وايي: ځيني کسان چي مخالف دي (د نبي ﷺ) د زیارت کولو سره په هغو پاک نسته او په اجماع (اتفاق) د مسلمانانو زیارت د نبي ﷺ اعظم القربيات، افضل الطاعات، وانحج المساعي څخه دی بلکي ژدې ده ودرجي ته د واجب حتی ځيني علماء کرام د نبي ﷺ زیارت د واجباتو د درجي بللی دی بلکي څنگه چي، دا خبره په (الدرة المصنفة في الزيارة المصطفوية) کي سوېده که د چا طاقت و د زیارت کولو بیا يې هم د نبي ﷺ زیارت پرې بنودی دا یو لوی غفلت او غټه جفا ده.

دغه بیان ما د ملا علی القاري رحمته الله د مناسک نه را خلاصه کړی دی.¹¹⁹

صاحب الدر المختار وايي:

119- مناسک ملا علي القاري: ۳۳۴ مخ.

د و مكة افضل منجا علي الراجع الاضم اعضاء ه عليه الصلاة و السلام فانه افضل مطلقا حتى من الكعبة والعرش والكرسي و زيارت قبره مندوبة بل قيل واجبة لمن له سعة اه¹²⁰

ژباړه: يعني له کومي مخکي سره چي د نبي عليه السلام بدن مبارک موبنتي وي، يعني په کومه حصه د مخکي چي نبي عليه السلام پر پروت دی دغه مخکه تر مکې، عرش او کرسې بهتره ده او زيارت د نبي عليه السلام مستحب دی بلکي ځني کسانو ويلي دي چي د نبي عليه السلام زيارت واجب دی په هغه چا باندي چي طاقت يې ولري.

اعلاء السنن په حواله د العلامة الشوکاني وايي:

د و قد اختلف اقوال اهل العلم فذهب الجمهور الى انها مندوبة و ذهب بعض المالكية و بعض الظاهرية الى انها واجبة و قال الحنيفة انها قريبة من الواجبات¹²¹

ژباړه: او د نبي عليه السلام د زيارت اړوند د علماء کرامو رايي مختلفي دي. د جمهورو علماء کرامو په نزد مستحب دی. ځيني مالکي او ځيني اهل ظواهر بيا وايي: واجب دی او احناف وايي: د نبي عليه السلام د قبر زيارت تر دې واجب ته دی. تر اوږده بيان وروسته د علاء السنن ليکوال وايي:

¹²⁰- د رد المختار بمامش رد المختار: ۲ جلد، ۲۵۷ مخ. بيروت.

¹²¹- اعلاء السنن ۴ جلد، ۳۲۷ مخ.

(قلت و قوله ﷺ من زار قبري عام لكل زائر سواء كان من اهل المدينة او من غير هم ولا دليل على كونه خاصاً لمن كان قريباً من المدينة او من اهلها كما لا يخفي فثبت جواز شد الرحال لزيارة قبره ﷺ¹²²)

ژباړه: وايي: زه وایم د نبي ﷺ دا وینا (من زار قبري) عامه ده د هر زیارت کوونکي لپاره هغه که د مدینې منورې استوګن وي او که د بل ځای وي. په دې کي هیڅ دلیل نسته چي دا وینا دي خاصه سي چي، هغه به مدینې منورې ته نژدې وي او یا به د اهل مدینه څخه وي لکه څنگه چي دا خبره پته نه ده، نو دا خبره ثابته سوه چي (شد الرحال) د نبي ﷺ زیارت لپاره سته او په دې اړه علامه عسقلاني رحمته الله علیه وایي:

(ومن اتعقد غیر هذا فقد انخلع من ربقة الاسلام و خالف الله و رسوله. ﷺ و جماعت العلماء الا اعلام و قد اطلق بعض المالكية، انها واجبة وقال عياض انها سنة من سنن المسلمين مجمع علیها و فضلية مرغبة فیها)¹²³

ژباړه: يعنې که چا د دې عقیدې سوا بله عقیده درلوده. ده کړی د اسلام له غاړي څخه وکښل او مخالفت د الله تعالی ﷻ او دهغه د رسول ﷺ او د ټولې د علماء کرامو څخه وکړ. ځکه؛ ځيني علماء کرام د امام مالک رحمته الله علیه د مذهب د نبي ﷺ د

¹²² - اعلاء السنن: ۱۰ جلد، ۳۳۰ مخ.
¹²³ مواهب الرحمن: ۲ جلد، ۲۸۳ مخ.

قبر زیارت واجب بللی دی او عیاض عليه السلام وایي: دا سنت دی په اجماع د مسلمانانو په دې کي ډېر فضیلت سته.

که څوک دا خبره کوي چي، نبي عليه السلام خپل امت ته فرمایي:

(لاتتخذوا قبري عيداً)

ژباړه: يعني زما زیارت مه نیسی د اختر په څېر. د دې خبري لپاره علماء کرامو دوه ځوابه کړي دي.

اول: د اختر په څېر زما د قبر د زیارت لپاره یو خاص تاریخ مه معلومه وی.

دوهم: زما پر قبر مبارک د اختر په څېر زېب او زینت او د لهورعب لپاره مه جمع کېږئ بلکي زیارت د دعا، سلام او استغفار لپاره دی.

د بنځو لپاره د قبرونو زیارت:

د قبرونو د زیارت په مسائلو کې یوه مسئله د بنځو لپاره زیارت ته تګ دی چې ایا جائز دی او که نه.

په دې اړوند باید موږ اول د حدیثو په رڼا کې دا مسئله وڅېړو او دا خبره هم باید واضح کړو چې ولې ځیني علماء کرام په دې مسئله کې دومره سختي کوي چې بنځي دي د قبرونو زیارت ته نه ځي.

ښه خبره داده چې د حدیث شریف په حضور کې د خپلي رایي څخه لاس پر سر سو ځکه؛ د حدیثو له مخه دا خبره معلومېږي چې، په ځینو او قاتو کې احوال تغیر کوي او یا یو حکم د منع او جواز پر شرائطو بنا وي. په هر صورت.

(ثابت عن ابيه قال لعن رسول الله ﷺ زوارات القبور)¹²⁴

ثابت عليه السلام د خپل پلار څخه روایت کوي چې نبی عليه السلام لعنت ویلي دی پر هغه بنځو باندي چې د قبرونو زیارت ته ځي.

دغه حدیث شریف هغه علماء کرامو د ځان لپاره دلیل گرځولی دی چې وايي: بنځي دي زیارت ته نه ځي خو باید وکتل سي چې، د دغه حدیث شریف له مخي او استدلال سره باید پر بنځو باندي د زیارت پر تګ بندیزونه ولګول سي هغه د څو وجهو په خاطر.

¹²⁴- ابن ماجه ۱۱۳ مخ.

اول: ڊپر علماء کرام دغه نهی کراہتی بولي او د کاراھت وجه یې هم هغه خاص شرائط وو چي په هغه وخت کي حاکم وو. و دغي خبري ته اشاره د (مفتاح الحاجة) مصنف د دغه حدیث شریف لاندې په حاشیة کي هم کړېده دی وایي:

علماء کرام د نبی ﷺ د نهی په باب دوې ډلي دي چي ایا دا نهی تحریمی دي او که کراہتی مگر زیاتره پر دې معتقد دي چي که بنسخي له فتنې نه مطمئننه وي د قبرونو زیارت ته تلای سي.¹²⁵

دوهم: (عن عائشة ان رسول الله ﷺ رخص في زيارة القبور)¹²⁶

بي بي عائشة ؓ وایي: نبی ﷺ د قبرونو د زیارت کولو اجازه وکړه. په دغه حدیث شریف کي عامه اجازه د قبرونو د زیارت ده. هم نارینه ته او هم بنسخینه ته. نو که چيري بنسخه له دې حکم څخه بېله وای، نو په کار ده چي، ویل سوي وای چي دا حکم یوازي د نارینه ؤ لپاره دی نه د بنسخو لپاره.

بل د دغه حدیث شریف روایت کوونکې بنسخه د دې څخه دا معلومېږي چي، نبی ﷺ دغه حکم په هغه وخت کي کړی دی چي په مجلس کي بنسخینه هم موجودي وې. دا خبره طبعي ده چي کله څوک په مجلس کي ناست وي. که چيري متکلم دا قصد وي زما خبره دي تر هغه معلوم مخاطب پوري ورسېږي، نو هغه د نور اشخاصونه ممتاز کړي او که دا قصد یې وي چي، ټولو ته دي زما دا خبره ورسېږي

¹²⁵ ۱. جلد، ۱۶۴ مخ. - مفتاح الحاجة شرح ابن ماجه ددغه حدیثوونند
¹²⁶ - ابن ماجه : ۱۱۳ مخ.

نو خپله خبره عامه کړي. دلت مور یوه داسي کرښه نه وینو چي هغه تخصیص دي د یو چا په کښي وي بلکي په دې حدیث شریف کي خبره عامه سوېده.

دویم: په ځینو احادیثو کي راځي چي، نبی ﷺ او بي بي عائشة^۰ ته د زیارت کولو طریقو ور وښودله ځکه؛ بي بي عائشته^۰ وايي چي نبی ﷺ راته وویل:

د دې ځای پر مؤمنانو، مسلمانانو زموږ تېر او راتلونکو سلام ووايه، الله تعالی ﷻ دې پر دوی رحم وکړي. موږ ډېر ژر له تاسي سره یو ځای کیږو.¹²⁷

څلورم: امام ترمذي رحمته الله نقل کوي چي، د بي بي عائشة رضی الله عنها ورور عبدالرحمن بن بکر رضی الله عنه په حبشې کي وفات سو. جنازه یې مکې مکرمې ته یووړه او هلته په مکه کي دفن سو. کله چي بي بي عائشة رضی الله عنها و مکې ته راغله د مدينې څخه د خپل ورور د قبر زیارت ته ورغله او د قبر سره یې دغه دوه بیتو هم وویل:

(و کناکخ ماني جذیمة حنیه - من الدهر حتی قیل لن یتصدعا.

(فلما تفرقنا کاني ومالکا - لطلول اجتماع لم نبت لیلة معا.

وروسته په دغه حدیث شریف کي داسي راځي.

(ثم قالت والله لو حضر تک مادفنت الاحیث مت و لو شهد تک ما زرتک) ¹²⁸

¹²⁷ - ابن ماجه : ۱۱۱ مخ.
¹²⁸ - ترمذي : ۱ جلد، ۲۰۳ مخ.

د حدیث شریف په دغه اخیښه جمله باندي ځیني خلک اعتراض کوي.

۱ په دې حدیث کي خو بې بې عائشة رضی الله عنها خپل عذر بیان کړی؟

۲ نبي صلی الله علیه و آله په زیارت کوونکو بنځو باندي لعنت ویلی کڅه هم بې بې عائشة رضی الله عنها عذر بیان نه وي؟

د دې خبرو جواب په ترمذي کي د دغه حدیث اړوند حاشیې کړي .

(و يمكن ان يجاب عند ان النهي محمول على تكثير الزيارة لانه صيغة مبالغة ولذا قالت لو شهدتكم ما زرتكم لان التكرار ينبي الاكثار¹²⁹)

د ترمذي شارح امام حافظ ابن العربي په خپلو تعلیقا تقكي ليكي صحیح داده چي، نبي صلی الله علیه و آله او نارینه دواړو ته د زیارت ننگ اجازه ورکړې ده که ځني خلک یې زیارت ته ننگي مکرو گڼي هغه پر قبر باندي د تلوسې بې صبری او یا د پوره ستر د نشتوالي له امله دي.

پنځم: پر دې سربېره نور احادیث او واقعات هم راغلي دي چي په هغو کي بنځي د قبرونو د زیارت کولو څخه نه دي منع سوي. (وفاء الوفاء) کي ویل سوي دي چي بي بي فاطمة رضی الله عنها به د هري جمعي په ورځ د حضرت حمزه رضی الله عنه و زیارت ته تلل او هلته به یې ژړل او هم به یې لمونځ نغلي وکړي.¹³⁰

¹²⁹- د ترمذي حاشیه : ۱ جلد، ۲۰۳ مخ.

¹³⁰- وفاء الوفاء : ۱۱۲ مخ .

امام قرطبي رحمته الله وايي: نبي عليه السلام پر هري زيارت کونکي بنځي لعنت نه دی ویلی بلکي: هغه بنځي يې ياد کړي دي چي، ډېري زيارتونو ته ځي دا ځکه په حديث کي د (زيارت القبور) لفظ راغلی دی. دغه لفظ د مبالغې صيغه ده او بل کېدای سي په ډېر تک سره وزيارتونو ته د بنځي څخه د خاوند حقوق پاته سي او يا هغه واجب کارونه ځيني پاته سي کوم چي د دې پر ذمه دي او په وخت او ناوخته تک باندي زيارت ته کمه ستونزه نسته ځکه، د نبي عليه السلام په ډېرو احايثو کي عام خطاب سوی دی. هغه هم نارينه ته او هم بنځينه ته متوجه دی.

په هر صورت د حديثو څخه دا معلومېږي چي بنځه زيارت ته تللای سي مگر حالتو ته په کتو سره چي په نن وخت کي د فتنو باران دی، په هر لوري شيطاني دروازي راخلاصي دي. په انسانانو کي د الله تعالی ﷻ څخه بېره ورځ تر بلي په کمېدو ده. په هم دې خاطر علماء کرام رحمته الله دا فتوی ورکوي چي د بنځي لپاره و زيارت ته تک مکروه دی او له دې کراهته د نبي عليه السلام زيارت مبارک و تلی دی يعني د نبي عليه السلام زيارت مبارک ته هم بنځينه او هم نارينه تللای سي.

زه دلته د هغه علماء کرامو اقوال را نقل کوم چي د بنځي لپاره زيارت ته تک مکروه بولي. په فتح ابوداؤد حاشية ابوداؤد کي وايي:

(قيل كان ذالك حين النهي ثم اذن العن حين نسخ النهي وقيل لبقين تحت النهي لقلة صبرهن و كثرة جزعهن و هو الا قرب الى تخصيصهن بالذكر)

او ملا علي قاري رحمته الله عليه به شرح مشکوة کي وايي:

(في الشرح السنة قيل هذا قبل الترخيص فلما رخص د خل في الرخصة الرجال و النساء و قيل بل نهى انساء باق لقله صبر هن و كثرة جز عهن)

او د قاضي عياض رحمته الله عليه د بنحو اړوند پوښتنه وسوه چي ايا د قبر و زيارت ته تلاي سي او که يا؟

ده ورته وويل: اي سوال کوونکې! د دې جواز او فساد پوښتنه له مانه مه کوه بلکي د دې د گناه د اندازې پوښتنه وکړه او د لعنت اړوند پوښتنه وکړه. پوسه چي کله بنځه د زيارت لپاره ووځي پر دې د الله تعالی رحمته الله عليه او ملائکو لعنت وي او له هر طرفه شيطان ور سره ملگري سي او د قبر مري پر دې لعنت وايي تر هغه وخت چي بيرته کورته راستنه کيږي.

له حضرت سلمان رضي الله عنه او ابو هريرة رضي الله عنه څخه روايت دی. يوه ورځ نبي عليه السلام د مسجد څخه د کور پر طرف راغلی که گوري په دې وخت کي بي بي فاطمه رضي الله عنها راغله. نبي عليه السلام پوښتنه ځني وکړه. لوري له کوم ځای څخه راغلي؟ بي بي فاطمه رضي الله عنها ورته وويل: فلانکي بنځه وفات سوې وه د هغې کورته تللي وم. نبي عليه السلام ورته وويل: د هغې قبر ته هم ولاړې؟ بي بي فاطمه رضي الله عنها ورته وويل: د الله تعالی رحمته الله عليه پنا غواړم. زه به هغه کار څنگه کوم چي له تا څخه مي د هغه په اړوند کي څه نه وي اورېدلي.

نبی علیہ السلام ورته وویل: که چیری ته د هغی قبر ته تللی وای تبه د جنت بوی هم نه وای لیدلی.

قاضي ثناء الله پاني پتي ﷺ په مالابند منه کي وايي: زیارت د قبر د نارینه وو لپاره جائز دی، نه د بنځو لپاره.

په هر صورت مورچي و احاديثو ته وگورو او د علماء کرامو اقوالته وگورو دا خبره ځني معلومیري چي د قبر زیارت کولو حکم په وخت او زمان، طبیعت او شرائطو پوري اړه لري. که مورچي دا موضوع بڼه په تحقیق او په عمیق نظر وڅېړو هم دغه درې خبري ځيني راته څرگندیږي او بل په دې ټوله بیان کي چي نهی ذکر سوې، هغه هم په دې خبرو پوري اړه لي لکه وخت او زمان، طبیعت او شرائط.

د اولياء الله له قبرو سره لمونځ او دعا کول

زموږ د اهل سنت و الجماعت دا عقیده ده چې، په کوم ځای کې چې د الله تعالی پېغمبر، اولياء الله، شهيدان، علماء کرام پراته وي، هغه ځای د فيض او برکت څخه برخمن دی. د دوی د قبرونو سره دعا کول، هم داسې نفلي لمونځ کول او د صوفیه کرامو په اصطلاح وظيفه کول جائز او روا کار دی.

دالدر المختار مصنف رحمته الله وایي:

(الاماضم اعضاءه عليه الصلاة والسلام فانه افضل مطلقا حتى من الكعبة والعرش والكرسي) ¹³¹

ژباړه: يعنې له کومې حصې د مخکې سره چې د نبي عليه السلام بدن مبارک موبستې دی، هغه مخکې تر مکې مکرمې، عرش او کرسې هم بهتره ده.

دا ځکه چې دغې مخکې چې کوم شرافت پیدا کړی دی داله وجهي د دغه شريف او صالح انسان. هم داسې د دنیا په هر کڼج کې چې د الله تعالی ﷻ صالح بنده وي، هغه ځای به خامخا له برکت او فيض څخه برخمن وي.

د اصحاب کهف د مدفن اړوند ويل سوي دي.

(لَتَّخِذَنَّ عَلَيْهِمْ مَسْجِدًا) سورة الكهف ايات- ۲۱-

¹³¹- الدرالمختار بمامش ردالمختار ۲ جلد، ۲۵۷ مخ بيروت

ژباړه: يعنې موږ پر دوی باندي مسجد جوړه و. د اصحاب كهف پر مدفن باندي مسجد جوړول كوم بل غرض لپاره نه جوړيږي، بلكي د لمانځه او عبادت لپاره او همدارنگه د دعا او استغفار لپاره ځكه؛ دا د هغه وخت د انسانانو چي موحدين وو، دا عقیده وه چي دلته د الله تعالى ﷻ صالح بندگان مدفن دي، دا ځای خامخا د فضليت او برکت څخه برخمن دی. دوی د تبرک حاصلولو لپاره دا کار کاوه. د مسجد جوړونه د اصحاب كهف پر مدفن دا کار په هغه وخت كي هغه چا تي وړانديز وکړ چي هغوی محدين وو. که چيري د موحدين دغه کار الله تعالى ﷻ ته ناخوښه وای. ارومرو به د الله تعالى ﷻ لوري دغه عمل بد بلل سوی وای مگر د دوی دغه عمل ته په سپکه ونه کتل سوه.

امام زمخشري رحمته الله عليه د دې ايات په تفسير كي وايي:

(يُصَلِّي فِيهِ الْمُسْلِمُونَ وَيَتَبَرَّكُونَ بِمَكَانِهِمْ)

ژباړه: يعنې په دغه مسجد كي به مسلمانان لمونځ كوي او تبرک به كوي په دغه ځای كي هم. د غسي تفسير په تفسير نشاپوري كي هم سوی دی. الله تعالى ﷻ بيت الله شريفې زيارت كوونكو ته وايي.

(وَاتَّخِذُوا مِنْ مَّقَامِ إِبْرَاهِيمَ مُصَلًّى) سورة البقره ۱۲۴ اية.

ژباړه: په كوم ځای كي چي ابراهيم عليه السلام د عبادت لپاره درېده. هغه ځای مخصوص د لمانځه لپاره كړی. بنسايي هلته ابراهيم عليه السلام د الله تعالى عبادت كړی وي. د ده د

عبادت له خاطره دغه ځای تبرک پیدا کړی وي، نو کله چې یو ځای د ابراهیم علیه السلام له درېدلو څخه د شرافت او تبرک وړ گرځي نو د الله تعالی ﷻ نور و پېغمبرانو، اولیاءو الله کرامو، د حق د لاري دشهیدانو، صالحو بندگانو او بزرگانو د بنځېدو ځای به نښک او فضیلت ونه لري؟

خامخا به د دوی مزارات تر نورو ځایو نو تبرک او فضیلت ولري او لمونځ او دعابه بڼه قبلېږي. داسمه ده چې ایت یوازي د ابراهیم علیه السلام په باب نازل سوی دی، ایا موږ له هغه نه کلي حکم نه سورا ایستلای؟

په مسجد نبوي کي منصور د وانقي له امام مالک رحمته الله علیه نه پوښتنه کوي. د دعا په وخت کي د قبلې په لور مخ کړم او که د نبی علیه السلام د قبر مبارک په لور؟

امام مالک رحمته الله علیه ورته وویل: ولي د نبی علیه السلام نه مخ اړوي. په داسي حال کي چې هغه مبارک ستاسو او ستاسو د پلار ادم علیه السلام وسیله دی. د نبی علیه السلام قبر ته مخ کړه او له هغه مبارک څخه و غواړه چې ستاسو په حق کښي شفاعت وکړي.¹³²

له دې واقعي نه دا خبره معلومه سوه چې، د نبی علیه السلام د قبر سره دعا منعه نه ده او په دې واقعي کي دې خبري ته اشاره ده چې د دعا په وخت کي بهتره داده چې د نبی علیه السلام و قبر ته مخ سي او که قبلې ته؟ امام مالک رحمته الله علیه په دې نظر دی چې د نبی علیه السلام قبر ته مخ کول بهتره خبره ده په نسبت قبلې ته او یا دواړو ته فرق نه لري.

¹³²- وفاء الوفاء ٤ جلد، ١٣٧٦ مخ.

ځيني کسان په دې نظر او عقیده دي چې د قبرو سره نفلي لمونځ کول او دعا کول روا نه دی لکه څنگه چې دغه خبره د غیر مقلیدینو په کتابونو کې ذکر سوې ده.

د غیر مقلیدینو پېشوا محمد بن عبدالوہاب نجدی په زیارت القبور کتاب کې لیکلي دي.

(لم يذكر احد من ائمة السلف ان الصلاة عند القبور وفي مشاهدتها مستحبة ولا ان الصلاة و الدعاء هناك افضل).

ژباړه: يعنې مخکنيو يوه هم نه دي ويل چې، د قبرونو د اولياوو او مشائخو سره لمونځ کول مستحب کار دی او نه تر نورو ځايونو هلته لمونځ او دعا ښه کار دی. په را وروسته کې غیر مقلیدینو دغه مسئلې ته ښه زرو ورکړې دي چې داسې کول شرک دی او هغه کسان چې داسې عمل کوي هغه مشرکين دي.

موږ مقلیدين يعنې اهل سنت والجماعت وايو څوک چې له قبرو سره لمونځ کوي او دا عقیده ولري چې لمونځ خاص د قبر د خاوند لپاره کوم او کومه دعا چې په هغه کې خپله غوښتنه د قبر له خاوند څخه کوي او قبر د قبلې په څېر گڼي بېشکه داسې وينا کول او عقېده درلودل شرک دی او عمل کوونکی يې مشرک دی.

مگر د مخکي پر مخ به يو څوک داسې مسلمان پيدا نه کړي چې هغه قبر دانبياء، صالحانو او اولياوو کرامو د قبلې په څېر مني او خپل عبادت دي د قبر د څښتن

لپاره کوي او يا خپلي غوښتنې دي د قبر له خاوند څخه و غواړي چې ، کله داسې نه وي نو بيا مسلمانانو ته مشرک ويل ډېره بې ځايه خبره ده.

اهل سنت والجماعت چې کومه دعا او لمونځ کوي، د قبر و سره دا په دې نيت کوي چې دوی د الله تعالی ﷻ پاک صالح بندگان وو چې دلته مدفن سوي دي او دا ځای د خاص شرافت نه برخمن دی او د تبرک په سترگه ورته گوري، نو ځکه دلته به لمونځ او دعا کول ډېر ثواب ولري.

مخکې يو څه دلايل د دې مسئلې اړوند ذکر سول. د هغوی په رڼا کې دا خبره واضح سوه. د ښه وضاحت لپاره يو څه دلايل نور هم ذکر کوم تر څو دا خبره نوره هم ښه روښانه سي.

د معراج په باب چې کوم روايت راغلي دي چې نبي ﷺ طيبه، طور سينا او بيت اللحم په څېر ځايونو کې لمونځ وکړ. جبرائيل ﷺ ورته وويل: اي د الله تعالی رسول! ته پوهېږې چې، په کوم ځای کې دي لمونځ وکړ؟ تاد عيسی ﷺ زېږېدو په ځای کې لمونځ وکړ.¹³³

موږ چې دې خبرې ته وگورو بل مطلب په لاس نه راځي بېله دې چې دغه ځای تېروک حاصل کړی دی په سبب د عيسی ﷺ زېږېدو.

¹³³ - الخصائص الكبرى.

بې بي هاجرې اﷺ و اسماعيل عليه السلام چي د الله تعالى ﷻ په لاره كي زغم او غربت و
گاله نو الله تعالى ﷻ هم دوى د قدمونو نخني د عبادت خايونه و ټاكل يعني د صفا
او مروا مابين. ¹³⁴

كه حقيقت ته وگورو دا خبره راته معلوميري چي، د بي بي هاجرې ﷺ او اسماعيل
عليه السلام زغم، صبر او اخيستي قدمونه دوندي مبارك سول چي د مسلمانانو د عبادت
يوه حصه وگرځېدل. په همدې خاطر چي نبي عليه السلام د ټولني د اصلاح او سمون لپاره
كوم كړاونه گاللي دي او ډېر صبر يې كړى دى، نو د ده مبارك قبر به څنگه مبارك
نه سي او څنگه به دلته لمونځ او دعا منع سي او بل كه چيري د نبي عليه السلام او اولياؤ
قبرونو ته د دوى په خاطر فضيلت نه حاصليري نو بيا ولي كه موږ د سیرت كتابونه
مطالعه كوو، دا خبره راته مخكي كيږي چي، شبخينو مبارك كاولكه: حضرت
ابوبكر ﷺ او حضرت عمر ﷺ د دې خبري اسرار كړى دى يا يې كوي چي، موږ د
نبي عليه السلام د مبارك قبر سره او د نبي عليه السلام او اړخ ته ښخ كړئ. دوى مباركانو دا كار د
دې لپاره كاوه چي دوى د دى ځاى د فيض او برکت څخه برخمن سي.

كه څوك دا پوښتنه وكړي چي، نبي عليه السلام خپله پر ما يي: (اللهم لاتجعل قبري وثنا،
الحديث)

ژباړه: يعني يا الله! زما قبر د بت غوندي مه گرځوه چي راته عبادت وسي.

¹³⁴ - جلاء الافهام ك ۲۲۸ مخ.

همدارنگه په نورو احاديثو کي راغلي دي چي نبي ﷺ فرمايي: الله تعالى ﷻ دي پر يهودو او نصاراوو لعنت وکړي چي دوی د خپلو پېغمبرانو له قبرونو څخه جوماتونه جوړ کړي وو. هم داسي نور. که چيري و دغو حديثونو ته وگورو نو بيا ولي اهل سنت د قبرونو سره لمونځ او دعا جائز بولي؟ د دې خبري ځواب موږ داسي کوو.

که په رښتيا د قبر تر څنګ لمونځ او دعا روانه وای نو بيا ولي ام المؤمنين حضرت عائشة رضي الله عنها په خپل خونه کي د نبي ﷺ د قبر تر څنګ لمونځونه کول؟

که د دې حديث چي وايي: (خدای ﷻ دي پر يهودو او انصارو لعنت وکړي ځکه چي د پېغمبرانو له قبرونو يې جوماتونه جوړ کړي وو.) معنی همدا سي وي لکه غېر مقلدين چي وايي: نو بيا ولي د همدې حديث راوي حضرت بې بې عائشة رضي الله عنها نژدې ۵۰ کاله په هماغه خونه کښي لمونځ کاوه او د خدای تعالی په عبادت بوخته وه او له بلي خوا يهودو او نصاراوو خو د خپلو پېغمبرانو قبرونه قبلې گرځولي وو او هغوی يې لمانځل. په داسي حال کي چي مسلمانان داسي نه کوي نو ځکه نبي ﷺ ويلي دي (اللهم لاتجعل قبري وثنا) ¹³⁵

ژباړه: خدایه زما قبر د بت غوندي نه کړي چي راته عبادت وکړل سي.

¹³⁵ - مسند احمد بن حنبل: ۳ جلد، ۲۴۸ مخ.

د اولياوو کرامو وسيله کول

يا ايهاالذين امنوا اتقواالله حق تقاته ولا تموتن الا وانتم مسلمون. فان خير الحديث كلام الله و خير الهدي هدي محمد، وشر الامور محدثاتها و كل محدثة بدعة و كل بدعة ضلالة و كل ضلالة في النار.

په مسئله د توسل کي ډېر اختلاف دی. د حلال او حرام دروا او ناروا، د الله تعالی د دربار د دوستانو و سيله کول د نړۍ په مسلمانانو کښي ډېر زیات دود دی. د احادیثو له لاري يې مشروعیت هم په ډاگه سوی دی.

یوازي په اتمه هجري پېړۍ کي د شیخ ابن تېمه له خوا ترې انکار و سو او تر هغه دوي پېړۍ وروسته، محمد بن عبدالوهاب چي د غیر مقلدینو بنسټ ایښودونکی بلل کيږي له خوا يې ډېر زور واخیست او د الله تعالی د اولياوو وسيله کېدل ناروا او بدعت وگڼل سو او کله هم ورته د اولياوو عبادت او شرک وویل سو او په دې کي شک نسته چي بېله الله تعالی عبادت د بل چا کول بېله شکه حرام دی.

مگر د اولياوو وسيله کول، د ډېرو پخوانيو د جمهور علماء کرامو عادات دی. ځکه د دوی په اکثره اقوالو کي داسي راځي.

اللهم بحق نبیک او بجاهه او یقدره عندک عافني وعف عني. و اللهم اني اسالک بحق البيت الحرام ان تغفر لي. و اللهم بجاه الاولياء والصالحين و مثل فلان و فلان، او یا داسي.

(اللهم بكرامة رجال الله عندك ، و بجاه من نحن في حضرته و تحت مدده فرج
اللهم عناو عن المهمومين . و اللهم اناقد بسطنا اليك الكفة الضراعة . متوسلين اليك
بصاحب الوسيلة و الشفاعة ان تنصر الاسلام و المسلمين الخ) (التوصل الى حقيقه
التوسل ۱۲ مخ بيروت چاپ .

هم داسي نور اقوال . و دغه ته توسل و ابي . په دي مسئلي كي ځيني كسانو ډېره لاره
خلاصه كړې ده چي ، عوامو د درختو او ډبرو توسل شروع كړي دي او ځيني بيا
دوندي سختي كړې ده چي ، هغه څوك چي مشروع توسل هم كوي هغه ته مشرك
وايي .

بنه خبره داده چي ، اصله مسئله د ايات او احاديثو په رڼا كي ښكاره سي او زموږ
اهل سنت و الجماعة مسلك څرگندسي ، نو په دي اساس زه اول دا خبره كوم چي ،
دا موضوع ډېره پيراخه ده پر دي موضوع ډېر كتابونه ليكل سوي دي خو زه صرف
په مختصره طريقه يو څه بيان كوم . د الله تعالی په فضل سره .

توسل به لغت کي

التوسل (وسيله) عربي لغت دی. دغه لغت په قرآن او حدیث او په کلام عرب کي په شعر او نثر کي ذکر سوی دی.

ابن الاثیر رحمته الله په النهاية کي وايي:

الواصل. الراجب والوسيلة القربة والواسطة و مايتوسل به الى الشئ، و يتقرب به و جمعها وسائل

فيروز ابادي په قاموس کي وايي:

(وصل الى الله تعالى توسيلاً عمل عملاً تقرب به اليه كتوسل)

يو بله معنا هم ورته سته.

(المنزلة عند الملك والدرجة والقربة)

لکه څنگه چي دا معنا له حدیث شریف څخه هم معلومېږي چي نبي ع فرمايي:

(اذا سمعتم المؤذن فقولوا مثل مايقول. ثم صلوا على فانه من صلي على صلاة صلي الله عليه بها عشرًا. ثم سلوا الله اي الوسيلة فانها منزلة في الجنة لا تنبغي الا

العبد من عباد الله و ارجو ان اكون انلهو فمن سال لي الوسيلة حلت له الشفاعة .

136

مخكينو عباراتو ته په كتو سره موږ ته د توسل درې معناوي په لاس راځي.

اول: واسطة . دوهم: هغه عمل چي په هغه سره و الله تعالى ﷻ څوك په نژدې كيږي يعني مقبول عبادت . درېم: درجة او مرتبه .

اول مثال:

اللهم اري اتوسل اليك نبيك محمد ﷺ انتقضي حاجتي)

ژباړه: يعني يا الله ﷻ درته ستانبي ﷺ واسطه كوم چي زما اړتيا تر سره كړه.

دوهم مثال:

أُولَئِكَ الَّذِينَ يَدْعُونَ يَبْتَغُونَ إِلَىٰ رَبِّهِمُ الْوَسِيلَةَ أَيُّهُمْ أَقْرَبُ وَيَرْجُونَ رَحْمَتَهُ وَيَخَافُونَ عَذَابَهُ إِنَّ عَذَابَ رَبِّكَ كَانَ مَحْذُورًا. (البقرة آية 57)

د دغه ايات شريف به تفسير كي الحافظ ابن كثير رحمه الله د عبد الله بن عباس رضي الله عنه نقل كوي.

(ان امعنى الوسيلة فيها القرية)

136- سنن ابوداود حديث نمبر ۵۲۳.

هم داسي د مجاهد، ابي وائل، الحسن، عبدالله بن كثير، اسدي، ابن زيد هم داسي له نورو نه چي، هغوی نقل کوي له قتاده رضي الله عنه خه.

(اي تقربوا اليه بطاعته، العمل بما يرضيه)

وروسته ابن كثير رضي الله عنه وايي: دا هغه معناده چي په دې کي هيڅ اختلاف نسته.

درېم مثال:

(ثم سلوا الله لى الوسيلة فانها منزلة في الجنة: الحديث) ¹³⁷

کله چي موږ د توسل معنا وي وپېژندلې چي په معنی د واسطه، عمل مقبول، منزله، (مرتبه او درجه) ده اوس نو تقسيم د وسيلې کوو.

د توسل اقسام:

په اول تقسيم کي وسيله يا توسل پر دوه ډوله دی.

وسيلة كونية ، وسيلة شرعية

سيلة كونية ، هري هغي واسطې ته ويل کيږي چي طبعي وي، هغه که د انسان په خلقت وي او که د الله تعالی په خلقت وي. يوازي په دې واسطه سره د مقصود موندل

¹³⁷ - حواله سابقه:

وي. دغه ډول وسيله په مسلمان او كافر پوري تخصيص نه لري بېله فرقه ده. د دې قسم د مثال، اوبه واسطه او سيله د تندي لپاره د انسان، خوراك وسيله د مرتياده، كالي وسيله د ساتني د گرمي اوله يخني خخه، موتر وسيله ده د انتقال د يوه ځايه بل ځاي ته،

وسيله شرعية:

هغه واسطه، مرتبه، منزلت او عمل صالح دي چي، په طريقه شرعيه سره گرځول دي كوم چي د كتاب الله او سنت نبوي ﷺ څرگندوي، دغه طريقه د وسيلې خاص ده په مسلمان پوري.

دغه ډول وسيله خپل ډولونه لري چي په لاندې ډول دي.

(التوسل باسماء الله تعالى و صفاته)

(التوسل بعمل صالح قام به الداعي)

(التوسل بالانبياء ع)

(التوسل بدعاء الرجل الصالح)

(التوسل بالانبياء من قبل نبينا)

(التوسل بالاولياء كرام)

التوسل باسماء الله تعالى و صفاته

التوسل په اسماء الله او صفاتو سره يو جائز عمل دی، لکه څرنگه چې موږ دغه توسل په عام او قاتو او خاصو حالاتو کي کوو د مثال په توگه:

(اللهم اني اسالك بانك الرحمن الرحيم اللطيف الخبير ان تعافيني)

(اللهم اسالك برحمتك التي وسعت كل شيء ان ترحمني و تغفر لي)

د دغه ډول لپاره دليل دروا والي دغه ايت كريمه دی.

(وَلِلَّهِ الْأَسْمَاءُ الْحُسْنَىٰ فَادْعُوهُ بِهَا) سورة الاعراف ١٨٠

تاسي له الله تعالى ﷻ غوښتنه وكړئ او هغه ته وسيله رڼكي سي په اسماء حسنى سره هم داسي نور اياتونه هم سته چې پر جواز او روا والي د توسل د الله تعالى د اسماء حسنى او په حديثو کي هم د دې لپاره ډېر دلائل سته. زه دلته له هغي جملې څخه يو څو حديثونه رانقلوم.

يوه صحابي رضي الله عنه لمانځه کي د ناستي په وخت کي داسي وويل:

(اللهم اني اسالك يا الله الواحد الاحد الصمد الذي لم يلد ولم يولد، و لم يكن له

كفواً احد. ان تغفر لي ذنوبي انك انت الغفور الرحيم)

كله چې نبي عليه السلام له هغه صحابي څخه دغه وينا واورېدل نو نبي عليه السلام وويل:

(قد غفر له قد غفر له)¹³⁸

يو بل صحابي بيا په اتحيات كي داسي وويل:

(اللهم اني اسالك بان لك الحمد لاله الانت و حدك لا شريك لك المنان يا بديع
السموات ولاارض يا ذاالجلال والاکرام يا حي يا قيوم اني اسالك الجنة و اعوذ بك
من النار).

كله چي نبي عليه السلام له صحابي ﷺ خخه دغه وينا واورېدل. نو يې نورو صاحبه كرامو
ته وويل: تاسي پوهېږئ چي ، ده په خه شي باندي غوښتنه وكړه؟ صحابه كرامو ورته
وويل: الله تعالى ﷻ او د هغه رسول ﷺ په خبر دي. نبي عليه السلام ورته وفرمايل:

(والذي نفسي بيده لقد دعا الله به اسمه العظيم).

په بل روايت كي بيا داسي راغلي دي:

(الاعظم الذي اذا دعى به اجاب و اذا سئل به اعطى)

په يوه بل حديث شريف كي راخي كه پر چاغم ډېر سو دغه دعا دي وه وايي:

الهم اني عبدك و ابن عبدك او ابن امتك، ناصيتي بيدك، ماضى في حكمك،
عدل في قضاؤك، اسالك بكل اسم هولك سميت به نفسك او علمته احدمن
خلقك او انزلته في كتابك او استاثرت به في علم الغيب عندك ان تجعل القرآن

¹³⁸ - التوسل الى حقيقة التوسل بحواله ابوداؤد و ترمزي : ٣١ مخ.

ربيع قلبي، و نور صدري، و جلاء حزني. و ذهاب همي الاذهب الله همه و حزنه و اجد
له مكانه فرجا.¹³⁹

دغه احاديثو ته په کتو او هغه احاديثو ته په کتو چي د دې مشابه وي د ټولو څخه دا
معلوميږي چي، توسل د الله تعالی ﷻ په اسما الحسنی او صفاتو سره کول يو امر
مشروع دی او په داسي توسل سره الله تعالی ﷻ راضي کيږي هم ځکه، دغه مخکنی
توسل چي، ذکر سوی، د نبي ﷺ له لوري خپل امت ته درس کول سوی دی او نبي
ﷺ د دې لپاره راستول سوی دی چي د الله تعالی ﷻ بندگان يو داسي عمل وکړي
چي هغه د الله تعالی ﷻ رضا سبب وگرځي او د نبي ﷺ اقوال او اعمال ټوله زمونږ
لپاره زريعه د هدايت دي. الله تعالی ﷻ فرمايي:

﴿وَمَا آتَاكُمُ الرَّسُولُ فَخُذُوهُ﴾ سورة الحشر ٨

¹³⁹التوصل الى حقيقة التوسل مخ ٣١ په حواله ابوداود، ترمذي

التوسل بعمل صالح قام به الداعي

دا ډول توسل هغه توسل دی چې یو بنده خپل نېک عمل او عبادت و الله تعالی ﷻ وسيله کړي. هغه اعمال او عبادات چې د شريعت له لوري مشروع بلل سوي وي لکه: یو صالح بنده چې وايي.

(اللهم بايماني بك، و محبتيك، و اتباعي لرسولك اغفر لي)

(اللهم اني اسالك بحبي محمد و ايماني به ان تفرج عني)

دغسي توسل یو مشروع توسل او الله تعالی ﷻ په راضي کيږي. په دغه توسل باندې موږ ډېر دلائل لرو. هغه هم د قرآن او حديث دواړو څخه.

(الَّذِينَ يَقُولُونَ رَبَّنَا إِنَّنا آمَنَّا فَاغْفِرْ لَنَا ذُنُوبَنَا وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ، سورة ال عمران ١٦)

(رَبَّنَا آمَنَّا بِمَا أَنْزَلْتَ وَاتَّبَعْنَا الرَّسُولَ فَاكْتُبْنَا مَعَ الشَّاهِدِينَ..)

(رَبَّنَا إِنَّنا سَمِعنا مُنَادِيًا يُنَادِي لِلْإِيْمَانِ أَنْ آمِنُوا بِرَبِّكُمْ فَآمَنَّا ۗ رَبَّنَا فَاغْفِرْ لَنَا ذُنُوبَنَا وَكَفِّرْ عَنَّا سَيِّئَاتِنَا وَتَوَقَّنَا مَعَالِيبَ)

(إِنَّهُ كَانَ قَرِيبًا مِّنْ عِبَادِي يَقُولُونَ رَبَّنَا آمَنَّا فَاغْفِرْ لَنَا وَارْحَمْنَا وَأَنْتَ خَيْرُ الرَّاحِمِينَ)

دغه درې دلائل د کتاب الله تعالی څخه ما را نقل کړل مگر که موږ په کتاب الله کي و گورو دغسي ډېر اياتونه په لاس راځي.

د دغه ډول توسل لپاره ډېر احاديث سته چي يو بنده خپل نېک عمل و الله تعالی ﷻ ته وسيله کړی دی. د هغه نېک عمل په خاطر د الله تعالی ﷻ څخه د خپل مشکل د خلاصون غوښتنه وکړي او دا داسي توسل دی چي وسيله کوونکی يې د الله تعالی ﷻ مخلص بنده گان بلل کيږي او کومو کسانو چي په خپلو صالحو اعمالو وسيله نيولي هغه کسان الله تعالی ﷻ کاميابه کړي دي او خپل مقصد ته رسېدل دي. دا حديث صحاح را نقل کوي.

(عبدالله ابن عمر رضي الله عنه قال ، سمت رسول الله يقول انطلق ثلاثة رهط ممن كان قبلكم حتى او والامبيت الى غار فدخلوه فانحدرت صخرة من الجبل فسدت عليهم الغار. فقالوا، انه لاينجيكم من هذه الصخرة الا ان تدعوا الله بصالح اعمالكم. الحديث رواه البخاري.

عبدالله ابن عمر رضي الله عنه وايي: ماله نبي عليه السلام نه اورېدلي دي چي، درې نفره هغه تر تاسو مخکي وو. يعني په پخوا وخت کي دوی ولاړل د خوب يا استراحت لپاره يو غار ته. د غره نه يوه لويه ډبره د غار خولې ته را ولوېده. د غار خوله بنده سوه دوی په خپل مابين کي سره وويل: له دې ډبري څخه نه خلاصېږو مگر نه هغه وخت چي الله تعالی ﷻ ته خپل نېک عمل او عبادت وسيله نه کړو.

دغه حديث شريف ډېر اوږد دی ما نور پرېښودځکه؛ دا قصه ډېره مشهوره ده. په هر صورت توسل په عمل صالح او عبادت سره هغه توسل دی چي الله تعالی ﷻ او د هغه رسول خوښ بللی دی. الله تعالی ﷻ مور ته د داسي عمل او عبادت توفيق را

نصیب کړې چې مور یې هم الله تعالی ته وسیله کړو او د هغه په خاطر زموږ نه دغه
فتنې او عذابونه لیري کړې

امین ثم امین

التوسل بالانبياء

په مخکني بيانونو کي د توسل کوم حکم چي ذکر سو زما په اند په هغه کي به څوک اختلاف و نه لري ځکه؛ هغه اقسام په بنسکاره د ايات او حديث څخه معلومېدل مگر توسل په دې نورو قسمو نو کي لږ غوندي کسان سته چي اختلاف لري خو دغه اختلاف هم د ناپوهۍ له امله دی. که چيري موږ په احاديثو کي ښه پلټنه وکړو حق به خامخا راته څرگنديږي مگر نه هغه کسانو ته چي سترگي له حق څخه پټوي.

په هر صورت دغه بيان دی په بيان د توسل بالانبياء يعني د الله تعالی ﷺ انبياء وسيله کول. دا مسئله زموږ د اهل سنت والجماعت په مذهب يو جائز عمل دی مگر ځيني کسان داسي توسل نه منع کوي. دوی و دغه ډول توسل ته عبادت د عبادو وايي او حرام يې بولي. موږ اهل سنت والجماعت چي دغه ډول توسل جائز بولو ښه واضح دلائل لرو هغه دلائل زه اوس ستاسو په مخ کي ايردم. انشاء الله

دغه توسل پر دوه ډوله دی.

اول: د انبياء کرامو په ذات توسل لکه چي وايي:

(اللهم اني اتوسل اليك نبييک محمد ﷺ ان تقضي حاجتي.)

دوهم: يا الله! زه درته ستا پيغمبر وسيله کوم چي ته زما مقصد پوره کړه.

دوهم: د انبياء کرامو مقام، مرتبه، منزلت او درجه، الله تعالی ﷻ ته وسیله کول لکه چي وایو.

(اللهم اني اتوسل اليک بجاه محمد ﷺ و حرمته و حقہ ان تقضى حاجتي)

ژباړه: اي الله! زه د پېغمبر ﷺ هغه مقام چي له تا سره يې لري درته وسیله کوم چي ته زما اړتيا تر سره کړه.

د غېر مقلوډينو پېشوا محمد بن عبدالوهاب نجدي او غېر مقليدين ټول دغه دواړه ډوله د توسل منع بولي.

که موږ د نبي ﷺ احاديث او اسلامي سيرت ته په کتو سره د ژوند فيصله وکړو دابه راته معلومه سي چي دغه دواړه ډوله توسل جائز دي.

(ان رجلاً ضريراً أتى النبي ﷺ فقال ، ان يعافني فقال ان شئت دعوت و ان شئت صبرت و هو خير قال فادعه فامرہ ان يتوضأ فبحسن و ضوه و يصلي ركعتين و يدعو بهذا الدعاء اللهم اني اساء لك و التوجه اليک بنبيک محمد نبي الرحمة يا محمد اني اتوجه بک الی ربي في حاجتي تقضى اللهم شفعه في قال ابن حنيفه فوالله ما تفرقنا و طال بنا الحديث حتى دخل علينا كان لم يكن به ضرر التوصل الی حقيقة التوسل ١٥٨ مخ طبع بيروت.

ژباړه: يعني يوروند کس و نبي ﷺ ته راغی او ورته وپيل: اي د الله تعالی رسول! د الله تعالی ﷺ څخه و غواړه چي ماته صحت او بينايي راکړي. نبي ﷺ ورته وفرمايل: که ته غواړې چي دعا راته وکړه، دعا درته کوم او که ته صبر وکړې، صبر ستا لپاره ډېر ښه دی. دغه رانده کس ورته وويل: يا صبر نه سم کولای، دعا راته وکړه. نبي ﷺ ورته وفرمايل: ورسه ښه اودس تازه کړه، بيا دوه رکعته لمونځ وکړه وروسته دا دعا وکړه.

د اي پروردیگار ه زه درنه غواړم او ستا د پېغمبر محمد ﷺ درحمت د پېغمبر په وسيله تاته مخامخ کېږم چي، الله تعالی ﷻ زما حاجت تر سره کړې. يا الله تعالی! ﷻ زما اړوند د هغه شفاعت ومنه.

ددې حديث شريف څخه د توسل بالانبياء لپاره ښکاره جواز معلومېږي. هم دغه حديث د توسل بالانبياء لپاره ښه دليل دی.

کېدای سي ځيني کسان دا ووايي چي: دا توسل د نبي ﷺ په ژوند کي سوی دی موږ اهل سنت والجماعت تل دا وايو چي، توسل په نبي ﷺ هغه، که وفات وي او که ژوندي وي جائز بولو او عبادت د نبي لپاره کول، هغه که ژوندي وي او که وفات شرک او حرام يې بولو.

د دې حديث شريف په سند کي هيڅ شک نسته چي، دا حديث صحيح دی. د دې حديث شريف د سند اړوند محترم مولوي سيد محمود حکمي په خپل کتاب د

وهاييت د قرآن او سنتو په رڼا کي، ډېرښه معلومات را جمع کړي دي. د هغو معلوماتو څخه يو را نقل کوم تر څو تاسو ته هم څه ښه واضح سي. دی محترم وايي:

د دې حديث د سند او صحت په باب څه خبره نسته. ان چي شيخ ابن تيمه يې هم سند صحيح بولي او وييلي يې دي. له ابو جعفر څخه چي د حديث په سند کي دی مراد. هغه ابو جعفر خطمي دی او هغه د منلو وړ دی. د امام احمد رحمته الله عليه په مسند کي (ابو جعفر) د خطمي په لفظ ستايل سوی دی خو په صحيح ابن ماجه کي مطلق ابو جعفر راغلی دی.

د محمد ابن عبدالوهاب د ډلي معاصر رفاعي د دې حديث په باب وايي:

ولا شك ان هذا الحديث صحيح و مشهور و قد ثبت فيه بلا شك و لاريب ارتداد

بصر الاعمى بدعاء رسول الله ﷺ.¹⁴⁰

ژباړه: يعنې شک نسته چي، دا حديث صحيح او مشهور دی او په دې کي هم شک نسته چي يوه ډانده سپري د نبي عليه السلام په دعا سترگي و غړولي.

رفاعي په خپل کتاب التوصل کي وايي: دا حديث نسائي، طبراني، ترمذي او حاکم په خپل مستدرک کي را وړی دی او دی وروستيو دوو کسانو د (شفعه في) پرځای (اللهم شفعي فيه) را وړي.¹⁴¹

¹⁴⁰ - التوصل لي حقيقة التوصل : ١٥٨ مخ.

ليکونکی دا حديث له لاندنيو مدارکو څخه را نقلوي.

سنن ابن ماجه ۱ جلد، ۴۴۱ مخ د دار احياء چاپ. د محمد فواد عبد الباقي څېړنه
۱۳۸۵ حديث. ابن ماجه له ابو اسحاق څخه نقل کوي چي (هذا حديث صحيح)
بيا زياته وي. دا حديث ترمذي په ابواب الادعيه، کي را اخيستی دی او وايي:

(هذا حديث حق صحيح غريب) مسند بن حنبل. ۴ جلد ۱۳۸ مخ چاپ المکتب
الاسلامي بهروت. په درو طريقو را نقل کړی دی. مستدرک حاکم ۱ جلد: ۳۱۳ مخ
چاپ حيدرآباد افست.

د دغه حديث شريف د نقل وروسته وايي:

(هذا حديث صحيح على شرط الشيخين و الم يخرجها)

الجامع الصغير. سيوطي. له ترمذي. مستدرک او د حاکم څخه را نقل کړی دی. هم
دغسي التاج په ۱ جلد (۲۸۶) مخ کي را نقل کړی دی هم داسي نورو کتابونو را
وړی دی.

که موږ د دغو کتابونو ته وگورو. ايا د حديث په سند کي به د شک خبره پيدا سي؟
په هر صورت تاسي دا حديث له عربي ژبې سره يو بلد سړي ته ورکړئ، داسي يو
سړي ته چي، د (توسل بالانبياء) په مسئله کي يې د وهاييانو يا غېر مقلد پيښو له

ناندریو نه ذهن بهخي پاک وي او پوښتنه ځني وکړی چي، د پېغمبر ﷺ په هغه دعا کي چي رانده ته یې وښودل څه امر کړی دی؟ او هغه ته یې د دعا په قبلېدو کي څه لار ښوونه وکړه؟ له واره به درته ووايي چي، پېغمبر ﷺ ورته وویل چي، درحمت پېغمبر ﷺ وسیله کړه او له الله تعالی ﷻ څخه و غواړه چي حاجت دي پوره سي.

دا خبره له لاندنیو جملو څخه ښه معلومیږي.

الف: (اللهم اني اساء لك واتوجه اليك بنبيك)

ژباړه: اي الله! له تانه غوښتنه كوم او تاته ستا د پېغمبر ﷺ په مخ-مخ در اړوم. د (نبيک) ټکي په مخکني دوو جملو پوري اړوند دی. يو (اساء لک) او بل (الوجه اليک) په ښکاره وينا هم د نبي ﷺ په وسیله له الله ﷻ څخه سوال کوي. او هم د هغه ﷺ په وسیله الله تعالی ﷻ ته مخ کوي او له نبي څخه مراد خپله نبي ﷺ عليه السلام دی نه د نبي ﷺ عليه السلام دعا، او غرض دادی چي، د هغه ﷺ په دعا سره تاته مخ در اړوم. (متوجه کېږم) او په نتيجه کي د دعا غوښتنه له پېغمبر ﷺ څخه ده ځکه د دعاء د کلمې نه شتوالی او تقدير پر دې سر بهره چي بې ځايه او بې دليله ده. د بلاغت پر خلاف هم ده. د (توجه) منظور د پېغمبر ﷺ دعا ده نه د هغه ﷺ خپل ذات او دا فرادو دعا ته توجه څه خبره نه ده.

ب: د دې لپاره چې څرگنده سي چې له الله تعالی ﷻ څخه د سوال مقصد د پېغمبر ﷺ لاره او دهغه په وسیله خدای تعالی ﷻ ته توجه ده. د (نبیک) لفظ یې له (محمد نبی الرحمة) جملې سره توصیف کړی دی چې حقیقت څرگند او روښانه دی.

ج: د (یا محمد اني اتوجه بک الی ربي) جمله دانبيی چې نبی ﷺ دعا لپاره وجه ګرځوي نه د خپلي وجهي (توجه) لپاره د هغه دعا.

د: د (وشفعه في) جملې مطلب دادی چې، پرور دکاره. هغه ﷺ زما شفیع وګرځوي او زما په باب د هغه شفاعت ومنې.

په دغو ټولو جملو کې چې څه د څېړني او خبرو وړ وي، هغه په خپله پېغمبر اکرم ﷺ او د هغوی ﷺ ستر مقام دی او د پېغمبر ﷺ د دعا خبره نه ده او توسل بالانبیاء څه نوې خبره نه ده. دا مسئله د حضرت ادم علیه السلام له واقعي څخه ښه څرګند یري. په هغه واقعه کې راځي چې، ادم علیه السلام ته الله تعالی ﷻ مخصوص کلمات ور وښودل چې د هغه کلماتو د ویلو په خاطر یې د الله تعالی رضا حاصله کړه. الله تعالی ﷻ فرمایي:

(فَتَلَقَىٰ آدَمَ مِنْ رَبِّهِ كَلِمَاتٍ فَتَابَ عَلَيْهِ ۗ إِنَّهُ هُوَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ)¹⁴²

ژباړه: آدم علیه السلام له خپل رب ﷻ څخه ځیني خبري (کلمې) په خضوع او اطاعت سره زده کړي دي او په هغه سره یې توبه وکړه. رښتیا چې هغه الله تعالی ﷻ توبه قبلوونکی او مهربانه دی.

¹⁴² - سورة البقره : ۳۸ ایه،

د اسلامي امت مفسرين او محدثين د هغه کلمو په اړوند چي آدم عليه السلام ته د الله تعالی ﷻ لوري وربښودل سوي دي، داسي په خپلو کتابونو کي ليکي لکه: المعجم الصغير، مستدرک صحاح، دلائل النبوه، الدرمنثور، روح المعاني، هم داسي نور.

دغه ټولو مفسرينو د (کلمات) په تفسير کي د حضرت عمر رضي الله عنه هغه قول رانقل کوي کوم چي ده د نبي عليه السلام نه اورېدلی دی.

(لما اذنب ادم بالذنب الذي اذنبه رفع راسه الى السماء فقال اساء لك بحق محمد الاعفرت لي؟ فاوحى الله اليه و من محمد ﷺ؟ فقال تبارك اسمك. لما خلقتني رفعت راسي الى عرشك فاذا فيه مكتوب لا اله الا الله محمد رسول الله. فقلت انه ليس احد اعظم عندك قدر ممن جعلت اسمه مع اسمك فاوحى الله اليه يا ادم انه اخر النبيين من ذريتك ولولا هو لما خلقتك) ¹⁴³

ژباړه: يعني کله چي ادم عليه السلام خطا وکړه مخ يې اسمان ته کړ. ويې ويل: اي الله! ﷻ تاته د محمد ﷺ په خاطر سوال کوم چي، ما وبخښه. الله تعالی ﷻ واورته په وحي وويل: محمد ﷺ څوک دی؟ آدم عليه السلام ځواب ورکړ. زه چي دي څه وخت پيدا کړم عرش تمی وکتل ومي ليد چي پر ليکلي سوي و.

(لا اله الا الله محمد رسول الله)

¹⁴³- الدر المنثور: ۱ جلد، ۱۴۲ مخ. طبع بيروت

له خان سره مي وويل: محمد ﷺ د هغه الله ﷻ ستر مخلوق دی چي الله تعالی ﷻ بي نوم له خپل نامه سره يو ځای کړی دی، نو بيا و آدم ﷺ ته وحي وسوي چي، هغه ﷻ ستا د زامنو څخه ورستنی پېغمبر دی او که هغه نه وای ته مي نه پيدا کولې.

د دغه حديث شريف متن په ذکر سوي کتابونو کي يوشان نه دی مگر مضمون د ټولو يو دی او له دې حديث شريف څخه دا څرگنده سوه چي، په ايات کښي چي کوم لفظ (کلمات) ذکر سوي دی له هغه څخه نبي ﷺ مراد دی. هم داسي په قرآن کریم کي ډېر ځايونه سته چي د کلمې لفظ ذکر سوي او مراد ځني ستر شخصيتونه دي.

الله تعالی ﷻ فرمايي:

(يا مَرْيَمُ إِنَّ اللَّهَ يُبَشِّرُكِ بِكَلِمَةٍ مِّنْهُ اسْمُهُ الْمَسِيحُ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ آل عمران ٤٥ آيه

هم داسي نور اياتونه . په ټولو کي له کلمات څخه مراد ستر شخصيتونه دي او همدارنگه د تاريخ ، سيرت، احاديثو کتابو څخه دا خبره ښه معلومه ده چي ادم ﷺ د دعا په وخت کي نبي ﷺ وسيله کړی دی. دا خبره مخکي هم تېره سوه چي امام مالک رحمته الله عليه منصور دوانقي ته وويل:

(هو وسليتك ووسيلة ابيك ادم)¹⁴⁴

¹⁴⁴وفاء الوفاء ٤ جلد، ١٣٧٦ مخ.

ژباړه: يعني نبي عليه السلام ستا او ستا د پلار ادم عليه السلام وسيله ده. د دې مخکنۍ خبرو څخه موږ ته دوه مطلبه په لاس راغله اول وسيله جاتز عمل دی او دوهم: توسل بالانبياء هم روا دی.

که چيري غېر مقلديين د مطلق توسل څخه منگر سي او که د توسل بالانبياء څخه دواړي خبري يې باطلي دي. که دوی موږ ته په دې عمل کولو سره مشرک وايي او يا بدعات پسنده راته وايي دا اعتراض پر موږ نه دی ځکه؛ هغه دي زموږ په وړاندي د الله تعالی ﷻ او د هغه د رسول ﷺ ويناوي پرې دي. موږ د هغه د قول موافق عمل کوو.

په اصل کي د غېر مقل يدينو څخه خطا سوې ده چي، ځان ته د اهل حديث نوم ورکوي مگر نور مسلمانان يې تر سترگو بد ايسي. بې دريغه د مشرک الزام پر لگوي.

ونجا في بطن السفينة نوح	قد اجاب الله آدم اذ دعا
وهم الوسيطة والنجوم الطلع	قوم بهم غفرت خطيئه آدم

التوسل بدعاء الرجل صالح

دغه ډول توسل هم يو مشروع او روا توسل دی. دا توسل هغه دی چي، يو مسلمان ته يو تکليف او مصيبت ورسپړي نو دغه مسلمان يو داسي صالح او تقوا درلودونکي ته ورسپړي چي، هغه په کتاب الله او د هغه د رسول ﷺ په اقوالو خبر وي. يعني عالم وي يا ولي وي، يا سيدوي، يا زوي مور او پلار ته ورسپړي، يا شاگرد خپل استاذ ته ورسپړي چي، ته زما په حق کي دعا وکړه چي، زه ددې تکليف او مصيبت څخه خلاصون پيدا کړم او د الله تعالی ﷻ څخه و غواړه چي، زما کاميابي په برخه سي.

دغه ډول توسل يو مشروع عمل دی. د دې پرصحت باندي په حديثونو او شريعت کي خورا ډېر دلايل سته چي، زه له هغو څخه يو څو حديث د نموني لپاره را اخلم.

(عن عائشة قالت شكوا للناس الى رسول الله ﷺ فحطوا المطر فامر بمنبر فوضع له في المصلي الحديث) ¹⁴⁵

ژباړه: بې بې عايشه رضي الله عنها وايي: نبي عليه السلام ته خلکو د وچکالي (د باران د نه اورېدو) شکايت وکړ ويل يې. اې د الله ﷻ رسوله! ته دعا وکړه چي، الله تعالی ﷻ پر مور باران وکړي. د الله ﷻ پېغمبر ﷺ هم دعا وکړه په دې وخت کي باران وسو.

¹⁴⁵ - مشکواة اجلد: ۱۳۲ مخ.

خينو محدثينو را اخیستی دي چي يو صحرايي عرب پهغمبر ﷺ ته راغی او داسي
يې وويل:

(لقد اتيناك ومالنا بغير بط والا صبي يغط)

ژباړه: موږ تا ته په داسي حال كېن راغلي يو چي، نه مو اوښ سته چي، فرياد وكړي
او نه مو كوچني چي ويده سي او دا شعرونه يې وويل:

(اتيناك والعذراء بدمي لبانها)

و قد شغلت ام الصبي عن الطفل

ولاشيء هما ياكل الناس عرج نا

سوى الحنظل العامي و العلهز الغسل

وليس لنا الا اليك فرارنا

و اين فرار الناس الا الى الرسل.

ژباړه: يعني موږ تاته راغلي يو په داسي حال كې چي، داسو نو له سينو ويني خاخي،
موږ له خپل كوچني نه جلا كړاي سوي ده.

دومره څه را سره نسته چي، څوک يې و خوري (هن) هغه ترڅه مړه غونې سته چي د لوږي په کال خوړل کيږي او د وينو او کارغانو له غذا پرته نور څه نه لرو او د خلکو پنا ځای له پېغمبرانو پرته بل کوم ځای کيدای سي.

وروسته بيا:

(فقال رسول الله ﷺ يجز ردائه حتى سعد المنبر ، فرفع يديه . اللهم اسقنا غيثاً ...
فمرد النبي ﷺ يديه حتى القت السماء ... ثم قال الله درابي طالب لو كان
حيالقرت عينا . من ينشدنا قوله ؟ فقام علي بن ابي طالب و قال و كانك تريد يا
رسول الله قوله .

و ابيض يستسقي الغمام بوجهه

تمال اليتامي عصمه للارامل

يطوف به الهلاك من ال هاشم

فهم عنده في نعمه و فواضل

ژباړه: هغه سپين مخ چي په خاطر يې له وريځو څخه باران غوښتل کيږي او د يتيمانو پنا ځای او د بيوسو کونډو مرستندوی دی. د ب ري هاشم محتاجان تري راتپول وي او د ده له برکته په نعمتونو او بخشونو کي ډوب دي.

نبي عليه السلام وفرمايل:

هو زما مقصد همدا دی چي، و مولوست بيا حضرت علي عليه السلام دهغه د قصیدی یوه برخه ولوستله. بيا د بني کنانه قبیلې یو سړی ولاړ سو، یو خوبته یې وویل چي، د اول بیت مضمون یې دادی.

ژباړه: الله تعالی ﷻ ستاینه تالره ده. ستا شکر کوونکي بندگان ستاینه کوي. مور د پیغمبر ﷺ له مخه په باران او به سوو.¹⁴⁶

حافظ ابن عساکر رحمته الله وایي: د معاوية بن ابوسفیان په وخت کي وچکالي راغله. د دعا لپاره یې یزید بن الاسود الجرشني راوغوښت ورته ویې ویل:

(يا يزيد ارفع يديك الي الله . فرفع يديه ورفع الناس ايديهم الحديث)

ژباړه: يعنې اې یزیده د الله تعالی ﷻ ولورته لاس پورته کړه او دهغه ﷻ نه باران وغواړه او خلکو هم لاسونه د دعا لپاره پورته کړل.

په هر صورت. توسل د صالح سړي په دعاسره یو مشروع عمل دی. که څوک یو چاته ورسې چي دعا راته وکړه ډېر ښه کار دی. د دې م وضع لپاره په شریعت او په حدیثو کي ډېر مثالونه سته خو زموږ لپاره دومره بس دي

انشاء الله تعالی.

¹⁴⁶ - عمدة القاري : ٧ جلد، ٣١ مخ.

(التوسل بالانبياء من قبل نبينا)

مور اهل سنت والجماعت دا وايو، توسل په انبياء کرامو باندي جائز دی. هغه که ژوندی وي او که د وفات وروسته وي. يعني که زمور نبی وي او که مخکنی انبياء کرام وي. د دې توسل د جواز لپاره مور دغه حديث راوړو.

فاطمه د اسد لور چي، څه وخت وفات سوه. رسول الله ﷺ يې د مرګ په خبرېدو سره راغلی او سر ته يې کښېنوست او وې فرمايل:

(له مور څخه مي وروسته مور يې. يا الله ﷻ ته باندي ورحمېږه. بيا يې اسامه، ﷺ ابو ايوب ﷺ او عمر بن الخطاب ﷺ او يوتور مريي يې را وغوښتل چي قبر جوړ کړي. قبر جوړ سو. لحد يې پېغمبر ﷺ په خپل لاس جوړ کړ او خاوره يې په لاس کي را واخيسته او په قبر يعني په لحد کي په اړخ سو او دا دعا يې وکړه.

ژباړه: يا الله ﷻ چي ژوندي کول او مړه کول کوي او ته ژوندي يې او نه مړې مور مي فاطمه د اسد لور و بخښه او کور يې پراخه کړه. دخپل پېغمبر او له مانه د مخکنيو پېغمبرانو په خاطر. د (خلاصة الكلام) مؤلف وايي:

رواه الطبراني في الكبير والاسد و ابن حبان والحاكم صحيح و صحوه.....¹⁴⁷

¹⁴⁷- كشف الاستياب. ۳۱۲ مخ.

طبراني في الكبير والوسط كني روایات كړی او ابن حبان او الحاكم صحيح كړی
او تصديق كړی يې دی. سيد احمد ذيني د حلان په خپل كتاب (الرد السنية في
الرد على الوهابية) كني وايي:

مشهور محدث ابن ابي شيبه له جابر رضي الله عنه څخه دا احديث را نقل كړی دی او
همدارنگه ابن عبدالبر له ابن عباس رضي الله عنه او ابو نعيم له انس رضي الله عنه څخه راخيستی
دی او جلال الدين سيوطي بيا دا ټولي خبري په جامع كبير كې راوړي دي.¹⁴⁸

همداسي (الاستيعاب) ۴ جلد، ۳۸۲ مخ مسندرک حاكم: ۱ جلد. ۱۰۸ مخ
اصول كافي: ۱ جلد، ۴۵۳ مخ حلية الاولياء: ۳ جلد، ۱۲۱ مخ د توسل پر
مشرعيت دا حدیث شريف ډېر ښه دلالت كوي او د دغه حدیث د بيان د صحت لپاره
دغه كابونه وگورئ. كه تاسي دغه كتابونه مطالعه كړئ اړومرو به دا درته څرگنده
سي چي توسل په مخكنيو انبياء كرامو باندي هم جائز دی.

¹⁴⁸- الدرر السنية : ۸ مخ.

التوسل بالاولياء كرام

داسي نه ده چي توسل يواځي د اوس وخت د امت عمل دی بلکي د پيغمبرانو او تر هغه په راوړوسته زمانه کي د مسلمانانو چلند تل دا وچي، د الله تعالی ﷻ او اولياء کرامو ذات، مقام او منزل به يې وسيله کاوه چي، دلته يې يو څو بيلگي رااخلو.

ابن اثير عزالدين علي بن محمد عبدالکريم رحمته الله عليه په (اسد الغابة في معرفة الصحابة) کي ليکي، کله چي د حضرت عمر رضي الله عنه د خلافت په وخت کي وچ کالي سوه نو حضرت عمر رضي الله عنه د حضرت عباس رضي الله عنه په وسيله د باران غوښتنه وکړه. دلته تعالی ﷻ د هغه په وسيله هغوی په باران خړوب کړل سول او ځمکي يې سمسوري کړې.

حضرت عمر رضي الله عنه خلکو ته مخ کړ او وې ويل: په الله تعالی ﷻ قسم چي عباس رضي الله عنه، الله تعالی ﷻ ته زموږ وسيله دی او د الله تعالی ﷻ په وړاندي يو مقام او مرتبه لري.¹⁴⁹ همداسي پر دغه واقعه باندي احسان بن ثابت رضي الله عنه څو اشعار هم وويل.

سال الامام و قد تتابع جدبنا فسحقنى الغمام بغرارة العباس
عم النبي و صوالده الذي ورث النبي بذاك دون الناس

¹⁴⁹ - اسد الغابة: 3 جلد، 111 مخ.

احيا الاله به البلاد فاصبحت مخضرة الاجناب بعد الياس

ژباړه: امام داسي وخت د باران غوښتنه وکړه چې، قحطي پر ځای خپره وه او د اسمان وريځي د عباس عليه السلام په نورانيت خلک خړوب کړل. عباس عليه السلام د پېغمبر عليه السلام اکا او د پېغمبر عليه السلام د پلار سيال دی.

مقام او منزلت ورته له هغه نه په ميراث پاته دی الله تعالی جل جلاله هغه له مخه ځمکي ژوندي کړي او هر ځای تر نا امیدی وروسته سمسور سوی دی.

په اسد الغابة کي وايي:

(و لما سقي الناس طفقوا يتمسحو بالعباس و يقولون، هنياً لك ساقى الحرمين)

150

ژباړه: کله چې باران هر ځای ته ورسېد، خلکو به تبرو کاً د عباس عليه السلام پر بدن ځانونه منبل او ورته ويل به يې. اي د دواړو حرمينو ساقی! آفرين.

د دغي واقعي يوه برخه يې په صحيح البخاري کي هم راغلي ده. داسي چې دوسيلة کول يو مصداق هم د عزتمنو اشخاصو او د منزلت د خاوندانو وسيله کول چې په خپله د داعي او متوسل تر منځ د نژدېکت او وړتيا سبب گرځي.

تر دې به بل روښانه تعبير د وسيله کولو لپاره څه وي.

150- خواله سابقه ک

(هذا والله الوسيلة الى الله والمكان منه)

جلال الدين سيوطي رحمه الله په خپل کتاب (المواهب اللدینه بالمنح المحمدیه فی السیرة النبویة) کې وایي: کله چې حضرت عمر رضی الله عنه د حضرت عباس رضی الله عنه په وسیله د باران غوښتنه وکړه ویې ویل:

خلکور سول الله صلى الله عليه وسلم به عباس رضی الله عنه ته د پلار په سترګه کتل، په ده پسي ولاړسې او الله صلى الله عليه وسلم یې خپله وسیله وګرځوی. په همدې څرګندونو کې د توسل (وسيلة کول) جواز پروت دی او د هغو کسانو نظر چې، بیخي او یاله په غمبر صلى الله عليه وسلم څخه پرته توسل نه مني باطل سوی دی.¹⁵¹

امام حسین رضی الله عنه بهد روژې د میاشتي په راتلو سره داسې دعا کول.

ژباړه: ای الله صلى الله عليه وسلم تا څخه د دې میاشتي او د هغه چا پر مخ دعا غواړم چې، د دې میاشتي له اولي شپې څخه تر پایه پوري ستا نمانځنه کوي. هغه که ستا ملائیکه وي، که نبي مرسل دي او یا ستا کوم ګران نېک بندګان دي.

امام شافعي رحمه الله به ویل: د نبي صلى الله عليه وسلم کورنۍ الله صلى الله عليه وسلم ته زما وسیله ده او د همدوی په وسیله امید لرم چې، ماته به زما عمل نامه په راسته لاس کې راکړي.¹⁵²

151- المواهب ۳ جلد، ۳۸۰ مخ. فتح الباري ۲ جلد، ۴۱۳ مخ.

152- الصواعق المحرقة: ۱۷۸ مخ.

په هر صورت زموږ د اهل سنت والجماعت دا عقیده ده چې، توسل (وسیلة کول) په هغه مخکنی ټولو اقسامو جائز ده پر دې اقسامو سر بېره زموږ دا هم عقیده ده چې، د نبی ﷺ په ورېښتانو، نوکانو، کالو، هم داسی نورو باندي توسل کول جائز دی.

دغه د توسل په مسئله کې غیر مقلیدین زموږ سره مخالف دي. ځینی بیا دا وایي: توسل په ژوندوني کې سته یعنی د نبی په ژوند کې په نبی توسل، د ولي په ژوند کې په ولي توسل کول جائز دي اگر که وفات سي بیا توسل نسته.

د توسل بیان خورا پیراڅه بیان دی مگر ما ستاسو حضورته یواځي خپله د اهل سنت والجماعت عقید لږ قدری روښانه کړه، که د چا شوق وي چې په دې مسئله ښه ځان پوه کړي د دغه لاندی کتابونو مطالعه دي وکړي. په دې کتابونو کې د مخالفینو د لائل هم ورسره ذکر سوی دي. په ځینو کې دومره وضاحت سوی وي چې د دغی مسئلې لپاره یې ځانگړی باب اېښی دی او ځینو بیا اشاره ورته کړې ده.

ردالمختار بهامش: ۱ جلد، ۳۸ مخ.

احیاء العلوم: ۲ جلد، ۲۴۷ مخ.

فیض الباری: ۲ جلد ۴۵ مخ.

امدادالفتاوه: ۲ جلد، ۱۲۸ مخ.

عقائد د یوبند: ۲۲۰ مخ

شواهد الحق: ۸۲ مخ

اشعة اللمعات: ۱ جلد، ۷۱۲ مخ

شرح الصدور: ۱۲۹ مخ

البصائر: ۳۳ مخ

هم داسي نور کتابونه هم سته چي د توسل د وضاحت لپاره ډېر ښه بيان کوي.

اولياء راهست قدرت ازاله

تېر جسته بازيگر داند زراه

قوله: خوردې او مالګې له زیارته را اخیستل جائز بولو...

د خوردو را اخیستل له زیارتونو څخه مسلمانان د دې لپاره کوي چې، دوی په دې سره تبرک حاصله وي. په خوردو سره د امراضو دفع کول داسې نه ده چې، دا شرک دی او یا مسلمانان په خورده سره قضاء الهي باطله وي بلکې داله دې امله ده چې مسلمانان ورته درناوی لري. د نبی ﷺ د قبر مبارک خاوري او د اولیاء کرامو د زیارتونو خاوري هم داسې نوري ټولي یورقم خاوري دي. ټولي یورقم مالګې دي مګر کله چې د دې خاوري او مالګې نسبت و نبي ﷺ ته یا یو ولي ته وسي د هغه په خاطر یې مور مبارکي بولو.

بگفتا من ګلي ناچیز بودم ولیکن مدتي با ګل نشستم

جمال همنشین در من اثر کرد و ګر نه من خاکم که هستم

تبرک حاصلول په داسې شیانو سره چې، د هغو نسبت د الله تعالی ﷻ و سترو دوستانو ته سوی وي. مور اهل سنت والجماعت یې جائز بولو.

ځیني کسان و دغسي عمل ته شرک وایي لکه: د محمد بن عبدالوهاب نجدی پیروان. ښه خبره به دا وي چې مور دا مسئله د آیات او حدیث په رڼا کې روښانه کړو تر څو دا معلومه سي چې هغه مسلمانان چې د اولیاء کرامو د اثارو تبرک کوي چې، ایا دا عمل د دوی شرک دی او که د نبی ﷺ او د الله تعالی ﷻ دوستانو سره مینه او محبت دی. په دې اړه الله تعالی ﷻ په قرآن کریم کې فرمایي:

(اذْهَبُوا بِقَمِيصِي هَذَا فَأَلْقُوهُ عَلَىٰ وَجْهِ أَبِي يَأْتِ بَصِيرًا وَأْتُونِي بِأَهْلِكُمْ أَجْمَعِينَ ...)

ژباړه: زما دغه قميس در سره يو سئ او زما د پلار پر مخ باندي يې و غوروي، د هغه د سترگو بينايي به بيرته ورکړل سي او خپله ټوله کورنۍ ماته راولي.

نو که اوس يو مسلمان د نبي عليه السلام د قبر خاوره د نور اولياو کرامو د قبرونو خاوري د تبروک لپاره و کاروي او په هغه کي تبرک ولټوي او ووايي چي، الله تعالی په دې خاورو او مالگه کي داسي تاثيرات او برکات ايښي دي. د وخت د پېغمبر حضرت يعقوب عليه السلام پيروي وکړي نو ولي ورته مشرک وويل سي.

او که موږ د نبي عليه السلام و تاريخ ته وگورو. صحابه کرامو به د نبي عليه السلام په حضور کي د ده په نارو، د اوداسه په ابو، ورهښتانو تبروک کاوه. که چيري دغه تبرک حرام وای، نبي عليه السلام به دوی منعه کړي وای. زه د دې خبري د اثبات لپاره يو څو احاديث مبارکان درته را اخلم.

(عن انس بن مالك رضي الله عنه قال: كان النبي ﷺ يدخل بيت ام سليم فينام علي فراشها وليست فيه قال: فجاء ذات يوم فنام علي فراشها فانت فليل لها هذا النبي ﷺ نائم في بيتك علي فراشك قال فجاءت وق د عرق واستنقع عرقه علي قطعة اديم علي الفراشف فتحت عتيدها فجعلت تنشف ذلك العرق فتعصره في

قواریرها ففرع النبي ﷺ فقال ما تصنعين يا ام سليم فقالت يا رسول الله نر جو برکته لصبياننا قال اصبت .¹⁵³

د دې حدیث شریف خلاصه داده چې نبي ﷺ بیده و. د ده مبارک بدن خوله کړې وه. ام سليم ﷺ دغه خوله په نینینه کې اچول. نبي ﷺ چې کله پوه سو پوښتنه یې وکړه. ام سلم دا څه په کوي؟ ام سليم ﷺ ورته وویل: زه اراده لرم چې په دې سره تبرک حاصل کړم د خپلوماشومانو لپاره (یعني ستا سو دغه مبارکه خوله خپلو ماشومانو ته د خور دې او تبرک په خاطر ورکړم.

(عن انس رضي الله عنه ان رسول الله ﷺ لما حلق راسه، كان ابو طلحة اول من اخذ من شعره) .¹⁵⁴

ژباړه: حضرت انس رضي الله عنه وايي: کله چې نبي ﷺ خپل سر مبارک وخرایه، ابو طلحه ﷺ اول کس و چې، د نبي ﷺ وربښنان یې واخیستل.

(عن ابن سيرين قال: قلت لعبيدة عندنا من شعر النبي ﷺ اصبناه من قبل انس او من اهل انس فقال لان تكون عندي شعرة احب الي من الدنيا وما فيها) .

155

¹⁵³ - صحيح مسلم: ٢ جلد، ٢٥٧ مخ.
¹⁵⁴ - صحيح البخاري: ١ جلد، ٢٩ مخ.
¹⁵⁵ - صحيح البخاري: ١ جلد، ٢٩ مخ.

ژباړه: ابن سيرين وايي: ما وعبيدة ﷺ ته وويل: زما څخه د نبي ﷺ وړېښنان سته، هغه ماته د انس ﷺ يا د انس ﷺ د کورنۍ له خوا را کول سوي دي. دغه وړېښتان ماته تر دواړو جهانونو ارزښتناک او غوره دي.

تا سو فکر وکړئ چي، د نبي ﷺ وړېښتان دوی د څه لپاره ساتل؟ او ولي دومره په خوشحاله وو؟ داد دې لپاره چي دوی به تبرک په حاصل او د خور دې کار به يې ځيني اخیسته.

(ابا حنيفة يقول خرج علينا النبي ﷺ بالهجرة فاتي بوضوء فتوضاء فجعل الناس ياخذون من فضل وضوء فيتمسحون به، الحديث)¹⁵⁶

ژباړه: يعني د نبي ﷺ د اوداسه له ابو څخه يو څه پاته سوي. صحابه کرامو دغه اوبه پر بدن و موبلې، لاسونه او مخونه يې په مسح کول، لپاره د تبرک.

هم داسي په بل حديث شريف کي راځي:

(ثم توضاء فشربت من وضوءه)

ژباړه: يعني نبي ﷺ ماته دعا وکړه. زما تر سر يې لاس را تېر کړ، بيا نبي ﷺ او دس وکړ. ما هغه پاته سوي اوبه د اوداسه و څښلې.

¹⁵⁶ - صحيح البخاري: ١ جلد، ٣١ مخ.

صحابه کرامو د نبي عليه السلام په اثارو دومري تبرک حاصل او چي کله به دوی ته د نبي عليه السلام د اوداسه اوبه ورسېدي. د تبرک او خور دې په نیت به يې څښلې او کله کله به، د دغه اوبو پر سر خبره جنجال ته ورسېده. لکه په حاشیه کي چي وايي:

(کادو یقتلون علی وضوءه)

هم داسي ډېر احاديث سته چي د نبي عليه السلام په نارو مبارکو، ورېښتيانو او هم د غسي نورو باندي صحابه کرامو تبرک کاوه. او د خوردې لپاره يې خوړل. مور چي کوم احاديث رانقل کړل، په دې ټولو کي د صحابه کرامو مينه او محبت و د نبي عليه السلام سره چي، د نبي عليه السلام په اثارو کي به يې تبرکات لټول.

د محمد بن عبدالوهاب پيروان چي خلک د انبياوو او اولياوو د اثارو له تبرکاتو منع کوي. داسي فکر کوي چي، د مري احترام د هغه عبادت دی. په داسي حال کي چي په اسلام کي د عبادت لپاره ټاکلی حد او پولې سته او داسي نه ده چي، هر احترام به عبادت وي.

مور اهل سنت د اوياو ايا احترام عبادت دی که احترام عبادت وي نو تاسو د دې ايات او احاديث په اړوند څه وایاست.

﴿إِذْ قَالَ يُوسُفُ لِأَبِيهِ يَا أَبَتِ إِنِّي رَأَيْتُ أَحَدَ عَشَرَ كَوْكَبًا وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ رَأَيْتُهُمْ لِي سَاجِدِينَ...﴾

د دغه ايات شريف په تفسير کي ابن کثير رحمته الله عليه وايي:

(ان الاحد عشر كوكبا عبارة عن اخوته و كانوا احد عشر رجلا سواه و الشمس والقمر
عبارة عن ابيه و امه، روي هذا عن ابن عباس والضحاك)

ژباړه: يعني يو ولس ستوري عبارت د يو ولس ورو زېڅخه دي، ماسېوا د ده
عليه السلام څخه او د لمر او سپوږمۍ څخه مراد د يوسف عليه السلام پلار او مور دي.

هم داسي د نبي عليه السلام په معجزاتو کي راځي چي، درختي و نبي عليه السلام ته سجده
وکړه. اوس زموږ پوښتنه داده، ايا دا سجده کول د يوسف عليه السلام په قصه کي او د
درختي سجده و نبي عليه السلام ته د احترام په خاطر وه او که د عبادت په خاطر؟. اړو مرو
به تاسي وياست چي دا د احترام په خاطر وه، نو کله چي احترام يو امر مشروع دی،
نو موږ هم د انبياء کرامو او اولياء کرامو و اثارو ته د احترام په سترگه گورو او په
هغه کي د ځان لپاره تبرک لټوو.

(عثمان بن عبدالله بن موهب رضي الله عنه قال: ارسلني اهلي الي ام سلمة بقدر من ماء
وكان اذا اصاب الانسان عين او شئ بعث اليها مخضبة فاخرجت من شعر رسول
الله ﷺ و كانت تمسكه في جلجل من فضة فحضضته له فشرب منه قال فاطلعت
في الججل فرايت شعرات حمراء) .¹⁵⁷

عثمان بن عبدالله وايي: زه واستولم خپل اهل يعني کورنۍ د ابو په يوه کاسه سره.
ام سلمة رضي الله عنها ته. داسي عادت وو چي، کله به يو انسان ته د سترگو ناجوړي او يا نظر

- مشکواة: ٢ جلد، ٣٩٠ مخ. 157

او يا يو بل مرض ورسېدی هغه به يې ام سلمة رضي الله عنها ته استوی. په يوه پياله د اوبو سره. ام سلمة رضي الله عنها د نبي عليه السلام ورېښتان مبارک را و ایستل. دې دغه ورېښتان د زرو په لوبښي کي ساتلي وو. دغه ورېښتان به دې په اوبو کي وښورول بيا به وڅښل سول. مور اهل سنت والجماعت و دغو ټولو احادثو ته په کتلو سره دا حکم کوو چي د خوردې څښل په نيت د تبرک جائز دي.

که څوک دا پوښتنه کوي چي، دا خود نبي عليه السلام د اثارو خصوصيت دی مگر په نورو مخلوقاتو کي دا خصوصيت نسته.

مور يې په دې اړوند داسي ځواب کوو. ايا يعقوب عليه السلام د يوسف عليه السلام قميص د تبرک په خاطر پر مخ نه و اچولی. او بل د نبي عليه السلام د اثارو بر سپره هغه دي د بيت الله شريفي خاوري د خوردې لپاره په نيت د تبرک وړل جائز دی. لکه په ردالمختار کي چي وايي:

(لا باس باخراج التراب والا حجار التي في الحرام و كذا قيل في تراب البيت
المعظم اذا كان يسير اللتبرک)¹⁵⁸

په دې کي هيڅ باک نسته (يعني جائز ده) خاوري شگي د حرم شريف را ایستل هم داسي خوردې د بيت الله شريفي خاوري د تبرک او خوردې لپاره. هم داسي (الحموي على الاشباه والنظائر) کي وايي:

¹⁵⁸ - ردالمختار ۲ جلد. ۳۷۸ مخ.

(اما ان اخزه للتبرک فجاؤز کما قالوا في تراب الكعبة)¹⁵⁹

ژباړه: د مسجدو خاوري اخیستل د تبرک لپاره جائز دي لکه څرنګه چې، د مکې شریفې خاوري د تبرک لپاره اخیستل جائز دي.

هم داسې پیر طریقت صاحب شریعت محترم حاجي اغا صاحب رحمته الله علیه متن هم د خوردي د جائز والي لپاره ځينو کتابونو ته اشاره کړې ده.

دی مبارک وایي: کله چې امام بخاري رحمته الله علیه وفات سو، د امام بخاري رحمته الله علیه د قبر د خاورو بوی د مشکو و. خلکو بعد امام بخاري رحمته الله علیه د قبر خاوري د تبرک او خور دي لپاره وړلې. حاجي اغا صاحب رحمته الله علیه و دغو کتابونو ته حواله کړې ده.¹⁶⁰

د دي مخکنې ټولو عباراتو څخه دا خبره ښکاره سوه چې، د انبياء کرامو او اولياء کرامو، د کعبې شریفې او مساجدو څخه خاوري، مالګي، لرګي، شګي او داسې نور د تبرک او خوردي لپاره وړل جائز دي.

¹⁵⁹ - حموي ٤ جلد، ٥٤ مخ.

¹⁶⁰ - مرقات ١ جلد، ١٥ مخ. تيسرالقاري : ١ جلد، ٦ مخ. شيخ الاسلام برهامش تيسرالقاري : ١ جلد، ٩ مخ. رحمت بيان : ١ جلد، ١٧٧ مخ.

قوله/دور اسقاط جائز بولو.....

دور اسقاط يا د اسقاط د دورې په مسئله کي د نن وخت م تعصب کسان غېر مقلوډين ډېر سخت مخالفت کوي. و دور اسقاط ته د بدعات او حرام په سترگه گوري. د دور اسقاط د ابطال لپاره ډول ډول دلائل راوړاندي کوي آن چي دا خپل بې مفهومه اواز يې د عوامو تر غوږ او ذهنونو پوري هم رسولي دي. امت مس م له يې په تشويش کي اچولي دي. د دې مسئلې اړوند دوخت علماء کرامو د خپل مسئوليت له مخي پر دې موضوع ډېري نې رسالې ليکلي دي او هر يوه يې ډېر واضح او قناعت کونکي دلائل وړاندي کړي دي. کوم اشخاص چي په ځان کي د ادراک ماده ولري. هغوی ډېر ژر دغه دلائل قبول کړي. مگر نه هغه اشخاص چي منکر او معاند دي. زه به د دې موضوع اړوند يو څه بحث نور هم اضافه کړم. الله تعالی ﷻ ته اميد لرم چي قناعت وړ به وي.

حيلة الاسقاط

حيلة الاسقاط يو مرکب اضافي دی د حيلة اضافه و اسقاط ته سو ی دی کله چي جمله مرکبه سي. هلته ضروري ده چي، د مضاف او مضاف اليه جلا جلا تشریح وسي ځکه؛ د مرکب پېژندل موقوف پر اجازو و دی.

(حيلة) د بخاري په حاشیه کي وايي: (حیل جمع ده او مفرد يې حيلة ده او حيلة ويل کيږي. هغه مباح کار يا خبري ته چي په هغه سره يو مقصد ته په پته او خفيه توگه څوک ورسپړي.¹⁶¹

دې ته ورته نورو علماء کارمو هم د حیلې تعريف کړی دی. فتح الباري کي وايي:

(الحيلة مايتوصل به الى مقصود بطريق خفي مباح)¹⁶²

په مفردات کي وايي:

(الحيلة مايتوصل به الى حالتٍ مافي خفية)¹⁶³

په الاشباه والنظائر کي واي:

(الحيلة هي تقليب المنكر حتي يهتدي الى المقصود)¹⁶⁴

¹⁶¹- بخاري: ٢ جلد، ١٠٢٨ مخ.

¹⁶²- فتح الباري: ١٢ جلد، ٢٧٤ مخ.

¹⁶³- مفردات ١٣٨ مخ.

¹⁶⁴- الاشباه والنظائر: ٤١٧ مخ.

(الاسقاط) اسقاط مصدر دی د باب الافعال ثخه د سقط، يسقط ثخه دی مذکر دی په معنا د ذمه فارغولو دي هغه چي د چاپر ذمه وي.

کله چي حيلة الاسقاط سره مرکب سي، بيا ويل کيږي ساقطول يا فارغول د ذم ې ده د لمانځه، روژې هم داسي له نورو ثخه، کوم چي په خپل وخت کي لازم سوي وو پر مکلف باندي.

کله چي موږ معنی د حيلة الاسقاط و پېژندل اول به اثبات د نفسی حيلې په ایت او حديث سره وکړو،

انشاء الله تعالى.

اثبات د نفسي حيلي

د نفسي حيلي د اثبات لپاره په قرآن کریم کي واضح دلائل موندل کيږي. فکر نه کوم چي له دغسي واضح دلايلو څخه يو عاقل ان کار وکړي. الله تعالی ﷻ يوسف عليه السلام په واقعه کي وايي:

(كَذَلِكَ كَذَبْنَا لِيُوسُفَ مَا كَانَ لِيَأْخُذَ أَخَاهُ فِئْتِنَا بِالْمَلِكِ، سورة يوسف ٧٢.)

ژباړه: همدارنگه مور يوسف عليه السلام ته حيلو ورزده کړه لپاره د ورور خپل (بنيامين) چي ځان سره يې را وگرځوي.

(کما احتال يوسف عليه السلام لآخيه) منهاج السنن لمفتي فريد، ٤ جلد ٢٢ مخ.

ژباړه: لکه څنگه چي حيله جوړه کړه يوسف عليه السلام د خپل ورور لپاره.

الله تعالی ﷻ د ايوب عليه السلام په اړوند فرمايي:

(وَخَذَ بِيَدِكَ ضَرْبًا فَضْرَبَ بِهِ وَلَا تَحْنُتْ)

ژباړه: او ونيسه په لاس خپل يومت خاشي، نارې، وروسته ووهه په دغو سره خپله بنځه او ځان مه حانت کوه.

(هذه رخصة من الله تعالى لعبده ورسوله ايوب عليه السلام فيما كان من حلفه ليضربن

امراته مائة سوط فقييل حلفه ذلك لبيعهما ضفايرها وقيل لانه عرضها الشيطان في

صورة طبيب يصف لها الدواء لايوب عليه السلام فاتته و اخبرته فعرف انه الشيطان فحلف
اه (البدايه والنهاية. اجلد، ٢١٠ مخ.

ژباړه: يعني حضرت ايوب عليه السلام ته الله تعالى ﷻ خپل قسم څخه د حانت كېدو يعني
خلاص والي لاره ور وښودله چي، قسم يې كړي و چي، خپله بي بي به سل لښتي
وهي ځكه چي، هغې خپلي كوڅې لپاره د نفقې د ايوب عليه السلام بېله اجازې د ده
خرڅي كړي وې او يا داچي، شيطان په شكل د يوه طبيب دې ته د يوې دوا مشوره
ور كړې وه حال داچي دې شيطان نه پېژانده او د ايوب عليه السلام اجازه هم نه وه.

(فقال الله تعالى و خذ بيدك ضغثا فاضرب به ولا تحنث الاية و قد استعمل كثير
من الفقهاء هذه الرخصة في الاحكام من الايمان والنذر و توسع اخرون حتى و
ضعوا هذه . الاية في كتاب الحيل) البداية والنهاية : ١ جلد : ٢٢٠ مخ .

د اقول د الله ﷻ چي (وخذ بيدك) په تحقيق سره ډېرو فقهاو د اقول رخصت لره
استعمال كړي دي . په ځينو احكامو لكه د قسمونو او نذرونو كي او ځينو نورو بيا
وسعت وركړي دي تر دې چي دا ايت شريف يې په كتاب د حيلو كي اېښي دي .

(و في المحيط باب مشروعية الحيل د ليلها قصة ايوب عليه السلام)

ژباړه: او په محيط كي په باب د روا والي د حيلو كي يې هم د ايوب عليه السلام قصه دليل
گرځولې ده او بل د ابراهيم عليه السلام د واقعي څخه د حيلې ثبوت معلومېږي .

(و کما روي ابراهيم عليه السلام في ثلاثة مواضع الاول: ماقال في شان امراته هذه
 اختى و الثاني: بل فعله كبير هم ولثالث قوله اني سقيم والتشريح في الكتب و هذ
 اليس موضع التفصل) منهاج السنن . ٤ جلد ٢٢ مخ .

ژباړه: او لکه څرنگه چې خبره پته کړه ابراهيم عليه السلام په دريو ځايونو کې لومړی هغه
 چې د خپلې بي بي په شان کې يې وويل چې، دامې خور ده. دوهم هغه چې د بتانو د
 ماتولو په اړوند يې وويل چې، دا کار دغه لوی بت کړی دی او دريم هغه چې،
 نمروديانو ته يې وويل چې، زه مريض يم. تشريح يې په نورو کتابو کې وگورئ. دا
 ځای د تفصيل نه دی. د حيلې جواز د دې واقعې نه هم ثابتیږي، هغه واقعه کومه
 چې رسول الله ﷺ د يوه مريض سړي چې واده يې هم نه و کړی د حد زنا په باره کې
 يې حيله جوړه کړه چې تفصيل يې په لاندې ډول دی.

(قالوا ما راينا باحد من الناس من الضر مثل الذي هو به لو حملنا اليك لتفسخت
 عظامه ما هو الا جلد على عظم فامر سول الله ﷺ ان ياخذوا له مائة شمراخ فاضربوه
 بها ضربة واحدة)¹⁶⁵

ژباړه: رسول ﷺ ته صحابه کرام راغله چې، د دغه سړي غوندي مريض مور په
 خلکو کې نه دی ليدلی، که يې مور تاته راوړو نو هډونه يې ماتېږي او په بدن يې
 خالص پستوکی پاته دی. وروسته رسول الله ﷺ خپلو اصحابو کرامو ته وفرمايل
 چې، سل بناخه وږي د خرما راوړئ او په يو واريې پرې ووهئ.

¹⁶⁵ - ابوداؤد: ٢ جلد، ٦١٤.

(إذا حدث احدكم في الصلوة فليأخذ بانفاه حتى يظن الناس انه رفعه)

ژباړه: کله چې له تاسو نه څوک په لمانځه کې بې اودسه سي، نو خپله پزه دي ونسي ترڅو نور خلک دا فکر وکړي چې پزه يې ويني سوي ده.

د دې مخکې بيان څخه دا ثابتېد سوې چې، مطلق حيله هغه حيله چې د شريعت سره موافقه وي روا او جائز ده او که د شريعت خلاف حيله وي بيا حرامه ده لکه څنگه چې دې خبرې ته عيني شرح بخاري کتاب الحيل کې اشاره کړې ده.

(الحيل للفرار عن الحرام و التباعد عن الوقوع في الاثام لابس به بل هو مندوب اليه و اما الاحتيال لابطال حق المسلم فاثم و عدوان و قال النسفي في الكافي عن محمد بن الحسن قال ليس من اخلاق المسلمين الفرار عن احكام الله بالحيل الموصلة الي ابطال الحق)

ژباړه: هغه حيلې چې لپاره د تېبنتې وي، له حرامو څخه او يا لپاره دلري والي وي له پرېوتو څخه په گناهونو کې. نو مباح دي بلکې غوره سوې دي او کومه حيله چې د مسلمان د حق د باطلولو لپاره وي پس هغه گناه ده او ظلم دی او نسفي صاحب په کافي کې، د محمد بن حسن څخه روايت کوي چې، وايي: دا د مؤمنانو له اخلاقو څخه نه ده چې، څوک تېبنته وکړي له حکمونو د الله تعالی ﷻ څخه په سبب د هغو حيلو کوم چې انسان حق باطلولو ته رسوي.

کله چي نفس حيله ثابتته سوه فکر نه کوم چي يو متعصب شخص دي هم د حيلې
خخه منگر سي. مگر زموږ او د غېر مقلدینو د اختلاف مسئله (حيلة الاسقاط) ده.
و دغي حيلې ته غېر مقلدین بدعات وايي او دا وايي چي، د دې حيلې لپاره
شرعي دليل نسته موږ اهل سنت والجماعت وايو:

(ما راه المؤمنين حسن فهو عند الله حسن)

کوم شی چي مسلمانان يې خوښ و بولي هغه د الله تعالی په وړاندي هم خوښ دی.
موږ هم دا وايو چي دغه حيله د امت علماء کرامو خوښه کړې او په دې حيلې کولو
باندي يې اسرار هم کړی دی او کوم شی او کار چي د امت علماء کرامو خوښ بللی
وي و هغه کار ته بدعت او حرام ويل راته سخته گناه معلومېږي. د شواهدو په خاطر
د امت د علماء کرامو د کتابونو يو څه عبارات درته رانقلوم.

په رد المختار کي وايي:

(ولو لم يكن له مال اي اصلاً او كان ما اوصي به لا يفي زاد في الامداد او لم يوصي
بشي يستقرض ورثه نصف صاع مثلاً ويدفعه لفقير ثم يدفعه الفقير للموارث ثم و
ثم حتى يتم .¹⁶⁶

په فتواي هندیة کي وايي:

¹⁶⁶ - ردالمختار: ۱ جلد، ۴۹۲ مخ. طبع بيروت

(و ان لم يترك مال يستقرض ورثته نصف صاع و يدفع الى مسكين ثم يتصدق
المسكين على بعض ورثته ثم يتصدق ثم و ثم حتى يتم لكل صلوة ما ذكرنا
كذافي الخلاصة)¹⁶⁷

به نورالايضاح كي وايي:

(و ان لم يف ما اوصى به عما عليه يدفع ذلك للفقير فسيقت عن الميت بقدره ثم
يهبه الفقير للولي و يقبضه ثم يدفعه للفقير فسيقت بقدره ثم يهبه الفقير للولي و
يقبضه ثم يدفعه الولي للفقير و هكذا حتى يسقط ما كان على الميت من صيام و
صلوة و يجوز اعطاء فدية صلوات لو احد جملة بخلاف كفارة اليمين والله سبحانه و
تعالى اعلم.¹⁶⁸

به مراقي الفلاح كي وايي:

قوله و ان لم يف ما اوصى به بالميت عما وجب عليه من الغدية او لم يكف ثلث
ماله او لم يوصى بشيء و اراد احد التبرع بقليل لا يكفى فحيلة لابراء ذمة الميت عن
جميع ما عليه ان يدفع ذلك المقدار السير بعد تقريره بشيء من صيام او صلاة او
نحوهما للفقير بجهة الاسقاط متبرعا به عن الميت اه)¹⁶⁹

¹⁶⁷ - فتوى هندية ١ جلد ، ١٢٥ مخ.

¹⁶⁸ - نورالايضاح : ١٠١ مخ.

¹⁶⁹ - مراقي الفلاح:

همداسي نورو کتابونو ته په کتو سره دا خبره جوته کيږي چې، دوره الاسقاط يوه شرعي حيله ده او د ټولو علماء کرامو په دې خبره اتفاق سته. که موږ د اهل سنت والجماعت اقوال او عبارات وگورو ډېر ژر به دا معلومه سي چې، حيله د اسقاط يوه شرعي حيله ده او دا حيله د مړي لپاره منفعت ده او د ژوندو له خوا ورسره تېروغ او نيکي ده. داسي نه ده چې، موږ دغه حيله پر ژوندو باندي د مړي لپاره واجب بولو مگر دا فسوس خبره خو داده چې، ځيني کسان دغه حيله له سره نه مني او ځيني خوبيا په ظاهره دغه حيله مني مگر په باطن کي لږ شک موجود وي. د دې کسانو پر حال افسوس دی. دوی د خپل امامت او شخصي منفعت په خاطر دا کار کوي.

يو وخت له يوه ملا امام سره مخامخ سوم راته وايي: په څه بوخت يې؟ ما ورته وويل د پير حاجي اغا صاحب رحمته الله عليه پر رساله شرح ليکم. ده راته وويل: په دې رساله کي د دوره الاسقاط مسئله هم سته، هغه به څنگه کړې. دا مسئلې خو يو رقم بل رقم نه ده؟

ما ورته وويل: محترم مول وي صاحب! دوره الاسقاط هغه مسئله ده چې د امت محمدي پر اتفاق سته، موږ هم دا مسئله منو او موږ د دې مسئلې د جواز لپاره ښه دلائل هم لرو هغه داچې، په کوم شي باندي چې د امت محمدي د علماء کرامو اتفاق وي هغه موږ ته قبوله ده ځکه چې نبي عليه السلام فرمايي:

«وعن ابن عمر رضي الله عنهما قال، قال رسول الله ﷺ ان الله لا يجمع امتي او قال امته محمد علي ضلالة و يدالله على الجماعة و من شز شز في النار رواه الترمذي و عنه

قال قال رسول الله ﷺ اتبعوا السواد الاعظم فانه من شز شز في النار. رواه ابن
ماجة من حديث انس رضي الله عنه مشكوة . ۳۰ مخ.

ژباړه: يعني عبداللہ ابن عمر رضي الله عنهما وايي: نبي عليه السلام وفرمايل: الله تعالى ﷻ ما امت پر
گمراهی نه سره جمع کوي او د الله تعالى ﷻ ملگرتيا او مرسته له جماعت (ټولۍ) سره ده. او که څوک د دې ټولۍ څخه بېل سو، هغه به په اور کي وي او نبي
عليه السلام وايي: دغسي وويل: تاسي له سواد اعظم سره سي. سواد اعظم يعني د
مسلمانانو لويه ډله.

محترمو لوستونکو تاسو فکر وکړئ د دوره الاسقاط له کوم وخته را شروع سوی دی؟
او لږ علماء کرام په دې مسئله باندي باور لري که ډېر؟ خامخا به دا ورته معلومه
سي چي د پيرۍ نه تر پيرۍ دا مسئله را روانه ده او په هر وطن کي لږ اشخاص د دې
مسئلي څخه اعراض کوي او اکثره علماء کرام د دې مسئلي په جواز اعتراف کوي.
مورتل دا دعا کړې او کووي چې، يا الله تعالى ﷻ مورته د سواد اعظم اتباع
رانصيب کړه

امين ثم امين.

د غېر مقلیدینو سوالونه

غېر مقلیدین د دوره الاسقاط پر حیلۀ یو څو اعتراضونه او سوالات کوي د دوی دغه سوالات سطحی دي. په اصل کې د دوی مقصد دادی چې په داسې سوالونو سره د عوامو ذهنونه خراب کړي. حقیقت دوی ته هم معلوم دی. مازي سترګي پټوي تر څو د مسلمانانو په سترګو کې خاوري واچوي.

اول سوال: د اسقاط په حیلۀ کې خورجوع په صدقه او هبې باندي راځي ځکه چې، یو وار یې فقیر ته ورکړي او بیا یې بیرته ځني غواړي. دغسې کول خو په حدیث شریف کې ډېر بد مثال لري لکه نبي عليه السلام چې فرمایي:

(العائد في هيبه كالكلب العائد في قيئه)

ژباړه: يعنې خپلي هبې ته بیرته رجوع کول داسې ده لکه سپی چې قی وکړي او بیا بیرته یې وځوري او دا خو حرام کار دی.

ځواب: د غېر مقلیدینو د داسې سوالونو څخه داسې معلومېږي چې، دوی تش په نامه اهل احادیث دي، يعنې داسې نه دي چې د حدیثو په مطلب پوهیږي او نه د عربي ژبې له عباراتو سره ښه بلد تیا لري چې په مقصد پوه سي. موربه د دوی دغه سوال په څو وجوهو سره ځواب کړو د الله جل جلاله په مرسته سره.

اوله وجه: په دور اسقاط کي مطالبه (غوښتنه) د هبه ورکونکي د لوري نسته بلکي هبه اخیستونکی په خپله رضا سره یې ورکوي لپاره د مړي د گټي.

دوهمه وجه: تاسي دغسي کار حرام بولی او مور دا وایو چي، سپی کله مکلف وچي تاسو د سپي فعل او کار حرام بولی او مور دا منو چي د سپي دغه کار مکروه طبعي دی حرام نه دی.

درېمه وجه: په حدیث شریف کي راځي (الواهب احق بهیبة مالم یثب). له دې څخه دا معلومېږي چي، هبه کوونکی د هبې په اخیستلو کي حقداره دی تر هغه چي د هبې عوض یې نوي اخیستی.

څلورمه وجه: اوله هبه خو پوره سوه، په ایجاب، قبول او قبض سره. دویم، دریم وار هبه، دا بله هبه ده په ایجاب او قبول کي نوی قبض غواړي.

پنځمه وجه: رجوع پر هبه خو صحیح ده تر څو چي موانع د رجوع نه وي موجود سوی. هغه موانع چي فقهاوو یاد کړي دي.

شپږمه وجه: په اصل کي غیر مقلیدین د (العائد) رجوع معنی نه پېژني، ځکه؛ رجوع د اقالې او فسخې د صدقې او د هبې ته وایي لکن دلته خو غوښتنه ده رجوع نه بلل کیږي.

دویم سوال: غېرمقلیدین وایي: تاسي مقلدین خود هر چا لپاره دوره اسقات حيله کوی هغه که یو چا په ژوند کي د لمانځه، روژې او نورو عباداتو بڼه احتیاط هم کړی وي. نو د ده لپاره د حیلې څه اړتیا سته؟

ځواب: موږ مقلیدین د هر چا لپاره د اسقاط حيله جوړه و. دا په دې خاطر چي انسان عاجز دی کېدای سي له ده څخه په عباداتو کي یو خلل راغلی وي او دی په خبر نه وي او بل موږ دا حيله د عباداتو د ساتني او پوره والي په خاطر احتیاطاً کوو په عباداتو کي احتیاط واجب دی. په رساله ابن عابدین کي وایي:

(هكذا ينبغي ان يفعل و ان كان الشخص محافظا على صلواته احتياط خشية ان يكون وقع خلل ولم يشعر به اهل منة الجليل)¹⁷⁰

ژباړه: دغسي بسایي چي، داکار (دوره اسقاط) وسي که څه هم (مړي) احتیاطاً د لمونځونو کړی وي. احتیاطاً پر دې بېره ده چي کېدای سي له ده څخه یو خلل واقع سوی وي په خبر نه وي.

په دې اړه د ردالمختار ملاصاحب وایي:

(من الاخذ بالاحتياط في باب العبادات واجب)¹⁷¹

¹⁷⁰ - رسالة ابن عابدین : ١ جلد، ١٢١ مخ.
¹⁷¹ - ردالمختار : ٢ جلد، ٧٧ مخ. طبع بیروت

ژباړه: احتیاط په عباداتو کې واجب دی. دلته د اسقاط په حيله کې موږ د دغسې کس لپاره د دغه حیلې احتیاطاً عملي کوو. بل ځای د ردالمختار ملا صاحب صراحتاً وايي.

(صلوة عمره مع انه لم یفته منها شیء لایکره لانه اخذ بالاحتیاط)¹⁷²

ژباړه: چې په ټول عمر کې یې لمونځ نه وي قضا کړی، د داسې کس په حق کې د اسقاط دوره هم نه ده مکروه ځکه؛ دا عمل په احتیاط سره دی.

دویم سوال: تاسې مقلیدین خودا وایاست چې، د اسقاط دوره حيله یو نېک کار دی. نېک کارونه خونور هم ډېر دي، ولي پر دغه نېک کار دومره ټینګار کوی؟

ځواب: الحمد لله موږ مقلیدین یو. مقلیدین تل د خپلو مشرانو په اقوالو عمل کوي. زموږ د مذهب دا پرېکړه ده چې، د اسقاط په دوره باندي خلکو ته ترغیب ورکول په کار دی مگر د هغه شرائطو سره کوم چې، په وروسته کې به انشاء الله راسي ځکه چې، په دې حیلې سره انسان د الله تعالی ﷻ له عذابه نجات پیدا کوي او نه بنایي چې په دې کار کې څوک سستي وکړي.

(کما قال الفقهاء ولا ینبغي ان یسهل فی هذا الامر فان به نجات الانسان من

عذاب الله و غضبه. فاسئلوا هل الذکران کنتم لا تعلمون)¹⁷³

¹⁷² - ردالمختار : ۱ جلد، ۵۴۲ مخ. طبع بیروت
¹⁷³ - مجموع الرسائل.

څلورم سوال: تاسي مقلیدین چي، د اسقاط په دوره دومره ټینګار کوی دا خو ستاسو ملایانو او طالبانو ته یو څه ورکول کیري. د خپلي گټي لپاره دومره ټینګار کوی.

ځواب: موږ مقلیدین اول دا وایو چي د (اسقاط په دوره) کي گټه د مسلمانانو د مروده. ځکه؛ مري ډېر احتیاج در لودونکي دي نسبت و ژونديو ته او بل موږ کله دا وایو چي، د اسقاط دوره د حیلې وروسته ده. خامخا یو څه ملایانو او طالبانو ته ورکړی بلکي فقیرانو ته دي یې ورکړي او موږ دانه وایو چي خامخا دي یو څه طالبانو ته ورکړي ځکه؛ که مري وصیت نه وي کړی او ورته یې کوچنیان وي، په داسي وخت کي ډېر ځله د اسقاط دوره وسي، مگر ټوله مال بیرته وارث ته حواله سي، تاسي زموږ د مذهب کتابونه وگورئ تاسي ناخبره یاست.

(فان کنت لاتدری فتلك مصیبة، و ان کنت تدری فالمصیبة اعظم)

د الاسقاط د دورې شرطونه .

د اسقاط دوره يوه حيله ده. مور مقل يدين دغه حيله جائز او ښه کار بولو. داسي هم نه ده چي د اسقاط دوره جائز سوه، نو چي هر چا هر ډول کول، کوي به يې، بلکي مور د دې حيلې لپاره ځانگړي شرائط وضع کړي دي. که چيري دغه شرائط په کښي موجود وو، نو دا هغه حيله ده کومه چي مور مقل يدينو جواز ورکړی دی او ستانلي موده او که دغه شرائط په کښي نه وه بيا دا حيله و مړي ته هيڅ کله گټه نه رسوي، بلکي يورسم او رواج دی.

اول شرط: د اسقاط په دوره کي به غني، غلام، وصي، لېونی، ماشوم، ببعقل، کافر، د مړي وارث او مدبر مړی نه وي، که چيري د اسقاط په دوره کي کښېناستل نو اسقاط په هغه صورت کي نه صحيح کيږي.

(**والمنصوص عليه في المذهب و عليه العمل ان يجمع الوارث عشرة رجال مثلاً ليس فيهم غني، ولا عبد، ولا وصي، ولا مجنون، ولا سفیه، ولا كافر، ولا وارث، ولا مدبر.**)¹⁷⁴

دويم شرط په اسقاط کي چي کوم شی ورکوي، هغه به خالص مسکينانو او فقيرانو ته ورکوي ځکه چي، دا د دوی حق دی.

(**منها الدفع الى الفقير او المسكين**) منهاج السنن ۴ جلد، ۲۵ مخ.

¹⁷⁴ - مجموع الرسائل لابن عابدين.

دريم شرط: فقيرانو ته به يې د مسخرو په توګه نه ورکوي او نه به يې د خلکو د شرم او رواج په خاطر ورکوي بلکې دا به يو شرعي کار بولي.

(و منها الا جتناب عن الدفع الى الفقير هذا)¹⁷⁵

څلورم شرط: په وارثانو کې به غائب سړی او یتیم کوچنی نه وي. که چیرې يې وصیت ونه کړ او که يې وصیت وکړو، نو بيا به يې د دريمې برخې مال څخه خامخا ورکوي که څه هم په وارثانو کې یتیم او يا څوک غائب وي.

(و منها ان لا يكون في الورثة يتيم يعني صغير ولا غائب اذالم يوصى كما صرح به ابن عابدين في (سائله))¹⁷⁶

پنځم شرط: د مړي وارث به له داسې خلکو څخه رو ېې او يا نور شيان نه راټولوي کوم چي، هغه يې په خپله مالک نه وي او نه به له داسې چا څخه پور قرض اخلي چي له هغه سره بل څوک شريک وي اود شريک اجازه يې نه وي او که د شريک اجازه وه بيا پروا نه لري.

(ويجب ان يختزن عن جمع الصرة و استنها بها و استقرضها من غير مالک او من احد الشريكين بدون اذن الاخر)¹⁷⁷

175 - حواله سابقه.

176 - حواله سابقه.

177 - حواله سابقه.

شپږم شرط: که چیري د اسقاط دوره داسي سړي گرځوله چي، د وارث او يا د وصي له طرفه وکیل و، نو بيا به يې په طريقه د وکالت له مؤکل (يعني هغه سړي چي، دی يې وکیل جوړ کړی دی) څخه ورکوي او چي کله يې بيرته له فقير څخه هبه غواړي نو دا غوښتنه به يې په طريقه درسالت لپاره د مؤکل وي. په نيت کي به هم دغه نيسي او په خوله به هم چي کله يې له فقير څخه اخلي دا وايي چي، زه يې قبلوم خو دا قبلول مي لپاره د مؤکل دی چي، د وارث او يا وصي دی او که چيري دغه گرځوونکی چي، په دې علم و نه لري نو بيا په دغي دورې باندي د مړي غاړي نه خلاصیږي، بلکي يوازي يې ثواب ورسپړي. ښه خبره دا ده چي د اسقاط دوره په خپله د مړي ولي يعني وارث يا وصي وگرځوي او که دا وارث يا وصي نه پوهېده بيا دي يو عالم وکیل و نيسي ترڅو د اسقاط دوره په پورتنی ډول سره وگرځول سي او که دغه وکیل بيا بل وکیل و نيسي هغه به پوهوي چي داسي به وايي چي ځما قبول ده د مؤکل د مؤکل لپاره په طريقه درسالت سره. دا خبره ډېره ضروري ده د مساجدو امامانو ته چي خلکو ته يې ورسوي ترڅو اسقاط په صحيح طريقه سره اداسي او دمرو غاړي خلاصي سي.

(والا حسن لا داره الصرة ان يدروها الولي ای المتصرف في ماله بالوراثة او الوصية و اذا كان جاهلاً لا يدر بطريق دورة الاسقاط فلا بد من يعلم و يدرک ذلك كله من اهل العلم و الصلاح فيكون و كيلا في الدفع الى الفقير ورسولاً في الاستجاب منه يعني يخرج الكلام من مخرج الرسالة هكذا استوهبت منك لمن و كلني فلو لم

يخرج الكلام مخرج الرسالة فقد ملك الوكيل الذالك المال و قبض النفسه لا للتوكل ثم اذا وقع الوكيل الى الفقير يكون دفع الاجنبي عن الميت و هو لا يصح من الاسقاط لانه تبرع من الاجنبي و ان وصل الى الميت ثوابه لكن لا يفرغ ذمته من الواجبات لحديث انسابي يطعم عند وليه¹⁷⁸

اوم شرط: په وخت د ورکولو کي و فقير ته به نيت د هزل، مسخرو او د حيلې نه کوي بلکي په دې نيت به يې فقير ته ورکوي چي په حقيقت کي هم فقير د دغو روپو او يا نورو شيانو مالک گرځي او په بيرته ورکولو کي به فقير مجبوره کيږي نه.

(و يجب ان يحترز في الدورة الدفع الى الفقير بطريق الهزل او الحيلة سواء كان الدافع الولي او وكيله بل يجب ان يدفع عازما على تملكها اليه حقيقة لا تحيلاً ملا حقا ان الفقير اذا ابي عن هبتها كان له ذالك و لا يجبر على الهبة)¹⁷⁹

اتم شرط: فقير به په دې پوه وي او يا به يې څوک پوهوي او ورته به وايي چي دا درکول سوی شی ستا ملک دی، کوم چي ته يې قبض کوي.

(و يجب ان يعلم الفقير ان ما قبضه ملكه)¹⁸⁰

نهم شرط: د اسقاط د دورې وروسته به د فقير د زړه له بدولو څخه به ځان ساتي او دومره شی به د خيرات په شکل ورکوي چي، د فقير زړه په خوشاله سي.

178 - حواله سابقه.

179 - حواله سابقه.

180 - حواله سابقه.

(و يجب ان يحترز عن كسر خاطر الفقير بعد ذلك بل يرضيه بما طيب به نفسه و يتصدق بشئ من ذلك المال على الفقيراء)¹⁸¹

نسم شرط: اسقاط كه د دورې په شكل وي يا د حقيقت په شكل وي (حقيقت لكه فقيرانو ته يوڅه وركول بېله دورې) غوره خبره دا ده چي تر دفن كولو نه مخ كي وركړل سي. هغه كه تر لمانځه مخته وي يا وروسته او كه عذر وي بيا په هروخت كي جائز دي.

(و ينبغي ان يفدي قبل الدفن و ان جاز بعده كما في القمستا) رسائل ابن عابدين.

¹⁸¹ - حواله سابقه.

د اسقاط د دورې کفیت او ترتیب

اول به تر هر څه مخکې د مړي عمر معلوم کړي. مثلاً: که مړی نارینه وي او عمر يې ۶۰ کاله وي ۱۲ کاله به يې تر بلوغ مخکې عمر ځيني وباسي، نو ۴۸ کاله پاته سوه او که ښځه وه عمر يې ۶۰ کاله و نو ۹ کاله ځيني وباسی نو ۵۱ کاله پاته سول. د يوې ورځې له و ترو سره شپږ لمنځونه کيږي په ورځ کې ۱۲ رکعة سنت دی چي د هغو قضاء نسته يوازي د مړي پر زمه فرض او واجب پاته دي چي هغه د ورځې شپږ لمنځونه دي. چي د مياشتي ۱۸۰ او د کاله ۲۱۶۰ او د اته څلويشت ۴۸ کلونو کې (۱۰۳۶۸۰) لمنځونه کيږي چي، د اسقاط په دوره کې به د هر لمانځه پر سر نصف صاع (نیم من) غنم او يا د غنمو او يا د غنمو قيمت ورکوي.

که چيري د مړي عمر معلوم نه و بيا به په غالب گمان سره د مړي عمر په تخمين سره معلوموي، ليکن د زياتوالي طرفته به ترجيح ورکوي ځکه چي فقهاء کرامو غالب گومان په ډيرو ځايونو کې معتبر گڼلی دی او احتياط يې هم خوښ کړی دی.

(ثم يحسب سن الميت فطرح منه اثني عشرة سنة يعني ادنى مدة البلوغ في الذكر وتسع سنين ان كان انثى و ان لم يعلم سنة فيقدر عمره بغلبة الظن فان يوقفه قصد الى الزيادة لان ذلك احوط ثم بعد تخمين على عمره يخرج الكفارة)

هر کله چې د مړي عمر معلوم سو او دولس کاله د نارینه او نه کاله د ښځي ځني وياړئ بيا به نو ټولو روپوته حساب وکړئ چې، څومره غنم په کيږي. د يوه لمانځه په فديه کي به نيم من غنم حساب کړئ.

مثلاً: که ټوله يولک (۱۰۰۰۰۰) افغانۍ وي او غنم يو من په سل افغانۍ وچي دغه افغانۍ يوه فقير ته ورکړئ نو د ۲۰۰ سوو لمنځونو فديه پرې ادا کيږي او تر هغو پوري به يې فقيرانو ته ورکوي ترڅو چي ټوله لمنځونه پرې پوره سي.

کله چي د لمنځونو فديه پوره سي بيا به د روژو فديه وگرځه وي. د يوې روژې فديه هم نيم من غنم ده. بيا به يې د روژو د کفارې په فديه کي وگرځوي او بيا به يې د کفاره ظهار په فديه کي وگرځوي. که مړی نارينه و او که مړی ښځينه و. بيا به يې د ظهار په فديه کي نه گرځوي. کفاره د ظهار شپېته ۶۰ قبضې غواړي يعني ۶۰ فقيرانو ته به يې ورکوي بيا به يې په کفاره د ايمان (قسمونو) کي وگرځوي خو دلته ۱۰ قبضې غواړي، يعني ۱۰ فقيرانو ته به يې ورکوي. ټوله فديه يوه مسکين ته نه سي ورکول کېدای. بيا به يې د قتل خطا د کفارې په فديه کي وگرځوي داهم ۶۰ قبضې غواړي. بيا به يې د واجب اخري په فديه کي وگرځوي او وروسته به يې د ټولو شرعي حقوقو په فديه کي وگرځوي. دغه ټولو ډولونو ته د فقهي عامو کتابونو په داسي عبارت اشاره کړې ده.

(قال الفقهاء يعطي في فدية الصلوة والرمضان و كفارة الرضمان والاضحية و الايمان و كفارة القتل الخطاء و كفارة الظهار ان كان الميت ذكر او جميع الحقوق الشرعيه

ژباړه: فقهاء کرام داسي فديه ورکوي. د لمانځه، روژې، کفاره د روژې، اختري، قسمونو، کفاره د قتل خطاء، د ظهار، که چيري مړی نارينه و او د ټولو حقوقو شريعه وو چي ټوله اته دورې کيږي، ماد هر ډول دورې سره خپل تعداد د قبضې هم ذکر کړي. د احتياط خبره داده. په هر ډول کي خامخا هغومره تعداد به لحاظ کوي نه، بلکي هم يو شو کسان دي زيات په نظر کي ونسي د اسقاط دوره دي په ترتيب سره وکړي. په دې کي دوي فايدي دي. يوه به د فقهاؤ د عبارت سره سمه راغلي وي او بله بپاسانه هم وي. که چيري بيا هم ترتيب غلط سي کوم باک نه کوي.

اول اسقاط نماز است عيان	ثاني اسقاط روزه رمضان
دورثالث کفاره رمضان	شد کفاره ظهار رابع دان
شصت قبض شرط است درين دوجا	اگر خواهي گردن ميت رها
باينجم گردن ايمان را	شرط درين ده قبض شدای جانما
بارششم گردن اسقاط را	از حقوق جملها شايد رها

در رالفرائد ۱۷۲ مخ.

(دورة الاسقاط اړوند مسائل)

اوله مسئله: که چیري د مړي خپل مال و او وصیت یې هم کړی و، نو په ولي باندي واجب ده چي، د مال له دریمي حصې به اسقاط ورکوي چي، ذمه یې پرې فارغه سي او که وارث نه و او داسي وصیت یې چاته کړی و چي زما به ټول مال مسکینانو ته ورکوی په دغه وصي باندي واجب ده چي ټول مال به یې مسکینانو ته ورکوي.

که چیري مړي مال نه درلود. یا یې وصیت نه و کړی نو وارث ته مستحب ده چي له خپل مال له اسقاط ورکړي او که وارث هم مال نه درلود، نو بیا دي له بل چا څخه ور ته قرض کړي او د اسقاط دوره دي پرې وکړي. الله تعالی ﷻ به مړي او وصي، وارث دواړو ته ثواب نصیب کړي.

(ويلزم اي يجب اطعام الوارث عن الميت من الثلث ان كان له وارث والا فمن الكل ان اوصى المورث اي الميت والا اي و ان لم يوصى فلا لزوم على الورثه عندنا لانها عبادة لا لزوم لعبادة الغير عليه و ان تبرع الوصي بالاطعام من عنده من غير وصية صح و يكون له ثواب ذلك)¹⁸²

دويمه مسئله: د اسقاط په دوره کي دا ضروري نه ده چي، خامخا به پ يې ګرځي، بلکي هر هغه شی چي قیمت ولري لکه ساعت، جواهرات، سره زر، سپين زر او همداسي نور. و دغو شيانو ته به حساب وکړي او بيا به د غنمو اندازه ورته معلومه

¹⁸² - رسائل ابن عابدين.

کړي چي څومنه غنم په کيږي. هر څومنه غنم چي په وسول په مخکني حساب او ترتيب به دوره اسقاط وکړي.

په ردالمختار کي وايي:

(ثم مما تعارفه الناس و نص عيل المذهب ان الواجب اذا كثر اداروا صرة مشتملة على نقد او غيرها كالجواهر او الحلى او الساعة و بنوا للامر على اعتبار القيمة)

دریمه مسئله: د اسقاط دوره د فقيرانو په تعداد پوري نه ده منحصره چي هر څومره وي صحيح ده تر دې پوري که يو فقير هم وي. د مړي ولي کولای سي چي دغه يوه فقير ته يې ورکړي او بيرته يې ځني وغواړي تر هغه پوري چي دوره پوره کړي بيا به دغه فقير ته څه صدقه ورکړي چي زړه يې په خوشحاله سي.

(قال الفقهاء ان يجمع الوارث عشرة رجال مثلاً اه : مجموع الرسائل . (يدفع الولي ذلك المقدار للفقير ثم يهبه ذلك الفقير للولي و يقبضه ثم يدفع الولي الى الفقير ثانياً و هكذا حتى يستوفي ما كان على الميت من الواجبات : رد المختار.

څلورمه مسئله: د اسقاط په دوره کي به مالداره، وصی، لېونی، کوچنی، به عقل، د مړي وارث او مدبر مری نه کښيني هم داسي کافر.

(ليس فيهم غني ولا عبد ولا وصى، ولا مجنون، ولا سفيه، ولا صغير، ولا كافر، ولا وارث ولا مدبر. مجموع الرسائل ابن عابدين).

پنجمه مسئلہ: د اسقاط پہ دورہ کي کہ پیسې ډیري وي مکمل نصاب و، نو داپیسې
دي پر حصو تقسیم کړي ترڅو پر فقیر حج، اختری، سرسایه. لازمہ نسې په خپل
وخت کي تر نصاب کم ورکړل سي.

قوله/مولد شريف.

و نشهد ان سيدنا محمدا عبده ورسوله ما ولدت امرأة مثيله ولا تلد نظيره والدة
عباد الله لقد اظلمكم هذا الشهر شهر ربيع الاول شهر ولد فيه الحبيب الشفيق الاكمل
على اصح الاقوال الراضية فاكثر وافيه الصلوة والسلام علي سيدنا محمد و على اله
و اصحابه الكرام البررة،

(ميلاد نبوي ﷺ)

مولد په لغت کي و ولادت وخت او د ولادت ځای ته ویل کیږي او په اصطلاح کي د
امت یا دخلکو یو ځای یا جمع کېدل دي. د قرآن کریم تلاوت او هغه روایات بیانول
چي رانقل سوي دي په اړوند د انبیاء کرامو او الیاء کرامو د پیدایښت وخت،
افعالو او اقوالو اړوند دا خبره اعانة الطالبین کړې ده.

(في اصطلاح الامة فهو اجتماع الناس و قراءة ما تيسر من القران الكريم و رواية
الاخبار الواردة في ولادة نبي من الانبياء او ولي من الاولياء و م دحهم بافعالهم و
اقوالهم .¹⁸³

په دې اړه د اردو فیروز اللغات وایي: میلاد، د پیدایښت وخت ته وایي او میلاد
النبي. د نبي علیه السلام د پیدایښت ورځي ته وویل کیږي.

¹⁸³ - اعانة الطالبین : ۳ جلد، ۳۶۱ مخ.

(د نبي عليه السلام د پيدايښت تاريخ)

د نبي عليه السلام د پيدايښت تاريخ يو د هغه بحثونو څخه دی چې علماء کرام ډول ډول اقوال په کښي لري. د نبي عليه السلام د پيدايښت تاريخ په اړوند به زه هغه اقوال رانقل کړم چې د جمهورو علماء کرامو په وړاندي معتبر وي خو د نبي عليه السلام د پيدايښت تاريخ څو اړخه لري.

اول: هغه چې په کوم کال کي پيدا سوی دی.

دوهم: هغه چې په کومه مياشت او تاريخ کي پيا سوی دی.

درېم: هغه چې په کومه ورځ پيدا سوی دی.

اول: نبي عليه السلام په هغه کال و دې نړۍ ته تشریف راوړ ، په کوم کال چې د فيل واقع پېښه سوې ده. د فيل د واقعي څخه وروسته نبي عليه السلام زېږېدلی دی. په دې اړوند الحافظ ابن كثير الدمشقي رحمته الله په خپل کتاب البداية والنهاية کي ډېر اقوال رانقل کړي دي خو زه يو څو اقوال ځني رانقل کوم.

اول قول: (قال ابن اسحاق و كان مولده - عليه السلام عام الفيل ، و هذا هو المشهور عن الجمهور)

دوهم قول: (قال ابراهيم بن المنذر الخزامي . و هو الذي لا يشك فيه احد من علمائنا انه عليه السلام ولد عام الفيل وبعث على راء س اربعين سنة من الفيل)

دريم قول: (وروي الحافظ البيهقي من حديث عبدالعزيز بن ابي ثابت المدني .
 حدثنا الزبير بن موسى عن ابي الحويرث قال سمعت عبدالملك بن مروان يقول
 لقات بن اشيم الكتاني ثم الليثي . يا قباث انت اكبر ام رسول الله ﷺ قال : رسول
 ﷺ اكبر مني ، و ان اسن ولد رسول الله ﷺ عام الفيل ووقعت بي امي على روث
 الفيل محيلاً اعقله ، و تنبأ رسول الله ﷺ على راس اربعين سنة)

هم داسي نور اقوال هم الحافظ ابن كثير رانقل كړي دي . په دې ټولو كې په اتفاق
 سره دا خبره معلومېږي چې نبي ﷺ د فيل د واقعي په كال زېږېدلی دی مگر په
 دې خبره كې اختلاف دی چې ايا نبي ﷺ د فيل له واقعي څخه څومره وروسته
 زېږېدلی دی او داسي اقوال هم سته چې ، نبي ﷺ د فيل د واقعي مخکې
 زېږېدلی دی . په هر صورت و دغه اختلاف ته په کتو سره داراته څرگندېږي چې ، نبي
 ﷺ د فيل د واقعي په كال پيداسوی دی او د فيل د واقعي څخه چې ، څومره
 ورځي وروسته نبي ﷺ زېږېدلی دی په هغه اړوند كره دليل نه تر سترگو كېږي
 لكه ابن كثير رحمته الله عليه چې وايي :

(والمجتمع عليه انه عليه السلام ولد عام الفيل)¹⁸⁴

دوهم: نبي ﷺ چې په کومه مياشت كې زېږېدلی دی ، په دې خبره كې هم اختلاف
 سته او په دې كې هم اختلاف سته چې د دغي مياشتې په څومره ورځ نبي ﷺ
 زېږېدلی دی . د دې دواړو خبرو اړوند الحافظ ابن كثير رحمته الله عليه ډېر اقوال رانقل كړي

¹⁸⁴ - البداية و لانهاية : ٢ جلد ، ٥٩٠ او ٥٩١ مخونه .

دي خوزه يوازي په دې اړوند هغه اقوال را نقلوم چي ده د جمهورو علماء كرامو
اقوال بللي دي.

اول قول: (عن ابي قتاده ان اعرابيا قال: يا رسول الله، ما تقولو في صوم يوم
الاثنين؟ فقال (ذاك يوم ولدت فيه و انزل على فيه)

دوهم قول: (عن عباس قال ولد رسول الله ﷺ يوم الاثنين الحديث)

درېم قول: (عن جابرو ابن عباس انهما قالا. ولد رسول الله ص عام الفيل يوم
الاثنين الثاني عشر من شهر ربيع الاول..... و هذا هو المشهور عند المجهور)¹⁸⁵

د حافظ ابن كثير رحمته الله له عبارت څخه دا معلومېږي چي، د جمهورو علماء كرامو
په نزد دغه خبره معتبره ده چي، نبي عليه السلام د ربيع الاول په مياشت كي پر دولسم
تاريخ زېږېدلى دى. كه څه هم د نبي عليه السلام د زېږېدنې د تاريخ اړوند بېل اقوال
راغلي دي خو په ټولو كي د جمهورو علماء كرامو قول دا دى چي، نبي عليه السلام د فيل
د واقعي په كال د ربيع الاول پر دولسمه د دوشنبې په ورځ ودې نړۍ ته تشرېف
رواړى دى.

ملك عقبى را بآن شانش بېين

ملك دنيا را بسامانش بېين

اين همه تزئين پى اكرام كيست؟

خطبه اينها بگو برنام كيست؟

¹⁸⁵ - البداية والنهاية : ٢ جلد، ٥٨٩ ، مخ.

دولت دارين را سرور کدام	این دو کشور را شد کشور کدام
آن امین حق امام انبیاء	آن شد مسند نشین اصطفی
آسمان از خاک پایش سربلند	خاک را از مولدش گوهر بلند
روشنی دیده عالم ازو	عزت و قبر بنی آدم ازو
درس نگاه دفتر اسرار غیب	بارگاه هش مشرق انوار غیب
فخر فقرش از سلاطین باج گیر	آن شد کشورستان و تاج گیر
تا در دولت ید امت باز کرد	مدتی باینوائی ساز کرد
خاک کویش سرمه افلاکیان	بر فلک ازوی مقام خاکیان
تیغ او ظلمت زد باطل گداز	دست او بحر عطای عالم نواز
تزد قهرش فوج باطل اندکی	پیش لطفش دوست و دشمن یکی
او شافع ما و نصیر ماست او	روز محشر دستگیر ماست
گرد شمع نام او پروانه باش	گر خرد داری دلادپوانه باش

بدعت

د بدعت په نامه بحث او عنوان مي ځکه دلته کښېښود چي، په راتونکي بيان کي لوستونکي له مشکل سره مخامخ نه سي. تر څو چي مورې بدعت نه وي پېژندلې دابه گرانه وي چي، د مولد شريف د ثبوت په بيان کي په دلائلو سم پوه سو. په دې بيان کي به دا خبره واضح او ښکاره سي چي، ايا هر بدعت حرام دی؟ او د بدعت اقسام به وپېژنو.

د بدعت لغوي تحقيق

د لغتو مشهور امام ابو الفتح ناصر بن عبدالسيد المطرازي الحنفي وايي:

(البدعة اسم من ابتداء الامرا ذبتداه و احده، كالرفعه اسم من الارتفاع والخلفه اسم من الاختلاف ثم غلب على ما هو زيادة في الدين او نقصان منه¹⁸⁶)

ژباړه: بدعت د ابتداء اسم دی. معنی يې دا ده چي د يوشې ايجادول، لکه رفعت د ارتفاع او خلفت د اختلاف اسم دی، ليکن د بدعت لفظ غلبه حاصله کړې ده په استعمال کي په هغه شيانو چي سبب د زياتي او کمي کيږي.

علامه مجدد الدين فيروز ابادي وايي:

¹⁸⁶ - مقرب: جلد، ۳۰ مخ.

(بدعة بالكسر الحدث في الدين بعدالكمال او ما ستحدث النبي ﷺ من الاهواء
ولاعمال)¹⁸⁷

ژباړه: بدعت په حرکت د زېر د بې د لفظ داسي شي ته ويل کيږ چې، د دين د پوره
والي وروسته پيدا سوي دي. هغه شيان چې، د نبي ﷺ د وفات وروسته د
خواهشاتو پر بنا عبادت او اعمالو په بڼه بنکاره سوي دي.

امام راغب اصفهاني رحمته الله عليه وايي:

(البدعة في المذهب ايراد قول لم يستن قائما او فاعلها فيه بصاحب الشريعة و
امثلها المتقدمة و اصولها المتقنة)¹⁸⁸

ژباړه: په مذهب کي بدعت ويل کيږي و هغه شي ته چې، ويونکی او کوونکی د
صاحب شرع پر طريقه نه وي او د شريعت په مثالو کي نه ورته مثال وي او نه د
شريعت په اصولو وي.

علامه محمد بن ابوبکر بن عبدالقادر الرازي رحمته الله عليه وايي:

(والبدعة الحدث في الدين بعدالكمال)¹⁸⁹

¹⁸⁷ - قاموس ۲ جلد، ۴ او ۳ مخونه.

¹⁸⁸ - مفردات قرآن کریم : ۳۷ مخ.

¹⁸⁹ - مختار الصحاح : ۲۸۰ مخ.

ژباړه: بدعت په دين كې د نوي شي پيدا كولو نوم دی چي، د دين د پوره كېدو وروسته پيدا سي.

امام نوي رحمته الله عليه په شرح د مسلم شريف كې وايي:

(كل شيءٍ عملٍ على غير مثال سابق)¹⁹⁰

ژباړه: هر هغه شي چي، د هغه لپاره مخكې مثال نه وي.

¹⁹⁰ - شرح مسلم ۱ جلد، ۲۸۵ مخ .

د بدعت شرعي تحقيق

په شريعت كې د بدعت معنا علماء كرام داسې كوي و دغې شرعي معنا ته اصطلاحې معنی هم ويله سوېده.

حافظ بدرالدين عيني الحنفي رحمته الله وايي:

(البدعة ي اصل احداث امر لم يكن في زمن رسول الله ﷺ)¹⁹¹

ژباړه: بدعت په اصل كې ويل كېږي و هغه شي ته چي، پيداسي او هغه د نبي عليه السلام په زما نه كېښي نه وي.

حافظ ابن حجر عسقلاني رحمته الله وايي:

(و البداعة اصلها ما احدث على غير مثال سابق و تطلق في الشرع في مقابل السنة فتكون مذمومة)¹⁹²

ژباړه: بدعت په اصل كې ويل كېږي و هغه شي ته چي مخكې ورته مثال نه وي او په شريعت كې بدعت ويل كېږي و هغه څه ته چي په مقابل كې يې سنت وي، نو بدعت بد دی.

علامه مرتضى الذبيدي الحنفي رحمته الله وايي:

¹⁹¹ - عمدة القاري : ١ جلد، ٣٥٦ مخ .
¹⁹² - فتح الباري: ٤ جلد، ٢٧١ مخ.

(كل محدثة بدعة انما يريد ما خالف اصول الشريعة ولم يوافق السنة)¹⁹³

ژباړه: كل محدثة بدعة (د حديث معنا) داده چي، هر شي د شريعت د اصولو مخالف وي او د سنت نبوي سره موافق نه وي بدعت دی.

حافظ ابن رجب رحمته الله عليه وايي:

(المراد بالبدعة ما احدث مما لا اصل له في الشريعة يدل عليه و اما ما كان له اصل من الشرع يدل عليه فليس بدعة شرعا و ان بدعة لغة)¹⁹⁴

ژباړه: د بدعت څخه مراد هغه شي دی چي، په شريعت کي ورته اصل نه وي چي، دلالت پر وکړل سي او که په شريعت کي ورته اصل وي چي، دلالت پر وکړل سي، بيا بدعت نه دی. شرعاً که څه هم په لغت کي بدعت ورته ويل کيږي.

علامه ابو اسحاق غرناطي رحمته الله عليه وايي:

(طريق في الدين مخترعة تضاهي الشريعة يقصد بالسلوك عليها المبالغة في التعبد الله سبحانه)¹⁹⁵

¹⁹³ - تاج العروس : ٥ جلد، ٢٧١ مخ.

¹⁹⁴ - جامع العلوم والحكم : ١٩٣ مخ.

¹⁹⁵ - الاعتصام جلد، ٣٧ مخ.

ژباړه: په دين كې داسې طريقه پيدا كول چې، د شريعت سره مشابه وي. پر دې عمل كول او پيروي د دې لپاره وي چې د الله تعالى په عبادت كولو كې مبالغه مقصود وي

او په درالمختار كې وايي:

(هي اعتقاد خلاف المعروف عن رسول الله ﷺ لا بمعاذة بل بنوع شبهه)

ژباړه: كوم شې چې له نبي عليه السلام څخه په بنسكاره را نقل سوي وي، د هغه خلاف عقیده درلودل د ضد او عناد له امله نه بلکې د شبهي له وجهي وي.

د بدعت اقسام

د بدعت تقسيم په اعتبار د لغت سره دی، په اصل کې بدعت یو ډول دی د لغت په اعتبار سره. بدعت پر دوه ډوله دی.

اول ډول: بدعت اعتقادي دی.

دوهم ډول: بدعت عملي دی.

اعتقادي بدعت: هغه دی چې یو کس یا یوه ډله داسې عقائد او فکر څرگند کړي چې، د نبي عليه السلام او صحابه کرامو او تابعینو د اقوالو او افعالو په پوره ډول سره مخالف وي. دغه ډول بدعت ډېر ډولونه لري. ځیني یې داسې دي چې ښکاره کفر دی لکه: عقیده د خوارجو او یا په اوس وخت کې عقیده د قادیانیانو چې وایي: اوس هم د نبوت دروازه خلاصه ده، یعنی د نبي عليه السلام وروسته هم بل نبي راځي او ځیني بیا داسې بدعات او اعتقادات دي چې، مرتکب یې کافر نه بلل کېږي بلکې گمراه بلل کېږي لکه: معتزله غبرغالي، وهابیان او سلفیان هم داسې نور.

بدعت عملي: هغه دی چې په عقیده کې یې کوم تغیر نه وي. عقیده یې هغه عقیده وي چې د اسلام مبارک دین او د دین له اصولو سره برابره وي. مگر ځیني اعمال او کارونه یې دا وي چې، په خپرو القرون کې نه وي ترسره سوي. دا بدعت عملي په خپل ځان کې پر دوه ډوله دی.

۱ - بدعت حسنه:

۲ - بدعت سيئه:

بدعت حسنه: چي معلوم سي، بدعت سيئه په خپله ځيني معلوميري. هغه بدعت سيئه چي مرتكب يې گمراه بلل سوي دي لکه: په حديث شريف کي چي د بدعت سيئه اړوند راځي.

(كل بدعة ضلالة و كل ضلالة في النار)

بدعت حسنة: په خپل ځان کي پر پنځه ډوله دي. (واجب) (حرام) (مندوب) (مباح) (مکروه)

د بدعت پنځه ډوله د پېژندلو طريقه ډېره اسانه ده چي، ته بدعت د شريعت پر اصولو او قانون باندي عرض کړې، که په هر حکم کي داخل سو، هغه حکم د بدعت هم دي. د مثال په توگه:

واجب بدعت، لکه: زده کړه د علم نحوي د قرآن او احاديثو د پېژندلو لپاره.

حرام بدعت، لکه: مذهب د قادياني، قدرية او ټوله گمراه فرقې.

مندوب بدعت، لکه: جوړول د مدرسو، قواعدو صوفيه، خانقا او رباط.

مباح بدعت، لکه: ترلمانخه وروسته مصافحه، بنار ابادول، خوراگونه او خبناک او کالي.

مکروه بدعت، لکه: د مساجدو رنگول، د کتابو بنایسته کول.

کوم بدعت چي حرام بلل سوی دی هغه بدعت حرام (او بدعت اعتقاد ي) دی چي دغه پنځو ډولونو ته فتوا حدیثیه او ردالمختار اشاره کړې ده.

(و تنقسم الى خمسة احكام ¹⁹⁶

فقد تكون (ای البدعة) و اجیبة الخ) ¹⁹⁷

(البداعة منقسمة الى واجبة و محرمة و مندبة و مکروهة و مباح)

198

¹⁹⁶ - فتوا حدیثیه : ۲۰۳ مخ.

¹⁹⁷ - ردالمختار : ۵۳۰ مخ.

¹⁹⁸ - و هكذا في الحاوي للفتاوي ، ۲۰۲ مخ

د مېلاد النبي ﷺ په ورځ جلسه جوړول .

د مولود شريف په نامه جلسه او محفل جوړول قطع نظر د بدعتونو او محرمانو څخه يو مشروع عمل او نېک کار دی. د مولود شريف محفل جوړول که څه هم بدعت دی ځکه چي د صحابه کرامو په وخت کي نو وليکن ډېر داسي بدعتونه سته چي هغه حسنة بدعتونه دي او ټولو علماء کرامو د هغوی پر حسن اتفاق کړی دی. لکه مدرسې، خانقاهگاني او داسي نور، نو مولود شريف محفل هم بدعة حسنه دی. کله چي موږ د مولود شريف محفل مسئله د شريعت پر احکامو عرض کړو، هغه احکام چي پنځه دي او بيان يې د بدعت په بيان کي ذکر سو، نو حکم د مندوب ځيني څرگند يږي، نو ځکه وايو چي د مولود شريف محفل جوړول يو مندوب کار دی.

په دې جلسه کي اهل سنت والجماعت د نبي ﷺ عليه السلام اخلاق، عدالت، طريقه، معجزات هم داسي نور خبري او کارونه بيانوي، ترڅو د راغلو اشخاصو و جلسې ته په زړه کي د محبت نبوي ﷺ ولوله بيا تازه کړي.

اهل سنت والجماعت په مسلک کي او په څلورو مذهبو کي يو داسي څوک به ونه ليدل سي چي د نبي ﷺ عليه السلام د سيرت د بيانولو سره مخالف وي.

مگر د وخت په تېرېدو سره کېدای سي په ځینو شیانو کې تغیر راسي او یو د هغوی له جملې څخه د مولود شریف اړوند محفلونه دي. په دې خاطر د وخت علماء کرام د نظریو له مخې پر دوو برخې وېشل سوي دي.

ځیني علماء کرامو د مولود اړوند ډېره نرمي کړې ده او ځینو بیا ډېره سختي کړې ده. هغه کسان چې د دې محفل او جلسې په ورځ کوم نامشروع عمل کوي، لکه رقص، ډول، اصراف، فرض عبادت م عطل کېدل، هم داسي نور دغسي مولود شریف په نامه جلسه جوړول، مور اهل سنت والجماعت دغسي کول په مطلق ډول سره حرام بولو او د دغه سي کسانو مخ نیول د هر مسلمان فرضي او واجب ه زمه واري بولو او هغه علماء کرام چې د مولود شریف د جلسو، په دغه ورځ د خیرات او نورو کارونو سره مخالف دي او دا وایي چې، دا یو بدعت دی. د نبی عليه السلام او صحابه کرامو او تابعینو په وخت کې یې وجود نه درلود. د دې په څنګ کې د خپلو اهدافو د تقویې په خاطر د جاهلو عوامو افعال هم د ځان لپاره د منع دلیل وگرځوي خو مور اهل سنت والجماعت تل دا اقرار کړی دی او اقرار کوي چې، مور مذهب خوښي یو او په مذهب عمل کول د ځان لپاره ستره لاسته رواړنه بولو او کوم کسان چې په دې ورځ نا مشروع عمل کوي هغه مور غنډو. هغه که د مولود شریف په ورځ وي او که بل وخت وي. بد بددي ښه ښه دي. زموږ د مذهب علماء کرامو او هم داسي د څلورو مذاهبو عمده علماء کرام و په دې مسئله اقرار کړی دی چې، د مولود شریف لمانځنه یو ښه عمل دی. جلسه جوړول د نبی عليه السلام سیرت په کښي بیانول

ستر عمل دی هم دغو علماء کرامو پر دغه موضوع باندي ډبري ليکني کړي دي خو زه د عجز په خاطر هغه ټولي نه سم کولای چي را نقل يې کړم بلکي يواځي به د هغو کتابونو نومونه را نقل کړم چي، دغه ټول کتابونه په دې خبره دي چي د مولود شريف په ورځ جلسه جوړول، د نبي عليه السلام سيرت بيانول، د نبي عليه السلام په زېږېدلو خوشحالي کول او دغه ورځ لمانځل، خيراتونه کول، روا او مشروع عمل دی خو په دې شرط سره چي دا هرڅه د شريعت سره موافق وي بايد له هغه کارونو او عقائدو څخه څارونه و ساتل سي چي هغه د شريعت له خوا منع سوي وي.

هغه ڪتابونه جي د مولود په جواز اقرار ڪوي

- ۱ ميلاد النبي ﷺ ۲۱۳ مخ، العلامة محمد طاهري اللاهوري رحمته الله عليه.
- ۲ عرف التعريف بالمولد شريف ۸۲ مخ، العلامة الحافظ شمس الدين ابن الجزري رحمته الله عليه.
- ۳ اللفظ الجميل في مولد النبي ﷺ ۴۵ مخ، العلامة الامام محمد المدني، رحمته الله عليه، مرينه په ۸۵۰ ڪي.
- ۴ الدر المنظم في مولد النبي ﷺ ۲۵ مخ، العلامة الامام محمد بن عثمان رحمته الله عليه، مرينه په ۸۵۰ ڪي.
- ۵ السننه والبدعة ۸۸ مخ، شيخ عبد الله الحداد رحمته الله عليه.
- ۶ الاعلام باعلام بيت الله الحرام ۱۹۲ مخ، العلامة قطب الدين الحنفي رحمته الله عليه.
- ۷ فتاوى مظهري ۲۳۵ مخ، العلامة المفتي محمد مظهر الله الدهلوي رحمته الله عليه.
- ۸ حول الاحتفال بذكر المولد النبوي ﷺ ۲۲ مخ، العلامة محمد بن علوي المالڪي رحمته الله عليه.
- ۹ اقوال الاخيار في تشرح مولد ۴۹ مخ، العلامة عبد الله الذاڪري الحنفي رحمته الله عليه.

- ١٠ المولد النبوي ﷺ ٥٨ مخ، العلامة الامام ابن الجوزي، ﷺ، مرينه په ٥٧٩ كي.
- ١١ الباعث على انكار البدع والحوادث ١٣ مخ، العلامة الامام ابو شامة شبخ نووي ﷺ، مرينه په ٥٩٩ كي.
- ١٢ المولد الجسماني والروحاني ٣٥ مخ، العلامة الامام محي الدين، ﷺ، مرينه په ٢٣٨ كي.
- ١٣ موعد الكرام لمولد النبي ﷺ ٤٠ مخ، العلامة الامام برهان الدين براهيم ﷺ، مرينه په ٧٣٢ كي.
- ١٤ سير اعلام النبلاء ٢٤٥ مخ ١٢ جلد: العلامة الحافظ الامام الذهبي، ﷺ، مرينه په ٧٤٨ كي.
- ١٥ البداية و لنهاية ١٢٠ مخ ٧ جلد. ١٢١ مخ ١٣ العلامة الامام ابن كثير ﷺ، مرينه په ٧٧٤ كي.
- ١٦ المولد النبوي ﷺ ٥٠ مخ، العلامة الامام ابن كثير ﷺ، مرينه په ٧٧٤ كي.
- ١٧ مولود مولد النبي ٢٥ مخ، العلامة الامام سليمان البرسوي ﷺ، مرينه په ٨٠٠ كي.

- ١٨ المورد الهري في مولد النبي ﷺ ٢٥ مخ، العلامة الحافظ عبد الرحيم العراقي رحمته الله . مرينه په ٨٠٨ كي.
- ١٩ تواريخ حبيب الله ٥٥ مخ، العلامة المفتي عنايت الله كاكوروي رحمته الله . مرينه په ٨١٣ كي.
- ٢٠ تشيف الاذان ١٣٢ مخ، العلامة الامام ابوزرعة العراقي رحمته الله . مرينه په ٨٢٢ كي.
- ٢١ جامع الآثار في مولد النبي المختار ﷺ ٢٥ مخ، العلامة الحافظ محمد الدمشقي رحمته الله . مرينه په ٨٤٢ كي.
- ٢٢ اللفظ الرائق في مولد خير الخلائق ﷺ ٢٩ مخ، العلامة محمد بن ابي بكر رحمته الله . مرينه په ٨٤٣ كي.
- ٢٣ المورد الصادي في مولد الهادي ٣٩ مخ، العلامة الحافظ بن ابي بكر . مرينه په ٨٤٢ كي.
- ٢٤ التنوير في مولد البشير النذير ﷺ ٣٠ مخ، العلامة الامام ابو الخطاب ابن دحية رحمته الله . مرينه په ٢٧٣ كي.
- ٢٥ المولد الشريف ١٥ مخ، العلامة الامام السخاوي رحمته الله . مرينه په ٩٠٢ كي.

- ٢٦ حسن المقصد في عمل المولد ٢٥ مخ، العلامة المفسر الامام جلال الدين لاسيوطي رحمته الله، مريته په ٩١١ كي.
- ٢٧ الحاوي الفتاوى ١٨١ مخ، العلامة المفسر الامام جلال الدين السيوطي رحمته الله، مريته په ٩١١ كي.
- ٢٨ المواهب اللدنيه ١٤٥ مخ، العلامة القطلاني شارح بخاري رحمته الله، مريته په ٩٢٣ كي.
- ٢٩ سبيل الهدى والرشاد ٣٢٢ مخ، العلامة الامام محمد الصالحي رحمته الله، مريته په ٩٤٢ كي.
- ٣٠ مولد انبوياً رحمته الله ٢٩ مخ، العلامة الحافظ عبدالرحمن رحمته الله، مريته په ٩٤٤ كي.
- ٣٢ التفاوى الحديثية ٢٠٢ مخ، العلامة الامام ابن حجر المكي، رحمته الله، مريته په ٩٧٣ كي.
- ٣٣ النعمة الكبرى على العالم ١٢٢ مخ، العلامة الامام ابن حجر الهيشي المكي رحمته الله، مريته په ٩٧٣ كي.
- ٣٤ الجامع اللطيف في فضل بناء البيت ٣٠١ مخ، العلامة الامام محمد ابن ظهيره القرشي رحمته الله، مريته په ١٠١٠ كي.

- ٣٥ المورد الروي في مولد النبي ﷺ ١٣مخ، العلامة الفقيه الملاعلي
القاري رحمه الله... مرينه په ١٠١٤ كي.
- ٣٦ ماثبت بالسنة ٢٠مخ، العلامة الفقيه عبدالحق المحدث الدهلوي.
رحمه الله... مرينه په ١٠٥٢ كي.
- ٣٧ الدرالشمين ٤٠مخ، العلامة الشاولي الله المحدث الدهلوي رحمه الله... مرينه په
١١٧٤ كي.
- ٣٨ حجة الله على العلمن ٢٣٣مخ، العلامة اللنبهاني رحمه الله... مرينه په ١٣٥٠
كي.
- ٣٩ الاتوار المحمدية ٢٠مخ، العلامة يوسف بن اسماعيل النبهاني رحمه الله...
مرينه په ١٣٥٠ كي.
- ٤٠ فيوضات الحرمين ٨٠مخ، العلامة الشاولي الله المحدث الدهلوي رحمه الله...
مرينه په ١١٧٤ كي.
- ٤١ شمائم امداديه ٩٢١مخ، مرشد كامل حاجي امداد الله المهاجر المكي رحمه الله...
مرينه په ١٢٣٣ كي.
- ٤٢ شرع الزرقاني على المواهب ٢٥٨مخ، العلامة الامام محمد الزرقاني رحمه الله...
مرينه په ١١٢٢ كي.

- ٤٣ تفسير روح البيان ٢٨ مخ ٩ جلد العلامة مفسر اسماعيل صفى البروسوي.
ﷺ. مرينه په ١١٣٧ كي.
- ٤٤ اثباد المولد النبوى ﷺ ٢٤٨ مخ، العلامة حضرت شاه احمد سعيد. ﷺ.
مرينه په ١٢٣٧ كي.
- ٤٥ مجموعة الفتوى ٣٣٥ مخ ٤ جلد العلامة الامام عبدالحى لکنوى. ﷺ.
مرينه په ١٣١٧ كي.
- ٤٦ الحقائق في قراءة المولد النبوي ﷺ ٢٠ مخ، العلامة الامام السيد عبد الخالق
الاسكند دراني. ﷺ. مرينه په ١٣٢٨ كي.
- ٤٧ فتاوى كاملة ٢٢٣ مخ، العلامة الفقيه محمد كامل الحنفي الطرابلسي.
ﷺ.
- ٤٨ محمد رسول الله ﷺ ٢٢ مخ، العلامة محمد رضا المصرى. ﷺ.
- ٤٩ المهند على الم قند ٧٨ مخ، العلامة خليل احمد سهارنپوري. ﷺ. په كي
وفات سوى دى. ١٣٤٢.
- ٥٠ حول الاحتفال بذكر المولد النبوي ﷺ ٢٢ مخ، العلامة محمد بن علوي
المالكي. ﷺ.

۵۱ فصل الخطاب بين الصواب والخطا ۲۱۷ مخ، العلامة شاه محي الدين
قادري ديلوري. رحمته الله.

۵۲ امداد الفتاوى ۲۴۹ مخ ۵ جلد حكيم الامت مولانا اشرف علي تهانوى. رحمته الله.

۵۳ احسن الفتاوى ۳۴۷ مخ ۱ جلد فقيه العصر مفتي رشيد احمد رحمته الله.

۵۴ روح المعاني ۲۱۳ مخ ۳ جلد العلامة شهاب الدين محمد ابن عبداللہ رحمته الله.

۵۵ البصائر ۲۰۱ مخ، العلامة مولانا حمد الله جان الدا جوى. رحمته الله.

دغه پورته ذکر سوي کتابونه ټول پر دې خبره دي چي، د نبي عليه السلام د پيدا ايښت په ورځ خوشالي کول، د نبي عليه السلام د ياد تازه کولو لپاره جلسې جوړول، په جلسو کي د نبي عليه السلام اخلاق، معجزات او سيرت بيانول يوروا او مشروع عمل دی. په دغه ورځ خيرات کول هم نېک کار دی خو دغه ټول کتابونه د مولد شريف غونډي جوړول بدعت عمل بولي مگر بدعت حسنه يې بولي نه بدعت قبحه.

په دغه ورځ چي ځيني کسان هغه اعمال کوي چي هغه د شريعت د دائرې څخه وتلي وي هغه موږ هم حرام بولو، په هروخت کي چي د حلال سره حرام گڼي سي حلال، حلال دي او حرام حرام دی او که د حرامو سره حلال يو ځای سي، بيا هم حرام حرام دي حلال حلال دي. موږ هم د مولد شريف ورځ لمانځل روا بولو مگر ځيني کسان چي په دغه ورځ حرام افعال کوي موږ هغه په سخته سره غندو. د هغوی د بدو افعالو په خاطر موږ خپله عقیده نسو پرېښودلای.

يوه يادونه: دغه کتابونه چي مايې نومان ذکر کړل دغه ټوله مانه دي مطالعه کړي مگر ډېری يې ما لوستلي دي خو ما ټولو ته حواله ورکړل ځکه؛ زما دا يقين دی چي دا کتابونه د کندهار د مشهورې دارالافتاء (دارالافتاء مدرسة الاحناف كندهار) له خوا په ښه دقت سره مطالعه سوي دي.

زما په اند د يوه مقالې لپاره دغه لاندې عبارت ځلېدونکې توره ده.

(اعلم انه ای ان عمل المولد بدعة... لكنها بدعة حسنة لما اشتملت عليه من الاحسان الكثير للفقراء و من قرائت القرآن واكثر الذكر و الصلوة والسلام على النبي ﷺ و اظهار السرور الفرح به ﷺ محبته و اغاظة اهل الزيغ والعناد من الزنادقة والملحدين والكفرة والمشركين... و لولم يكن في ذلك الا ارغام الشيطان و سرور اهل الايمان لكفي و قال اذا كان اهل الصليب اتخذ واليلة مولد نبيهم عيداً اكبر فاهل الاسلا اولى و اجدر... وروئي ابولهب عمه ﷺ في النوم فقيل ما حالك قال في النار الا انه خفتت عني كل ليلة اثنين و امص من بين اصبعي هاتين ماء وان ذلك عند اعتاقي لثوية عند ما بشرتني بولادة النبي ﷺ قال ابن الجزري و اذا كان ابولهب الكافر الذي نزل القرآن بزمه الذي لاذم فوقه جوزي في النار بفرجه ليلة مولده فما حال المسلم الموحد من امته يسر بمولده و يبذل ما يقدر عليه في محبة ﷺ لعمرى انما يكون جزاءه من الله الكريم ايدخله بفضل العميم في جنات النعيم انتهت عبارت الهيتمي بلفظه (فصل الخطاب ٦٧ مخ.

و ذکرک للمشتاق خير شراب و كل شراب دونه كسراب

ولي د نبي عليه السلام وفات نه لمانخو؟

که څوک دا پوښتنه وکړي چې، تاسو د نبي عليه السلام د پيدايښت ورځ لمانځئ او په دغه ورځ جلسې جوړه وي. د نبي عليه السلام راتلونکې ودي نړۍ ته د الله تعالی ﷻ له لوري يو ستر نعمت بولئ او دا ورځ د خپل ژوند تر ټولو ښک بخته ورځ بولئ. نو ښه په دغه ورځ خو نبي عليه السلام له دينا څخه رحلت هم کړی دی ولي دغه ورځ د خپل ژوند توره ورځ نه بولئ. بايد تاسو په دغه ورځ خوابدي سئ.

زه د دې پرځای چې لومړی د دې پورته پوښتنې ځواب وکړم غواړم چې، اول بايد د نبي عليه السلام د وفات تاريخ واضح سي او بيا به د دې خبرې ځواب وکړو چې، ولي موږ د نبي عليه السلام د پيدايښت ورځ لمانځو او د وفات ورځ يې نه لمانځو.

علامه صفی الرحمن المبارکپوري رحمۃ اللہ علیہ د نبي ﷺ د وفات د تاريخ اړوند وايي:

﴿ وقع هذا الحادث حين اشتدت الضحى من يوم الاثنين ١٢ ربيع الاول سنة ١١ هـ ﴾

199

ژباړه: دا واقعه يعنې د نبي عليه السلام د وفات واقع سو په هغه وخت کې چې غټ څانښت سو. يعنې د غرمې خوا وه په ورځ د دوشنبې د ربيع الاول دولسمه او د هجرت يوولسم کال و.

علامه ابن کثير رحمۃ اللہ علیہ په البداية والنهاية کې وايي:

199 - رحيق مختوم : ٤٤٠ مخ.

(والمشهور قول ابن اسحاق والواقدي، ورواه الواقدي عن ابن عباس وحدثني محمد بن عبدالله عن الزهري عن عروة، عن عائشة، قالاً: توفي رسول الله ﷺ يوم الاثنين لثنتي عشرة ليلة خلت من ربيع الاول)²⁰⁰

ژباړه: مشهوره خبره د د نبي ﷺ د وفات اړوند د اسحاق او واقدي ده. بي بي عائشة رضي الله عنها وايي: نبي ﷺ د دوشنبې په ورځ د ربيع الاول د مياشتې پر دوولسمه وفات سو.

مخکي موږ دا خبره کړې وه چې، د ربيع الاول پر دوولسمه او د دوشنبې په ورځ نبي ﷺ زېږېدلی دی اوس داهم معلومه سوه چې د ربيع الاول پر دوولسمه او د دوشنبې په ورځ هم وفات سوی دی. اوس دا خبره چې، موږ اهل سنت والجماعت د ربيع الاول په دوولسمه ورځ ولي مولد شريف لمانځو او وفات د نبي ﷺ نه لمانځو؟

دا ځکه؛ موږ شريعت امر کړي يو په دې سره چې که يو ماشوم و زېږېدی، تاسو عقيقه وکړئ لپاره د شکر او خوشالي او که بيا يو انسان وفات سي بيا شريعت امر د صبر راته کړی دی او دا موږ منو چې د شکر او د خوشالي ورځ زموږ لپاره د نبي ﷺ د مولود ورځ ده او د ټول امت مسلمه لپاره لويه د خفگان ورځ د نبي ﷺ د وفات ورځ ده او نبي ﷺ په خپله موږ امر کړي يو چې، تاسو پر مړي غم تر درو ورځو بلا مه کوئ او نه خفگان په اسلام کي تر درو ورځو وروسته په دې خبره باندي د حديثو کتابونه شاهدان دی چې، د نبي ﷺ له دغسي اقوالو څخه برخمن

²⁰⁰ - البداية والنهاية : ٤ جلد، ١٧٠ مخ.

دي. هم داسي دې خبري ته علامه الامام جلال الدين سيوطي رحمته الله عليه په الحاوي للفتاوى کي هم اشاره کړې ده چي وايي: د الفاكهاني په خواب کي.

(و قوله) مع ان الشهر الذي ولد فيه الى اخره جوابه ان يقال اولاً ان ولادته عليه السلام اعظم النعم علينا ووفاته اعظم المصائب لنا. والشريعة حثت على اظهار شكر النعم والصبر والسكون والکتم عند المصائب. وقد امر الشرع بالعقيدة عند الوالادة وهي اظهار شكر و فرح بالمولود. ولم يامر عند الموت بذبح ولا بغيره. بل نهى عن النياحة والظهار الجزع فدللت قواعد الشريعة على انه يحسن في هذا الشهر اظهار الفرح بولادته عليه السلام دون اظهار الحزن فيه بوفاته. ²⁰¹

لنډه داچي، د نبي عليه السلام زېږېدل يو لوی نعمت دی چي، مور ته راکول سوی دی او وفات يې يو لوی غم دی زموږ لپاره خو چي کله يو ماشوم و زېږي شريعت امر په عقيقه سره کوي لپاره د بنکاره کولو د شکر او خوشالي په ماشوم سره او مور شريعت امر کړی نه يو د انسان په وفات کي په حلالېدو سره د پسه او نه بل شي. بلکي منع کړي يې بوله چيغو او خفگان خخه او د شريعت قواعدي پر دې دلالت کوي چي، مور د دغي مياشتي چي، ربيع الاول ده او د نبي عليه السلام مولود دی چي مور خوشالي وکړو او نه غم او خفگان په وفات د نبي عليه السلام.

ان لايشم مدي الزمان غوالي ماذا عالی من شم تریه احمد
صبت على الايام صرن لياليا صبت على مصائب لوانها

201 - الحاوي للفتاوى: ۲۰۳ مخ.

مولود شريف اول چا ولمانخي

د نبي عليه السلام د ميلاد زېږېدنه او په دې اړوند جلسه او محفل جوړول د نبي عليه السلام او د صحابه کرامو او تابعينو په وخت کې وراج نه و. د مولود اړوند غونډې جوړول د ۶ پېړۍ په اخر کې او د ۷ پېړۍ په پيل کې د مسلمانانو په منځ کې مشروعيت و موند. د تاريخ له کتابو څخه دا څرگندېږي چې په لومړي وار د ميلاد نبوي ﷺ په نامه جلسه او محفل دمظهدالدين ابوسعيد کوكبي بن زين الدين علي بن بکتگين چې د موصل پادشاه و په وخت جوړه سوه.

د دغه پاچا اړوند ډول ډول اقوال راغلي دي. ځيني کسانو په ډېرو سپکو او بې باکو نومونو نومولې دي او ځينو علماء کرامو دغه پادشاه په ډېرو بڼاښتو نومونو ياد کړي دي خوزه دا فکر کوم چې تاريخ د تېرو وخت هنداره ده. په هنداره کې ک له بڼه ، بد معلوم سي او کله بد ، بڼه معلوم سي. گڼې تاسو يې تجربه کړې خو موږ په اوس وخت کې هم مولود شريف لمانځنه يوروا عمل بولو اول چاچي دغه کار کړي دي هغه هم د ستايني وړ بول و او بل موږ يې هم بڼه شخص بولو او د ده په حق کې دا دعا کوو چې ، الله تعالی ﷻ دي رحمت باندې وکړي.

علامه ابن کثير الدمشقي ددې اړوند واي:

(له اثار حسنة و قد عمر الجامع المظفري بسفح قاسيون و كان مع ذلك شهماً
شجاعاً فاتكاً بطلاً عاقلاً عالماً عادلاً ﷺ و اكرم مثواه)²⁰²

علامة جلال الدين سيوطي ﷺ وايي:

(صاحب اربل الملك المظفري ابو سعيد كوكيري... احد الملوك الامجاد والكبراء الا
جواد، و كان له اثار حسنة و هو الذين عمر الجامع المظفري بسفح قاسيون)²⁰³

حال دا چي د الحافظ ابن كثير الدمشقي او د جلال الدين سيوتي ﷺ غوندي
علماء كرامو و دغه پاچا ته په درنه سترگه گوري، نو مور ته هيڅ ضرورت نسته او
نه دا حق لرو چي سپكاوي يې وكړو. الله تعالى ﷻ دي پر دغه پاچا رحمت وكړي او
د مولد شريف د محبت او رواجولو په خاطر دي الله ﷻ اجر او خبر وركړي

امين ثم امين.

(من سن في الاسلام سنة حسنة فله اجرها و اجر من عمل بها)

²⁰² - البداية والنهاية : ٧ جلد، ٣٨٧٥ مخ.

²⁰³ - الحاوي الفتاوى : ٢٠٠ مخ.

په مولود شريف کي له لاندي شيانو څخه ځان ساتنه اړينه ده.

اول: د ټولو څخه عظيم او ډېر خطرناک دادی چي، واعظان په دې محفل او جلسه کي موضوعي احاديث، روايات او د درواغو قصې خلکو ته بيانوي، يعني خلکو ته يې وايي چي، هغه اکثره د اسلام د دين د دښمنانو له خوا څخه جوړي سوي وي او د خلکو د عقيدو او افکارو د خرابولو باعث گرځي او بايد واعظان ښه علماء کرام وي چي احکام او قصې سمې او غلطې سره بيلي کړي.

بل داچي، په وعظ کي دي له هغه کتابونو څخه څه وکته وسي چي، په هغو کي ضعيفه او موضوعي قصې او روايات نه وي او په دې هکله پوره اهتمام وسي لکه: په حديث شريف کي چي راغلي دي.

(من کذب علی فليبوء مقعده من النار) بخاري جلد، ۲۱ مخ.

دوهم: زائد او بې ضرورته مصارف کول لکه: د ډيرو قالينو او د اعلى درجه ناليو او بالبنستانو اهتمام کول او کله په بعضي ځايونو کي د منبرونو او چوکيو اهتمام په ډېره اعلى درجه سوي وي. د داسي فعلو نو څخه بايد اجتناب وسي. ولي چي په ايت مبارک کي راځي:

(ولاتبذر تبيرا)

(لا تطروني كما اطرت النصارى الحديث) (لا تخيروني علي موسى و قال ما ينبعني لعبد ان يقول اني خير من يونس بن متى) (لا تفضلوا بين انبياء الله الحديث)
اي تفضيلاً يو، دي الي تحقير بعض امداد الفتاوى ، ۵- جلد ، ۲۴۹ مخ.

پنجم: دا عقیده ساتل چي، نبي ﷺ دي محفل او جلسي ته تشریف راوړی دی دا خبره ثبوت نه لري.

شپږم: څوک چي په دي محفل او جلسه کي شرکت نه کوي په دي شرط چي، عقیده سالمه وي، هغه ته به بد نه وايي نه به يې ملامته وي ځکه چي الله تعالی فرمايي:

(وما جعل عليكم في الدين من حرج)

اووم: په ځينو ځايونو کي، په دغسي محفلونو کي عکسونه هم اخیستل کيږي او فلمبرداري کيږي چي، دا قطعي حرام دي او په دغسي مجالسو کي شرکت حرام دی. د عکسونو اخیستل اړوند د شريعت حکم ډېر روښانه دی.

اټم: اول خو بايد داسي مجالس او محافل په مساجدو کي نه وي او که په مساجدو کي وي هم بايد د ډوډۍ انتظام له مساجدو څخه دباندې بل ځای وي. د مساجدو احترام په پوره ډول بايد وساتل سي.

فهم: که اړتيا نه وي، نو د گویا څخه بايد گټه و نه سي او که اړتيا وي بايد په مسجد کي د دننه گویاوو څخه گټه واخیستل سي چي، برغ يې د اړتيا په اندازه وي

چي، د نورو خلکو د تکليف باعث ونه گرځي او له خوبه و نوزي او که د داخلي گویا اسانتیا نه وي نو باید د شپې تر نا وخته پوري پروگرام جوړ نه کړل سي چي، خلق له خوبه څخه وزي که داسي وسي په هغه صورت کي به يې تر ثواب عذاب ډېر سي.

لسم: ډول وهل، چک چکي کول، نارې وهل او داسي نور غ ډېرې مشروع کارونو څخه باید په کلکه ځان و ساتل سي ځکه؛ دغه ناوړه اعمال په نور وخت کي هم حرام دي. په داسي يو مبارک مجلس کي خوبېخي حرام دی.

﴿ و اما الالات فيحرم في المشهور من المذاهب الاربعة الحنيفه ﷺ والمالكية، و الشافعية والحنابلة ﴾ ۳ جلد، ۵۷۴ مخ الفقه الاسلامي.

يوولسم: اکثر د دغسي محافلو د جوړولو په وجه او بيا په دغه محفلونو کي د ډيري ستړيا، يا ډيرو ويلو او اورېدلو په وجه په ځينو عباداتو کي تغير راځي لکه: د جماعت لمونځ چي، د دې خبرې زياته پاملرنه په کار ده. بلکي پر واعظانو د لازمه ده چي، د دغسي محفلونو څخه په گټه اخيستنې سره خلکو ته د فرائضو او واجباتو خصوصاً د جماعت د لمانځه په هکله ډېرې توصيې وکړي او خلک دي د جماعت لمانځه ته تشويق کړي.

دوولسم: دا به اړينه نه بولي چي، خاص د ربيع الاول دوولسمه د مولد شريف د غونډې، جلسې او وعظ لپاره مناسب ده بلکي د ربيع الاول د مياشتې په هره روځ کي د نبي عليه السلام د سيرت د بيانولو لپاره يو مجلس جوړ سي هغه ثواب لري.

ديارلسم: د مولد شريف په ورځ كه چا دوكان نه وي بند كړي يا و جلسې ته نه وي راغلي يا يې خيرات نه وي كړي بايد بد پر ونه ويل سي.

مولد شريف او د ديوبند د علماء كرامو عقیده او فتوی.

زموږ په ټولنه كې ځيني داسي كسان سته چې په ظاهره دا دعوه كوي چې، موږ د دارالعلوم ديوبند د علماء كرامو پر مسلک او عقیده يو مگر كه د دوی و كارونو ته وگورو، هغه د ديوبند د علماء كرامو له عقائدو څخه خلاف وي.

د دې خبرې د اثبات لپاره يو بڼه مثال د مولود شريف لمانځنه ده. دا كسان تل د مولد شريف لمانځني ته بدعت سيئنه په سترگه گوري او يا د ځينو ناخبره عوامو افعال پر موږ تفي او حال دا چې، موږ د مولد شريف لمانځنه يوروا او مستحب عمل بولو خو سره د خپلو شرائطو او كوم څوك چې، په دې ورځ ناروا عمل كوي هغه موږ هم بد بولو. هغه ناروا كه په هر وخت كې وي لكه: څنگه چې و دغي خبرې ته په (المهند على المفتد) كې اشاره ورته سوې ده. هغه داسي ليكي.

د نبي عليه السلام د ولادت ذكر د اعلى درجې مستحب دى. موږ خو څه، يو مسلمان هم هيڅ كله داسي نه دى چې، د انحضرت ﷺ د ذكر ولادت شريف بلكي د هغه ﷺ د چمپلانود گرد او د هغه د سپرلى، د خره د بولو بيانولو ته بد او بدعت سيئنه يا حرام ووايي، هغه ټول حالات له كوموسره چې د نبي عليه السلام يو څه تعلق دى د هغه ذكر

او بیان زموږ په نزد ډېر خوښ او د اعليٰ درجې مستحب دی. هغه که د ولادت شریف ذکر وي یا د هغه ﷺ د ناستي ولاړي، بيداری، خوب یا بل څه ذکر وي لکه: څنگه چې زموږ په رساله براهین قاطعه کې په بې حساب ځایونو کې په وضاحت سره ذکر سوی دی او زموږ د مشایخو په فتویٰ کښي مسطور دی، څرنگه چې د شاه محمد اسحاق صاحب د هلوی مهاجر مکي ﷺ شاگرد مولانا احمد علی سهارنپوري ﷺ فتویٰ په عربي کې ترجمه کړل سوې ده رانقل کوو، لپاره د دې چې، د ټولو د تحریرونو مجموعه زموږ څخه جوړه سي.

(استفتاء)

د مولانا صاحب څخه چا پوښتنه کړې وه چې، مجلس شریف څنگه جائز دی او څنگه ناجائز دی؟

د ولادت د ذکر په فضیلت کې د مولانا احمد علی سهارنپوري ﷺ فتویٰ.

فتویٰ

مولانا صاحب د هغه دا ځواب ولیکه چې، د سیدنا رسول الله ﷺ د ولادت شریفه ذکر له صحیح روایاتو څخه دی. په هغه وختونو کې چې د واجب عباداتو څخه خالي وي. په هغه کیفیاتو سره چې، د صحابه کرامو او د اهل قرون ثلثه د طریقې څخه خلاف نه وي د کوم د خبر کېدلو چې، حضرت محمد ﷺ خبرو ورکړی دی. د هغه عقیدو څخه چې، د شرک او بدعت وهم، هم په کښي نه وي. په هغه ادابو سره چې د

صحابه کرامو، د هغه سیرت څخه مخالف نه وي کوم چي، د نبي ﷺ د ارشاد (**مانا عليه و اصحابي**) مصداق دی. هغه مجلسونه چي، د منکرات شرعيه څخه خالي وي د خبر او برکت سبب دي په شرط د دې چي په رښتني نیت او اخلاص او په دې عقیده سره وسي چي داهم د نورو ټولو بنو ذکرونو څخه يو بنه ذکر دی او له هېڅ يوه وخت سره خاص نه دی، نو هر کله چي داسي وسي، نور موږ په علم کي به هېڅ يو مسلمان هم د ناجائز يا بدعت کېدو حکم نه ورکوي.

له دې څخه معلومېږي چي، موږ د ذکر ولادت شريف منکر نه يو بلکي د هغه ناجائز کارونو منکر يو کوم چي، له دې سره يو ځای سوي دي لکه څرنگه چي، د هندوستان د مولود په مجلسونو کي تاسو ليدلي دي چي، د موضوعي روايات بيانېږي، د بنځو او سرو اختلاط کېږي. په شمعو بلولو او نورو سينگارونو باندي فضول خرڅي کېږي او دا مجلس واجب گڼي. څوک چي په کښي گډون ونه کړي، په هغه ملامتيا او تکفير کېږي. د دې څخه علاوه نور هم څه منکرات شرعيه دي چي، د هغه څخه به شايد چي، کوم يو مجلس ميلاد خالي وي. که چيري د مولود مجلس له ناروا وو څخه خالي وي، نو خدای مکره چي، موږ به دا ووايو چي، د ولادت شريفه ذکر ناجائز او بدعت وي او داسي خرابي وينا د يو مسلمان طرف څخه چيري گومان کېدای سي، نو په موږ دا بهتان د دروغجنو بې دينو او دجالانو يو الزام دی چي، خدای ﷻ دي دوی و شرموي او لعنت دي پر وکړي په وچه او لنده، نرمه او سخته مخکه کي.

(السؤال الواحد والعشرون)

اتقولون ان ذكر ولادته ﷺ مستقبح شرعاً من البدعات السيئه المحرمة ام غير ذلك؟

الجواب : حاشا ان يقول احد من المسلمين فضلا ان نقول نحن ان ذكر ولادته الشريفة عليه الصلوة والسلام بل و ذكر غبار نعاله و بول حماره ﷺ مستقبح من البدعاتالسيئه المحرمة فلا حوال لتي لها ادنى تعلق برسول ﷺ ذكرها من احب المندوبات و اعلى المستحبات عندنا الخ.²⁰⁴

محترمو لوستونكو اوس تاسو فڪر و ڪري چي، ايا دغه مولود شريف لمانخنه چي منكرات په ڪنبي نه وي په هغه شرائطو برابره وي كوم چي مخڪي مورڊ ذكر ڪرل. ايا دا د ديو بند د علماء ڪرامو خلاف ڪار دي؟ نه هيخ ڪله نه دي. بلڪي لڪه خنگه چي مورڊ خان ته اهل سنت والجماعت وايو اوپه مذهب حنيفي ڪي د ديو بند په مسلڪ يو نو زمورڊ اقوال او افعال هم د هغوي سره سم دي خو افسوس د هغه چا پر حال چي، خان ته هم د اپورته خطاب ڪوي مگر د همدې مسلڪ خلاف دي.

204 - المهند على المفتد : ٧٢ مخ.

د مولد شريف شپه بهتره ده او كه د قدر شپه .

په اقوال الاخيار في تشریح مولد النبي المختار کي په حواله د مجموع الفتاوی کي دا خبره رانقل کوي چي، ایا د نبي ﷺ د زېږېدنې شپه بهتره ده او که د قدر شپه. البته په هغه کتاب کي دا خبره په عربي سره سوې ده خو زه یې وټاسو ته دلته یوازي ژباړه راوړم.

اول سوال:

د قدر د شپې فضیلت د قرآن کریم په آیاتونو سره ثابت دی او له ځینو محدثینو څخه روایت سوی دی چي، د مولد شریف شپه د قدر تر شپې بهتره ده. نو کومه یوه افضله ده؟.

الجواب:

د قدر شپه تر ټولو شپو بهتره ده ځکه؛ د قدر د شپې ثبوت په آیاتونو سره سوی دی او د دغي شپې شرف له وجهو څخه دی.

اول: د ملائکه ووراکښته کېدل مخکي ته.

دوهم: د الله تعالی ﷻ انوار او فیوضات د دنیا اسمان ته راکښته کېدل له ماښام څخه بیا تر سهار پوري .

دويم: د قرآن كريم نزول په دغه شپه كې. يعني په دغه شپه كې قرآن كريم نازل سوي
دي له لوحې محفوظ څخه د دنيا و اسمان ته.

د دې شپې د عبادت بركات او ثواب تر نورو زرو شپو څخه ډېر زيات دي د مسلمان
د زړه د تسكين او تسلا لپاره. په دې اړه الله تعالى ﷻ فرماي:

(لَيْلَةُ الْقَدْرِ خَيْرٌ مِنْ أَلْفِ شَهْرٍ)

او په احاديثي نبوي كې په دې تاكيد سوي دي چې، دا شپه تاسو په عبادت سره رڼه
كړئ، او ځينو محدثينو چې ويلي دي چې، د مولد شريف شپه د قدر تر شپې افضله
ده. دا په دې حيثيت نه ده چې، د مولد شريف د شپې عبادت تر زرو شپو تر عبادت
زيات دي. ځكه؛ د ثواب او عذاب حكم ثابتيري. د شارع له لوري په كوم شي كې
چې، د شارع له لوري څه نه وي ويل سوي، هلته به څنگه ثابته سي چې، ثواب يې
دومره دي. هو دا خبره سته چې، د مولد شريف د شپې فضليت عبارت دي د
لوړوالي د مرتبې په حضور كې د الله تعالى ﷻ د مولد شريف شپه په ذات كې د
قدر تر شپې افضله ده.

په القصة العربية في الحوالم خير البرية ﷻ كې راغلي دي (تتباهي بك العصور)
او شيخ عبدالحق دهلوي رَحْمَةُ اللهِ عَلَيْهِ ويلي دي په (مائتت بالسنة) كې وايي: چې موږ كله
دا وايو چې د مولد شريف شپه د قدر تر شپې افضله ده. بېله شكه ده ځكه چې، د
مولد شريف شپه، شپه ده د نبي ﷺ د زېږېدنې او د قدر شپه و نبي ﷺ ته ور

کړل سوې ده، نو هغه شپه چې مشرفه ده په ظهور د نبي ﷺ دا افضله ده پر هغه شپه چې وده مبارک ﷺ ته ورکړل سوې ده او بل د قدر شپه په راکښته کېدو د ملائکو افضله ده او د مولد شپه په ظهور د نبي ﷺ افضله ده.

بل د قدر شپه بهتره او افضله یوازي د نبي ﷺ پر امت ده او د مولد شریف شپه تر ټولو موجوداتو افضله ده.

شيخ الحديث حافظ ابن حجر رحمته الله وايي:

وخت او ځای شرافت پیدا کوي په شرافت د هغه کس یا شي چې، په هغه وخت یا ځای کې وي، د هغه کس یا شي د زیات کمال او شرافت له امله، نو له همدې امله ځینو کسانو ویلي دي چې (ان ليلة مولد ﷺ افضل من ليلة القدر انتهى) ۴۴ مخ
اقوال الاخيار في تشرح مولد النبي ﷺ المختار بحواله مجموعة الفتاوى ۳ جلد،
۹ مخ.

قوله/او نور د بنو شپو خيراتونه جائز او روا بولو.....

له دې عبارت څخه دوي خبري معلوميري.

اول: وخت لره فضيلت سته، يعني ځيني وختونه، شپې او ورځي پر نورو افضل دي.

دوهم: په دغو خاصو شپو، ورځو او وختونو کي خيراتونه عبادات د نورو عامو شپو، ورځو او وختونو تر خيراتونو او عباداتو بهتري لري.

زموږ اهل سنت والجماعت دا عقیده ده چي، په اسلام کي بد پالي نسته او ورځي او شپې، وختونه ټول مبارک دي، په ټولو وختونو او شپو کي خيراتونه کول، عبادات کول د الله تعالی ﷻ درضا سبب گرځي خو الله تعالی ﷻ په ځينو ورځو کي خبر او برکت ډېر اېښی وي. حضرت مجدد الف ثاني ﷺ وايي:

ددې امت، يعني امت محمدي ﷺ په هيڅ يوه وخت کي بد فالي نسته مگر په ځينو ورځو او تاريخونو کي خبر او برکت ډېر وي.²⁰⁵

ملا علي قاري صاحب د مشكاة شريف په شرح مرقات کي وايي:

(والوقت اذا كان افضل كان العمل الصالح فيه افضل)²⁰⁶

²⁰⁵ - فتاوى محمودية : جلد، ۱، ۲۳۴ مخ.

²⁰⁶ - مرقات : ۳ جلد، ۵۱۲ مخ.

ژباړه: کله چې وخت بهتر سي، نو عمل صالح، يعني عبادات، ذکر، خيراتونه، هم په دې وخت کې بهتر دي.

امام غزالي رحمه الله په ډېر وضاحت سره وايي چې، وخت لره هم فضلت سته او افضله وخت کې خيرات او عبادات کول ډېر ثواب لري پر نورو وختونو باندي. زه د ده وينا مکمله رانقل کوم انشاء الله ډېره گټوره ده لپاره دوخت د فضلت او په خاصو ورځو کې خيرات او عبادت هم ډېر ثواب لري تر نورو عامو ورځو، دی وايي:

(علم ان استجاب الصوم بتاكد في الايام الفاضلة، و فواضل الايام بعضها يوجد في كل سنة. و بعضها يوجد في كل شهر، و بعضها في كل اسبوع، اما في السنة بعد ايام رمضان فيوم عرفة و يوم عاشورا، و العشر الاول من ذي الحجة، و العشر الاول من المحرم، و جميع الاشهر الحرم، رمضان الصوم، وهي اوقات فاضلة، و كان رسول الله ﷺ يكثر صوم شعبان حتى كان يظن انه في رمضان و في الخبر، افضل الصيام بعد شهر رمضان شهر الله المحرم. لانه ابتداء السنة فبناؤها على الخير احب و ارجي لدوام برکته. وقال ﷺ صوم يوم من شهر حرام افضل من ثلاثين من غيره. و صوم يوم من رمضان افضل من ثلاثين من شهر حرام و في الحديث من صام ثلاثة ايام من شهر حرام الخمس و الجمعة و السبت كتب الله له بكل يوم عبادة تسعمائة عام و في الخبر، اذ كان النصف من شعبان فلاصوم حتى رمضان، ولهذا يستحب ان يفطر قبل رمضان اياماً، فان وصل شعبان برمضان فجاز فعل ذلك.

رسول الله ﷺ مرة و فصل مرارا كثيرة، ولا يجوز ان يقصد استقبال رمضان بيومين او ثلاثة الا ان يوافق ورداله، و كره بعض الصحابة ان يصام رجب كله حتى لا يباهي بشهر رمضان، فالاشهر الفاضلة، ذولحجة و المحرم و رجب، و شعبان، و لاشهر الحرم، ذولقعدة و ذلحجة و المحرم و رجب، و احد فردو ثلاثة سود، و افضلها ذولحجة لان فيه الحج و الايام المعلومات و المعدودات و ذوالقعدة من الاشهر و الحرم و هو من اشهر و الحج و شوال من اشهر الحج و ليس من الحرم، و رجب ليامن اشهر الحج و في الخبر. مامن ايام العمل فيهن افضل و احب الى الله و عزوجل من ايام عشر ذي الحجة ان صوم يوم منه يعدل صيام ستة و قيام ليلة منه تعدل قيام ليلة القدر قيل ولا الجهاد في سبيل الله تعالى قال: ولا الجهاد في سبيل الله عزوجل الا من عقر جواده و اهريق دمه. و اماما بتكرري في الشهر. فاول الشهر و اوسط و اخره، و وسطه الايام البيض و هي الثالث عشر و الرابع عشر، و الخامس عشر، و اما في الاسبوع، فالاثنين و الخميس و الجمعة فهذه هي الايام الفاضلة فيستحب فيها الصيام و تكثير الخيرات لتضاحف اجورها ببركة هذه الاوقات الخ.²⁰⁷

د امام غزالي رحمته الله له دغه عبارت خخه دا خبره معلومه سوه چي، بنې ورخي په كال كي هم سته، په مياشت كي هم سته او په هفته كي هم سته. په كال كي د رمضان مبارك له مياشتي سبوا د عرفات، عاشورا اولس ورخي اولي د ذى الحجة، لس ورخي اولي د محرم او توله مياشت د حرم، د اتوله اوقات فاضله دي..... او په

²⁰⁷ - احياالعلوم الدين : ١ جلد، ٣٠٤ مخ.

مياشت کي اوله حصه، مابین او اخر دی او په مابین کي د مياشتي، ديارلسم،
خوارلسم، پنځه لسم دي او په هفته کي دوشنبه، پنځشنبه او جمعه ده. دغه ټول ي
بڼې او د نيکۍ ورځي دي.

په دې ورځو کي روژه نيول ډېر خيراتونه کول مستحب دي او ثواب يې دوه برابره
دی په برکت د دغه وختونو.

هم داسي شيخ عبدالقادر جيلاني رحمته الله عليه په الغنية کي د بنو ورځو اړوند ځانگړی
باب ايښی دی چي وايي: په ځينو وختونو او شپو کي عبادت ډېر فضيلت لري
نسبت نورو ورځو ته.²⁰⁸

علامه سيوطي رحمته الله عليه وايي:

(كان يخص الاقوات الفاضلة بزيادة فعل البر فيها و كثرة الخيرات)²⁰⁹

ژباړه: يعنې نبي عليه السلام خاص والی، بڼې ورځي او بهتره اوقات په بڼه کولو لکه:
عبادت، تلاوت او په ډېر نيت د خيراتونو سره.

په هر صورت مور دا منو چي هم بڼه وخت سته او هم بڼه شپه او ورځ سته، په دې کي
خيرات او نور عبادات ډېر فضيلت لري نسبت نورو ورځو ته.

208 - الغنية : ٢ جلد، ٣٣٨ مخ.

209 - الحاوي للفتاوى .

قوله/دمونه، تعویذونه او څانبتونه جائز او روا بولو.....

موږ اهل سنت والجماعت دمونه، تعویذونه او څانبتونه روا او جائز بولو. موږ دا عقیده لرو چې، په دې کې الله تعالی ﷻ هغه تاثیرات ایښي دي چې، د ډیرو پوهانو عقلونه یې ادراک نسي کولای. ډېر پوهانو طبیبانو د ښه فکر کولو وروسته دا فکر کړی دی چې، د دې حکمت او تاثیر په وجود اقرار وکړی.

د مونه، تعویذونه او څانبتونه منل عقیده ورته درلودل، یو مشروع عمل دی. منونکي ته یې مشرک ویل راته سخته گناه معلومېږي. زه به په دې اړوند اول د امراضو تقسیم او بیان وکړم او بیابنه دا خبره معلومه کړو چې ایا دا زموږ په اسلام دین کې مشروعیت لري او کنه.

د مرض اقسام.

د مرض اړوند بحث د طیب په کتابونو کې په ښه وضاحت سره سوی دی مگر زه د خپل بیان د وضاحت په خاطر یو څو اقسام بیانوم تر څو مقصد اصلي واضح سي. په اول کې مرض پر دوه ډوله دی. (مرض قلبي)، دوهم (مرض ابدان)، که د زړه مرض دی او که د بدن، د دغو دواړو اړوند په قرآن کریم کې بیان سوی دی. د مرض قلبي یا د زړه د مرض اړوند الله تعالی ﷻ وايي:

فِي قُلُوبِهِمْ مَّرَضٌ فَزَادَهُمُ اللَّهُ مَرَضًا²¹⁰

(وَإِذَا دُعُوا إِلَى اللَّهِ وَرَسُولِهِ لِيَحْكُمَ بَيْنَهُمْ إِذَا فَرِيقٌ مِنْهُمْ مُعْرِضُونَ (48) وَإِنْ يَكُنْ لَهُمُ الْحَقُّ يَأْتُوا إِلَيْهِ مُذْعِنِينَ (49) أَفِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ أَمْ ارْتَابُوا أَمْ يَخَافُونَ أَنْ يَحِيفَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ وَرَسُولُهُ بَلْ أُولَئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ (50))²¹¹

(وَلَيَقُولَ الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ وَالْكَافِرُونَ مَاذَا أَرَادَ اللَّهُ بِهَذَا مَثَلًا 31))²¹²

كله چي مورڊ دغه اياتونه د مذهب د تفسيرونو په رڼا كې وگورو دابه راته معلومه سي، چي په دې كې د زړه و امراضوته اشاره ده، هغه حسد، شبهه، او شك وي او كه د كافرانو د مسلمانانو او اسلام اړوند وي.

هم داسي شهوت، نفسي غوښتنې هم د زړه په ناروغي كې يادېږي و دې ډول ته هم په قرآن كريم كې اشاره سوې ده. الله تعالى ﷻ فرمايي:

يَا نِسَاءَ النَّبِيِّ لَسْتُنَّ كَأَحَدٍ مِّنَ النِّسَاءِ ۚ إِنِ اتَّقَيْتُنَّ فَلَا تَخْضَعْنَ بِالْقَوْلِ فَيَطْمَعَ الَّذِي فِي قَلْبِهِ مَرَضٌ²¹³

او د مرض ابدان په اړه الله تعالى ﷻ فرمائي دي.

(لَيْسَ عَلَى الْأَعْمَى حَرْجٌ وَلَا عَلَى الْأَعْرَجِ حَرْجٌ وَلَا عَلَى الْمَرِيضِ حَرْجٌ)²¹⁴

210 - البقره : ۱- اية.
211 - سورة النور : ۵۰-۴۸ اية.
212 - المدثر : ۳۱ اية
213 - الحزاب : ۳۱ اية.
214 - النور : ۴۱ اية.

(فَمَنْ كَانَ مِنْكُمْ مَرِيضًا أَوْ عَلَى سَفَرٍ فَعِدَّةٌ مِنْ أَيَّامٍ أُخَرَ (184))²¹⁵

(فَمَنْ كَانَ مِنْكُمْ مَرِيضًا أَوْ بِهِ أذىٌ مِنْ رَأْسِهِ فَفِدْيَةٌ مِنْ صِيَامٍ أَوْ صَدَقَةٍ أَوْ نُسُكٍ)²¹⁶

(وَإِنْ كُنْتُمْ مَرْضَى أَوْ عَلَى سَفَرٍ أَوْ جَاءَ أَحَدٌ مِنْكُمْ مِنَ الْغَائِطِ) آية²¹⁷

په دې اياتونو كې و هغه امراضوته اشاره سوې ده چي د بدن سره تعلق لري. د بدن امراض پر دوه ډوله دي.

اول: ډول هغه امراض دي چي طبيب او دوا ته اړتيا نه لري لكه: تنده، ، لوره، گرمي، يخني او داسي نور.

دوهم: ډول هغه ناروغۍ دي چي طبيب او د واته اړتيا لري. دا خبره معلومه ده چي الله تعالی ﷺ چي هره ناروغي پيدا كړې ده، د هغي ناروغۍ لپاره يې دوا هم پيدا كړې ده، نو ځكه نبي ﷺ فرمايي:

(لِكُلِّ دَاءٍ دَوَاءٌ فَإِذَا أُصِيبَ دَوَاءُ بَرَاءِ اللَّهِ عَزَّوَجَلَّ)²¹⁸

الله تعالی ﷺ د زړه د مرضونو لپاره دوا، خپل اتباع يعني د الله تعالی ﷺ او د هغه د رسول ﷺ د حكم منل ورته دوا گړځولې ده او د بدن د امراضو لپاره يې هم دوا پيدا كړې ده خو د بدن امراض كله په ظاهري دواسره بنه كيږي. د ظاهري دواو ځينو

215 - البقره : ۱۸۴ آية.

216 - البقره : ۱۹۶ آية.

217 - المائدة : ۶ آية .

218 - مسلم : حديث نمبر ۲۲۰۴.

توکو ته په احادیثو کې هم اشاره سوې ده لکه غسل، خرما، سیه دانه، هم داسې نور.

کله ظاهري امراض يعني د بدن امراض په ظاهري دوا سره شفاء نسي موندلای. د هغوی لپاره هغه دوا ده چې، ډېر ژر تاثیر وکړي خو په دې شرط سره یې کوي لکه د الله تعالی ﷻ او د هغه د رسول ﷺ پراخوالو باور کول او دا یقین کول چې په دې اسماء الله تعالی ﷻ او قرآني آیتونو کې، الله تعالی ﷻ زما د مرض شفا ایښېده. که چیري اخلاص او رښتونولي نه وی فکر نه کوم چې تاثیر یې کړي وای. دا هغه دوا ده چې د طبیب او حکمت پوهانو نه ده کشف کړي بلکې دا هغه دوا ده چې الله تعالی ﷻ لوري و خپل رسول ﷺ ته الهام سوې ده چې، مور تعبیر په دم تعویذ او څانبت ځني کوو.

زه به د هر یوه لپاره په خپل ځای کې دلائل را نقل کوم چې، دا داسې دوا ده چې، په سند رسیدلي ده شرک بلکې د شرک له بوی هم پاکه ده خو کونښن به کوم چې اول به د احادیثونو د جواز دلائل را نقل کړم خو که ما د خپل علم د نشتون له خاطر په احادیثو کې دلیل نه کی پیدا بیا په کونښن کوم چې د مذهب د کتابونو څخه به یو څه را اخلم او دا ټول د الله تعالی ﷻ په توفیق سره.

د دم د جواز دلائل .

دم هغه موثر علاج دی چې، د انسان په عقل پوري ارتباط نه لري او نه په عقل کشف سوی دی. په ظاهري دواکي چې کوم اثرات پراته دي، هغه داسي نه دي چې، دوا خپله تاثیر کوونکې ده. بلکي په دواکي تاثیر د دوا خالق الله تعالی ﷺ اېښی دی. دا د الله تعالی ﷺ حکمت دی چې، د ځينو امراضو لپاره يې دفع په ظاهري بوتو کي اېښی ده خو ځيني بيا داسي دي چې په ظاهري د واسره هم جوړېږي مگر کله کله کار و نه کړي ځکه؛ د الله تعالی ﷺ اراده نه وي سوې خو په هم داسي حالاتو کي الله ﷺ خپلو بنده گانو ته نور علاجونه هم د خپل نبي په زريعه ورنښوولي دي هغه لکه دم (رقيه).

زموږ اهل سنت والجماعت دا عقیده ده هغه دمونه چې، د شرک الفاظ په کي نه وي، د جهالت د وخت نه وي، يوازي هغه دم چې د الله تعالی ﷺ په کلام او د نبي ﷺ نه رانقل سوي وي، هغه خامخا مؤثر دي. که موږ د احاديثو کتابونه وگورو خامخا به داسي باب راته مخکي سي چې هغه به خاص سوی د نبي ﷺ دمونو لپاره وي چې، هم به نبي ﷺ دم کړی وي او هم به يې نورو ته د دم لازمنونه کړي وي خوزه د دم اړوند يو څو احاديث را نقلوم د نومونې لپاره.

(عن انس رضي الله عنه ان النبي ﷺ رخص في الرقية من الحمه والعين والنملة. ²¹⁹

²¹⁹ - مسلم : حديث نمبر ۲۱۹۶ .

(عن عائشة قالت امرني النبي ﷺ اوامر ان نسترقني من العين)²²⁰

(عن ام سلمة ان النبي ﷺ راى في بيتها جارية في وجهها سفعة فقال استرقوا لها فان بها النظرة)²²¹

(من حديث علي قال ، قال رسول الله ﷺ خير الدواء القرآن)²²²

(عن عبيدالله بن مسعود قال بينا رسول الله ﷺ يصلي اذا سجد فلدغته عقرب في اصبه فانصرف رسول الله ﷺ و قال لعن الله لعقرب ماتدع نبيا ولا غيره قال ثم دعا بانيا فيه ماء وملح فجعل يضع موضع اللدغة في الماء والملح و يقراء قل هو الله احد ، والمعوذتين حتى سكنت)²²³

هم داسي نور احاديث سته چي ٿوله دم دم جواز لپاره دليل جوڙيداي سي. دغه اڀوند احاديث په دين اسلام کي خورا ډېر دي. فکر نه کوم چي يو مسلم دم مسلمانانو دي، دم له جواز څخه منکر سي. بلکي ٿوله مسلمانان دم مني او دم پر موثريت باندي اقرار کوي خود اختلاف ټکي د تعويد او څانبت موضوع ده. د دوی اڀوند به دا ووايو چي څانبت او تعويد دواړه مشروع عمل دي. د اثبات لپاره يې زموږ په مذهب کي شواهد موجود دي

²²⁰ - بخاري : حديث نمبر ۵۷۳۸.

²²¹ - بخاري : حديث نمبر ۵۷۳۹.

²²² - ابن ماجه : حديث نمبر ۳۵۰۱.

²²³ - ابن ابي شيبه .

تعويذ او ځانست د جواز دلایل

دا خبره ټولته معلومه ده چې، دم (رقیه) جائز دی مگر د تعويذ اړوند ځیني کسان خبري کوي چې، تعويذ ثبوت نه لري بلکي تعويذ شرک دی. داسي خبري کول لوی جهالت دی. زموږ په اسلام او دین کي هره هغه خبره او کار د جواز حکم لري چې، صحابه کرامو کړي وي. دا خبره و هر هغه چاته معلومه ده چې لږ غوندي په احاديثو پوهیږي.

(عن عمرو بن شعيب عن ابيه عن جده ان رسول الله ﷺ قال اذا فرغ احدكم في النوم فليقل اعوذ بكلمات الله التامات من غضبه و عقابه و شرعباده و من همزات الشياطين و ان يحضرون فانما لن تضره و كان عبدالله ابن عمر يعلمها من بلغ من ولده و من لم يبلغ منهم كتبها في صك ثم علقها في عنقه. رواه ابوداؤد و الترمذي.²²⁴

عمرو د شعيب زوی د خپل پلار څخه روایت کوي چې نبي ﷺ فرمایيل: که له تاسو څخه یو څوک په خوب کي و بهرېږي دغه کلمات دي ووايي: (اعوذ بكلمات الله التامات من غضبه و عقابه و شرعباده و من همزات الشياطين)

عبدالله ابن عمرو به دغه کلميات و غټانو ته ورنښول چې پياد يې کړي او که ماشوم و، وه هغه ته يې پر يوه کاغذ وليکي هغه ته يې ورپه غاړه کړي.

²²⁴ - مشکوة شريف: ٢١٧ مخ.

(ان قيصر ملك الروم كتب الى عمر بن الخطاب رضي الله عنه ان بي صدا عافا فذه الى شيا من لدواء فانفذ اليه قلنسوة فكان اذا وضعها على راسه سكن مابه من الصداغ و اذا رفعها عن راسه عاد الصداغ اليه فتعجب من ذلك فامر بفتحها ففشت فاذا فيها رقعة مكتوب فيما (بسم الله الرحمن الرحيم) فقال ما اكرم هذا الدين و اعذه حيث شغافي الله تعالى باية واحدة فاسلم و حسن السلام)²²⁵

ژباړه: قيصر دروم پاچا حضرت عمر رضي الله عنه ته يو خط واستاوه چي، زما پر سر درد كيږي كه ستاسو سره يوه دوا وي هغه را واسته وه. حضرت عمر رضي الله عنه يوه رخچينه ور واستول. پاچا دروم به چي كله دغه رخچينه پر سر كړل درد به يې ارام سواو چي ايسته به يې كړل بيرته به يې درد را وگرځېده. پاچا په تعجب كي سو چي په دې كي بيا څه راز دي. پاچا د معلوماتو د حاصلولو لپاره رخچينه خيري كړه، كه گوري په رخچينه كي يوه د كاغذ ټوټه ده. په هغه ليك سو ي دي. (بسم الله الرحمن الرحيم) پاچا چي دا وليدل نو وي ويل: څو نه ښه او عزت مند دين دي چي، په يوه ايات سره الله تعالى ﷻ ماته صحت را كړي. نو اسلام يې قبول كړ مسلمان سو.

په (بذل المجهود) كي وايي (و من لطائف هذه الاسماء ما صرح به جماعة من شراح الصحيحين و غيرهما من ارباب الطبقات بان هذه الاسماء اذا كتبت و علقته على

225 - المواهب اللدنية : ٣ مخ.

محموم كانت من انفع الرقي و جربت فكانت كذلك و قال عاصم انها رقية العقرب
اي مع البسمة²²⁶

په سنن الكبرى للبيهقي كي وايي:

(ان سعيد بن جبیر كان يكتب لابنه المعادة)²²⁷

په تيسر العزيز الحميد د توحيد په شرح كي وايي:

(اعلم ان العلماء من الصحابة والتابعين فمن بعد هم اختلفوا في جواز تعليق التمايم التي من القران و اسمائه الله و صفاته فقال طائفة يجوز ذلك و هو قول عبدالله بن عمرو بن العاص و غيره و هو ظاهر ماروي عن عائشة و به قال ابو جعفر الباقر و احمد في رواية و حملوا الحديث على التمايم الشركية اما التي فيما القران و اسماء الله و صفاته فكالرقية بذلك قلت و هو ظاهر اختيار ابن القيم اه)²²⁸

په تفسير روح البيان كي وايي:

(و اما تعليق التعويذ و هو الدعاء المجرب او الاية المجربة او بعض اسماء الله لدفع البلاء فلا باس به)²²⁹

په فتواي عالمگيري كي وايي:

²²⁶ - بذالمجهود: ١ جلد، ٢ مخ.
²²⁷ - تيسر العزيز ١٣٧ مخ.
²²⁸ - روح البيان: ٤ جلد، ٢٩٥ مخ.
²²⁹ - عالمگيري: ٥ جلد، ٣٥٦ مخ.

﴿ولباس بتعليق التعويذ و لكن ينزعه عند الخلا والقربان كذا في الغرائب﴾²³⁰

او په ردالمختار كې وايي:

﴿الظاهران المراد بها مايسمونه الان بالهيكل والحماثلې المشتمل على الايات القرانية فاذا كان غلافه منفصلا عنه كالمشمع و نحوه جاز د خول الخلاء به و مسه و حمله للجنب و يستفاد منه ان ماكتب من الايات بنية الدعاء والثناء لا يخرج عن كونه قرانا بخلاف قراءته بهذه النية فالنية تعمل في تغيير المنطوق﴾ (لا المكتوب)

231

دغه ټوله احاديث مباركان او د مذهب كتابونه په دې اقرار كوي چې تعويذ يو مشروع او رواشي دى خو هغه تعويذونه چې، د اسلام د دائرې څخه وتلي نه وي او هغه چې د اسلام په شرائطو نه وي برابر. هغه مورې هم حرام او ناروا بولو خو مطلق تعويذ حرام او شرک بلل ډېر لوى جهالت دى. ستاسو د معلوماتو لپاره د يو څو كتابونو نومان ذکر كوم چې، دغه ټولو كتابونو تعويذ روا بللى دى، تاسو كولاى سئ چې، هغه كتابونه هم مطالعه كړئ.

(معين الحكام: ۲۳۰ مخ). (فتاوى رشيدية: ۲۱۵ مخ) الفتاوى الحديثية: ۸۸ مخ

(فتاوى عزيزية: ۹ مخ). (فيض الباري: ۳ جلد، ۲۷۷ مخ) (عرف شري: ۱۱۳ مخ

²³⁰ - ردالمختار: ۱ جلد، ۱۱۹ مخ. بيروت چاپ.
²³¹ - سنن الكبرى: ۹ جلد، ۳۵۱ مخ. بيروت چاپ.

احسن الفتاوى: ۸ جلد، ۲۵۵ مخ.

هم دغسي د مذهب ډېر نور کتابونه سته چي، تعويد يو مشروع او روا عمل بولي خو په دغه مخکنی بيان کي نه يوازي دا خبره واضح سوه چي، تعويد جائز دی. په دي وروسته بيان کي به دا خبره هم واضح سي چي، د ثابنت څښل هم يو جائز کار دی. په دي خبره باندي د مذهب په کتابونو کي ښه په وضاحت بيان سوی دی خو زه دلته يو څه بيان را نقل کوم.

علامه شاه عبدالحق محدث دهلوي رحمته الله عليه په اشعة اللمعات کي وايي:

(آز مجاهد آمده که باک نیست که نوشته شود قرآن و ششسته شود نوشاهیده شود آب آن بمریض.)²³²

حضرت مولانا مفتي سيد عبدالرحيم لاجپوري رحمته الله عليه په فتاوی رحيمه کي وايي: دغه ثابنت او تعويد د سحر لپاره دی. دی مبارک اول داسي وايي وروسته ثابنت او تعويد وربښي.

(آيات ذيل لکھه کر مریض کي گلې مين ډال دين اور پاني پر پره کر اس کو پلا دين)²³³

²³² - اشعة اللمعات: ۳ جلد، ۶۰۴ مخ.
²³³ - فتاوی رحيمه: ۱۰ جلد، ۱۰۳۸ مخ.

ژباړه: يعنې دغه وروسته ايات نوشته که، په غاړه يې که او يا پر ابو يې ووايه په وي څښه. هم دغسي زموږ د مذهب ټوله کتابونه په دې قائل دي چې، تعويد، څښت او دمونه ټوله جائز دي. په دې کي چې کوم تاثيرات پراته دي، د هغو پېژندل و انسان ته ستونځمنه خبره ده ځکه؛ دا يو داسي طيب او دوا ده چې، د انسان د لوري نه ده کشف سوي بلکي د مونه، څښتونه او تعويدونه ټوله يا د قرآن په ايا تونو سره دي او يا په هغه دعاگانو سره وي چې، نبي ﷺ خپل امت ته وربښودلي دي. داسي هم نه ده چې موږ هر تعويد، څښت او دم منو بلکي موږ هغه منو چې د اسلام د قانون سره سم وي. په مذهب د اهل سنت والجماعت کي ورته ځانگړي شرائط ايښودل سوي وي. که هغه شرائط په کښي نه وي، هغه زموږ د عقيدې مخالف دي او سحر ورته وايي.

اول: شرط، د الله تعالی ﷻ په نومونو او صفاتو به وي.

دوهم: شرط، په عربي خط به وي او که په بل خط وي، په معنی بې څوک پوهیږي.

درېم: شرط، تعويد ورکونکی او اخیستونکی به دا عقیده لري چې، دا يو سبب دی، په اصل کي الله تعالی ﷻ نفع رسوونکی دی.

څلروم: شرط، د قرآن کریم الفاظ به چپه نه کارې.

پنځم: شرط، په تعويد، څښت او دم کي به داسي کلمات نه وي چې، هغه د شرک وي.

که تعویذ یا خابنت کی د اجد، یا حساب توری راسی هغه پروا نه لری ځکه، دا هم هر یو لفظ یې ځان ته معنی لری.²³⁴

یادونه: د خابنت، تعویذ لپاره ډېر بنکاره دلائل په کتاب د (مصنف ابن ابی شیبه) کی راغلي دي. د بڼه معلوماتو لپاره د دغه کتاب ۳۹ مخ وگورئ.

²³⁴ - احسن الفتاوی : ۸ جلد، ۲۵۵ مخ.

قوله/بڻه ڪار به بڻه بولو او بد ڪار به بد بولو.....

د محترم حاجي اغا صاحب رحمۃ اللہ علیہ د رسالي پوره متن داسي دی.

د او دا خبره دي معلومه وي چي، منکر او بد ڪار چي، له هره ڻيڪه او بڻه ڪاره سره ملڪري سي هغه بڻه نه دي خو ليکن بڻه ڪار به بڻه بولو او بد ڪار به بد بولو. بڻه ڪار به ڪوو او بد ڪار به نه ڪوو.

د محترم حاجي اغا صاحب رحمۃ اللہ علیہ دغه عبارت د هغه سوالونو جواب دي ڪوم چي، نن ورڇ ڇيني ڪسار د ڄان د دفاع په خاطر په لاس ڪي نولي دي. دغه ڪسان غواڙي په دي فلمه خپل ڄان هدف ته ورسوي خو الحمد لله په هر وخت ڪي الله تعالي ﷻ د دي امت په مابين ڪي داسي شهبان مبارڪان پيدا ڪري دي لکه محترم حاجي اغا صاحب مبارڪ رحمۃ اللہ علیہ، تر څو د دي بدبخته انسانانو د ڪلو، ڪلو خوارۍ په يوه خبره سره په ابو لاهو ڪري. دغه ڪسان وايي:

موږ ځکه زيارت نه منو چي خلک په زيارتونو ڪي شرک ڪوي. موږ ځکه مولد شريف نه منو چي، داخو بدعات دي او خلک ڊولونه په ڪنبي وهي. نور گناهونه هم په ڪنبي ڪوي يا د اسقاط دور نه منو ځکه؛ دا حيله ده خو په شرائطو نه ده برابره او د بنو شپو خيرتون نه منو ځکه؛ په دي ڪي تعين راڃي هم داسي نور ي ڊول ڊول خبري ڪوي چي، په دي خبرو سره له اصله منکر سي.

محترم حاجي اغا صاحب رحمۃ اللہ علیہ د دوی د ټولو سوالونو او شبهو جواب په یوه څښه کړی دی، هغه دا چې، ښه ښه دي او بد بدې، مورې یې ښه منو او له بدو څخه مخ اړوو. مور کله دا ویلي دي چې، ځیني جهال کسان چې دغه بد کارونه کوي هغه که په زیارت کې وي، که پېمولد شریف کې وي، که د اسقاط په دور کې وي او یا په نورو ښو شپو کې وي دا ښه عملونه دي. بلکې مورې یې هر وخت د مخنیوي کوښښ کړی دی او کوو یې.

که په حقیقت باندې سترگې پټې نه کړو، داسې وگورو چې، داکوم عقائد چې په دې رساله کې ذکر سوي دي بېله دې چې ځیني جهالو څه کارونه قصداً یا رسماً ورسره یوځای کړي دي. دا یوه خبره د شریعت خلاف ده او که نه ده.

الحمد لله مور ټوله په دې عقیده یو چې، اسلام سپېڅلی دین دی، د یو څو جهالو په افعالو سره نه سي ور کېدای او په هر وخت کې چې د الله تعالی ﷻ له لوري حکم انسان ته سوی دی، هغه انسان ته سوی دی چې عقل ولري. کوم څوک چې عقل و لري هغه ښه او بد سره بېلولای سي، نو مور هم الحمد لله انسانان یو، عقلونه لرو د ښه او بد توپیر کولای سو. په دغه ټولو کې ښه، ښه بولو او بد، بد بولو.

قوله/ دعا کول وروسته تر فرضو او سنتو په هیڅ اجتماعي سره مستحب ده بدعت نه ده.

دعا کول وروسته تر لمانځه هغه فرض لمونځ وي او که سنت وي، په هیات اجتماعي سره مستحب کار دی. دغه دعا زموږ د اهل سنت والجماعت په مذهب کي د فرض، واجب او سنت حکم نه لري بلکي د فرض لمانځه وروسته سنت ده او د سنت لمانځه وروسته مستحب کار دی.

که چا وکره موږ یې ښه بولو او که یې ونه کره بد پر نه وایو. داسي هم نه ده لکه دا ځیني کسان چي، و دغسي دعا ووته د بدعت په سترگه گوري ځکه؛ بدعت نه ده. د دې ډول دعاگانو لپاره دلائل سته. اصل ور لره سته د مذهب ډېرو علماء کرامو داسي دعا مستحب بللې ده.

او کوم احادیث خاص د داسي دعا اړوند نه دی راغلی خو که سته، په هغه احادیثکي د سند اړوند خبري سوي دي مگر موږ دا وایو، که په یو حدیث کي خبري وسي په هغه حدیث سره د شي استحباب ثابتیږي. که چیري دغه حدیث موضوعي نه و. په فتح القدير کي وایي:

(والاستحباب يثبت بالضعيف غير الموضوعي)

ژباړه: يعنې په ضعيف حدیث سره د شي استحباب ثابتې د ای سي که چیري موضوعي نه و.

په ځينو حديثونو کې داسې راغلي دي چې، نبي ﷺ لمونځ وکړ او بيابې په هيات اجتماعي سره دعا وکړه. په فتاوی رحيمه کې په حواله د ابن ابې شيبه وايي:

(عن اسودالعامري عن ابيه قال صليت مع رسول الله ﷺ الفجر فلما سلم انصرف ورفع يديه و دعا الحديث)²³⁵

ژباړه: يعنې اسود العامري د خپل پلار څخه روايت کوي. ما د نبي ﷺ سره د سهار لمونځ وکړ. کله چې يې مخ راواړاوه لاسونه يې پورته کړل دعابې وکړه.

هم داسې نور احاديث سته چې، د فرضي لمانځه وروسته نبي ﷺ دعا کړې او يا صحابه کرام يې و داسې دعا کولو ته متوجه کړي و. البته دا خبره چې، هغه لمونځ چې، تر فرض وروسته سنت ولري او يا د فرضي لمانځه وروسته په هيات اجتماعي سره امام او مقتديان دعا کوي دا موږ مستحب بولو او که څوک التزام پر کوي (يعنې تاريخک يې گناه گار بولي)، بيا موږ هم د بدعت په سترگه ورته گورو په داسې صورت کې بيا پرېښودل ښه دي. خو زموږ د افغانستا علماء کرام ټوله په دې عقیده دي چې، دا دعا مستحب کار دی ځکه؛ زموږ د مذهب ستر علماء کرامو دا دعا مستحب بللي ده. په فيض الباري شرح د بخاري کې وايي:

(و اعلم ان الادعية بهذا الهيئته الكذائية لم تثبت عن النبي ﷺ ولم يثبت عند رفع الايدي دبر الصلوات في الدعوات الا اقل قليل و مع ذلك وردت فيه تر

²³⁵ - فتاوی رحيمه: 6 جلد، 67 مخ.

غيبات قولية والافي مثله ان لا يحكم عليه بالبدعة فهذه الادعية في زما ننا ليست بسنة بمعنى ثبوتها عن النبي ﷺ وليست ببدعة بمعني عدم اصلها في الدين.

236

په هم دغه كتاب كي په باب الدعاء كي وايي:

ﻻ ريب ان الادعية دبر الصلوات قد تواترت تواتر لا ينكر. اما رفع الايدي فثبت بعد النافلة مرة او مرتين فالحق بها الفقهاء المكتوبة ايضاً و ذهب ابن تيمية ، و ابن القيم الى كونه بدعة. بمعنى ان المواظبة على امر لم يثبت عن النبي ﷺ الامرة او مرتين كيف هي ؟ فتلك هي الشاكلة في جميع المستحبات فانها تثبت طوراً فطوراً ثم الامة تواظب عليها نعم نحكم بكونها بدعة اذا افضى الامر الى النكير على من تركها.

علامة يوصف البنوري رحمته الله به معارف السنن كي وايي:

ﻻ الدعاء للامام والمأموم و المنفرد ، مستحب عقب كل صلاة بلاخلاف و يقول و يستحب ان يقبل على الناس فيدعول²³⁷

په هر صورت دعا كول په هيئت اجتماعيه سره زموږ په مذهب كي وروسته تر فرضو او سنتو مستحب كار دي او په دي اړوند د مذهب حنفي په معتبره كتابونو كي د

²³⁶ - فيض الباري : ٢ جلد، ١٦٧ مخ.
²³⁷ - معرف السنن : ٣ جلد، ١٢٣ مخ.

استحباب لپاره د لائل موجود د ي خوافسوس دی نن ورځ د هغه کسانو پر حال چي، پر يو داسي مستحب کار باندي يې د مسلمانانو پر لويه حصه انسانانو باندي د مشرک او بدعت تور لگوي. د مسلمانانو د طرقي او د خلاصون لپاره دغه فرعي مسائلو څېړنه نه ده بلکي طرقي او خلاصون لپاره نوري اصلي لاري سته چي هغه پر مخ بوزي.

اه! موږ که د دې فرعي مسائلو لپاره دلائل راوړي او تشریح کړي مو دي، دا په دې معنی چي، زموږ د عامو مسلمانانو وروڼو څخه اصلي لازه ورکه نه سي. تش په نامه صوفيان او ملایان نن ورځ په ټولنه کي خورا ډیر تر سترگو کيږي. که چيري د حقيقي صوفيانو او ملایانو له لوري دغسي بیانونه او وضاحت د مذهب نه وي. دا ليري نه ده چي، په يوه کور کي به مقلید او غیر مقلید پر يوې کاسه سره ناست وي. په دې بیانونو کي کېدای سي په ټولنه کي اصلاح راسي او د الله تعالی ﷻ څخه د اصلاح امید لرم.

قوله: زموږ د افغانستان علماء او مشائخ او ټول عام خلک نه وهايان دي، نه سلفيان دي او نه اهل احاديث او نه پنج پريان دي او نه بريلويان دي. بلکي ټول اهل سنت والجماعت دي پر مذهب د حضرت امام اعظم مبارک رحمته الله عليه باندي دي.

د محترم حاجي اغا صاحب رحمته الله عليه له دې وينا څخه مقصد دا دی چې، د افغانستان اکثره مسلمانان اهل سنت والجماعت دي او پر مذهب د امام اعظم ابو حنيفه رحمته الله عليه باندي دي. دا خبره لير نه ده کېدای سي ځيني کسان وهابي، سلفي، بر ټلوي مذهب او يا نوري عقيدې ولري خو هغه کسان چې دا عقائد ولري په دومره لويه ټولنه کي پر نيست حساب دي

که موږ د افغانستان د علماء کرامو او مشايخو کرامو سوانح وگورو، دابه راته څرگنده سي چې، د افغانستان په هيواد يا ټولنه کي اهل سنت والجماعت او احناف تېر سوي دي.

پر دې سر بېره په ټوله بر صغير کي مسلمانان د امام اعظم صاحب رحمته الله عليه پر مذهب باندي وو او د ټولو عقیده د اهل سنت والجماعت وه خو په بر صغير کي د دغه اختلافاتو فتنه هغه وخت پيدا سوه کوم وخت چې په هندوستان کي د انگرېز جنای د ماتې سره مامخ سو او په افغانستان کي ټوله احناف وه خو هغه وخت چې روس پر افغانستان ناروا يرغل وکړ، په دې وخت کي د اختلاف مذهب لپاره دو ې لاري خلاصي سوي. يوه د ځينو عربي ممالکو خيره مؤسساتو او ټولنو وه او بله د

افغانانو هجرت بهرته و په دې وخت کې د گوتو په شمېر کسان د نورو د عقيدو تر
تاثير لاندې راغلل.

دا طبعي خبره ده هر څوک چې په کوم مذهب وي هغه د خپل مذهب لپاره تبليغ کوي
خو د دې فرقو لپاره هم دا مهمه وه چې خپل پيروان ډېر کړي. دغه فرقو و خپلو
اهدافو ته د رسېدو لپاره مالي سرچينې په د باندنيو هيوادونو کې ايښي وې. د
دغو هيوادو لپاره دا مهمه وه چې مسلمانان هيڅ کله هم په ظاهري جنکې کې ماته نه
مني او نه ماتېرې خو که په فکري جنکې اخته سي کېدای سي موږ خپلو اهدافو ته
ورسېږو. په هم دې خاطر دغو هيوادو و دغو فرقو ته فوراً ډېر مالي امکانات برابر
کړل.

محترم حاجي اغا صاحب رحمته الله عليه دا فرقې جلا جلا په نامه يادي کړي دي. په هم دې
خاطر زه هم د هري فرقې اړوند جلا جلا بحث ايرېدم تر څو د دوی عقائد او مؤسس
ټوله واضح سي.

فريقه وهابيه يا وهابيت:

دغه ډله منسوب ده، شيخ محمد بن عبدالوهاب نجدي ته. په همدې خاطر دغه ډله د وهابيه په نامه ياده سوه ځكه؛ د دې ډلې اول مؤسس هم دغه محمد بن عبدالوهاب نجدي دی.

د محمد بن عبدالوهاب لنډه پېژندنه:

محمد بن عبدالوهاب نجدي په ۱۱۱۱ يا ۱۱۱۵ هـ. کي د عينه په ښار کي زېږېدلی دی. عينه ښار د رياض په شمال کي پر ۱۵ کيلومتري فاصله باندې پروت دی او نجدي په دې خاطر ورته وايي چي د ده دغه نوي عقائد د نجد په ښار کي ښکاره سول او د محمد بن عبدالوهاب پلار په عينه کي قاضي و.

محمد له کوچني والي څخه د تفسير، حديث او عقائدو د کتابونو له مطالعاتو سره مينه درلوده. حنبلي فقه يې پر پلار او نورو علماؤ وويل:

محمد بن عبدالوهاب له نجد څخه بصري ته تللی و او هلته يې په بصره کي د خلکو له ډيرو اعمالو سره مخالفت پيل کړ خو بصريانو له خپله ښاره وشاره

له بصري څخه يې قصد د (زبير) د ښار په لوري وکړ. په لاره کي د لودي، گرمي او تندي سره مخامخ سو. نژدې و چي ومري خو د (زبير) يو استوگن يې مرسته وکړه

اوبه او خوراک يې ورکړ. د ځان سره يې پر آس سپور کړ و (زبير) ته يې ورساوه او له دې ښاره (احساء) ته او بيا (حريملة) ته ولاړ.

دا مهال ۱۱۳۹ هـ. يا ۱۱۴۹ هـ. کال و. او پلار يې (شېخ عبدالوهاب) له عينيه څخه (حريملة) ته راغلی و. (محمد) پر پلار سبقان شروع کړل. په دې دوران کې، محمد د نجد د خلکو پر عقائدو اعتراضونه شروع کړل. ده او د پلار تر مابین په دې مسائلو سره سخت اختلاف واقع سو. دغه اختلاف څو کاله دوام پيدا کړ تر هغه دا اختلاف وچي، پلار يې په ۱۱۵۳ هـ کال کې وفات سو.²³⁸

محمد د پلار تر وفات وروسته د خپلو عقائدو په خپرولو او دخلکو د مذهبي اعمالو د يوې برخې په انتقاد لاس پورې کړ او د حريملة يو شمېر خلکو يې ملاتړ وکړ او دعوت يې مشهور سو. نوموړی له دې ښاره (عينة) ته ولاړ. په هغه وخت کې د (عينة) حکيم او امير عثمان بن حمد و.

عثمان بن حمد د محمد بن عبدالوهاب په راتلې ډېر خوښ سو. د ده يې ډېر احترام وکړ. د عثمان په زړه کې دا خبره گرځېده چې د ده سره به کومک کوي. کله چې دی د عثمان په اراده پوه سو په مقابل کې يې دا ورته وويل: چې ټوله (نجد) به د (عثمان) اطاعت ته راوبولم.

²³⁸ - الوسي د نجد تاريخ : ۱۱۱ مخ.

د محمد د دعوت خبره د (احساء) امیر ته ورسېده. امیر احساء (عثمان) ته لیک واستاوه چې، محمد د ځان سره مه ساته. د هغه عقائد سم نه دي. کله چې عثمان ته د امیر لیک ورسېده، عثمان محمد را وغوښت دایې ورته وویل: زه نسیم کولای چې ستاسو همکاري وکړم. محمد په ځواب کې ورته وویل: ایاته دانه خوښه وي چې ټوله (نجد) ستاسو اطاعت وکړي؟ خو عثمان دا خبره نه منل. له (عینة) څخه یې وشاره.

محمد په ۱۱۶۰ هـ. کې له (عینة) څخه وروسته (درعیة) ته ولاړی. درعیة د نجد یو مشهور ښار دی. په درعیة کې امیر محمد بن سعود و. هغه د محمد په لیدو خوشحاله سو. خپله محمد بن سعود د محمد ډېر اعزاز وکړ او د همکاري زېری یې ورکړ. په همدې توگه د محمد او محمد بن سعود تر مابین خورا کلکې اړیکې پیدا سوې.

محمد له وخت څخه په استفاده خپل دعوت شروع کړ. چاچي به یې دعوت نه مانه، نو د کفر او شرک فتوای به یې پر لنگول او د جنگي کافر په حیث به یې ورسره چلند کاوه. د دوی مال یې غنیمت باله او ښځو یې ورته د مینځو حیثیت درلود. په نجد، یمن، حجاز او د عراق او سوريې په شاوخوا کې یې ډیرې عملي جگړې وکړې. ډېر مسلمانان یې په شهادتونو ورسول. د مسلمانانو مالونه یې لوټ کړل. محمد بن عبدالوهاب په ۱۲۰۶ هـ. کې یا په ۱۲۱۰ هـ. کې وفات سو.

د ده تر وفات وروسته د ده پيروانو د ده دعقائدو د ترويج لپاره فعاليت شروع كړ. په دې فعاليت سره په اسلامي ټولنه كې يوه نوې فريقه يا ډله رامنځ ته سوه. د دې ډلې مشرانو د نړۍ د سترو قدرتونو لکه: انگلستان، په څير د مسلمانانو ضد او د بنمن غربي هيواد سره د مسلمانانو د ټكولو په نيت، (هغه چي د دوی عقائد يې نه منل) د دوستۍ لاس يو كړ او د مسلمانانو مركزي خلافت (خلافت عثماني) يې له منځه يو وړ او ټول عربي هيوادونه يې د وخت د سترو غربي او شرقي كفري طاقتونو تر منځ ووېشل او كله چي، دا فرقه پر مکه مكرمه او مدينه منوره برلاسي سوه، په دې وخت كې ټول اسلامي اثار يې له منځه يووړل. د هغو له جملې څخه دغه مبارك اثاروو.

۱ د حضرت محمد ﷺ د پيداينست ځای.

۲ د حضرت بي بي خديجې ﷺ كور.

۳ د مكې د حجر په كوڅه كې د حضرت فاطمې ﷺ د زېږېدلو ځای.

۴ د مكې په مسفله كې د حضرت حمزه ﷺ كور.

۵ په احد كښي د حضرت حمزه ﷺ قبر.

۶ د صفا غره سره د ارقم ﷺ كور.

۷ د بدر د غزا د شهيدانو قبرونه.

- ۸ د احد د شهيدانو قبرونه.
- ۹ د نبي عليه السلام د پلار عبدالله قبر.
- ۱۰ د امام حسين او امام حسن عليهما السلام د زېږدلو ځايونه.
- ۱۱ د عامه صحابه كرامو قبرونه او ارول.
- ۱۲ د نبي عليه السلام د مور او نورو بنځو قبرونه او ارول.
- ۱۳ د امام زين العابدين، امام باقر، امام جعفر صادق، امام مالك رحم الله عليه اجمعين د قبرونو او ارول.
- ۱۴ په مكه مكرمه كې د اسلامي كتابخانې سوځول.
- ۱۵ په مدينه منوره كې اسلامي كتابخانه سوځول.
- په دې كتابخانو كې پخواني او وروستي كتابونه موجود وو. دمكې معظمي په كتابخانه كې (۶۰۰۰۰) زره كتابونه موجود وو. يوازي ۴۰ زره قلمي نسخې وې.

غېر مقلېدين په هندوستان کي.

غېر مقلېدين يا وهابيان په عربو کي موجود وو. د مسلمانانو په مابین کي دا يوه داسي فرقه وه چي، په ظاهره مسلمانان وو خو باطني مرض يې ډېر بد او له اضرارو ډک و، هغه داچي تل به دوی د مسلمانانو سره په مذهبي اختلافاتو اخته وو. مسلمانانو به د دې اختلافاتو له امله وخت نه سواي پيدا کولای چي، په اتفاق سي خپل اصلي دوښمن انگلستان ته ماته ورکړي او يا بيرته خپل اسلامي خلافت جوړ کړي. کفري نړۍ تل دا کوښښ کوي چي، دا اختلافات، يعني د مسلمانانو تر منځ اختلافات تازه وساتي ځکه؛ دوی ته دا معلومه سوې وه چي، پر مسلمانانو د برياليتوب وسيله هم دغه لار ده.

کله چي، په هندوستان کي د انگريزانو په مقابل کي جهاد پيل سو. په لږ وخت کي انگريزان له سختي ماتې سره مخ سول. مسلمانان ورځ تر بلي مخ په طرقي تلل. دوی اخر مجبور سول چي، دا فيصله وکړي چي، بايد د مسلمانانو اتحاد له منځه يوسي. د دې مقصد لپاره يې ځيني کسان په مالي مرسته د ځان تابع کړل. هغه مسلمانانو هم خورا په اخلاص سره د خپلو بادارانو خدمت وکړ. په لږ وخت کي مسلمانان تيت او فرق سول.

په هندوستان کي د علماء کرامو لپاره دوه نومونه وو. (اهل القرآن)، (اهل حديث)، د اهل القرآن و مفسرينو ته او حافظانو ته و ييل کېدل او له اهل حديثو څخه محدثين مراد کېدل. خو کله چي، د انگريزانو له خوا د غېرمقلېدينو فتنه جوړه سوه، په دې

وخت کي د اهل القرآن څخه منگرين اهل حديث او اهل احديث څخه منگرين فقه مراد بدل.

په هر صورت، هغه کسان چي په تاريخ هند کي په علماء سوء سره ياد بدل او ياد سوي دي. هغه غير مقلديدين دي. د دوی مشرانو د حديث په نامه د فقه څخه انکار وکړ او د ائمه اربعه په مابین کي په اختلافي مسائلو باندي يا په هغه مسائلو باندي چي، هغه ترک سوي وي، د عمل کولو او د هغو د مروج کولو کوښښ يې وکړ او هغه مسائلي يې تخته مشق جوړي کړې چي، هغه د څېرالقرون څخه بيا تر هغه وخته پوري اتفاقي وي او د دې ثمره دا سوه چي، خلک د سلفو څخه بد گمانه سوه. په دې سره د مسلمانانو په مابین کي خورا ډېر اختلافات راغلل. مخکي به مسلمانان د انگرېزانو د حکومت محاکمو ته نه تلل. کله چي دا اختلافات جوړ سول، نو خلک به د خپلو فيصلو لپاره د انگرېزانو محاکمو ته تلل او دا د انگرېزانو لپاره لويه لاسته را وړنه وه. کله چي انگرېزانو د دغه تش په نامه مسلمانانو خدمات وليدل نو مالي کومکونه يې خورا ډېر ورسره وکړل. ښه ښه القاب يې ورته ورکړل. د انگرېزانو مخلصينو چي په دې دور کي اوسېدل خپله ښکمرغي بلل او د حنفي مذهب ختمول يې د برطانيې لپاره د حکومت بقابلل.

دا بيان خورا اوږد دی ما صرف دخلاصې په ډول له (کتاب، علماء هند کي شاندار ماضي) څخه راواخيست، نور اڅي چي نوري خبري د دوی يعني د غير مقليدينو له مشرانو واورو.

نواب صدیق حسن خان وایي:

(د ټولو مسلمانانو لپاره د انگرېز د حکومت مخالفت کول نا جائز کار دی) ²³⁹

بل ځای بیا داسي ليکي:

(فساد ته د جهاد نوم ورکول او د برطانيې د حکومت ختمول او دغه امن چي اوس
سته ختمول دا ډېره نادانۍ وړ خبره ده. ²⁴⁰

مولوي حسين بټالوي د برطانوي حکومت په وفاداري کي د جهاد په منسوخه کېدو
کي يوه رساله (الاقتصاد في مسائل الجهاد) ليکلې ده. په دې رساله کي دی واي:
(د دغه مسئلې او دلائلو څخه دا ښکاره معلومېږي چي په هندوستان باندي که څه
هم د عيسايانو حکومت دی مگر بيا هم دغه هندوستان دارالاسلام دی. د دې
حکومت سره هيچاته روانه ده چي جنک وکړي. هغه که د عربو وي او که د عجمو
وي، که حضرت سلطان شاه ايران وي او که امير خراسان وي. ²⁴¹

مولوي عبدالمجيد خادم، د مولوي حسين بټالوي اړوند وایي:

²³⁹ - ترجمان وهايبية : ٤٨ مخ.

²⁴⁰ - ترجمان وهايبية : ٨ مخ.

²⁴¹ - اقتصاد في الاجهاد : ٥٤ مخ.

د مولوي حسين بتالوي د اشاعة السنن په ذريعه سره د اهل حديث ډېر خدمت كړى دى او د ده په خاطر د دغه ډلې نوم اهل حديث سواو ده د انگرېز د حكومت ډېر خدمت كړى دى په هم دې خاطر يې لوى انعامات هم تر لاسه كړي دي.²⁴²

مولوي حسين بتالوي بل ځاى ليكي:

(د برطانوي انگرېز حكومت خلاف جنك كول هيڅ روانه دى)²⁴³

مولوي حسين بتالوي ليكي:

(د اهل ا حديث په دې خبره باندي دليل دادى چي، دوى د انگرېز (برطانوي) حكومت خپر خواهان دي چي، اهل حديث د انگرېز حكومت بقا په دې خاطر غواړي، ترڅو دوى د يو اسلامي حكومت په سايه كې ژوند وكړي.²⁴⁴

كه موږ د هندوستان تاريخ وگورو، دابه ضرور معلومه سي چي، په هندوستان كې اول جنك د جهاد په نامه عامه مسلمانانو شروع كړ او د مسلمانانو په څنك كې د هندوستان هغه اوسېدونكي چي هندوان وو (بودايان، بت پرسته) هغوى جنك د وطن د دفاع په خاطر كاوه خو كله چي، انگرېز ته دا معلومه سول چي، نور پر مختلك په دې ملك كې راته گران دى، نو د خپل شيطانن او مفكورې پريښاد يې په مسلمانانو كې فرقې او ډلې پيدا كړې.

242 - اهل حديث اور انگرېز ۸۷ مخ بحواله سرپرست تڼانې، ۳۷۲ مخ.

243 - الاقتصاد : ۱۹ مخ.

244 - اشاعت السنة : ۸ جلد، ۲۶۲ مخ.

هغه کسان چي د انگرېز په لومه کي گير نه سول او نه يې د انگرېز و ظاهري عېش او عشرت ته سرنگون سول، په خپل جهاد او مبارزه يې لاس پوري کړ او دوام يې ورکړ، هغه د ځيني مسلمانانو او انگرېزانو له خوا په باغيانو و نومول سول لکه: نواب حسن خان په خپله فتوا کي وايي:

(جهاد او مذهبي جنګ کول د شريعت په اعتبار سره منع دی او کوم خلک چي د دوی په خلاف اسلحه را اخلي او مذهبي جنګ کول غواړي، دغه ټوله باغيان دي او په دغه باندې د اهل حديث د علماء کرامو اتفاق دی.²⁴⁵)

او کوم کسان چي د انگرېز په حمايت کي ولاړ وو، هغه ته به د انگرېزي حکومت له خوا تحفي او نوري مرستي ورکول کېدلې او ډول ډول القاب به ورته کارول کېدل. د غېر مقلېدينو مشهور عالم، مولانا مسعود عالم ندوی ليکي:

(معتبر راويانو بيان دی چي، د (رسالة الاقتصاد في الاجهاد) په بدله کي مولوي حسين بتالوي ته د انگرېز له خوا ډيري جائزي ورکول سوې.²⁴⁶)

د نواب حسن خان واده د (بهوپال) د واليه سره د انگرېزانو په خوښه وکړل سو. دی خپله وايي: (کله چي دريم کال تېر سو نو ماته درئسي معظمي سره په واده کول سره عزت ورسېدی او دغه کار د لوړ حکومت په اطلاع او د انگرېزي حکومت په خوښه

²⁴⁵ - ترجمان وهابيه : ٦١ مخ.
²⁴⁶ - دهلي اسلامي تحريک : ٢٩ مخ.

سره تر سره سو او دغه کار او علاقه غزت منده او گتوره وه او کالنی څلرویشته زره
روپۍ او خطابونه را کول سول.²⁴⁷

په هر صورت په هندوستان کې د غیر مقلوینو پیدا کېدل د انگرېز د حکومت پیدا
واردی تر څو مسلمانان په یوه او بل نامه او مختلفو عقیدو په نامه یو په بل سره و
جنگوي تر څو مسلمانان خپل د کور د ننه هم په کراره نه سي.

د ښه معلوماتو لپاره په تفصیل سره د بیان دغه کتابونه وگورئ.

۱ علماء هند کې شاندرام ماضي. اردو.

۲ علماء حق کې مجاهدانه کارنامې. اردو.

۳ نقش حیات. اردو.

۴ غیر مقلوین د احادیثو په رڼا کې پښتو.

²⁴⁷ - ترجمان و هابیه : ۸۲ مخ.

د غير مقالينو عقائد.

۱ مولوي شهود الحق وايي:

(د الله ﷻ څخه درواغ ممکن دي) العياذ بالله، صيانت الايمان. ۲ مخ

۲ مولوي حسين خان وايي:

(د انبياء عليه السلام څخه په ديني احكامونو وړو کي هېره راځي) ردالتقليد بکتاب
المجيد. ۱۲ مخ.

۳ اخند صديق پشاور د مولوي نذير حسين شاگرد وايي:

په خاتم النبیین کي الف ولام عهدي دي، معنی يې دا جوړېږي چي نبي عليه السلام د بعضو
انبياء خاتم دی نه د ټولو نصرالمؤمنين. ۲۱۶ مخ.

۴ (هغه اجماع د ټولو امت چي موږ ته يې سند معلوم نه وي شرعي حجت نه ده)
معيار حق. ۱۲۱ مخ.

۵ (د مجتهد د شرعي قياس اعتبار نسته) معيار حق. ۷۹ مخ.

۶ هغه کسان چي د حضرت مهدي سره محبت لري، که د مهدي تر ظهور له مخه
مړه سي. چي کله مهدي ظهور وکړي، دغه کسان به بيرته را ژوندي کيږي تر څو د

مهدي د فيض خخه برخمن سي. وروسته به بيا مړه كيږي، دراسات اللبيب. ۲۱۹ مخ.

۷ (د نبي ﷺ عصمت عقلي دی او د مهدي عصمت نقلي دی)، دراسات اللبيب. ۲۱۳ مخ.

۸ (څلور سره امامان تقليد کونکي مشرکين دي. اعتصام السنة. ۸ مخ.

۹ په اسلام کي د غلطۍ او بدۍ رېښه فقهه ده، ترجمان وهاييه، ۳۵ مخ.

۱۰ شل رکعت ته تراويح کول بدعت او گمراهي ده او حضرت عمر رضي الله عنه په دغه کي بدعت کوونکی دی (العياذ بالله)، کتاب الانتقاد الرجیح. ۶۲ مخ.

۱۱ (په عالم برزخ کي د نبي ﷺ د امت په اعمالو باندي علم راتلل بدهي البطلان او په دغه عقیده درلودل موجب د ښکاره شرک دی)، منجي المؤمنین. ۱۲۶ مخ.

۱۲ د نبي ﷺ ټوله اعمال ښه نه وه او د ده لپاره عصمت مطلق ثابت نه دی، کتاب تحقیق الکلام في مسئله البيعة والالهام. ۴۵ مخ.

محترمو دغه مخکنی عقیدې د غېر مقل ځينو زموږ په مذهب کي حرام ي دي. د دغه ټولو عقیدو اړوند زموږ په مذهب کي ښه کره کره دلائل موجود دي. ان تر دې چي په ځينو خبر و يې کتابونه ليکل سوي دي. که يو لوستونکي ته په دغه عقیده کي چي د غېر مقل ځينو دي ښه تحقيق ته زړه کېدی هغه دي ژر ورسې د خپل

مسجد له امام څخه دي په دې اړه پوښتنه وکړي او خبره دي له هغه سره شريکه کړي
تر څو تاسو ته خپله اسلامي عقیده او خپله مذهبي عقیده هغه عقیده چې زموږ
پلار او نيکه پر روان وو درونښي تر څو په زړه کي مو شېبه پيدا نه سي. د غېر
مقلدینو يواځي دغه عقايد نه دي بلکي د دوی په عقيدو کي داسي خراپات سته
چي د هغو په رانقل کولو سړي ته شرم دريږي چې، دوی ځان ته مسلمانان هم وايي
خو بيا همدغسي عقيدې لري. دا صرف يو نمونه د دوی د عقيدو ده.

د وهايانو نومان او ډلي

لكه څرنگه چې زموږ د عوامو په منځ كې يوازي په وهايي سره شهرت لري نو همدارنگه، زموږ د ځينو علماء كرامو په منځ كې بيا په غېر مقل يدينو سره شهرت لري خو اصلي خبره دا ده چې، دوی لكه غله خپل نوم د وخت سره بدلوي، په كوم نامه سره چې، دوی خپل پر مخ تڼي گټور وبولي هغه نوم پرځان ږدي.

همداسي دوی په خپل منځ كې څو فرقې دي چې، يوه فرقه د بلي فرقې نه داسي بد وړي چې، هيڅ كله خپل لمونځ يو په بل پسي جائز نه بولي.

د دوی اولنی نوم (موحد) و. نورو خلكو دوی ته (واهيي) وويل: وروسته دوی خپل موحد نوم پرېښود، نوم يې (محمدي) كښېښود.²⁴⁸

بيا د هغه وروسته دوی خپل نوم اهل حديث كښېښود. دغه نوم يې د انگرېزي حكومت څخه منظور كړی. كله چې په هندوستان كې د انگرېزانو حكم راني وه، زه د هغي عاريضې يو څو كرښي رانقل كوم، كوم چې دوی د انگرېز حكومت ته د دغه نامه اړوند ليكلې وه. عاريضه دا وه.

جناب سيكرېټري حكومت په خدمت كې:

²⁴⁸ - الارشاد الهي سبيل الرشاد : ۱۳ مخ.

زه ستاسو په خدمت کي د ليکولو اجازت او معافي غوښتونکي يم. ما په ۱۸۸۶ م کي په خپله ماهانه (مياشتني) رساله کي اشاعت السنه کي ليکلي وه چي وهابي چي، عموماً د باغي او د نمک حرامه په معنی کي کارول کيږي.

د هغه اسلامي فرقې د نامه په توگه کارول کيږي چي هغه تل د انگرېزيانو د حکومت خبر خواه او نمک حلاله پاته سوې ده او دغه خبره هم ثابته سوې ده. په سر کاري خطونو کي دغه خبره هم منل سوې ده چي، مور په پوره احترام سره د حکومت څخه عاريضه کونکي يو چي، هغه په سرکاري سطحه دغه نوم منسوخته کړي او د دغه نوم د نه کارولو حکم صادر کړي او دوی د اهل حديث په نامه سره د نومولو حکم صادر کړي.

څه وخت چي دغه عريضه د انگرېز حکومت ومنله دوی په جواب کي د شکريه په خاطر داسي جواب ورواستاوه.

سر چارلس ايډي سن لارډ ډفرن. ليډي ډفرن.

وهابي نوم منسوخته کولو او د اهل حديث په نوم سره نومولو سره ستاسو نه يو جهان مننه.²⁴⁹

بلکي په دې کي مختلفي ډلي سته د هغو نومونو څخه ځيني داسي دي.

²⁴⁹ - اشاعة السنة ۹ جلد، ۲۰۳ مخ. نمبر ۸.

سلفي، غرباء اهل حديث، جماعت غرباء اهل حديث، تنظيم روپڙ، ڪانگريس اهل
حديث اوپه (رساله اهل حديث) کي چي د مولوي عبدالوهاب په نامه ده ليکي، په
۱۹۷۲ سنه کي غېر مقلوډين په شپاړس ۱۶ فرقو کي تقسيم سوي دي چي يو خو
يې دغه فرقې دي.

اول : جماعت غرباء اهل حديث، دا په ۱۳۱۳ هـ کي جوړه سوه.

دوهم : ڪانفرس اهل حديث. دا په ۱۳۲۸ هـ سنه کي جوړه سوه.

درېمه : فرقه ثنائيه: دا په ۱۳۳۸ هـ کي جوړه سوه.

څلورم : امير شريعت صوبه بهار. دا په ۱۳۳۹ هـ کي جوړه سوه.

پنځم : فرقه حنفيه عطائيه دا په ۱۳۳۹ هـ کي جوړه سوه.

شپږم : فرقه شريفه: دا په ۱۳۴۹ سنه کي جوړه سوه.

اووم : جمعيت اهل حديث: دا په ۱۳۷۰ هـ کي جوړه سوه.

اقم : د محي الدين لکنوي فرقه: دا په ۱۳۷۸ سنه کي جوړه سوه.

د دې وروسته نوري هم په کنبسي پيدا سوي دي خو دغه يې تر يو حده مشهوري دي.

د امت مسلمه فتوى د وهابيانو په حق كې

هر هغه كس چي دغه ډول عقائد يې وي هغه بدعتي فاسق، فاجر، گمراه او بعضي كفري عقائدو درلودونكى او د زنادقو دي. تنبيه الوهابين، ۴۹۹ مخ چاپ امير محمد كتب خانه.

دغه كسان په مخكه كې فساد خپروونكي دي او دوخت په امام باندي واجب ده چي، د دغه فتني څخه خلك وژغوري او دغه مفسدين او زنادقه دي پوه كړي كه چيري نه پوهيږي نو له دوى څخه دي مخكه پاكه كړي.

(فيجب على ولاة الامور ضاعف الله لهم الا جور ردع هذا الضال المضل بشديد النكال و لو بالقتل، مفتي عبدالرحمن بن عبدالله الحنفي المفتي في مكة المكرمة)
تنبيه الوهابين ۵۰۰ مخ.

د اهل السنه والجماعت څخه خارج دي. د دغه سړي سره ولاړه او ناسته كول د هغو سره نكاح كول يا په نكاح كې ور كول او د هغوى مسجدونو ته تلل او هغه و خپلو مسجدونو ته پرېښول ممنوع دى او دغه باندي اجماع د اهل السنه والجماعت ده. يو څه حوالې زه ذكر كوم ټوله اقوال په تنبيه الوهابين په ۴۵۹ مخ كې وگورئ. په يوه حديث شريف كې راځي:

(عن انس ان الله اختارني و اختار لي اصحابي و اصحابي و سياء تي قوم يسبوهم و ينقصونهم فلا تجالسوهم و الا تشاربوهم و لا تواكلهم و لا تناكحوهم .) الجامع الكبير للسيوطي .

علامه شاه عبدالعزیز د دې ایت، (و دوالوند هن فید هنون) کي فرمایي:
(در حقائق تنزیل مذکور است که سهل بن عبدالله تسري فرموده اند که، من صح ایمانه و اخلص توحیده فانه لایو النس الی المبتدع و لایجالسه و لایواکله و لایشاربه و یتهر من نفسه العداوة و من واهن بمبتدع سلبه الله حلاوة ایمان و من تحب الی مبتدع نزع الله نور ایمانه من قلبه) فتح الرحمن .

او په دوی پسي گرسره لمونځ نه دی صحیح.

(و اما الاقتداء بالشافعي فلا باس به اذا لم يعتصب ای لم یبغض للحنفي) فتاوی عالمکیر .

دوی دي اهل سنت والجماعت و خپولو مساجدو ته نه پرېږدي . که چیري راسي نو باسي دي .

په مؤطا امام محمد کي راغلي دي چي، عمر رضي الله عنه یوه بنځه چي په جزام ناروغي سره اخته وه، په مکه باندي د طواف کولو څخه منعه کړه او ورته وې ويل په کور کي کنبېنه او خلکو ته تکلیف مه رسوه .

(قال النوى: قوله ﷺ من اكل هذه الشجره يعني الثوم فلا يقربن المساجد هذا
 تصريح بهي من اكل و نحوه عن دخول كل مسجد و هذا مذهب العلماء الكافة)
 شرح النووي للمسلم.

شاه عبدالعزیز ﷺ د دي ايت (واصبر على مايقولون) په تفسير کي وايي:

په سلفو باندي بد او رد ويل ډېر بد او د حد څخه زيات لسانني تکليف رسول دی.
 په اشباه کې ليکلي دي. اذيت رسوونکی دي و مسجد ته دراتکې څخه منعه کړل سي
 که څه هم دغه اذيت لسانني وي.

نوټ: په دغه فتوی باندي ۴۶۶ اشخاصو علماء کرامو د عربو او اعجمو او څلورو
 مذاهبو علماء کرامو او مفسيرينو او پوهانو د دين او مذهب لاسليک کړی دی چي د
 هغوی نومان په لاندې ډول دي

ګڼه	نوم	ګڼه	نوم
۱	وصي احمد السني الحنفي ﷺ	۹۸	محمد عبدالرشيد ﷺ
۲	السورقي دهلي ﷺ	۹۹	محمد كريم الله ﷺ
۳	محمد عبید الله الحسيني کانپوري ﷺ	۱۰۰	احمد ﷺ
۴	محمد شاه فتح پوري ﷺ	۱۰۱	قاضي شېخ احمد دهلي ﷺ
۵	محمد گوهر علي ﷺ	۱۰۲	محمد عبدالحق فتحپوري ﷺ

٦	عبد الله خان <small>رحمته الله</small>	١٠٣	فقير محمد حسين <small>رحمته الله</small>
٧	محمد يعقوب <small>رحمته الله</small>	١٠٤	نظام الدين افغان <small>رحمته الله</small>
٨	محمد حبيب <small>رحمته الله</small>	١٠٥	محمد علي مدرس مسجد بنوي <small>رحمته الله</small>
٩	محمد محمود <small>رحمته الله</small>	١٠٦	عبد الجليل افندي مدرس <small>رحمته الله</small>
١٠	حضرت محمد شاه جهان <small>رحمته الله</small>	١٠٧	عبد الله بن احمد مدرس <small>رحمته الله</small>
١١	سيد عبد الحق <small>رحمته الله</small>	١٠٨	محمد بن عبد الله مفتي الحنابلة بمكة <small>رحمته الله</small>
١٢	احمد شفيع <small>رحمته الله</small>	١٠٩	فصيح الدين <small>رحمته الله</small>
١٣	محمد عابد حسين <small>رحمته الله</small>	١١٠	محمد هدايت الله <small>رحمته الله</small>
١٤	سيد محمد الحنفي مدرس بالمسجد الحرام <small>رحمته الله</small>	١١١	امير محمد <small>رحمته الله</small>
١٥	عبد الرحمن المدرس بالمسجد الحرام <small>رحمته الله</small>	١١٢	محمد مصطفى الياس مفتي المدينة المنورة <small>رحمته الله</small>
١٦	عبد الرحمن بن حامد المكي المدرس <small>رحمته الله</small>	١١٣	جعفر بن اسماعيل مفتي الشافعية بالمدينة <small>رحمته الله</small>
١٧	سيد عبد الرحمن <small>رحمته الله</small>	١١٤	محمد جلال الدين قاضي مدينه <small>رحمته الله</small>
١٨	رحمت الله مكي <small>رحمته الله</small>	١١٥	حسن بن حسين مدرس مسجد نبوي <small>رحمته الله</small>
١٩	مصطفى بن محمد المدرس بمكة <small>رحمته الله</small>	١١٦	السيد يوسف الغزي مدرس مدرسه محمودية <small>رحمته الله</small>
٢٠	محمد قطب الدين هندي <small>رحمته الله</small>	١١٧	فقير محمد حسين دهلوي <small>رحمته الله</small>

محمد لطف الله ﷺ	۱۱۸		۲۱
حسین شاہ ﷺ	۱۱۹	محمد عادل حاکم محکمہ شرع دہلی ﷺ	۲۲
محمد شفیع ﷺ	۱۲۰	منصور احمد علی امام مسجد حوض ﷺ	۲۳
عثمان خان ﷺ	۱۲۱	قاضی احمد نصیر الدین ﷺ	۲۴
ولی النبی ﷺ	۱۲۲	محمد ابراہیم بن خیار مدرس ﷺ	۲۵
محمد حسن رامپوری ﷺ	۱۲۳	محمد علی دہلی ﷺ	۲۶
عنایت اللہ ﷺ	۱۲۴	محمد عمر ابن کریم اللہ ﷺ	۲۷
قادر بخش ﷺ	۱۲۵	محمد عبدالحق ﷺ	۲۸
محمد اعجاز حسین ﷺ	۱۲۶	سید محمد نذیر ﷺ	۲۹
محمد عبدالحق خان ﷺ	۱۲۷	محمد اسماعیل دہلوی ﷺ	۳۰
سید محمد ﷺ	۱۲۸	محمد عبدالغفور خان ﷺ	۳۱
محمد فضل الرحمن ﷺ	۱۲۹	محمد قاسم ﷺ	۳۲
عبدالقادر خان ﷺ	۱۳۰	الہی بخش دہلوی ﷺ	۳۳
عبدالقادر ﷺ	۱۳۱	محمد عبدالنبی ﷺ	۳۴
محمد عبدالکریم ﷺ	۱۳۲	محمد عبدالوروف ﷺ	۳۵
عبدالرحمن حنفی مفتی بمکہ ﷺ	۱۳۳	فتح الدین ﷺ	۳۶
احمد دہلان مفتی ﷺ	۱۳۴	عبدالعزیز ﷺ	۳۷
عبدالغفار ﷺ	۱۳۵	عبدالرحمن ﷺ	۳۸
غلام حسین ﷺ	۱۳۶	احمد علی ﷺ	۳۹

محمد عبدالعزیز ﷺ	۴۰	حاجي دوست محمد ﷺ	۱۳۷
سعید الرحمن ﷺ	۴۱	محمد عطاء ﷺ	۱۳۸
سعید احمد ﷺ	۴۲	محمد عبدالرب ﷺ	۱۳۹
عبدالحمید انصاري ﷺ	۴۳	الهي بخش ﷺ	۱۴۰
فخرالدين نورعلي ﷺ	۴۴	محمد تراب علي ﷺ	۱۴۱
شهاب الدين ﷺ	۴۵	محمد نور الحسن ﷺ	۱۴۲
قاضي سعدالدين كندهاري ﷺ	۴۶	احمد علي سهارنپوري ﷺ	۱۴۳
مفتي محمد سعید كندهاري ﷺ	۴۷	وحيد محمد ﷺ	۱۴۴
مفتي غلام محمد امين افغاني ﷺ	۴۸	قادر بخش ﷺ	۱۴۵
ادريس محمد ﷺ	۴۹	عبدالرب پنجابي ﷺ	۱۴۶
فيض احمد ﷺ	۵۰	عبدالرحمن ملتاني ﷺ	۱۴۷
عبدالرحمان كابل ﷺ	۵۱	غلام نبي ملتاني ﷺ	۱۴۸
انشاء الله افغاني ﷺ	۵۲	قادر بخش ملتاني ﷺ	۱۴۹
محمد علي دهلوي ﷺ	۵۳	فتح محمد ملتاني ﷺ	۱۵۰
محمد كريم الله ﷺ	۵۴	غلام غوث ﷺ	۱۵۱
محمد عائم ﷺ	۵۵	نور احمد لاهوري ﷺ	۱۵۲
مير محبوب علي ﷺ	۵۶	نور محمد ملتاني ﷺ	۱۵۳
محمد مسعود ﷺ	۵۷	خدا بخش ملتاني ﷺ	۱۵۴
محمد يوسف دهلوي ﷺ	۵۸	محمد عبدالرحمن ﷺ	۱۵۵

مولانا عبدالعزیز ﷺ	۱۵۶	خواجہ ضیاء الدین ہندی ﷺ	۵۹
عبدالواحد ﷺ	۱۵۷	احمد الدین ﷺ	۶۰
غیاث الدین ﷺ	۱۵۸	محمود سلطان ﷺ	۶۱
محمد علاء الدین ﷺ	۱۵۹	عبداللہ مسکین ﷺ	۶۲
محمد امیر الدین ﷺ	۱۶۰	خان محمد ﷺ	۶۳
محمد امیر الدین ﷺ	۱۶۱	فتح محمد ﷺ	۶۴
فخر محمد محسن ﷺ	۱۶۲	سید محمد اسماعیل ﷺ	۶۵
احمد المکی مدرسہ سلیمانیہ ﷺ	۱۶۳	محمد محمد امین گلاب ﷺ	۶۶
حسین بن ابراہیم المالکیہ ببلد اللہ المجید ﷺ	۱۶۴	محسن علی ﷺ	۶۷
عبدالرحمن بن محمد مراد ﷺ	۱۶۵	محمد پسندار خان ﷺ	۶۸
محمد برکات الشامعی ﷺ	۱۶۶	حافظ محمد عبدالحق ﷺ	۶۹
عبداللہ ﷺ	۱۶۷	محمد عبدالکریم ﷺ	۷۰
فقیر ضیاء الدین ﷺ	۱۶۸	حاجی محمد ﷺ	۷۱
لطف الرحمن ﷺ	۱۶۹	محمد غریب الدین ﷺ	۷۲
ضیاء اللہ ﷺ	۱۷۰	احمد ﷺ	۷۳
احمد یار ﷺ	۱۷۱	عبدالحکیم ﷺ	۷۴
عبدالحکیم صدیقی ﷺ	۱۷۲	محمد فیض اللہ ﷺ	۷۵
محمد مہدی الفرنجی ﷺ	۱۷۳	عبدالرشید ﷺ	۷۶
علامۃ اللہ ﷺ	۱۷۴	احمد حسین ﷺ	۷۷

٧٨	مجدد الدين <small>رحمته الله</small>	١٧٥	نور علي رضوي <small>رحمته الله</small>
٧٩	نور النبي <small>رحمته الله</small>	١٧٦	عبد الرحمن <small>رحمته الله</small>
٨٠	عبد الجبار مفتي حنابلة بمدينة <small>رحمته الله</small>	١٧٧	محمد ارشاد حسين <small>رحمته الله</small>
٨١	حافظ فتح محمد الفاروقي دهلوي <small>رحمته الله</small>	١٧٨	عبد العلي <small>رحمته الله</small>
٨٢	فضل الله <small>رحمته الله</small>	١٧٩	محمد عبد الطيف <small>رحمته الله</small>
٨٣	عماد اسلام <small>رحمته الله</small>	١٨٠	محمد علي <small>رحمته الله</small>
٨٤	قاضي احمد <small>رحمته الله</small>	١٨١	محمد عبد الواحد <small>رحمته الله</small>
٨٥	محمد عبد الصمد <small>رحمته الله</small>	١٨٢	سيف الدين خان <small>رحمته الله</small>
٨٦	حافظ محمد كشميري <small>رحمته الله</small>	١٨٣	سيد حسن علي <small>رحمته الله</small>
٨٧	حسن شاه بتالوي <small>رحمته الله</small>	١٨٤	محمد عبد المجيد <small>رحمته الله</small>
٨٨	حافظ عزيز الله <small>رحمته الله</small>	١٨٥	محمد انعام الله احمد خان <small>رحمته الله</small>
٨٩	رحيم بخش <small>رحمته الله</small>	١٨٦	سيد محمد يعقوب پنجابي <small>رحمته الله</small>
٩٠	ابرار علي <small>رحمته الله</small>	١٨٧	محمد حسين خان <small>رحمته الله</small>
٩١	محمد اكرم <small>رحمته الله</small>	١٨٨	حبيب الله قاضي الندوة <small>رحمته الله</small>
٩٢	محمد فضل الرحمن <small>رحمته الله</small>	١٨٩	رضي الدين <small>رحمته الله</small>
٩٣	محمد عبد الرحمن <small>رحمته الله</small>	١٩٠	برهان الحق <small>رحمته الله</small>
٩٤	شبخ لعل محمد <small>رحمته الله</small>	١٩١	محمد سليم الزمان <small>رحمته الله</small>
٩٥	فقيه عبد الله <small>رحمته الله</small>	١٩٢	نصير الدين احمد <small>رحمته الله</small>
٩٦	محمد ابوسعيد <small>رحمته الله</small>	١٩٣	قاسم علي <small>رحمته الله</small>

سڪندر علي خان <small>رحمۃ اللہ علیہ</small>	۹۷
---	----

د هم دغه علماء کرامو سر بيره دوخت او زمان د ام ت محمدي مشهوره علماء کرام
چي، په عربو او اعجمو کي پېژندل سوي خبرې دي، دهغو لاسليکونه هم پرسته
لکه:

د حضرت علامه مولانا يعقوب نانوتوي رحمۃ اللہ علیہ.

• حضرت مفتي علامه رشيد احمد گنگوهي رحمۃ اللہ علیہ.

• حضرت مولانا شيخ سيد احمد رحمۃ اللہ علیہ.

• حضرت مولانا محمد الحسن رحمۃ اللہ علیہ.

• حضرت مولانا محمد محمود رحمۃ اللہ علیہ.

• حضرت مولانا شيخ عبدالحکيم رحمۃ اللہ علیہ ولد حضرت مولانا علامه شيخ عبدالحی
الکنوي رحمۃ اللہ علیہ.

• حضرت مولانا شيخ فقه العصر صاحب تحقيق و تدقيق عبدالحی لکنوي رحمۃ اللہ علیہ.

• حضرت مولانا شيخ خليل احمد سهارنپوري رحمۃ اللہ علیہ.

دغه فتوى په كتاب (تنبيه الوهابين) كې موجود ده. په صفحه ۴۶۶ كې د دې
كتاب (تنبيه الوهابين) ليكوال حضرت مولانا عبدالعلي رحمته الله عليه دى چي په
دارالعلوم ديوبند كې مدرس دى او حنفي فقه پر مشهوره كتاب شرح الوقاية
باندي حاشية هم كړې ده. د ښه معلوماتو لپاره تنبيه الوهابين كتاب وگورئ.

د غېر مقلديينو په اړوند د دارالعلوم ديو بند نظر

د اسلامي نړۍ د مشهوره د عيني مرکز (مدرسه دارالعلوم ديو بند) له لوري يوه رساله د (خطيبه صدارت) په نامه په دې روان کلونو کې خپره سوه. په دې رساله کې د موجوده غېر مقلديينو په اړوند د دارالعلوم ديو بند نظر څرگند سوی دی. دا رساله په اصل کې د ديو بند د مدرسې د مشر د هغي وينا ليکلی متن دی چې د يادې فتنې (غېر مقلديينو) په اړه يې يوه رابلل سوي کنفرانس ته کړې وه چې، د يادې فتنې (د غېر مقلديينو) په اړه يې يو رابلل سوي کنفرانس ته کړې وه. د همدې رسالې په يوه برخه کې داسې يوه د فهم وړ وينا موجوده ده چې، زه به هغه ستاسو حضور ته وړاندې کړم.

د لوړ عزت د دلودونکو درنو علماء کرامو، د دغي ناستې غرض، هدف، ضرورت او اهميت تاسو ټولو ته ښه معلوم دی لکه څرنگه چې، په بلنليک کې ورته اشاره سوې وه چې، دغه ناسته په دغه هدف او موخه جوړه سوې ده چې، زموږ غېر مقلديينو وروڼه چې، ځانونو ته اهل حديث وايي، په بېلابيلو سيمو کې د دوی له لوري څخه چې کوم حالت منع ته راځي پر هغه باندي غور او فکروسي او د راکابو کولو تدارک لاري چاري يې بايد تنظيم سي.

صورت حال د ادی چې د تيرو څو کلونو راهيسي غېر مقل ديينو د خپلو هڅو د لټونديتوب تر څنګ جارحانه رويه هم غوره کړې ده. دوی په بېلابيلو سيمو کې په حديث باندي د عمل کولو په نامه د ساده عوامو يا د هغه عصري زده کړو زده

کونکو مسلمانان څخه لازمه ورکوي يا ورکه کړې ده چي، د ديني علومو څخه ناخبره او هغوی ته داسي تاثر ورکوي چي، گواکي په حديث بلندي د عمل کولو وياړ يوازي او يوازي د دوی په برخه دی او پاته نورو ټولو خلکو احاديث پرې ايښي دي.

دا په دې معنی چي ټول هغه مسلمانان چي په دين باندي د عمل کولو يا قرآن کریم او احاديثو باندي د پوهېدلو لپاره د حضرات آئمه کرامو څخه لارښوونه ترلاسه کوي او په هغوی کي د يوه امام تقليد کوي، دغو ټولو گواکي احاديث پرې ايښي دي گمراهان دي او باطل پرست دي.

اوس خو خبره تر دې اندازې رارسېدلې ده چي غېرمقل يدين بېله تکليفه پر امامانو مبارکانو د تهمت ژبه اوږدوي په خاص ډول امام ابوحنيفه رحمته الله عليه د دوی د بې ادبۍ او سپين سترگۍ نښان وي او دې خبري ته خو د بد بختۍ انتها ويل کيږي چي، په دوی کي يو شمېر داسي هم سته چي، د صحابه کرامو په سپېڅلي شان کي د سپين سترگۍ او بې ادبۍ کي بې ځايه جرئت کوي.

د دوی د دغې جارحانه رويې په نتيجه کي په ډېرو سيمو کي خپل منځي شخړي رامنځ ته سوي دي او په ځينو سيمو کي د يو شمېر مسلمانانو د خپلو مخکنيو علماء کرامو او اسلافو سره په تړاو او تعلق اغېزمن سوي هم دي. په ځانگړي ډول په هغو سيمو کي دا فتنه زياته ده چي، ډېر او سېدونکي يې په خليجي هيوادونو کي مزدورۍ کوي. په ځينو سيمو کي يې خپل نمائنده گان په تنخوا ټاکلي دي چي،

په پرله پسې ډول د دغې فتنې په خپراوي کې بوخت دي. خلاصه دا چې د غېر مقلوډينو فتنه په ډېره چټکيا سره خپرېږي. په دې کې شک نسته چې د حق نمائنده گان هم په شخصي شکل د دغې فتنې پټ تعقيب او مخنيوي کې بوخت دي.

لکه: دارالعلوم ديوبند ته په کله نا کله رارسېدونکو راپورونو کې چې، اندازه کېدای سي، يا چې کله د دارالعلوم ديوبند خادمان بېلابېلو سيموته ولاړ سي او په خپله يې وويني.

په خپله په دارالعلوم ديوبند کې د (تحفظ سنت) په نامه د څو کلونو راهسي ځانگړې شعبه سته چې په کښې پر دغه موضوع باندي د طالبانو د روزني کار جاري دی او له ضرورت سره سم د هيواد په بېلابېلو سيمو کې د همدغې فتنې د مخنيوپه اړه په هڅو کې برخه اخلي. لکن اوس د حالاتو غوښتنه داده چې، دغه کار د پخوا په نسبت بايد په ډېر منظم او پرله پسې شکل تر سره سي او يوه مناسبه کاري لايحه ورته جوړه سي. د دې رسالې په يوه برخه کې د (غېرمقل) يډينو د جارحانه افکارو لنډيز، تر عنوان لاندي داسې راغلي دي.

که چيرې تاسو د غېرمقلوډينو کتابونو ته يوه لنډه کتنه وکړئ او د هغې په رڼا کې د هغوی افکار رالڼد کړئ، نو يو ډېر دردوونکی انځور او حالت به راڅرگند سي په لنډه توگه يې وړاندي کوو.

۱ غېر مقلېدين د اصحابو کرامو په اړه د جمهور امت خلاف نظر لري. حضرات صحابه کرام حجت نه مني بلکي د هغوی په اړه نامناسب تعبيرات استعمالوي د دوی د علماوو، عادي خبره او عادت دی تر دې اندازې چې، خلفاي راشدین او نور اکابرین او فقيه صحابه کرام په اړه د کتاب او سنت سره نابلدتيا د نصوصو خلاف عمل په غټو غټو مسائلو کي تېروتنه او په قهر کي غلط ه فتوای ور کول او داسي نور تهمتونه او دېې ادبي څخه ډک الفاظ د غېر مقلېدينو په کتابونو کي عام دي.

۲ غېر مقلېدين د اجماع پر خلاف لاره غوره کوي.

۳ دغه خلک د سلف صالحينو بلکي په احاديثو ثابت د قرآني تفاسيرو په مقابله کي د خپل زړه د خوښي سره سم تفاسيرو ته ترجيح ورکوي.

۴ په اختلافي فروعې مسائلو کي شدت د دوی ځانگړی شعار دی په کومو مسائلو کي چې، تريوه د زياتو رایو او نظرونو کنجائش وي په هغوی کي يوازي يواړخ حق او بل باطل گڼل د دوی عادت دی. په داسي حال کي دغسي فکري طرز د امت د جمهورو علماوو په اند غلط دی.

۵ دغه خلک د مجتهدينو امامانو، فقهاوو، محدثينو او اولياء کرامو په شان کي بې ادبي کوي.

سلفيان

که څه هم زموږ په ټولنه کې سلفيان خلک ځانگړې ډله بولي مگر په اصل کې سلفي او وهابي کوم توپير نه لري. صرف دومره فرق يې سته چې، وهابي ډل مخکې پيدا سوې ده او سلفي ډله وروسته پيدا سوې ده.

دغه ډله د سيد محمد رشيد رضا له خوا تاسيس سوې ده، سيد محمد رشيد رضا په ۱۲۶۲ هـ. کې په سوريه کې زېږېدلی دی او په ۱۳۵۶ هـ. کې وفات سوې دی.

سيد محمد رشيد رضا د شېخ محمد عبده خاص شاگرد دی. سيد محمد رشيد رضا د سلفي په نامه عقیده او ډله په مصر کې جوړه کړه. وروسته دغې ډلې په ورو ورو له مصر څخه د باندي نورو هيوادونو ته لاره پيدا کړه.

په هندوستان کې دې ډلې ته علامه شوکاني او مولوي نظير احمد دهلوي ډېر روشد او طرقي ورکړه. د دوی دواړو کونښن و چې، سلفي ډله په لږ وخت کې د مشهوره ډلو څخه و بلل سوه. سره له دې چې په اوسني پاکستان کې او افغانستان کې هم ځيني کسانو و دې ډلې ته لبيک وويل. په افغانستان کې د دې ډلې او پيروانو لپاره يې مولوي عبدالله نورستاني ډېر عزت لري.

سلفي ډله ځان ته يو ځانگړی هدف، عقائد، او پېښندل گلوي نه لري. دوی په ټولو اهدافو، عقائدو او پېښندل گلوي په مثل د وهابيانو دی. موږ دا څه بيه مخکې واضح

کړې ده چې، وهابیان پر یوه قرار نه دي خپل نوم د وخت سره سم بدلوي. کله اهل
احديث، کله وهابیان، کله بیا سلفي وي.

په هر صورت زموږ د اهل سنت والجماعت په وړاندي سلفي داسي حکم لري لکه
خرنګه چې، د وهابي دی. ځکه د دوی دواړو عقائد او هدايت يوشان دی.²⁵⁰

²⁵⁰ - شناخت گروهه : ۳۰ مخ.

پنج پيربان :

پنج پير په اصل کي د پاکستان په صوبه سرحد کي په (صوابي) والسوالی کي د يوه کلي نوم دی چي اوس و هغه ډلي ته پنج پير يان ويل کيږي کوم چي د مولوي ظاهر پنج پيري له خوا ايجاد سوې ده. مولوي ظاهر پنج پير، د پنج پير د علاقې او سېدونکي دی، نو په همدې خاطر و دغي ډلي ته د پنج پيربانو نوم کارول کيږي.

دغه ډله په مثل د سلفي نجدي ده. دوی په ظاهره د حنفي مذهب دعوه کوي. په قرآن کریم کي ډېر لري تاويلات کوي چي، هغه زموږ د مذهب سره سمون نه لري. د دوی عقائدو ته که سړی متوجه سي دابه معلومه سي چي، د دوی او سلفي نجدي عقیده کوم توپير نه لري خو په ظاهره د ځينو مسائلو څخه منکر دي، هغه مسائل چي په مذهب کي ثابت دي. په فتوی فریدي کي علامه شيخ القرآن والحديث مفتي فرید صاحب رحمته الله عليه داسي راپېژني. لکه دعا وروسته ترجماني، دعا وروسته تر سنتو حيلة دورة الاسقات، توسل، په ذوات فاصله، زیارت قبور، تعویذ، مطلقاً²⁵¹ دا ټوله هغه مسائل دي چي په مذهب کي ثابت دی او دهرې مسئلې لپاره موږ پوره پوره په وضاحت سره دلائل ذکر کړي دي. په هر صورت که څه هم دغه ډله په ظاهره د حنفي مذهب دعوه کوي مگر د دوی اقوالو ته چي، وگورئ د حنفي مذهب څخه ناخبره خلک دي ځکه حنفي مذهب ډېر پراحتياط بنا مذهب دی. په حنفي مذهب کي پر مسلمانان د کافر حکم کول پر خپلو شرائطو بنا دی. په هره خبره سره مسلمان

²⁵¹ - فتاوی فریدية : ۱ جلد، ۱۰۰ مخ.

نه کافر کوي. د احنافو چي وس وسي پيمسلمان د کافر کولو څخه ځان ساتي که څه
هم هغه په تاويلاتو سره وي خو پنج پيري عقیده درلودونکی شخص لپاره يوه علامه
داده چي دوی ژر د کفر حکم کوي.²⁵²

²⁵² - شناخت گروهها : ۳۵ مخ.

برېلويان

د اديان باطل او صراط مستقيم په حواله تر ۱۲۹۷ هـ. کاله پوري د برصغير ټولو خلکو ځانونه اهل سنت والجماعت او احناف بلل او د تصوف څلور سره مشهوره طريقې، قادريه شريفه، نقشبنديه شريفه، سهرورديه شريفه، اوچ شريه شريفه په کبسي رائج وي او خلکو په دې طريقو کي بيعت هم کاوه. خلکو په فقهي مسائلو کي د امام ابوحنيفه رحمته الله عليه او په عقائدو کي د امام ابوالحسن اشعري او امام ابوبو منصور ماتور يدي رحمهم الله تعالی مقتديان گڼل.

دا طريقه تر حاجي امداد الله مهاجر مکي صاحب پوري را روانه وه. د برصغير په خلکو کي کوم اختلاف مذهبي نه و موجود. د برصغير ټول مسلمانان په اتفاق او اتحاد سره اوسېدل مگر کله چي په هندوستان کي سياسي حالات راغلل، په دې وخت کي د هند مسلمانان د ترکيانو ملگري وو او انگرېز دا نه غوښتل ځکه؛ انگرېز د ترکو سره مخالف درلود.

انگرېزانو يا برطانوي حکمرانو د خپل سياست له مخي چي مسلمانان په خپل منځ و جنگوي او انگرېز حکومت پر وکړي، دا پرېکړه چي اول بايد د مسلمانانو اتحاد او اتفاق ختم کړو. د دې کار لپاره يې دا غوره و بلل چي بايد د مسلمانانو په مابين کي مذهبي ډلي پيداسي. هغه و چي، انگرېز د دې لپاره د احمد رضا خان برېلوي په نوم يو شخص آماده کړ. انگرېزانو د احمد رضا خان څخه دوه موهم کارونه واخيستل.

۱ څنگه چي مسلمان ه ټيواډونه د ترڪيانو ملگري و او له همدې خاطره پر انگرېزانو د مسلمانانو پوره رعب پروت وو. نو د همدې اتفاق او اتحاد د ختمولو په كار كښي احمد رضا خان برېلوي ډېر لوی كردار كړی دی او د (دوام المعيس) په نوم يې پر دې موضوع مستقل كتاب وليكه چي تر كان د خلافت هيڅ حق نه لري چي پر نورو هيوادنو يې وكړي.

۲ بل احمد رضا خان د انگرېزانو لپاره دا كار وكړ چي، د وخته مسلمانان سره متحد وو هغه يې د مذهب په نامه په ډلو او فرقو سره ووېشل. د د ه په كوښښ سره د هندوستان هغه مسلمانان چي يو الله ﷻ يو رسول ﷺ او يوه كتاب ته يې عقیده درلوده په ډلو ډلوسره و وېشي.²⁵³

قاري احمد پيلي نهیستي وايي: په ۱۲۹۷ هـ. كې مولانا شاه احمد رضا خان قلم په لاس كې واخست كتابونه يې ليكل. فتوی وي يې وركولې. حرمينو شريفينو ته يې سفر وكړ. د حرمينو د مشهوره علماء كرامو سره يې وكتل. د يوبند د علماء كرامو پر خلاف يې تصديق حاصل كړ چي په نامه د (حسام الحرم) سره په كتابي بڼه سره توضیح سوه. مولانا احمد رضا خان پنځوس كاله مسلسل د غسي كو ښښ وكړ. دوه جلاجلافكروڼه يې جوړ كړل. يو د برېلوي او بل د يوبندي په نامه، د دواړو فرقو

²⁵³ - ادیان باطله اور صراط المستقیم: ۲۹۳ مخ.

علماء او اعوام يې په جنجال کي سره واچول او دا کار د مسلمانانو لپاره په هيڅ
وخت کي مفيد نه وو.²⁵⁴

²⁵⁴ - حواله سابقه .

د احمد رضا خان برېلوي لنډه پېژندنه .

احمد رضا خان د تقی علي ځوی او د رضا علي لمسی دی. د هندوستان په صوبه اترپردېش کې په (یوپی) کې د برېلوي په ښار کې زېږېدلی دی. احمد رضا خان برېلوي ته ځکه برېلوي وايي چې، دی په برېلوي ښار کې زېږېدلی دی. احمد رضا خان د جون په ۱۸۶۵ع کې زېږېدلی دی. پلار يې د احمد ميا نوم پرکښېښود نيکه د احمد رضا او مور د امن ميا خو کله چې احمد رضا خان برېلوي لوی سو، د دخپل ځان لپاره عبدالمصطفی نوم غوره کړ.

په اول کې يې پر خپل پلار سبقان وويل. په مدرسه مصباح العلوم کې بيا هم داسي پر نورو علماؤ باندي يې درسونه لوستل. په ۱۸۹۴ع کې يې د اشاعت العلوم په نامه مدرسه جوړه کړه. له هغه وروسته يې په ۱۹۰۴ کې بله مدرسه په نامه د دارالعلوم منظر اسلام سره جوړه کړه. څو کاله يې د مدرسې او فتوی کار وکړ. اخر ډېر په فتوی او ليکوالي کې مشغول سو. په هم دې خاطر يې د مدرسې کار او انتظام و مولانا حامد رضا خان برېلوي ته وسپاره.

د احمد رضا خان برېلوي پيروانو دا يادونه کړې ده چې، د ده تصنيفات د ۲۰۰ بيا تر ۱۰۰۰ پوري دي مگر حقيقت دادی کومي نويشتې ته چې کتاب ويل کېږي، هغه يې تر ۱۰ زيات نه دي. تر ټولو غټ کتاب يې (فتاوی رضويه) دی چې، په ۸ جلدو مشتمل دی. احمد رضا خان برېلوي په ۱۳۴۰هـ. کې د صفرې د مياشتې په ۲۵ نېټه وفات سوی دی. البته د ۵۶ کالو پر عمر وفات سوی دی.

د برېلويانو عقائد.

دغه ډله که څه هم په ظاهره د حنفي مذهب دعوه کوي مگر په اصل کې دوی داسې اقوال او افعال کوي چې، هغه په حنفي مذهب کې مردود دي. د دوی عقیده د احنافو د عقیدې سره ډېر توپیر لري. زه یو څه د نمونې په ډول رانقلوم تر څو تاسو ته معلومه سي چې، دا عقايد د احنافو له عقیدو څخه نه دي بلکې د برېلوي عقايدو څخه دي.

برېلويان په بدعاتو کې داسې غرق سوي دي چې د اصلي دين، مذهب او بدعت فرق اوس دوی نه سي کولای. د انبياء کرامو او اولياء کرامو په شان کې داسې خبرې کوي. که چيرې انبياء کرام او اولياء کرام ژوندي وای، دوی به خپله له دغسې اقوالو او افعالو څخه بېزاري ښکاره کړې وای. د ديو بند د علماء کرامو سره ډېر تضاد لري. ځيني مستحبات، سنت بولي او سنتو ته د فرضو په سترگه گوري. د تصوف په اړه خورا ډېره عقیده لري. د ډېر افراط له خاطرې حقيقي تصوف ځني پاته دی اوس په بدعاتو کې غرقاب دي. کوم څوک چې د دوی سره مخالفت ولري. هغه د وهابي په نامه تورنه وي. د دې خبرو بر سېره نوري خاص عقائد هم لري لکه داسې.

ﷺ علي السلام عالم بالغيب بولي، وايي نبي علي السلام په هر څه خبر دی.

❁ اولياء ڪرامو په حق کي ڊبر افراط کوي. دوی وايي د معراج په شپه نبي ﷺ د شيخ بغداد رحمته الله عليه په کومک پر بوراک سپور سو او د شيخ بغداد په امر لمر را خيڙي اولو ږيري.

❁ مجذوب معاف دی. که د جذب په حالت کي هرڅه وکړي هغه ورته معاف دی.

❁ نبي ﷺ نور دی.

❁ نبي ﷺ مختلر کل دی.

❁ غير الله څخه کومک غوښتنه جائز ده.

❁ درود شريف د ويلو په وخت ولاړ بدل.

❁ قبرونه پاخه جوړول، گنبده په جوړول.

❁ پر قيو څراغان شمعي بلول.

❁ د جنازي وروسته دعا حتمي کول.

❁ چي کله د نبي ﷺ نوم مبارک ذکر سي گوتي مچول.

❁ احمد رضا خان برهلوئي په لاس کي شيخ عبدالقادر جيلاني دی او شيخ عبدالقادر جيلاني په لاس کي د نبي ﷺ دی. داسي په لاس کي کېدل لکه قلم چي د کاتب په لاس کي وي. د نبي ﷺ په حضور کي د الله تعالی ﷻ دی (ماينطق عن الهوى) دا

خبره معلومه سوه چي بر بلوي صاحب په حضور کي د الله تعالی دی (ماينطق عن الهوی) العیاذ بالله.

✽ رضا د الله تعالی رضا د پېغمبر ﷺ ده او رضا د پېغمبر ﷺ په رضا کي ده. احمد رضا خان بر بلوي ده.

✽ د احمد رضا خان بر بلوي ژبه او قلم الله تعالی دواړه د خطاء څخه ساتلي دی، همداسي نور عقائد لري چي، په مذهب حنفي کي ورته په کلکه جواب ویلی سوی دی که څه هم دوی په ظاهر ځان حنفي بولي خو حنفي نه دي بلکي دا یو گمراه ډله ده او نه په حنفي مذهب کي داسي عقائد ولالره ځای نسته. د ښه معلوماتو لپاره دغه کتابونه وگورئ.

۱ ادیان باطله.

۲ صراط المستقیم.

۳ شناخت گروهها.

هغه کتابونه:

- چي د ماخذونو په توگه استفاده ځيني سوېده په لاندي ډول دي.
۱ قرآن مجيد	۲. بخاري شريف.
۳ مسلم شريف	۴. ابوداؤد شريف.
۵ ترمذي شريف	۶. مشکوات شريف.
۷ مکتوبات امام رباني	۸. تلويح توضيح.
۹ مجالس ابرار	۱۰. غنية الطالبين.
۱۱ بحرالرائق	۱۲. ابوالمنتهي.
۱۳ دستور اساسي مع ائين دارالعلوم ديوبند.	
۱۴ فتاویٰ رحميه	۱۵. شرح منار.
۱۶ نامي شرح حسامي	۱۷. الاجتهاد.
۱۸ حديث او تقليد شخصي	۱۹. اعلام الموقعين.
۲۰ مجموع الرسائل ابن عابدين.	۲۱. الاقتصاد.

- ٢٢ عقد
- ٢٣ كلمة الفصل.
- ٢٤ تذكرة الحفاظ
- ٢٥ انصاف.
- ٢٦ اشرف جواب
- ٢٧ فتاوى ابن تيمه.
- ٢٨ محمد بن عبدالوهاب
- ٢٩ الهدية السنية.
- ٣٠ حطة في ذكر صحاح الستة
- ٣١ نزهة الخواطر.
- ٣٢ قول المختار في مولد نبي المختار
- ٣٣ فتاوى فردية
- ٣٤ حدائق حنفية
- ٣٥ انوار الباري.
- ٣٦ تذكرة محدثين
- ٣٧ تفسيرات احمدية.
- ٣٨ الاعتدال في مراتب الرجال
- ٣٩ شرح مؤطاء
- ٤٠ هدية الهدى
- ٤١ بدور الاهله.
- ٤٢ اسرار اللغة
- ٤٣ عرف البحاري.
- ٤٤ العزاب المهين
- ٤٥ احياء العلوم الدين.
- ٤٦ جامع بيان العلم
- ٤٧ اشاعة السنة.
- ٤٨ الجواهر المضوية.
- ٤٩ جامع المسانيد.

- ٥٠ حجة الله بالغة
- ٥١ انصاف مع كشاف.
- ٥٢ سبيل الرشاد
- ٥٣ تقليد ائمة.
- ٥٤ اللمع لابي النصر السراج الطوسي
- ٥٥ فتاوى محمودية.
- ٥٦ ردالمختار.
- ٥٧ درلمختار.
- ٥٨ تفسير عثمانى
- ٥٩ تفسير ابن كثير.
- ٦٠ جلالين
- ٦١ معارف القرآن.
- ٦٢ تفسير الرازى
- ٦٣ فتاوى عزيزى.
- ٦٤ اديان باطله اور صراط مستقيم
- ٦٥ . حقيقت تصوف
- ٦٦ عرفان
- ٦٧ ابن ماجة.
- ٦٨ مناسك لملا علي القارى
- ٦٩ . فتح البارى
- ٧٠ اعلاء السنن
- ٧١ مواهب الرحمن.
- ٧٢ مفتاح البحاجة
- ٧٣ وفاء الوفاء.
- ٧٤ شفاء السقام
- ٧٥ الخصائص الكبرى.
- ٧٦ جلاء الافهام
- ٧٧ مسند احمد بن حنبل.

- ٧٨ الوصل الى حقيقة التوسل
٨٠ عمدة القاري
٨٢ كشف الارتباب
٨٤ اسد الغابة
٨٦ امداد الفتاوى
٨٨ شواهد الحق
٩٠ شرح الصدور
٩٢ فيض الباري
٩٤ بذل المجهود
٩٦ شيخ الاسلام علي تيسير القاري
٩٨ رحمت بيان
١٠٠ مفردات
١٠٢ امعاج السنن
١٠٤ انور الايضاح
٧٩ الدر المنثور
٨١ السيرة الحلبي
٨٣ الدرر السنية
٨٥ الصواعق المحرقة
٨٧ عقائد ديوبند
٨٩ اشعة اللمعات
٩١ البصائر
٩٣ فيض الباري
٩٥ حموي
٩٧ مرقات
٩٩ شناخت كروها
١٠١ الاشباه والنظائر
١٠٣ فتوى هندية
١٠٥ مراقي لصلاح

- ۱۰۶ مجموع الرسائل محمد امين صفدر
۱۰۷ ادرر الفوائد
۱۰۸ اعانة الطالبين
۱۰۹ البدية والنهاية
۱۱۰ مغرب
۱۱۱ اقاموس
۱۱۲ مختار الصحاح
۱۱۳ تاج العروس
۱۱۴ جامع العلوم والحكيم
۱۱۵ الاعتصام
۱۱۶ فتوى حديثة
۱۱۷ الحاوي للفتاوى
۱۱۸ ارحيق مختوم
۱۱۹ مجموع الفتاوى
۱۲۰ الغنية
۱۲۱ مصنف ابن ابي شيبة
۱۲۲ تيسير العزيز
۱۲۳ روح البيان
۱۲۴ سنن الكبرى
۱۲۵ احسن الفتاوى
۱۲۶ الوسي تاريخ نجدى
۱۲۷ ترجمان وهاية
۱۲۹ اقتصاد في الاجهاد
۱۳۰ اهل حديث اور انگرېز
۱۳۱ پهلي اسلامي تحريك
۱۳۲ غير مقلدين د اديثوپه رنا كي
۱۳۳ تنبيع الوهايين
۱۳۴ مشنوي معنوي

. الحمد لله حمداً موافياً لنعمه وموالياً لمزيدة والصلوة والسلام على رسوله محمد وآله
واصحابه اجمعين

تمت بالخير

**Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library**